

ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭ್ಯಾಸ

(ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭ್ಯಾಸಃ)

ಮೂರನೆಯ ಭಾಗ

ಲೇಖಕರು :

ಶ್ರೀಶ್ರೀ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದೇಂದ್ರಸರಸ್ವತೀಸ್ವಾಮಿಗಳವರು

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯ,

ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ

೨೦೦೧

ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯ ಮಹತ್ವ

(ಶ್ರೀಶ್ರೀಗಳವರ ಲೇಖನಗಳಿಂದ ಆರಿಸಿದ ಕೆಲವು ಕುಸುಮಗಳು)

೧. ವಾಚಕವೃಂದ, ಸಂಸ್ಕೃತವು ನಿಮ್ಮ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲದು ; ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ನೀಡಬಲ್ಲದು ; ಇಡೀ ಭೂಲೋಕವನ್ನೇ ಏಕೆ, ಇಡೀ ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಪರಮಾನಂದಸಾಗರವೆಂಬುದನ್ನು ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೆರವೇರಿಸಬಲ್ಲ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಕಲ್ಪತರುವನ್ನು ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ನೆಡಬಲ್ಲದು ; ಹೀಗೆಂದು ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ! ಕವಿಗಳೂ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ ವೈದ್ಯರುಗಳೂ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ದಾರ್ಶನಿಕರು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ. ನೀತಿವಿಶಾರದರು ಬಾಯಿತುಂಬ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷಾವಿದರು ಅದನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜಕಾರಣಿಗಳೂ ಈ ರಾಗಕ್ಕೆ ತಾಳಹಾಕಿದ್ದಾರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯ ಒಂದೊಂದು ಮಾತು ಒಂದು ಮಹಾಮಂತ್ರವೆಂದು ತಿಳಿಯಿರಿ. ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಜಪಿಸಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಈ ಭಾಷೆಯ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಿರಿ. ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಈ ಭಾಷೆಯ ವೈಶಾಲ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಿರಿ. ಈ ವಿಶ್ವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದಲೂ ಆನಂದದಿಂದಲೂ ಬಾಳಿರಿ.

೨. ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಕಲಿಯುವುದು ಕಷ್ಟವೆಂಬ ಹುಚ್ಚುಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಡಿರಿ. ಇಂದಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ನೋಡಿರಿ. ಇಂಗ್ಲಿಷನ್ನು ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಅಥವಾ ಕಾಲುಪಾಲನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ನೀವು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ದೇಶದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಂಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಹೃದಯದ ಮಿಡಿತವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ದೇಶದವರ ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಇಹಪರಸುಖಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬಹುದು.

೩. ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಕಲಿಯುವೆನೆಂದು ಇಂದಿನಿಂದಲೇ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ. ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕಲಿಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಸರ್ಕಾರದವರನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಿರಿ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಸಂಭಾಷಣೆ ಮಾಡುವುದು, ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಓದುವುದು, ಹೇಳುವುದು, ಕೇಳುವುದು - ಮುಂತಾದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಿರಿ.

೪. ಭಾರತವು ಒಂದೇ ಜನಾಂಗವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಮೂಲಭಾಷೆ ಸಂಸ್ಕೃತವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವುದು ತಾನೆ ಇದೆ ? ನಮಗೆ ಇಹಪರದ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಹಸಿವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿ, ತುಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಕೊಡಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಭಾಷೆಗೆ ಇದ್ದೀತು ?

ಅಧ್ಯತ್ಮಗ್ರಂಥಾವಳಿ

ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭ್ಯಾಸ (ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭ್ಯಾಸಃ)

ಮೂರನೆಯಭಾಗ

ಲೇಖಕರು :

ಶ್ರೀಶ್ರೀ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದೇಂದ್ರಸರಸ್ವತೀಸ್ವಾಮಿಗಳವರು

ಕ್ರಮಾಂಕ ೧೦೮

ಅಧ್ಯತ್ಮಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯ,

ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ.

೨೦೦೧

ಒಂದನೆಯ ಮುದ್ರಣ	:	೧೯೬೧	(೫೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು)
ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ	:	೧೯೭೨	(೧೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು)
ಮೂರನೆಯ ಮುದ್ರಣ	:	೧೯೯೫	(೧೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು)
ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮುದ್ರಣ	:	೨೦೦೧	(೨೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು)

All Rights Reserved

ಇದರ ಹಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶಕಾರ್ಯಾಲಯದವು

ಗಣಕಯಂತ್ರ ವಿನ್ಯಾಸ :

ಎಲ್. ಎಂ. ಗ್ರಾಫಿಕ್ಸ್

ನಂ. 766, 10ನೇ 'ಸಿ' ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ,

ಪಶ್ಚಿಮ ಕಾರ್ಡ್ ರೋಡ್, ಮೋದಿ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯ ಹತ್ತಿರ,

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಪುರಂ, ಬೆಂಗಳೂರು - 10

ಫೋ. ನಂ : 359 3747

ಮುದ್ರಕರು :

ಶ್ರೀ ಗಣೇಶಮಾರುತಿ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್

ನಂ. 76, 6ನೇ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ,

3ನೇ ಬ್ಲಾಕ್, ತ್ಯಾಗರಾಜನಗರ,

ಬೆಂಗಳೂರು - 28. ದೂ. : 676 6342

ಒಂದನೆಯ ಮುದ್ರಣದ ಪೀಠಿಕೆ

ಹೊಸದಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಕಲಿಯುವವರಿಗಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಮೂರನೆಯದು. ಇವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತಾವೇ ಓದುವವರಿಗಾಗಿ ಬರೆದ ಪುಸ್ತಕಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಆದಮಟ್ಟಿಗೂ ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಗಳ ಕನ್ನಡದರ್ಥವನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಆಯಾ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಅನುವಾದವು ತಟ್ಟನೆ ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ಇದೆ. ಈ ಮೂರನೆಯ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ ಕಥಾಭಾಗಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅಷ್ಟು ಮಾಡಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸಲೀಸಾಗಿ ಓದುವುದು, ತಾವೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಊಹಿಸುವುದು, ಗೊತ್ತಾಗದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅನುವಾದವನ್ನು ನೋಡುವುದು - ಹೀಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆ.

ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ತಂತ್ರವಾದ 'ಮಿತ್ರಭೇದ'ದ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪದ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಉಪಕಥೆಗಳನ್ನೂ ಕೈಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಕಥಾಸರಣಿಯು ತಡೆಬಿಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಗದ್ಯವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದ ಕೆಳಗೂ "ಚಿಂತನ" ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮೂಲವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಮುಖ್ಯವಿಷಯಗಳನ್ನು ಟಿಪ್ಪಣಿರೂಪದಿಂದ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗವನ್ನು ಓದಿರುವವರು ಈ ಚಿಂತನದ ಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಭಾಷಣಾವಾಕ್ಯಗಳು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಥಾಭಾಗಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಓದುವುದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಸಂಭಾಷಣೆಯು ಹೇಗಿರುವದೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಇಬ್ಬರು ಮೂವರು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಓದುವುದಾದರೆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಚಿಂತನದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯ ಮರ್ಯಾದೆಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯ ಮರ್ಯಾದೆಗೂ ಇರುವ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗಿದೆ. ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಕ್ಯದ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನು ಮೊದಲು ಕಂಸದಲ್ಲಿಟ್ಟು "=" ಹೀಗೆ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದ ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಒಟ್ಟರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಬಗೆಗಳ ಅನುವಾದದ

ಪರಿಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕನ್ನಡವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಸ್ವರಾಂತವ್ಯಂಜನಾಂತನಾಮಪದಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿಯಾಪದಕ್ಕೆ ೧, ೪, ೬, ೧೦ - ಈ ಗಣಗಳ ಧಾತುಗಳ ವರ್ತಮಾನ, ಅನದ್ಯತನಭೂತ, ಆಜ್ಞಾರ್ಥ, ವಿಧ್ಯಾರ್ಥ - ಈ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಮೂರನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತಪದಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುವ ಬಗೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಗಣದ ಧಾತುಗಳಿಗೂ ಕ್ರಿಯಾಪದದ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತದ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ಎರಡೂ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಎರಡನೆಯ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದ ಕೃದಂತಾದಿ ರೂಪಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಿಗ್ಗಿಸಿ ಬರೆದಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಪದದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು ಕಠಿನವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಸಲಕ್ಕೆ ಓದಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬಹುದು ; ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅನೇಕ ಕ್ರಿಯಾಪದರೂಪಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವವಾದ್ದರಿಂದ ಅವು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವುದರಿಂದಲೇ ಲಾಭವಿದೆ.

ಈ ಮೂರು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡವನ್ನೇ ಬೋಧನೆಗೆ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯ ಪರಿಚಯವಿದ್ದರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಾವೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನೂ ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ತಾವೇ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯು ಭಾರತದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಭಾಂಡಾಗಾರವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇದನ್ನು ಭಾರತದೇಶನಿವಾಸಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಜನಾಂಗದ ಒಗ್ಗಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚುವುದು ; ದೇಶಭಾಷೆಗಳು ಬೆಳೆಯುವವು. ಓದುವವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಿಕಾಸವಾಗಿ ಚತುರ್ವಿಧಪುರುಷಾರ್ಥಗಳೂ ಲಭಿಸಬಹುದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಹಾಯವಾಗಲೆಂದು ಈ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ - ಅಥವಾ ಮೂರನೆಯ ಪುಸ್ತಕದ ಜೊತೆಗೇ - ಕಾವ್ಯದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕಾವ್ಯಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ನೇರಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು.

ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆ

ಈ ಸಂಸ್ಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಕೆಲವು ಮಾರ್ಪಾಟುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.

೧೫-೩-೨೨

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಮೂರನೆಯ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿ

ಬ್ರಹ್ಮೀಭೂತ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದೇಂದ್ರಸರಸ್ವತೀಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿಯುವ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಿರುವ 'ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭ್ಯಾಸ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಮೂರನೆಯ ಭಾಗವು ಈಗ ಮೂರನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ವಾಚಕರ ಕರಕಮಲವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರು ಈ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯ ಮೂರು ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಕರಣಶುದ್ಧವಾಗಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಲಿತು ಸಂಸ್ಕೃತಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಈ ಮೂರನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಂದ ಕೃತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಜೋಡಣೆಯ ಮೂಲಕ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಕೃದಂತನಾಮಪದಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನೂ, ಧಾತುಗಳ ಹತ್ತು ಲಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಪರಿನಿಷ್ಕಿತರೂಪಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಂಚತಂತ್ರದ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅದರೂ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳಿದ್ದು ಗ್ರಂಥಕರ್ತರಿಗೆ ಈ ಮಾಲೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭಾಗವನ್ನು ಹೊರತರುವ ಸಂಕಲ್ಪವಿತ್ತಾದರೂ ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಚಕರು ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತರಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿಚಾರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥಗಳೂ, ಪ್ರಕರಣಗ್ರಂಥಗಳೂ ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳೂ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿಚಾರಾಸಕ್ತರು ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯ ಪರಿಚಯವುಳ್ಳವರಾದಷ್ಟೂ ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳ ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೂ

ತಾತ್ಪರ್ಯಗ್ರಹಣಕ್ಕೂ ಬಹಳ ಸಹಾಯವಾಗಲಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ಈ ಸ್ವಯಂಭೋಧನಾಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಜಾಣರಾದ ವಾಚಕರು ಪಡೆದು ವೇದಾಂತವಿಜ್ಞಾನಸುನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ.

ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ
ತಾ || 10-11-95

ಇತಿ ಸಜ್ಜನವಿಧೇಯ,
ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ
ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥಾವಳಿಯ ಸಂಪಾದಕ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿ

೧೯೯೫ ರಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ಮುದ್ರಣವಾಗಿದ್ದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮುಗಿದುಹೋದದ್ದರಿಂದ ಈಗ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ಪುನರ್ಮುದ್ರಿಸಿ ವಾಚಕರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥವು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರೌಢಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ವ್ಯಾಕರಣ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆಯಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಹಾಯದಿಂದ ವಾಚಕರು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಇದರಿಂದ ಭಾಷೆಯ ಪರಿಚಯವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವದರಿಂದ ಮುಂದೆ ವಾಚಕರು ಸಂಸ್ಕೃತಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಲಿದೆ.

ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ
೨೦-೯-೨೦೦೧

ಇತಿ
ಸಂಪಾದಕ

ವಿಷಯಗಳ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ವಿಷಯ	ಪುಟ
೧. ಪೞ್ಚಾತನ್ತ್ರಕಮ್-ಕಥಾಮುಖಮ್	೧
೨. ಪೞ್ಚಾತನ್ತ್ರಕಮ್-ಕಥಾಮುಖಮ್ (ಅನುವೃತ್ತಮ್)	೪
೩. ಪೞ್ಚಾತನ್ತ್ರಕಮ್-ಕಥಾಮುಖಮ್ (ಅನುವೃತ್ತಮ್)	೬
೪. ಸಮಸ್ತಪದಗಳು-ದ್ವಂದ್ವ	೧೧
೫. ಮಿತ್ರಭೇದಃ	೧೬
೬. ಸಮಸ್ತಪದಗಳು (ತತ್ಪುರುಷ, ಕರ್ಮಧಾರಯ)	೨೧
೭. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೨೬
೮. ಸಮಸ್ತಪದಗಳು (ಬಹುವ್ರೀಹಿ, ನೞ್ಚಾಮಾಸ, ಅವ್ಯಯೀಭಾವ)	೩೧
೯. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೩೭
೧೦. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೪೫
೧೧. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೪೮
೧೨. ಕೆಲವು ಪರೋಕ್ಷಭೂತಕ್ರಿಯಾಪದಗಳು	೫೩
೧೩. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೫೮
೧೪. ಕೆಲವು ಪರೋಕ್ಷಭೂತಕ್ರಿಯಾಪದಗಳು	೬೪
೧೫. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೭೨
೧೬. ಪರೋಕ್ಷಭೂತವೂ ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳೂ	೭೮
೧೭. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೮೫
೧೮. ಧಾತುಗಣಗಳ ಎರಡನೆಯ ಗುಂಪು	೯೦

೧೯. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೯೮
೨೦. ಎರಡನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳು	೧೦೬
೨೧. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೧೧೨
೨೨. ಎರಡನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳು	೧೧೬
೨೩. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೧೨೨
೨೪. ಮೂರನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳು	೧೨೭
೨೫. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೧೩೨
೨೬. ಏಳನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳೂ ವರ್ತಮಾನಕೃದಂತಗಳೂ	೧೩೪
೨೭. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೧೪೦
೨೮. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)	೧೪೩
೨೯. ಭೂತಕೃದಂತಗಳು	೧೪೫
೩೦. ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕಕೃದಂತಗಳು	೧೫೧
ಪರಿಶಿಷ್ಟ	೧೫೭

॥ॐ॥

೩ . ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭ್ಯಾಸ

೧. ಪञ್ಚತನ್ತ್ರಕಮ್ - ಕಥಾಮುಖಮ್

ಮನವೇ ವಾಚಸ್ಪತಯೇ ಶುಕ್ರಾಯ ಪರಾಶರಾಯ ಸಸುತಾಯ ।

ಚಾಣಕ್ಯಾಯ ಚ ವಿದುಷೇ ನಮೋಽಸ್ತು ನಯಶಾಸ್ತ್ರಕರ್ತೃಭ್ಯಃ ॥೧॥

ಸಕಲಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಸಾರಂ ಜಗತಿ ಸಮಾಲೋಕಯ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮೇದಮ್ ।

ತನ್ತ್ರೈಃ ಪञ್ಚಭಿರೇತಚ್ಚಕಾರ ಸುಮನೋಹರಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್ ॥೨॥

ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಹಿಂದಿನವರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪಂಚತಂತ್ರಕವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಎಲ್ಲಾ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾರ ; ಇದನ್ನು ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮನು ಮಾಡಿದನು ಎಂಬುದು ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥ. ('ನಮೋಽಸ್ತು' - ಇಲ್ಲಿ ನಮಃ ಎಂಬ ಅವ್ಯಯಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರವು ಎಂದರ್ಥ.)

ಇಲ್ಲಿಯ ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ಯಂತವಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ಮೂರೂ ವಚನಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಪುಸ್ತಕದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬರೆಯಿರಿ.

೧. ತದ್ವತಾನುಶ್ರೂಯತೇ - ಅಸ್ತಿ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯೇ ಜನಪದೇ ಮಹಿಲಾರೋಪ್ಯಂ ನಾಮ ನಗರಮ್ । ತತ್ರ ಸಕಲಾರ್ಥಿಸಾರ್ಥಕಲ್ಪದ್ರುಮಃ ಪ್ರವರನೃಪ - ಮುಕ್ರುಟಮಣಿ - ಮರೀಚಿ ಮಂಜರೀ - ಚರ್ಚಿತ - ಚರಣಯುಗಲಃ, ಸಕಲಕಲಾ - ಪಾರಂಗತಃ, ಅಮರಶಕ್ತಿರ್ನಾಮ ರಾಜಾ ಬಭೂವ (ಅಭವತ್)¹ । ತಸ್ಯ ತ್ರಯಃ ಪುತ್ರಾಃ ಪರಮದುರ್ಮೇಧಸಃ ಬಹುಶಕ್ತಿಃ², ತ್ರಯಶಕ್ತಿಃ, ಅನಂತಶಕ್ತಿಶ್ಚ - ಇತಿನಾಮಾನೋ ಬಭೂವುಃ (ಅಭವನ್) ॥

(ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ =) ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಹಿಲಾರೋಪ್ಯವೆಂಬ ನಗರವುಂಟು. ಅಲ್ಲಿ ಸಕಲ

1. ಕಂಸದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವುದು ಅದೇ ಅರ್ಥದ (ಪರ್ಯಾಯ)ಶಬ್ದ.

2. 'ವಸುಶಕ್ತಿಃ' ಎಂದು ಪಾಠಾಂತರ.

ಯಾಚಕರ ಗುಂಪಿಗೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವಾದವನೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಅರಸರುಗಳ ಕಿರೀಟದಲ್ಲಿ(ರುವ) ರತ್ನಗಳ ಕಿರಣಗಳ (ಗೊಂಚಲಿನಿಂದ =) ಸಮೂಹದಿಂದ ಬಳಿದ ಪಾದಯುಗಲವುಳ್ಳವನೂ ಸಕಲಕಲೆಗಳ (ಆಚೆಯ ದಡವನ್ನು ಕಂಡವನೂ = ಅವನ್ನು) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನೂ (ಅದ) ಅಮರಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ರಾಜನು ಇದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಬಲು (ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ) ದಡ್ಡರಾದ ಬಹುಶಕ್ತಿ, ಉಗ್ರಶಕ್ತಿ, ಅನಂತಶಕ್ತಿ, ಎಂಬೀ ಹೆಸರಿನ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರು.

೨. अथ राजा तान् शास्त्रविमुखान् आलोक्य, सचिवान् आहूय प्रोवाच (उक्तवान्), 'भोः, ज्ञातमेतद् भवद्भिः, यन्मम एते त्रयोऽपि पुत्राः शास्त्रविमुखाः, विवेकरहिताश्च । तदेतान् पश्यतो मे महदपि राज्यं न सौख्यमावहति । तदेतेषां यथा बुद्धिप्रकाशो भवति तथा कोऽप्युपायोऽनुष्ठीयताम् । अत्र च महत्तां वृत्तिं भुञ्जानानां पण्डितानां पञ्चशती तिष्ठति । ततो यथा मम मनोरथाः सिद्धिं यान्ति तथा अनुष्ठीयताम्' इति ॥

ಬಳಿಕ ರಾಜನು (ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿರುವ =) ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಒಲಿಯದಿರುವ ಅವರನ್ನು ಕಂಡು, ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕರೆದು (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಿದನು : “ಎಲೈ, ನನ್ನ ಈ ಮೂರೂ ಮಕ್ಕಳು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಮುಖರು, ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದವರು-ಎಂಬಿದು (ನಿಮ್ಮಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟೇ ಇದೆ =) ನಿಮಗೆ ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ನನಗೆ (ದೊಡ್ಡದಾಗಿದ್ದರೂ ರಾಜ್ಯವು =) ದೊಡ್ಡ ರಾಜ್ಯವು ಕೂಡ (ಸುಖವನ್ನು ತರುತ್ತಿಲ್ಲ =) ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ (ಹೇಗೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರಕಾಶವು ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ =) ಬುದ್ಧಿಯು ವಿಕಾಸವಾಗುವಂತೆ ಯಾವದಾದರೊಂದು (ಉಪಾಯವು ಮಾಡಲ್ಪಡಲಿ =) ಉಪಾಯವನ್ನು (ನೀವು ಮಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ (ನನ್ನಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ =) ನಾನು ದಾನಮಾಡಿರುವ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಿರುವ (ಪಂಡಿತರ ಪಂಚಶತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ =) ಐನೂರು ಪಂಡಿತರ ಗುಂಪು ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಹೇಗೆ ನನ್ನ ಮನೋರಥಗಳು ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವವೋ ಹಾಗೆ =) ನನ್ನ ಮನೋರಥವು ಕೈಗೊಡುವಂತೆ (ಮಾಡಲಡಲಿ =) ಮಾಡಬೇಕು”.

ಚಿಂತನೆ

ಈ 'ಪಂಚತಂತ್ರಕ' ಅಥವಾ 'ಪಂಚತಂತ್ರ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಹಿಂದಿನ ಮಿಕ್ಕ ರಾಜನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಜನಾನುರಾಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ಕಥೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿನೋದದಿಂದಲೇ ನೀತಿಯನ್ನು ಕಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವುದೇ ಕಾರಣ. ಇದು ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಲ್ಲವಿ, ಅರಬ್ಬಿ, ಗ್ರೀಕ್, ಹೀಬ್ರು, ಹಳೆಯ ಸ್ಪಾನಿಷ್, ಲ್ಯಾಟಿನ್, ಜರ್ಮನ್, ಇಟಾಲಿಯನ್, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ - ಈ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗಿದೆ. ಲೇಯಾಸ್, ಸಯಾಂ, ಯವದ್ವೀಪ - ಈ ಏಷ್ಯಾಖಂಡದ ಭಾಗಗಳ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಅನುವಾದಗಳು ಆಗಿರುವುದಾಗಿ ಈಚೆಗೆ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಬಹಳ ಈಚೆಗೆ ರಷ್ಯದವರೂ ಇದನ್ನು ತಮ್ಮ ಭಾಷೆಗೆ ಇಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತನು ಬರೆದಿರುವ 'ಹಿತೋಪದೇಶ'ವೆಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇದರ ರೂಪಾಂತರವಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಗದ್ಯ, ಪದ್ಯ - ಎರಡರ ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿದೆ. ನಾವು ಇದರ 'ಗದ್ಯಭಾಗ ವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ.

೧. ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ತಪದಗಳು (ಹಲವು ಪದಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಒಂದು ಪದವಾಗಿರುವಂಥವು) ಬಂದಿವೆ. ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವ ಹಾಗೆ ವಿಭಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬಿಡಿಸಿ ಬರೆಯುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳೆನ್ನುವರು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ :

ಸಮಸ್ತಪದ	ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ
ಸಕಲಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಸಾರಮ್	- ಸಕಲಸ್ಯ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸಾರಮ್ ।
ಸಕಲಾರ್ಥಿಸಾರ್ಥಕಲ್ಪದ್ರುಮಃ	- ಸಕಲಾನಾಂ ಅರ್ಥಿನಾಂ ಸಾರ್ಥಸ್ಯ ಕಲ್ಪದ್ರುಮ ಇವ (ಸ್ಥಿತಃ) ।
ಪರಮದ್ರುಮೇಧಸಃ	- ಪರಮಂ ದ್ರುಷ್ಠಾ ಮೇಧಾ ಯೇಷಾಂ ತೇ ।
ಶಾಸ್ತ್ರವಿಮುಖಾಃ	- ಶಾಸ್ತ್ರೇಭ್ಯೋ ವಿಮುಖಾಃ ।
ವಿವೇಕರಹಿತಾಃ	- ವಿವೇಕೇನ ರಹಿತಾಃ

ಮುಂದಿನ ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಬಗೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡಲಾಗುವುದು.

೨. 'ಪ್ರೋವಾಚ' ಇದು 'ವಚ್' ಧಾತುವಿನ ಪರೋಕ್ಷಭೂತ. ಅನದ್ಯತನವಲ್ಲದ ಭೂತರೂಪಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನದ್ಯತನರೂಪದಲ್ಲಿ¹ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಕಂಸದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.

1. ಅನದ್ಯತನರೂಪಗಳನ್ನು ೨ನೆಯ ಭಾಗದ ೬೫ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಖಂಡ ೬೩ ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೧

೧. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ :

೧. महिलारोप्यं नाम नगरं कुत्रास्ति ? २. तस्य नगरस्य राज्ञः किं नाम ?
३. राज्ञः कति पुत्रा आसन् ? ४. तस्य ज्येष्ठपुत्रस्य किं नाम ? ५. मध्यमः किं नाम ? ६. अथ कनिष्ठः ? ७. अपि राज्ञः सर्वे पुत्राः शास्त्रपारंगताः ?

೨. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗುವಂತೆ ಪದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿರಿ :

१. अमरशक्तिः सकलानां अर्थिनां.... आसीत् । २. तस्य महदपि राज्यं न सौख्यम् आवहति, यतः .... । ३. भोः, ज्ञातमेव भवद्भिः, यत्पुत्रा मम .... ।
४. राज्ञा पञ्चशतब्राह्मणेभ्यो .... । ५. मम पुत्राणां बुद्धविकासो यथा भवेत् तथा भवन्तः ..... ।

२. पञ्चतन्त्रककथामुखम् (अनुवृत्तम्)

३. तत्रैकः प्रोवाच - 'देव, द्वादशभिर्वर्षैर्व्याकरणं श्रूयते । ततो धर्मशास्त्राणि मन्वादीनि, अर्थशास्त्राणि चाणक्यादीनि, कामशास्त्राणि वात्स्यायनादीनि । एवं च ततो धर्मार्थकामशास्त्राणि ज्ञायन्ते । ततः प्रतिबोधनं भवति ॥

(ಅಲ್ಲಿ =) ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು (ಹೀಗೆ)ಂದನು : “ದೇವ, ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣವು (ಶ್ರವಣಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ =) ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ಮನ್ನಾದಿ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಚಾಣಕ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನಾದಿ ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು. ಅಂತೂ ಹೀಗೆ ಆ ಬಳಿಕ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು (ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ =)ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ. ಆಮೇಲೆ (ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಆಗುತ್ತದೆ =) ಶಿಕ್ಷಣವು (ಆಗುತ್ತದೆ =) ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ”.

४. अथ तन्मध्यतः सुमतिर्नाम सचिवः प्राह - 'अशाश्वतोऽयं जीवितव्यविषयः । प्रभूतकालज्ञेयानि शब्दशास्त्राणि । तत् संक्षेपमात्रं

शास्त्रं किञ्चित्, एतेषां प्रबोधनार्थं चिन्त्यताम् । तदत्रास्ति विष्णुशर्मा
नाम ब्राह्मणः सकलशास्त्रपारंगतः, छात्रसंसदि लब्धकीर्तिः । तस्मै
समर्पयतु एतान् । स नूनं द्राक् प्रबुद्धान् करिष्यति, इति ॥

ಈಗ ಅವರುಗಳೊಳಗಿಂದ (ಎದ್ದ) ಸುಮತಿ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಿ ಇಂತೆಂದನು :
“ಈ (ಬದುಕಿನ ವಿಷಯವು =) ಬಾಳಿನ ಪ್ರಮಾಣವು ಅನಿತ್ಯ. ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಗಳು
ಬಹುಕಾಲಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬರುವಂತಹವು. ಆದ್ದರಿಂದ (ಸಂಕ್ಷೇಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣ
ವುಳ್ಳ =) ಸಣ್ಣದಾಗಿರುವ ಯಾವದಾದರೊಂದು (ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇವರಿಗೆ ಕಲಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ
ಚಿಂತಿಸಲ್ಪಡಲಿ =) ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಇವರಿಗೆ ಕಲಿಯಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಿ ನೋಡ
ಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನೂ, ಶಿಷ್ಯರ (ಸಭೆ
ಯಲ್ಲಿ =) ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ (ಪಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ =) ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು
ಪಡೆದವನೂ ಆದ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಇವರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು.
ಅವನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಬೇಗ ಜಾಣರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು. ”

ಚಿಂತನ

೧. ಕಥಾಮುಖವೆಂದರೆ ಕಥೆಗೆ ದ್ವಾರ. ಕಥೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭ. ‘ಅನುವೃತ್ತಮ್’ ಎಂದರೆ
ಮುಂದುವರಿದದ್ದು.

೨. ‘ತತ್’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವಾಕ್ಯದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ‘ಆದ್ದರಿಂದ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.
‘ತದೇತಾನ್ ಪಶ್ಯತಃ’ (೨)¹, ‘ತದೇತೇಷಾಂ ಯಥಾ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಕಾಶೋ ಭವತಿ’ (೨), ‘ತತ್
ಸಂಕ್ಷೇಪಮಾತ್ರಮ್’ (೪), ‘ತದತ್ರಾಸ್ತಿ’ (೪) - ಇವುಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೋಡಿ. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಈ
‘ತತ್’ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಬಿಟ್ಟಿರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ ; ಸಂಸ್ಕೃತದ ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಅವು
ಬೇಕೆನಿಸುತ್ತವೆ.

೩. ‘ದ್ವಾದಶಭಿರ್ವರ್ಷೈರ್ವ್ಯಾಕರಣಂ ಶ್ರೂಯತೇ’ - ‘ಇಂತಿಷ್ಟು ಕಾಲದೊಳಗೆ ಸಮಾಪ್ತಿ’
ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕಾಲವಾಚಕಕ್ಕೆ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ಬೇಕು ; ಆದರೆ ‘ವರಗೂ’
ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ಬೇಕು. ಉದಾ : ಮಾಸೇನ ಅಧೀತೋ ಭವತಿ
(ತಿಂಗಳೊಳಗೆ ಓದಿದ್ದಾಗುತ್ತದೆ) ; ಮಾಸಮ್ ಅಧೀತೇ (ತಿಂಗಳವರೆಗೂ ಓದುತ್ತಾನೆ.)

೪. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವು ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾ :
ಅನುಶ್ರೂಯತೇ, ಅನುಷ್ಠೀಯತಾಮ್, ಜ್ಞಾಯಂತೇ, ಚಿನ್ತ್ಯತಾಮ್. ಇವುಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ
ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಅನುವಾದಮಾಡಬೇಕು.

1. ಹೀಗೆ ಕಂಸದಲ್ಲಿ ಅಂಕೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಖಂಡಸಂಖ್ಯೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ - ಈ ಮೂರರ ಒಟ್ಟಿಗೆ 'ತ್ರಿವರ್ಗ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಮೋಕ್ಷವೂ ಸೇರಿದರೆ ಪುರುಷಾರ್ಥಚತುಷ್ಟಯ.

೬. 'ಪ್ರಬುದ್ಧಾನ್' - 'ಬುಧ್' ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಭೂತಕೃದಂತಕ್ಕೆ 'ಪ್ರ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ಸೇರಿದ ಭೂತಕೃದಂತವಿದು.

೭. 'ತನ್ನಧ್ಯತಃ' ಅವರ ನಡುವೆಯಿಂದ, ಆ ಮಂತ್ರಿಗಳೊಳಗೆ ಎಂದರ್ಥ ; ಹಿಂದಿನ ಖಂಡದಲ್ಲಿರುವ 'ತತ್ರ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವೇ ಇದಕ್ಕೂ ಇದೆ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೨

೧. ಇವಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ :

ವಿವೇಕರಹಿತಾಃ, ಕೋಽಪ್ಯುಪಾಯಃ, ಅನುಷ್ಠೀಯತಾಮ್, ಜೀವಿತವ್ಯವಿಷಯಃ ।

೨. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಭರ್ತಿಮಾಡಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ :

ಮನುಃ .... ಕರ್ತಾ । .... ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ನಿರ್ಮಾತಾ । .... ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಂ ರಚಿತಮ್ ।

೩. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ :

ಸರ್ವಾಣಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಪ್ರಭೂತೇನ ಕಾಲೇನ ಜ್ಞಾಯಂತೇ । ಆಯುಷಃ ಪರಿಮಾಣಂ ತು ಸ್ವಲ್ಪಮೇವ ।

ಬಹವಶ್ಚ ವಿಧ್ವಾಃ । ತಸ್ಮಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಯತ್ಸಾರಂ ತದ್ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ ॥

೪. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಯಥಾಪಿ - ತಥಾಪಿ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಬರೆಯಿರಿ.

'ಮಹದಪಿ ರಾಜ್ಯಂ ಮೇ ನ ಸೌಖ್ಯಮ್ ಆವಹತಿ ।'

೫. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಪದವು (ಉದ್ದೇಶವು - subject) ಯಾವದು ?

'ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕಿञ್ಚಿತ್ ಲೇಷಾಂ ಪ್ರಬೋಧನಾರ್ಥಂ ಚಿಂತಯತಾಮ್' ; ತಸ್ಮೈ ಸಮರ್ಪಯತು ಏತಾನ್ ।

೩. ಪञ्चतन्ತ್ರಕಥಾಮುಖಮ್ (ಅನುವೃತ್ತಮ್)

೫. ಸ ರಾಜಾ ತದಾಕರ್ಣ್ಯ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮಾಣಮ್ ಆಹ್ವಯ ಪ್ರೋವಾಚ - 'ಭೋ ಭಗವನ್, ಮದ್ನುಗ್ರಹಾರ್ಥಮ್ ಏತಾನ್ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರತಿ ದ್ರಾಗ್ ಯಥಾ ಅನನ್ಯಸದೃಶಾನ್ ವಿಧಧಾಸಿ (= ಕರೋಷಿ) ತಥಾ ಕುರು । ತದಾ ಅಹಂ ತ್ವಾಂ ಶಾಸನಶತೇನ ಯೋಜಯಿಷ್ಯಾಮಿ' ॥

ಆ ರಾಜನು ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮನನ್ನು ಕರೆದು ಇಂತೆಂದನು : "(ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯನೇ, =) ಪೂಜ್ಯರೇ, ನನಗೆ ಅನುಗ್ರಹ (ಮಾಡುವುದು)ಕ್ಕಾಗಿ ಇವರನ್ನು (ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು =) ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬೇಗ (ಹೇಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು

ಸಮಾನರಿಲ್ಲದವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆಯೋ ಹಾಗೆ =) ಇವರಿಗೆ ಸಮಾನರು ಬೇರೊಬ್ಬರು ಇಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ (ಮಾಡು =) ಮಾಡಿರಿ. ಆಗ ನಾನು (ನಿನ್ನನ್ನು ಶಾಸನಗಳ ನೂರರಿಂದ ಕೂಡಿಸುವೆನು =) ನಿಮಗೆ ನೂರು ಉಂಬಳಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಕೊಡುವೆನು.”

೬. ಅಥ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮಾ ತಂ ರಾಜಾನಮ್ ಉಚೇ (= ಉಕ್ತವಾನ್) - ‘ದೇವ, ಶ್ರೂಯತಾಂ ಮೇ ತಥ್ಯವಚನಮ್ | ನಾಹಂ ವಿद्याವಿಕ್ರಯಂ ಶಾಸನಶತೇನಾಪಿ ಕರೋಮಿ | ಪುನರೇತಾನ್ ತವ ಪುತ್ರಾನ್ ಮಾಸಷಟ್ಕೇನ ಯದಿ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ್ ನ ಕರೋಮಿ ತತಃ ಸ್ವನಾಮತ್ಯಾಗಂ ಕರೋಮಿ’ ||

ಆಗ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮನು ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಇಂತೆಂದನು : “ದೇವ, ನನ್ನ ನಿಜವಾದ (ಮಾತು ಕೇಳಲ್ಪಡಲಿ =) ಮಾತನ್ನು ಕೇಳೋಣಾಗಬೇಕು. ನಾನು ನೂರು ಉಂಬಳಿಗೂ ವಿದ್ಯೆಯ ವಿಕ್ರಯವನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆರು ತಿಂಗಳೊಳಗೆ ಈ ನಿನ್ನ (ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದೆ ಇರುವೆನಾದರೆ ಆಗ =) ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಲಿಸದೆಹೋದರೆ ಆಗ ನನ್ನ (ಹೆಸರಿನ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವೆನು =) ಹೆಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವೆನು.”

ಚಿಂತನ

೧. ಯಥಾ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಕಾಶೋ ಭವತಿ, ತಥಾ ಕೋಽಪ್ಯುಪಾಯೋಽನುಷ್ಠೀಯತಾಮ್ ಯಥಾ ಮಮ ಮನೋರಥಾಃ ಸಿದ್ಧಿಂ ಯಾನ್ತಿ, ತಥಾ ಅನುಷ್ಠೀಯತಾಮ್ ಯಥಾ ಅನನ್ಯಸದೃಶಾನ್ ವಿದಧಾಸಿ, ತಥಾ ಕುರು |

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಥಾ-ತಥಾ ಎಂಬ ನಿತ್ಯಸಂಬದ್ಧಾವ್ಯಯ (Correlative adverbs) ಬಂದಿವೆ. ಇಂಥ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ಅನುವಾದಮಾಡಿದರೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಾಗುವದಿಲ್ಲ ; ‘ಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವಂತೆ’ ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಯದಿ ನ ಕರೋಮಿ, ತತಃ ಸ್ವನಾಮತ್ಯಾಗಂ ಕರೋಮಿ |

ಇಲ್ಲಿಯೂ ‘ಯದಿ-ತತಃ’ ಎಂಬ ನಿತ್ಯಸಂಬದ್ಧಾವ್ಯಯಗಳಿವೆ. ‘ತತಃ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲು ‘ತರ್ಹಿ’, ‘ತದಾ’ ಎಂದೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ‘ತತಃ’ ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸದಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

೨. ನಾಹಂ ವಿದ್ಯಾವಿಕ್ರಯಂ ಶಾಸನಶತೇನಾಪಿ ಕರೋಮಿ | ಕ್ರಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿರುವಾಗ ಎಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮಾರುತ್ತಾರೋ ಅಥವಾ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ ಅದರ ಹೆಸರು ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರಬೇಕು.

ವಿದ್ಯಾವಿಕ್ರಯಂ ಕರೋಮಿ = ವಿದ್ಯಾಂ ವಿಕ್ರೇಣಾಮಿ ; ಸ್ವನಾಮತ್ಯಾಗಂ ಕರೋಮಿ = ಸ್ವನಾಮ ತ್ಯಜಾಮಿ. ಕೃ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದಾದ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಭಾವನಾಮವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಆಯಾ ಕಾಲದ ಅಥವಾ ರೂಪದ ಕ್ರಿಯಾಪದದ ಅರ್ಥ. (ಪು. ೧೧೦)¹

೧. ಬಭೂವ (ಇದ್ದನು), ಬಭೂವುಃ (ಇದ್ದರು), ಪ್ರೋವಾಚ (ಹೇಳಿದನು), ಊಚೇ (ಹೇಳಿದನು) - ಇವು ಪರೋಕ್ಷಭೂತಕಾಲದ (ಪು. ೬೪) ರೂಪಗಳು. ಈ ರೂಪದ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸುವವರೆಗೂ ಆಯಾ ರೂಪದ ಮುಂದೆ ಅದೇ ಅರ್ಥದ ಅನದ್ಯತನ ಭೂತ (ಪು. ೬೫-೬೬) ಅಥವಾ ಭೂತಕೃದಂತದ ರೂಪವನ್ನು (ಪು. ೮೪-೯೦) ಕಂಸದಲ್ಲಿಟ್ಟು ತೋರಿಸುವೆವು.

ಅಭ್ಯಾಸ - ೨

೧. राजा विष्णुशर्माणं प्रोवाच (उक्तः) । २. विष्णुशर्मा राजानम् ऊचे (उक्तः) । ३. तस्मै समर्पयतु (समर्प्यन्ताम्) एतान् ॥

ಕಂಸಗಳಲ್ಲಿ ಟ್ಟಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ರೂಪಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ.

೨. अस्य रुचकस्य कोऽर्घः ? कति रूप्यकैरिमं रुचकं विक्रीणासि ? रुचकस्यास्य मूल्यं कियत् ? कियता मूल्येनैष रुचकः क्रीयते ? अस्य रुचकस्य अर्घः कियान् स्यात् ?

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆಲ್ಲ 'ಈ ಸರಿಗೆಯ ಬೆಲೆಯೆಷ್ಟು ?' - ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಇದೆ. ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ರೂಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕನ್ನಡಿಸಿ.

೩. अस्य रुचकस्य शतं रूप्यकाणि भवन्ति । शतेन रूप्यकैरिमं रुचकं विक्रीणामि । रुचकस्यास्य मूल्यं शतं रूप्यकाणि भवन्ति । शतरूप्यकैरयं रुचकः क्रीयते । अस्य रुचकस्य अर्घः शतं रूप्यकाणि ॥

ಮೇಲಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಇವು ಉತ್ತರಗಳು. ಇವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ. ಕ್ರಿಯತೇ = ಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, विक्रीयते = ಮಾರಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

1. ( ) ಈ ಕಂಸದಲ್ಲಿರುವ ಪು. ಎಂಬ ಸಂಕೇತವು ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭ್ಯಾಸದ ೨ ನೆಯ ಭಾಗದ ಪುಟಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. [ ] ಈ ಕಂಸದಲ್ಲಿನ ಪು. ಎಂಬುದು ಇದೇ ಭಾಗದ ಪುಟಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೭. ಅಥಾಸೌ ರಾಜಾ ತಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಅಸಂಭಾವ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಸಸಚಿವಃ
 ಪ್ರಹೃಷ್ಟೋ ವಿಷ್ಮಯಾನ್ವಿತಃ, ತಸ್ಮೈ ಸಾದರಂ ತಾನ್ ಕುಮಾರಾನ್ ಸಮರ್ಪ್ಯ ಪರಾಂ ನಿರ್ವೃತಿಮ್
 ಆಜಗಾಮ (= ಆಗಚ್ಛತ್) । ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮಣಾಪಿ ತಾನಾದಾಯ ತದರ್ಥಂ ಮಿತ್ರಭೇದ -
 ಮಿತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿ-ಕಾಕೋಲೂಕೀಯ-ಲಬ್ಧಪ್ರಣಾಶಾ-ಪರೀಕ್ಷಿತಕಾರಕಾಣೀತಿ ಪञ्ಚ
 ತನ್ತ್ರಾಣಿ ರಚಯಿತ್ವಾ ಪಾಠಿತಾಸ್ತೇ ರಾಜಪುತ್ರಾಃ । ತೇಽಪಿ ತಾನಿ ಅಧೀತ್ಯ ಮಾಸಷಟ್ಕೇನ
 ಯಥೋಕ್ತಾಃ ಸಂವೃತ್ತಾಃ । ತತಃ ಪ್ರಭೃತಿ ಏತತ್ ಪञ್ಚತನ್ತ್ರಕಂ ನಾಮ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಂ
 ಬಾಲಾವಬೋಧನಾರ್ಥಂ ಭೂತಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತಮ್ । ಕಿಂ ಬಹುನಾ ?

ಅಧೀತೇ ಯ ಇದಂ ನಿಯಂ ನಿಯಂ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶೃಣೋತಿ ಚ ।

ನ ಪರಾಭವಮಾಪ್ನೋತಿ ಶಕ್ರಾದಪಿ ಕದಾಚನ ॥

ಇತಿ ಕಥಾಮುಖಮ್

ಆಗ ಆ ರಾಜನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ (ಆಗಬಹುದೆನ್ನಲಾಗದ =) ನಂಬಲಾಗದ ಆ
 ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಮಂತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಬಹಳ ಹರ್ಷಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಅಶ್ವರ್ಯ
 ದಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಆತನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖವನ್ನು
 ಹೊಂದಿದನು. (ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮನಿಂದಲೂ ಅವರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು =)
 ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮನೂ ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಅವರಿಗೋಸ್ಕರ ಮಿತ್ರಭೇದ,
 ಮಿತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಕಾಕೋಲೂಕೀಯ, ಲಬ್ಧಪ್ರಣಾಶ, ಅಪರೀಕ್ಷಿತಕಾರಕ - ಎಂಬ ಐದು
 ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ (ಆ ರಾಜಪುತ್ರರು ಪಾಠಿತರಾದರು =) ಆ ಅರಸುಗುವರಿಗೆ
 ಕಲಿಸಿದನು. ಅವರೂ ಅವನ್ನು (ಓದಿ =) ಕಲಿತು ಆರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ
 ಹೇಳಿದಂಥವರಾದರು.

(ಅಂದು ಮೊದಲಾಗಿ =) ಅಂದಿನಿಂದ ಈ ಪಂಚತಂತ್ರಕವೆಂಬ ನೀತಿ
 ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕಲಿಯಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಭೂತಲದಲ್ಲಿ ಹರಡಿತು. ಹೆಚ್ಚೇನು ?-
 “ಯಾವನು ಈ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಓದುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತು ಕೇಳುತ್ತಾನೋ
 (ಅವನು) ಎಂದಿಗೂ ಇಂದ್ರನಿಂದಲೂ ಪರಾಜಯವನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.”

ಇಂತು ಕಥಾಮುಖವು (ಮುಗಿಯಿತು)

ಚಿಂತನ

೧. ಯಥೋಕ್ತಾಃ ಸಂವೃತ್ತಾಃ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾ ಅಭವನ್ |

‘ಯಥೋಕ್ತ’ (ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂಥ), ‘ತಥೋಕ್ತ’ (ಹಾಗೆಂದು ಹೇಳಿದ) ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ‘ಅಂಥ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

೨. ತತಃ ಪ್ರಭೃತಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ‘ಪ್ರಭೃತಿ’, ‘ಆರಭ್ಯ’, ‘ಊರ್ಧ್ವಮ್’, ‘ಅನಂತರಮ್’ - ಇವಕ್ಕೆ ಪಂಚಮಿವಿಭಕ್ತಿ ಬೇಕು ; ಅಥವಾ ತತಃ, ಅತಃ, ಇತಃ - ಎಂಬ ಅವ್ಯಯಗಳಿದ್ದರೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ‘ಪ್ರಭೃತಿ’ ಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಅದ್ಯಪ್ರಭೃತಿ (ಇಂದಿನಿಂದ), ಯತಃ ಪ್ರಭೃತಿ (ಯಾವ = ಆ ಕಾಲದಿಂದ), ತದಾಪ್ರಭೃತಿ (ಆಗಿನಿಂದ) ಎಂದು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

೩. ಕಿಂ ಬಹುನಾ ? - ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನ ವೆಂಬರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯೇ ಇರಬೇಕು.

೪. ‘ಯಃ’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಸಃ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

೫. ಇತಿ ಕಥಾಮುಖಿಮ್ | ‘ಇತಿ’ ಶಬ್ದವು ಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ‘ಇತಿ ಕಥಾಮುಖಿಂ ಸಮಾಪ್ತಮ್’ ಎಂದೂ ಬೇಕಾದರೆ ಬರೆಯಬಹುದು.

ಅಭ್ಯಾಸ ೪

1. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ :

೧. ತಾವತ್ ಕ್ಷೀರಮ್ ಏಕ ಏವ ಪಿಬತೀತಿ ಅಸಂಭಾವ್ಯಮೇತತ್ | ೨. ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ ಕರೋತಿ - ಅಥವಾಪ್ರಭೃತಿ ಷಡ್ಭಿರೇವ ಮಾಸೈಸ್ತವ ಪುತ್ರಾನ್ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ್ ಕರೋಮೀತಿ |
೩. ಅಸ್ಮಾಕಮನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಶೀಘ್ರಮಾಗಮ್ಯತಾಮ್ | ೪. ತದಾಪ್ರಭೃತ್ಯೇವ ರಾಜಪುತ್ರಾನ್ ಪಾಠಯತಿ ಸ್ಮ |
೫. ಯಥೋಕ್ತೋ ಗ್ರಂಥಃ ಕುತ್ರ ಲಭ್ಯತೇ ?

2. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ :

೧. ಪञ्चतन्त्रकं किमर्थं केन रचितम् ? २. अनेन ग्रन्थेन अधीतेन किं प्रयोजनं भवेत् ?

3. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿರಿ. ಬೇಕಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಓದಿ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಿರಿ :

೧. ಅಮರಶಕ್ತೇ : ..... ಆಸನ್ | ೨. ತೇ ಸರ್ವೇ ..... ವಿವೇಕರಹಿತಾಶ್ಚ | ೩. ತेषಾಂ

ಬುದ್ಧಿಪ್ರಕಾಶಾರ್ಥ ..... ಅನುಷ್ಠಿಯತಾಮ್ ಇತಿ ಸಚಿವಾನ್ ಪ್ರಾಹ | ೪. ಕಿಂ ..... ಮಾಸೈಃ
ಸರ್ವಾಣಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ..... ?

೪. ಸಮಸ್ತಪದಗಳು - ದ್ವಂದ್ವ

(Copulative Compounds)

೮. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿಸಿರುವ ಪದಗಳು ಯಾವ ಪದಕ್ಕೆ
ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ (= ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿವೆ) ? ಚ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿರಿ:

೧. ಇಶ್ವರಂ ಗುರಂ ಚ ಭಜಸ್ವ | = ಈಶ್ವರನನ್ನು, ಗುರುವನ್ನು ಕೂಡ ಭಜಿಸು.
೨. ಭಿಕ್ಷಾಮಠ, ಗಾಂ ಚ ಆನಯ | = ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಮಾಡು, ಗೋವನ್ನೂ (ತೆಗೆದು
ಕೊಂಡು=) ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಬಾ.
೩. ರಾಮಶ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣಶ್ಚ ವನೇ
ಸಂವರತಃ | = ರಾಮನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ
ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
೪. ಕೌಸಲ್ಯಾ ಚ ಕೈಕೇಯಿ ಚ
ಸಂಭಾಷೇತೇ | = ಕೌಸಲ್ಯೆಯೂ ಕೈಕೇಯಿಯೂ
ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
೫. ಪಾರ್ವತೀ ಚ ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಚ ವಂದೇ | = ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನೂ ಪರಮೇಶ್ವರ
ನನ್ನೂ ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ.
೬. ರಾಮಶ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣಶ್ಚ ಭರತಶ್ಚ
ಶತ್ರುಘ್ನಶ್ಚ ಭ್ರಾತರಃ | = ರಾಮನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಭರತನೂ
ಶತ್ರುಘ್ನನೂ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು.
೭. ಆಯುಶ್ಚ ಆರೋಗ್ಯಂ ಚ ಔಷ್ಣ್ಯಂ ಚ
ಅಭಿವರ್ಧಂತಾಮ್ | = ಆಯುಸ್ಸೂ ಆರೋಗ್ಯವೂ
ಐಶ್ವರ್ಯವೂ ಹೆಚ್ಚಲಿ !
೮. ಪಟಃ ಶುಕ್ಲೋ ರಕ್ತಶ್ಚ ಭವತಿ | = ಬಟ್ಟೆ ಬಿಳಿಯದೂ ಕೆಂಪನೆ
ಯದೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.
೯. ನೀಲಂ ವಸ್ತ್ರಮ್, ಆಕಾಶಂ ಚ | = ಬಟ್ಟೆಯು ಕಪ್ಪು, ಆಕಾಶವೂ (ಕಪ್ಪು)
೧೦. ಪಾಪ್ಯೋಃ ಪಾದಯೋಶ್ಚ ಸಮಾಹಾರಂ
ಕುತ್ರ ಪಶ್ಯಾಮಃ ? = ಕೈಗಳ ಮತ್ತು ಕಾಲುಗಳ
ಬಟ್ಟನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ ?

ಚಿಂತನ

೧. “ಈಶ್ವರನನ್ನೂ”, ‘ಗುರುವನ್ನೂ’ ಎಂಬೀ ಪದಗಳಿಗೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ ; ಎರಡೂ ‘ಭಜಿಸು’ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ಚಕಾರದ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ.

೨. ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಮಾಡು ಎಂಬುದೇ ಪ್ರಧಾನವಾಕ್ಯ ; ಗೋವು ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಅದನ್ನೂ ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ; ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲವೆಂಬರ್ಥವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಕ್ಯಗಳಿವೆ. ಇದು ಚಕಾರದ ಅನ್ವಾಚಯಾರ್ಥ.

೩. ರಾಮನೂ ಅಕ್ಷ್ಮಣನೂ ಸೇರಿಯೇ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ಇತರೇತರಯೋಗಾರ್ಥ.

೪. ಇಲ್ಲಿ ಕೈಕಾಲುಗಳ ಒಟ್ಟನ್ನು ಹೇಳುವದರಿಂದ ಚಕಾರಕ್ಕೆ ಸಮಾಹಾರಾರ್ಥವಿದೆ.

೫. ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡುಮೂರು ಪದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಒಂದೇ ಪದವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬರೆದಿದೆ. ಅವುಗಳ ಲಿಂಗವಿಭಕ್ತಿವಚನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರಿ : -

೧. ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ ವನೇ ಸञ्चरतः । ೨. कौसल्याकैकेय्यौ संभाषेते । ೩. पार्वती परमेश्वरौ वन्दे । ೪. रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्ना भ्रातरः । ೫. आयुरारोगयैश्वर्याणि अभिवर्धताम् । ೬. पाणिपादं कुत्र पश्यामः ?

ಇತರೇತರಯೋಗ ಅಥವಾ ಸಮಾಹಾರ - ಈ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಚಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಮಪದಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸಮಸ್ತಪದಗಳಾಗುವುವು. ಇದು ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸ. (ಸಮುಚ್ಚಯ, ಅನ್ವಾಚಯ - ಈ ಅರ್ಥಗಳಿದ್ದರೆ ಸಮಾಸವಾಗುವದಿಲ್ಲ.)

ಸಮಸ್ತಪದದ ಕೊನೆಯ ಪದದ ಲಿಂಗವೇ ಒಟ್ಟು ಪದದ ಲಿಂಗ ; ಸಮಸ್ತಪದದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳ ಅರ್ಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅದರ ವಚನವಿರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವವು ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ ; ಏಕವಚನದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.

೧೦. ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತಪದಗಳನ್ನೂ (ಚಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುವ) ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಹೇಗೆ ತೋರಿಸಿದೆ ?

೧. ब्राह्मणक्षत्रियविशां कर्माणि प्रविभक्तानि । (ಎಂಗೆಡವಾಗಿರುತ್ತವೆ) ब्राह्मणानां च क्षत्रियाणां च विशां च ब्राह्मणक्षत्रियविशाम् ।

ಅಥವಾ ब्राह्मणाश्च क्षत्रियाश्च विशश्च = ब्राह्मणक्षत्रियविशः ; तेषाम् ॥
‘ब्राह्मणक्षत्रियविद्भ्यः’ ಎಂದಿದ್ದರೆ ब्राह्मणेभ्यश्च क्षत्रियेभ्यश्च विद्भ्यश्च ಎಂದಾಗಲಿ, ब्राह्मणाश्च क्षत्रियाश्च विशश्च - ब्राह्मणक्षत्रियविशः ; तेभ्यः ॥

ಎಂದಾಗಲಿ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ.

೨. ರಾಮರಾವಣಯೋರ್ಯುಧ್ಧಂ ರಾಮರಾವಣಯೋರಿವ |

(ರಾಮರಾವಣರ ಯುದ್ಧವು ರಾಮರಾವಣರ ಯುದ್ಧದಂತೆಯೇ.)

ರಾಮಸ್ಯ ಚ ರಾವಣಸ್ಯ ಚ ರಾಮರಾವಣಯೋಃ | ಅಥವಾ ರಾಮಶ್ಚ ರಾವಣಶ್ಚ ರಾಮರಾವಣೌ ;
ತಯೋಃ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ.

೩. ಅಸ್ಮಿನ್ ಸ್ಥಾನೇ ಹರಿಹರಯೋರೇಕತ್ರ ದರ್ಶನಂ ಭವತಿ || ಈ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರರಿಬ್ಬರ
ದರ್ಶನವೂ ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ.

ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ : ಹರೇಶ್ಚ ಹರಸ್ಯ ಚ ಅಥವಾ ಹರಿಶ್ಚ ಹರಶ್ಚ - ಹರಿಹರೌ ;
ತಯೋಃ ||

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದಕ್ಕೂ ಸಮಸ್ತಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸುವದಕ್ಕೆ ಚಕಾರದಿಂದ
ಕೂಡಿಸುವದು ಒಂದು ಬಗೆ ; ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದವನ್ನೂ ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿ
ಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದಬಳಿಕ, ಬೇಕಾದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು
ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆ. ಈ ಎರಡನೆಯ ಕ್ರಮವೇ ಈಗ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ
ತಚ್ಚಬ್ಬದ ಆಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಮಸ್ತಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ
ಇಳಿಸಬೇಕಾಗುವುದು.

೧೧. ಈ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ತಚ್ಚಬ್ಬವು ಯಾವ
ಲಿಂಗವಿಭಕ್ತಿವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ ?

೧. ಮಾತಾ ಚ ಪಿತಾ ಚ = ಮಾತಾಪಿತರೌ ; ತಯೋಃ = ಮಾತಾಪಿತ್ರೋಃ || (ಪು.ಷ.ಸ.ದ್ವಿ.)

೨. ತರವಶ್ಚ ಲತಾಶ್ಚ = ತರಲತಾಃ ; ತಾಭ್ಯಃ = ತರಲತಾಭ್ಯಃ || (ಸ್ರೀ.ಚ.ಪಂ.ಬ.)

೩. ಗಂಧಾಶ್ಚ ಪುಷ್ಪಾಣಿ ಚ ಅಕ್ಷತಾಶ್ಚ = ಗಂಧಪುಷ್ಪಾಕ್ಷತಾಃ ; ತೈಃ = ಗಂಧಪುಷ್ಪಾಕ್ಷತೈಃ ||

(ಪು.ತೃ.ಬ.)

೪. ಕನ್ದಾಶ್ಚ ಮೂಲಾನಿ ಚ = ಕನ್ದಮೂಲಾನಿ ; ತೈಃ = ಕನ್ದಮೂಲೈಃ || (ನ.ತೃ.ಬ.)

೫. ಶೌರ್ಯ ಚ ಔದಾರ್ಯ ಚ ವಿಭವಶ್ಚ = ಶೌರ್ಯೌದಾರ್ಯವಿಭವಾಃ ;

ತೇಷು = ಶೌರ್ಯೌದಾರ್ಯವಿಭವೇಷು || (ಪು.ಸ.ಬ.)

ಪ್ರಥಮಾಂತವಾಗಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತಪದದ ಲಿಂಗವಿಭಕ್ತಿವಚನಗಳಿಗೆ
ತಕ್ಕ ತಚ್ಚಬ್ಬರೂಪವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಭ್ಯಾಸ ೫

ಇಲ್ಲಿರುವ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸಮಸ್ತಪದಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ ; ಕೊನೆಯ ಪದದ ಲಿಂಗವೇ ಸಮಸ್ತಪದಕ್ಕೆ ಇರಲಿ :

೧. ರಾಮಶ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಮಣಶ್ಚ ಮಾತು: ಪಿತುಶ್ಚ ಪಾದಯೋ: ಪತತ: । ೨. ರಾಮೋ ದೀನೇಷು ಚ ಅನ್ಧೇಷು ಚ ಬಧೀರೇಷು ಚ ಮೂಕೇಷು ಚ ದಯಾವಾನ್ । ೩. ಆರ್ಯರಕ್ಷಿತಶ್ಚ ಫಲ್ಗುರಕ್ಷಿತಶ್ಚ ಇತಿ ದ್ವೌ ಪುತ್ರೌ । ೪. ಮಾತರಿ ಚ ಪಿತರಿ ಚ ಭಕ್ತಿ: ಶ್ರೇಯಸೇ ಭವತಿ । ೫. ಏತೇ ಸನ್ಯಾಸಿನ: ತ್ರಿದಂಡೇನ ಚ ಯಜ್ಞೋಪವೀತೇನ ಚ ಕಮಂಡಲುನಾ ಚ ಸಹಿತಾ: ಸಂತಿ । ೬. ಯಜ್ಞಶ್ಚ ದಾನಂ ಚ ತಪಶ್ಚ ಅವಶ್ಯಂ ಕರ್ತವ್ಯಾನಿ ॥

ಅಭ್ಯಾಸ ೬

ಇಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತಪದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಥಮಾಂತಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ :

೧. ಅಯಂ ಛಾತ್ರೋ ವಿಧ್ಯಾವಿನಯಾಭ್ಯಾಂ ಶೋಭತೇ । ೨. ಅಜಾತಮೃತಮೂರ್ಖೇಭ್ಯೋ ಮೃತಾಜಾತೌ ವರಮ್ । ೩. ರೂಪದ್ರವ್ಯಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತೋ ಭವತ: ಪುತ್ರ: । ೪. ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮಾ ಬಹುಶಕ್ತಯುಗ್ರಶಕ್ತಯನಂತಶಕ್ತಿಭ್ಯ: ಪञ್ಚತನ್ತ್ರಕಂ ನಾಮ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ವ್ಯರಚಯತ್ । ೫. ನ ಮೇ ವಾಙ್ಮಾ ಧನಕನಕವಸ್ತುವಾಹನೇಷು । ೬. ದಿನೇ ದಿನೇ ಹರಿಹರಗುರುನ್ ನಮಸ್ಕುರ್ಯಾತ್ । ೭. ಸುಖದು:ಖೇ ಸಮೇ ಕೃತ್ವಾ ಲಾಭಾಲಾಭೌ ಜಯಾ ಜಯೌ ಚ ಸಮೌ ಕೃತ್ವಾ ಯುಧ್ಯಸ್ವ ॥

ಅಭ್ಯಾಸ ೭

ಈ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ತಪದಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನ್ನು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರಿ :

೧. ಶಿಶಿರಶ್ಚ ವಸಂತಶ್ಚ = ಶಿಶಿರವಸಂತೌ ; ತಯೋ: ॥ ೨. ಶಿವಶ್ಚ ಕೇಶವಶ್ಚ = ಶಿವ ಕೇಶವೌ ; ತಾಭ್ಯಾಮ್ ॥ ೩. ಕೌಸಲ್ಯಾ ಚ ಸುಮಿತ್ರಾ ಚ ಕೈಕೇಯಿ ಚ = ಕೌಸಲ್ಯಾಸುಮಿತ್ರಾ ಕೈಕೇಯಿ: ; ತಾಸಾಮ್ ॥ ೪. ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚ ವಿಷ್ಣುಶ್ಚ ಮಹೇಶ್ವರಶ್ಚ = ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಮಹೇಶ್ವರಾ: ; ತೇಷು ॥ ೫. ಧರ್ಮಶ್ಚ ಅರ್ಥಶ್ಚ ಕಾಮಶ್ಚ ಮೋಕ್ಷಶ್ಚ = ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾ: ; ತೈ: ॥ ೬. ಯುಧಿಷ್ಟಿರಶ್ಚ ಭೀಮಶ್ಚ ಅರ್ಜುನಶ್ಚ = ಯುಧಿಷ್ಟಿರಭೀಮಾರ್ಜುನಾ: ; ತೇಷು ॥

೧೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂಗಗಳು, ಸೇನೆಯ ಅಂಗಗಳು, ಮತ್ತು ಹೊಡೆದು ಬಾರಿಸುವ ವಾದ್ಯಗಳ ಅಂಗಗಳು - ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದಗಳಿಂದ ಆಗುವ ದ್ವಂದ್ವ ಸಮಾಸಗಳು ಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವವೇ ಆಗುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಪದವು ನವಪುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ವಚನದಲ್ಲಿ ರಬೇಕು.

೧. ಪಾಣಿ ಚ ಪಾದೌ ಚ - ಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ = ಪಾಣಿಪಾದಮ್ ||

ಪಾಣಿ ಚ ಪಾದಂ ಚ ಮುಖಂ ಚ - ಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ = ಪಾಣಿಪಾದಮುಖಮ್ ||

ಮುಖಂ ಚ ಬಾಹು ಚ ಊರು ಚ ಪಾದೌ ಚ - ಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ = ಮುಖಬಾಹುರೂಪಾದಮ್ ||

೨. ಹಸ್ತಿನಶ್ಚ ಅಶ್ವಾಶ್ಚ ರಥಾಶ್ಚ ಪದಾತಯಶ್ಚ - ಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ =

ಹಸ್ತಯಶ್ಚರಥಪದಾತಿ ||

ರಥಿಕಾಶ್ಚ ಅಶ್ವಾರೋಹಾಶ್ಚ - ಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ = ರಥಿಕಾಶ್ವಾರೋಹಮ್ ||

೩. ಮಾರ್ದಿಂಗಕಾಶ್ಚ ಪಾಣವಿಕಾಶ್ಚ - ಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ = ಮಾರ್ದಿಂಗಕಪಾಣವಿಕಮ್ ||

ಪಾಣವಿಕರು ಎಂದರೆ ಒಂದುಬಗೆಯ ತಮಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವವರು.

ವಿಶೇಷ : ಏಷಾಂ ಅಥವಾ 'ಆಸಾಂ' ಸಮಾಹಾರಃ (- ಇವುಗಳ ಒಟ್ಟು) ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸಮಾಹಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ ; ಸಮಸ್ತಪದಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಸೇರಿಸಬಾರದು. ಇಂಥಿಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವವೇ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವುಂಟು. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭವು ಬಂದಾಗ ತಿಳಿಸುವೆವು.

ಅಭ್ಯಾಸ ೮

. ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮಾಹಾರದ್ವಂದ್ವವಾಗಿ ಮಾಡಿರಿ. ಅರ್ಥವನ್ನು ಊಹಿಸಿರಿ.

೧. ಕಾಕಾಶ್ಚ ತಲೂಕಾಶ್ಚ - ಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ | ೨. ಧಾನಾಶ್ಚ ಶಾಕ್ರುಲ್ಯಶ್ಚ - ಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ | (ಅವಲಕ್ಕಿ ಚಕ್ಕುಲಿಗಳ ರಾಶಿ) ೩. ಗಡ್‌ಗಾ ಚ ಶೋಣಾ ಚ - ತಯೋಃ ಸಮಾಹಾರಃ |

೪. ಅಹಯಶ್ಚ ನಕ್ರಲಶ್ಚ (ಮುಂಗಸಿಗಳು) - ಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ | ೫. ದಾಸ್ಯಶ್ಚ ದಾಸಾಶ್ಚ - ಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ | ೬. ಗಾವಶ್ಚ ಅಶ್ವಾಶ್ಚ - ಷಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ | ೭. ಯೂಕಾಶ್ಚ ಲಿಕ್ಷಾಶ್ಚ

1. ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸವು ಸಮಾಹಾರವಾಗುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಈ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಾಣ್ಯಂಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇವು ಸಮಾಹಾರವಾಗುವವು. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.

- आसां समाहारः । (ಹೇನುಕೂರೆಗಳ ಒಟ್ಟು) ೮. रथाश्च अश्वाश्च - एषां समाहारः । ९. गावश्च व्याघ्राश्च - एषां समाहारः ॥

५. मित्रभेदः

१३. अथातः प्रारभ्यते मित्रभेदो नाम प्रथमं तन्त्रम् । यस्यायम् आदिमः श्लोकः

वर्धमानो महान् स्नेहः सिंहगोवृषयोर्वने ।

पिशुनेनातिलुब्धेन जम्बूकेन विनाशितः ॥

तद्यथಾನುಶ್ರೂಯತೇ - ಅಸ್ತಿ ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯೇ ಜನಪದೇ ಮಹಿಲಾರೋಪ್ಯಂ ನಾಮ ನಗರಮ್ । ತತ್ರ ಧರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತಭೂರಿವಿಭವೋ ವರ್ಧಮಾನಕೋ ನಾಮ ವಣಿಕ್ಪುತ್ರೋ ಬಭೂವ (= ಅಭವತ್) । ತಸ್ಯ ಕದಾಚಿತ್ ರಾತ್ರೌ ಶಯ್ಯಾರೂಢಸ್ಯ ಚಿಂತಾ ಸಮುತ್ಪನ್ನಾ ಯತ್ ಪ್ರಭೂತೇಽಪಿ ವಿದ್ತೇ ಅರ್ಥೋಪಾಯಾಶ್ಚಿಂತನೀಯಾಃ ಕರ್ತವ್ಯಾಶ್ಚೇತಿ ॥

ಆದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನು ಮಿತ್ರಭೇದವೆಂಬ (ಮೊದಲನೆಯ ತಂತ್ರವು ಆರಂಭಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ =) ಮೊದಲನೆಯ ತಂತ್ರವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. (ಯಾವದಕ್ಕೆ =) ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕವು :-

‘ಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಎತ್ತು - ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಗೆಳೆತನವು ಅತ್ಯಾಶೆಯುಳ್ಳ ಚಾಡಿಕೋರ ನರಿಯಿಂದ ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು.’

ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿರುವ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಹಿಲಾರೋಪ್ಯವೆಂಬ ನಗರವುಂಟು. ಅಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹೆಚ್ಚಿನ ಧನವುಳ್ಳ =) ಧರ್ಮದಿಂದ ಬಹಳ ಹಣವನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವರ್ಧಮಾನಕನೆಂಬ ವರ್ತಕನ ಮಗನಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ (ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನೇರಿದವನಿಗೆ =) ಮಲಗಿರುವಾಗ ಯೋಚನೆಯುಂಟಾಯಿತು. ಏನೆಂದರೆ (ವಿತ್ತವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಉಪಾಯಗಳು ಚಿಂತಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವು ಮತ್ತು ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕವು =) ಎಷ್ಟೇ ಧನವಿದ್ದರೂ ಧನವನ್ನು (ಸಂಪಾದಿಸುವ) ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು, (ಅವುಗಳನ್ನು) ಮಾಡಲೂಬೇಕು.

1. ‘ಅರ್ಥೋತ್ಪತ್ತುಪಾಯಾಃ’ ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಧನವು ಉಂಟಾಗುವ ಉಪಾಯಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

ಚಿಂತನ

೧. ಅಥಾತಃ | ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಆದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಆದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಥ, ಅತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉದಾ : 'ಅಥಾತೋ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' (ಜೈಮಿನಿಗಳ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಸೂತ್ರ) ; 'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' (ಬಾದ ರಾಯಣರ ಉತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸಾ ವೇದಾಂತಸೂತ್ರ) ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಏನರ್ಥವೆಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ವಾದವಾಗುವದುಂಟು. ಇಲ್ಲಿ ಅಥ ಎಂದರೆ ಈಗ ಎಂದೂ, ಅತಃ ಎಂದರೆ ಆದ್ದರಿಂದ, ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಓದುವವರಿಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಎಂದಿಗೂ ಪರಾಭವ ವಾಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ - ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಅಥಶಬ್ದವನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವದು ಪುಂಗಲಸೂಚಕವೆಂದು ಆಸ್ತಿಕರ ನಂಬಿಕೆ. 'ಮಂಗಲಾನಂತರಾರಮ್ಭ ಪ್ರಶ್ನಕಾಶ್ಚೇಷ್ಟ್ಯೇಷ್ವಧೋ ಅಥ | ಮಂಗಲ, ಅನಂತರ, ಪ್ರಾರಂಭ, ಪ್ರಶ್ನೆ, ಪೂರ್ಣವಾದದ್ದು - ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಥೋ, ಅಥ - ಎಂಬ ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ - ಎಂದು ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿದೆ.

೨. 'ಯಸ್ಯ' ಇದಕ್ಕೆ ಯಾವದಕ್ಕೆ ಎಂದು ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವಾದರೂ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದರ್ಥವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ (continuatively) ಹೇಳುವದರಿಂದ 'ಅದಕ್ಕೆ' ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿದೆ.

೩. ಆದ್ಯಃ ಶ್ಲೋಕಃ | ಈ ಕಥೆಯ ಸಾರವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರರೂಪವಾದ ಶ್ಲೋಕ ಎಂದರ್ಥ.

೪. 'ವನೇ ಸಿಂಹಗೋವೃಷಯೋಃ ವರ್ಧಮಾನಃ ಮಹಾನ್ ಸ್ನೇಹಃ, ಪಿಶುನೇನ ಅತಿಲುಬ್ಧೇನ ಜಮ್ಭುಕೇನ ವಿನಾಶಿತಃ ||' ಎಂದು ಶ್ಲೋಕದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಕ್ರಮ. (ಪು. ೩೦)

೫. ಗೋವೃಷಃ | ಗೂಳಿ, ಗೌಃ ಎಂದರೆ ಎತ್ತು, ಗೂಳಿ ; ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಹಸು ಎಂಬರ್ಥವೂ ಇದೆ. 'ವೃಷ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ವೇದದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. ವೃಷಭ ಎಂದು ಲೌಕಿಕಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಅಯಾ ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿಯ ಗಂಡು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವದೂ ಉಂಟು. ಜಮ್ಭುಕೇನ - ಜಮ್ಭುಕೇನ ಎಂದು ಹ್ರಸ್ವೋಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವದೇ ಹೆಚ್ಚು.

೬. 'ನಾಮ' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯದ ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಇರುವ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದ ವಾಚಕವಾದ ಪದವು ಒಂದೇ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರಬೇಕು. ಉದಾ : ಮಹಿಲಾರೋಪ್ಯೇ ನಾಮ ನಗರೇ, ವರ್ಧಮಾನಕಸ್ಯ ನಾಮ ವಣಿಕ್ಕುತ್ರಸ್ಯ || (ಪು. ೭೪)

೭. 'ತಸ್ಯ ಚಿಂತಾ ಸಮುತ್ಪನ್ನಾ ಯತ್' ಅನುವಾದಕವಾಕ್ಯ (direct quotation) ಕ್ಕೆ ಯತ್ ಎಂಬ ಅವ್ಯಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಬರೆಯುವದುಂಟು ; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವಂತೆ, ವಾಕ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಇತಿ' ಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. (ಪು. ೮೫)

ಅಭ್ಯಾಸ ೯

೧. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಭರ್ತಿಮಾಡಿರಿ :

೧. ಅಥ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮಾ ಮಿತ್ರಭೇದಂ ನಾಮ .... ಆರಭತೇ । ೨. ವನೇ ಸಿಂಹಗೋವೃಷಯೋಃ
ಮಹಾನ್ ಸ್ನೇಹಃ .... । ೩. ತಂ ಸ್ನೇಹಂ ..... ಜಮ್ಬುಕೋ ವ್ಯನಾಶಯತ್ । ೪. ಯದ್ವಪಿ .....
ವಿತ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್, ... ಅರ್ಥೋಪಾಯಾನ್ ..... ಕುರ್ಯಾಚ್ಚ ॥

೨. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದು ಸಂಸ್ಕೃತವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಿರಿ ;

೧. ಪಞ್ಚತನ್ತ್ರಕೇ ಕತಮತ್ ಪ್ರಥಮಂ ತನ್ತ್ರಮ್ ? ೨. ಕಿಮಿತಿ ತಸ್ಯ ನಾಮ ತಥಾ ಕೃತಮ್ ? ೩. ಕೇ
ತೇ ದ್ವೇ ಮಿತ್ರೇ ಯಯೋರ್ಭೇದಃ ಕೃತಃ ? ೪. ತಯೋರ್ಮಹಾನ್ ಸ್ನೇಹಃ ಕೇನ ವಿನಾಶಿತಃ ? ಕೀದೃಶಃ ಸ
ಜಮ್ಬುಕಃ ?

೩. ಮಹಾನ್ ಇದರ ದ್ವಿತೀಯಾ ಮತ್ತು ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಗಳನ್ನೂ
ಬರೆಯಿರಿ ; 'ಸಿಂಹಗೋವೃಷಯೋಃ' ಇದಕ್ಕೆ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವು ಹೇಗಾಗುವದು ?

೧೪. ಸ ಚಾರ್ಥಃ ಪುರುಷಾಣಾಂ ಷಡ್ಭಿರೂಪಾಯೈರ್ಭವತಿ - ಭಿಕ್ಷಯಾ, ನೃಪಸೇವಯಾ, ಕೃಷಿಕರ್ಮಣಾ,
ವಿದ್ಯೋಪಾರ್ಜನೇನ, ವ್ಯವಹಾರೇಣ, ವಣಿಕ್ಕರ್ಮಣಾ ವಾ । ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ತेषಾಂ ವಾಣಿಜ್ಯೇನ
ಅತಿರಸ್ಕೃತೋಽರ್ಥಲಾಭಃ ಸ್ಯಾತ್ । ತದ್ವಾಣಿಜ್ಯಂ ಸಪ್ತವಿಧಮ್ ಅರ್ಥಾಗಮಾಯ ಸ್ಯಾತ್ । ತದ್ವಾ
- ಗಾಂಧಿಕವ್ಯವಹಾರಃ, ನಿಕ್ಷೇಪಪ್ರವೇಶಃ, ಗೋಷ್ಠಿಕಕರ್ಮ, ಪರಿಚಿತಗ್ರಾಹಕಾಗಮಃ,
ಮಿಥ್ಯಾಕ್ರಯಕಥನಮ್, ಕೂಡತುಲಾಮಾನಮ್, ದೇಶಾಂತರಾದ್ ಭಾಂಡಾನಯನಂ ಚೇತಿ ॥

ದ್ವಿಗುಣಂ ತ್ರಿಗುಣಂ ವಿತ್ತಂ ಭಾಂಡಕ್ರಯವಿಚಕ್ಷಣಾಃ ।

ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತ್ಯುಘಮಾಲ್ಲೋಕಾ ದೂರದೇಶಾಂತರಂ ಗತಾಃ ॥

ಇತ್ಯೇವಂ ಸಂಪ್ರಧಾರ್ಯ ಮಧುರಾಗಾಮಿನಿ ಭಾಂಡನ್ಯಾದಾಯ ಶುಭಾಯಾಂ ತಿಥೌ ಗುರುಜನಾನುಜ್ಞಾತಃ ಸುರಥಾಧಿರೂಢಃ
ಪ್ರಸ್ಥಿತಃ ॥

ಮತ್ತು ಆ ಧನವು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಆರು ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ :
ಭಿಕ್ಷೆಯಿಂದ, (ರಾಜನ ಸೇವೆಯಿಂದ =) ಸರಕಾರಿಯ ನೌಕರಿಯಿಂದ, ಬೇಸಾಯದ
ಕೆಲಸದಿಂದ, ವಿದ್ಯಾಸಂಪಾದನೆಯಿಂದ, (ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ =) ಲೇವಾದೇವಿಯಿಂದ,

ಅಥವಾ (ವರ್ತಕನ ಕರ್ಮದಿಂದ =) ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ (ಅವುಗಳಿಗೆಲ್ಲ =) ಅವುಗಳೆಲ್ಲದರೊಳಗೆ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ (ಮರೆಮಾಡಲ್ಪಡದ =) ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಧನಲಾಭವುಂಟಾದೀತು. ಮತ್ತು ಆ ವ್ಯಾಪಾರವು ಏಳು ವಿಧವಾದದ್ದು (ಧನದ ಬರುವಿಕೆಗೆ =) ಲಾಭಕರವಾಗಿ ಆದೀತು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಸುಗಂಧದ ವ್ಯಾಪಾರ, (ನಿಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಒಳಸೇರಿಸುವದು =) ಅಡವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವದು, (ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವ ವರ ಕರ್ಮ =) ಕಂಪನಿಯ ದಲ್ಲಾಳಿ, ಪರಿಚಿತರಾದ (ಕೊಳ್ಳುವವರ ಬರುವಿಕೆ =) ಗಿರಾಕಿಗಳು ಬರುವದು, ಸುಳ್ಳುಬೆಲೆ ಹೇಳುವದು, ಮೋಸದ ತಕ್ಕಡಿಯಿಂದ ತೂಗುವದು, ಮತ್ತು ಬೇರೊಂದು ದೇಶದಿಂದ (ಮಾರಾಟದ) ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತರುವದು.

‘ಸಾಮಾನುಕೊಳ್ಳುವದರಲ್ಲಿ ಜಾಣರಾದವರು ದೂರದೇಶಕ್ಕೆ (ಹೋದವರು =) ಹೋಗಿ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ದುಪ್ಪಟ್ಟು, ತಿಪ್ಪಟ್ಟು, ಧನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.’

ಹೀಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡು ಮಧುರಗೆ ಹೋಗುವ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶುಭತಿಥಿಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಜನರಿಂದ ಅನುಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಹೊರಟನು.

ಚಿಂತನ

೧. ಷಡ್ಧಿರುಪಾಯೈರ್ಭವತಿ - ಇತಿ | ಇದನ್ನು ‘ಎಂಬ ಆರು ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ’ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ವಿಧಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಭಾಗವು ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಕ್ಯವಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಬರುವದು ವಾಡಿಕೆ. ಉದಾ : ‘ಪುರುಷಾರ್ಥಾಶ್ಚತ್ವಾರಃ - ಧರ್ಮಃ, ಅರ್ಥಃ, ಕಾಮಃ, ಮೋಕ್ಷಶ್ಚ - ಇತಿ | ಮುಂದೆ ‘ಸಪ್ತವಿಧಮ್’ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣವನ್ನು ನೋಡಿ.

೨. ‘ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ತೇಷಾಮ್’ - ಅವುಗಳೊಳಗೆಲ್ಲ ಒಂದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವಾಗ ಷಷ್ಟೀ ಅಥವಾ ಸಪ್ತಮಿವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಯೋಗಿಸುವರು.

೩. ‘ಅತಿರಸ್ವತಃ’ - ಮರೆಯೇ ಇಲ್ಲದ, ಸ್ಫುಟವಾಗಿರುವ ; ಮಿಕ್ಕ ಐದರಲ್ಲಿ ಲಾಭವಾಗುವದು ಇಷ್ಟು ನಿಶ್ಚಿತವಲ್ಲ - ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ.

೪. ‘ತದ್ಯಥಾ’ - ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ‘ತದ್ ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ ಉಚ್ಯತೇ’ (ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ) ಎಂದು ಪೂರ್ಣವಾಕ್ಯ.

೫. ಗೋಷ್ಠಿಕರ್ಮ | ‘ಗೌಷ್ಠಿಕ’ - ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಒಪ್ಪು. ಗೌಷ್ಠಿಕವೆಂದರೆ ಗುಂಪಾಗಿ ಒಟ್ಟಿನಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವವರು (company) ; ಅಪರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮವು ಎಂದರೆ ದಲ್ಲಾಳಿ ಕೆಲಸ (agency).

೬. ದ್ವಿಗುಣಮ್ - ಎರಡರಷ್ಟು ಎಂಬರ್ಥದ ವಿಶೇಷಣ. ಗುಣನಮ್ ಗುಣಃ = ಗುಣಿಸುವದು ; ದ್ವೌ ಗುಣೌ ಯಸ್ಯ ತತ್ | ದ್ವೇ (ಎರಡು), ದ್ವಿತೀಯಮ್ (ಎರಡನೆಯ),

ದ್ವಿಗುಣಮ್ (ಎರಡರಷ್ಟು) - ಇವುಗಳ ಅರ್ಥಭೇದವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಿರಿ. 'ದ್ವಿವಾರಮ್', 'ದ್ವಿಃ' - ಈ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಸಲ (twice) ಎಂದರ್ಥ.

೨. ಮಧುರಾಗಾಮಿನಿ - ಮಧುರೆಗೆ ಹೋಗುವ ; ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಖರೀದಿಯಾಗುವ ಎಂದರ್ಥ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೧೦

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ :

೧. ಭಿಕ್ಷುಕರು ಅನೇಕರಿರುತ್ತಾರೆ. ೨. ದೊರೆಯು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾದ ಸಂಬಳವನ್ನು (ಭೃತಿ) ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ. ೩. ಬೇಸಾಯವು ಕ್ಷೇಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು (ಕಿಲಿೞ). ೪. ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವದು ಗುರುಗಳ ಸೇವೆಯಿಂದ ಸಿಕ್ಕತಕ್ಕದ್ದು (ಲಭ್ಯ). ೫. ಲೇವಾದೇವಿಯಿಂದ ಹಣದ ಗಂಟು (ವಿತ್ತಗ್ರಾಠಿ) ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ೬. ವರ್ತಕತನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾನು ಎಣಿಸುತ್ತೇನೆ.

೧೫. ಸಮಸ್ತಪದಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪದದ, ಅಥವಾ ಎರಡನೆಯ ಪದದ, ಅಥವಾ ಎರಡೂ ಪದಗಳ ಅರ್ಥಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಎಂದರೆ ಅದನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಮಸ್ತಪದದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಮತ್ತೊಂದು ಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ :

೧. ತೃಕೃಣಾಮ್ (ಕೃಷ್ಣನ ಹತ್ತಿರ) - ಇಲ್ಲಿ ತೃ (ಹತ್ತಿರ) ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪದದ ಅರ್ಥವು ಮುಖ್ಯ.

೨. ತಙ್ಗನಮ್ (ಅವನ ಧನವು) - ಇಲ್ಲಿ ಧನಮ್ (ಧನವು) ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪದದ ಅರ್ಥವು ಮುಖ್ಯ.

೩. ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣೌ (ರಾಮನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೂ) - ಇಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ.

೪. ಲಾಘವೀತಿ : (ಪಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳ) - ಇಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಎಂಬರ್ಥವು ಪಡೆದುಕೊಂಡ 'ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಗೆ' ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ.

ಈವರೆಗೆ ನಾವು ಸಮಾಸದ ಎಲ್ಲ ಪದಗಳೂ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ದ್ವಂದ್ವ ಸಮಾಸ ವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಇನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಉಳಿದ ಸಮಾಸಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಿಸುವೆವು.

೬. ಸಮಸ್ತಪದಗಳು (ತತ್ಪುರುಷ, ಕರ್ಮಧಾರಯ)

೧೬. ಈ ಕಥೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಬರೆಯಿರಿ :-

ಧೂತೋ ಧೂತೇನ ವಜ್ಜಿತಃ

ಅಸ್ತಿ महिलारोप्यनगरे धनगुप्तो नाम वणिक्पुत्रः । तेन च अधर्मेण भूरिविभवः उपार्जितः । स च दूरदेशात्, विविधानि भाण्डानि आनीय हट्टे (ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ) स्वापणे (ಡನ್ಡ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ) तानि विस्तारयति । प्रभूतवित्तोऽपि स वणिक् धनसञ्चय प्रत्याशां न मुञ्चति । सर्वदा भाण्डानां मिथ्याक्रयं कथयति । आपणगतान् परिचित ग्राहकानपि कूटतुलामानेन वञ्चयति । एवं क्रयविक्रयं कुर्वतस्तस्या आपणे कदाचित् एका मुग्धा आभीरी (ಶೂದ್ರರವಳು) आगता । सा प्राह 'भोः, रूप्यकद्वयस्य गुडं देहि' इति । लोभग्रस्तः श्रेष्ठी चिन्तयति 'कथमिमां वराकीं (ಬಡಪಾಯಿ, ಬೆಟ್ಟ)वञ्च येयम्' इति । अथ रूप्यकद्वयं तद्वत्तमादाय एकेनैव रूप्यकेण विक्रेयं गुडं द्विवारं तोलयित्वा तस्यै अयच्छत् । एतेन च कपटव्यवहारेण तेन लब्धोऽनायासेन सपाद रूप्यकमितो (ಒಂದೂಕಾಲು ರೂಪಾಯಿನಷ್ಟು) लाभः । पापभयं तु तस्य नैवास्ति ॥

परम् एतस्मिन्नेवावसरे गुडतोलनव्यग्रे वणिक्पुत्रे तस्य पेटिकोपरि स्थितं आभरणकरण्डकं केनचिद् धूतೇन अट्टष्टेन मुषितम् (ಕದಿಯಲ್ಲಟ್ಟಿತು) तथा च तत्रस्थमेकम् अनर्घं रत्नं पुत्रार्थं रक्षितं कुण्डलहिरण्यं च एकपदे (ಒಂದೇ ಹೆಜ್ಜೆಗೆ, ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ, ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ) विनष्टम् । वाणिज्यनिपुणोऽपि वणिक् चौर्यशौण्डेन परेण वज्जितः ॥

೧೨. ಮೇಲಿನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಸಮಸ್ತಪದಗಳ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಒಟ್ಟುಪದದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಪದಗಳೊಳಗೆ ಯಾವದರ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ ?

ವಣಿವಪುತ್ರ:	= ವಣಿಜ: ಪುತ್ರ: ಸ್ವತಂತ್ರನಾಮ
ಆಪಣಗತಾನ್	= ಆಪಣಂ (೨) ಗತಾನ್ 'ಗ್ರಾಹಕಾನ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ
ಲೋಭಗ್ರಸ್ತ:	= ಲೋಭೇನ (೩) ಗ್ರಸ್ತ: 'ಶ್ರೇಷ್ಠಿ' " " ತದತ್ತಮ್
	= ತಯಾ (೩) ದತ್ತಮ್ 'ರೂಪಕದ್ವಯಮ್' "
ಕೂತುಲಾಮಾನಮ್	= ಕೂತುಲಯಾ (೩) ಮಾನಮ್ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಮ
ಕಪಟವ್ಯವಹಾರ:	= ಕಪಟೇನ ವ್ಯವಹಾರ: ಸ್ವತಂತ್ರನಾಮ
ಸಪಾದರೂಪ್ಯಕಮಿತ:	= ಸಪಾದರೂಪ್ಯಕೇನ (೩) ಮಿತ: 'ಲಾಭ:' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ
ಕ್ರುಂಡಲಹಿರಣ್ಯಮ್	= ಕ್ರುಂಡಲಾಯ (೪) ಹಿರಣ್ಯಮ್ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಮ
ಪಾಪಭಯಮ್	= ಪಾಪಾದ್ (೫) ಭಯಮ್ "
ಸ್ವಾಪಣೇ	= ಸ್ವಸ್ಯ (೬) ಆಪಣೇ "
ಧನಸಂವಯ:	= ಧನಸ್ಯ (೬) ಸಂವಯ: "
ಸಂವಯಪ್ರತ್ಯಾಶಾ	= ಸಂವಯಸ್ಯ (೬) ಪ್ರತ್ಯಾಶಾ "
ರೂಪಕದ್ವಯಮ್	= ರೂಪಕಸ್ಯ (೬) ದ್ವಯಮ್ "
ಪೆಟಿಕೋಪರಿ	= ಪೆಟಿಕಾಯಾ: (೬) ಉಪರಿ "
ಆಭರಣಕರಣಡಕಮ್	= ಆಭರಣಾನಾಂ (೬) ಕರಣಡಕಮ್ "
ವಾಣಿಜ್ಯನಿಪುಣ:	= ವಾಣಿಜ್ಯೇ (೭) ನಿಪುಣ: 'ವಣಿಕ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ
ಚೌರೈಶೌಡೇನ	= ಚೌರೈ (೭) ಶೌಡೇನ 'ಪರೇನ'

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಸಮಸ್ತಪದಗಳಲ್ಲಿ (ಉತ್ತರ - ಎರಡನೆಯ) ಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಮುಖ್ಯ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ 'ಆಪಣಗತಾನ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಂಗಡಿಗೆ 'ಬಂದವರ' ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತೇವೆ, ಅಂಗಡಿಯ ವಿಷಯವನ್ನಲ್ಲ. ಇಂಥ ಸಮಾಸವನ್ನು

ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪೂರ್ವಪದವು ಬೇರೆಬೇರೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಆಯಾ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ತೋರಿಸಿದೆ. ¹

೧೮. ಈ ಕೆಳಗೆ ಸಮಸ್ತಪದಗಳಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವೇನು ?

ಆಪಣಗತಾನ್ = आपणं गतान् ।

ಅಥವಾ आपणं गताः = आपणगताः ; तान् ॥

स्वापणे = स्वस्य आपणे ।

ಅಥವಾ स्वस्य आपणम् = स्वापणम् ; तस्मिन् ॥

चौर्यशौण्डेन = चौर्ये शौण्डेन ।

ಅಥವಾ चौर्ये शौण्डः = चौर्यशौण्डः ; तेन ॥

ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸದಂತೆಯೇ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸಕ್ಕೂ ಎರಡು ಬಗೆ ಯಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. (೧) ಸಮಸ್ತಪದದ ವಿಭಕ್ತಿ ಯಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ತರಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಂದು ಬಗೆ. (೨) ಉತ್ತರಪದವನ್ನು ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ತಚ್ಚಿಬ್ಬದ ಆಯಾ ರೂಪದಿಂದ ಆಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆ. ಎರಡನೆಯದೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೧೧

ಇಲ್ಲಿರುವ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ :

೧. विश्वामित्रः, पुत्रपरिवृतं दशरथं सभायां दृष्टवान् । २. गृहस्वामी कुत्रापि बहिरगतः । ३. ग्रामीणाश्चोरभयात् प्रधाविताः । ४. शत्रुघ्नः कैकेयीसुतं भरतमेवानु सरति । ५. बृहन्नलावेषं गृहीतवता अर्जुनेन भरतविद्याकुशलेन राजकुमारी सम्यक् शिक्षिता । ६. वणिकपुत्रो गुरुजनानुज्ञातः सुरथारुढः प्रस्थितः । ७. कृष्णाश्रितो दुःखातीतो भवति । ८. ज्येष्ठः पुत्रः पितृसमो भवति । ९. ग्रामस्य अभ्याशे

1. ಅರ್ಥಂ ಪಿಪ್ಪಲಾಃ - ಅರ್ಥಪಿಪ್ಪಲೀ - ಎಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ಪದವೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪ್ರಥಮತತ್ಪುರುಷ. ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ಗೋರಕ್ಷಿತಾ ಭೂಮಯೋ ಭವಂತಿ । ೧೦. ವ್ಯಾಗ್ರಭೀತಾ ಗೌಃ ಕುತ್ರಾಪಿ ಪಲಾಯಿತಾ । ೧೧. ಸ್ಥಾಲೀಪಕ್ವಮ್
ಆೋದನಮ್ ಪ್ರಾಡ್ಗಣೋ ಪ್ರಕ್ಷಿಪತಿ ॥

೧೯. ಧೂರ್ತನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಸಮಾಸಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು
ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪದದ ಅರ್ಥವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ ?

ಭೂರಿವಿಭವಃ = ಭೂರಿಃ ವಿಭವಃ । ಅಥವಾ ಭೂರಿಶ್ಚ ಅಸೌ ವಿಭವಶ್ಚ ।

ದೂರದೇಶಾತ್ = ದೂರಾತ್ ದೇಶಾತ್ । " ದೂರಶ್ಚ ಅಸೌ ದೇಶಶ್ಚ ; ತस्ಮಾತ್ ॥

ಮಿಥ್ಯಾಕ್ರಯಮ್ = ಮಿಥ್ಯಾ ಕ್ರಯಮ್ । " ಮಿಥ್ಯಾ ಚ ಅಸೌ ಕ್ರಯಶ್ಚ ; ತಮ್ ॥

('ಮಿಥ್ಯಾ' ಎಂಬುದು ಅವ್ಯಯ).

ಪರಿಚಿತಗ್ರಾಹಕಾನ್ = ಪರಿಚಿತಾನ್ ಗ್ರಾಹಕಾನ್ । ಅಥವಾ ಪರಿಚಿತಾಶ್ಚ ತೇ ಗ್ರಾಹಕಾಶ್ಚ ;
ತಾನ್ ॥

ಈ ಸಮಸ್ತಪದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತರಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ
ಇವು ತತ್ಪುರುಷವೇ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅದೇ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳು ಸೇರಿವೆ ; ಅವೆರಡೂ
ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಪರಿಚಿತರೂ ಗ್ರಾಹಕರೂ ಅವರೇ. ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ
ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಪದಗಳು ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಗಳೆನಿಸುವವು.

ಹೀಗೆ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣಪದಗಳಿಂದಾಗುವ ತತ್ಪುರುಷಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಧಾರಯ
ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಲ್ಲಿ (ಸಮಾನಾಧಿಕರಣತತ್ಪುರುಷ ಅಥವಾ) ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕೂ ಎರಡು
ಬಗೆಯಿಂದ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು ; ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರವೇ ಹೆಚ್ಚು ರೂಢವಾಗಿದೆ.

೨೦. ಇಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸಪದಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ
ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ
ಕೆಂಪದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

ಘಟಿಕಾ - ಸಣ್ಣ ಗಡಿಗೆ ; ಪಟಿ - ತುಂಡುಬಟ್ಟೆ, ಅರಿವೆ ; ಉತ್ಪಲಮ್ - ನೈದಿಲೆ

ಕಪಿಲಾ - ಎಣ್ಣೆಗೊಂಪು.

೧. ಅತ್ರ ಸಂತಿ ಕೇಚಿತ್ರೀಲಘಟಾಃ (ನೀಲಾಃ ಘಟಾಃ), ಕೇಚಿತ್ ರಕ್ತಘಟಾಶ್ಚ (ರಕ್ತಾ ಘಟಾಃ) ।

೨. ಏತೇಷಾಂ ಮಧ್ಯಾತ್ ಏಕಂ ನೀಲಘಟಂ (ನೀಲಂ ಘಟಂ), ದ್ವೌ ರಕ್ತಘಟೌ (ರಕ್ತೌ ಘಟೌ) ಚ ತತ್ರ

ನಯ । ೩. ಅನಯಾ ನೀಲಘಟಿಕಯಾ (ನೀಲಯಾ ಘಟಿಕಯಾ) ಕಿಂ ಕರೋಷಿ ? ೪. ತಾಭ್ಯಾಂ

ರಕ್ತಘಟಿಕಾಭ್ಯಾಂ (ರಕ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಘಟಿಕಾಭ್ಯಾಂ) ಮಮ ನ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ | ೫. ಅಹಂ ತಿಸ್ತೋ ಹರಿತಪಟಿ:
(ಹರಿತಾ: ಪಟಿ:) ಆನಯಾಮಿ | ೬. ಅತ್ರ ಸರ್ವತ್ರ ನೀಲಗಾ: (ನೀಲಾ ಗಾ:) ಪಶ್ಯಾಮಿ ;
ಇಯಮೇಕಾ ಕಪಿಲಾ | ೭. ಸರ್ವಾ: ರಕ್ತಪತ್ಯ: (ರಕ್ತಾ: ಪತ್ಯ:) | ೮. ಸರಸ್ಯತ್ರ ನೀಲೋತ್ಪಲಮ್
(ನೀಲಮ್ ಉತ್ಪಲಮ್) ಏಕಮ್, ತತ್ರ ರಕ್ತೋತ್ಪಲೇ (ರಕ್ತೇ ಉತ್ಪಲೇ) ದ್ವೇ ; ಅನ್ಯತ್ರ ಸರ್ವಾಣಿ
ನೀಲೋತ್ಪಲಾನ್ಯೇವ (ನೀಲಾನಿ ಉತ್ಪಲಾನಿ ಏವ) ||

ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳು ಹೀಗಿರುವವು :

ನೀಲಾಶ್ಚ ತೇ ಘಟಾಶ್ಚ	= ನೀಲಘಟಾ:
ನೀಲಾಶ್ಚ ಅಸೌ ಘಟಾಶ್ಚ	= ನೀಲಘಟ: ; ತಂ (೨) ನೀಲಘಟಮ್
ರಕ್ತೌ ಚ ತೌ ಘಟೌ ಚ	= ರಕ್ತಘಟೌ ; ತೌ (೨) ರಕ್ತಘಟೌ
ನೀಲಾ ಚ ಸಾ ಘಟಿಕಾ ಚ	= ನೀಲಘಟಿಕಾ ; ತಯಾ (೩) ನೀಲಘಟಿಕಯಾ
ರಕ್ತೇ ಚ ತೇ ಘಟಿಕೇ ಚ	= ರಕ್ತಘಟಿಕೇ ; ತಾಭ್ಯಾಂ (೩) ರಕ್ತಘಟಿಕಾಭ್ಯಾಮ್
ನೀಲಾಶ್ಚ ತಾ: ಗಾವಾಶ್ಚ	= ನೀಲಗಾವ: ; ತಾ: (೨) ನೀಲಗಾ:
ನೀಲಂ ಚ ತತ್ ಉತ್ಪಲಂ ಚ	= ನೀಲೋತ್ಪಲಮ್
ರಕ್ತೇ ಚ ತೇ ಉತ್ಪಲೇ ಚ	= ರಕ್ತೋತ್ಪಲೇ
ರಕ್ತಾನಿ ಚ ತಾನಿ ಉತ್ಪಲಾನಿ ಚ	= ರಕ್ತೋತ್ಪಲಾನಿ

ವಿಶೇಷ : ಇಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗೈಕವಚನಕ್ಕೆ 'ಅಸೌ', ಉಳಿದವಕ್ಕೆ ತಚ್ಚಬ್ಬದ ಆಯಾ ಲಿಂಗ
ವಿಭಕ್ತಿಗಳು - ಹೀಗೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಆಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಂತವಾದ ತಚ್ಚಬ್ಬವನ್ನು
ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಆಯಾ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಕಂಸದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಕೊನೆಯ ಮೂರೂ
ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಂತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಚ್ಚಬ್ಬವನ್ನು ಬಳಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

'ನೀಲಂ ಚ ತತ್ ಉತ್ಪಲಂ ಚ' ಇದಕ್ಕೆ ನೀಲವಾದ ನೈದಿಲಿ ಎಂದರ್ಥ ;

'ನೀಲಂ ಚ ರಕ್ತಂ ಚ' ಇದಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪು ಕೆಂಪೂ ಎಂದರ್ಥ.

೨೦. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಧಾರಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.
ಅವುಗಳ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಎರಡೂ ರೀತಿಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿದೆ ;

೧. ಕೋಸಲದೇಶೋ = ಕೋಸಲೇ ಇತಿ ದೇಶೋ ।
ಅಥವಾ ಕೋಸಲ ಇತಿ ದೇಶಃ ಕೋಸಲದೇಶಃ ; ತಸ್ಮಿನ್ ।
೨. ಮೇಘಶ್ಯಾಮಮ್ = ಮೇಘಮಿವ ಶ್ಯಾಮಮ್ ।
ಅಥವಾ ಮೇಘ ಇವ ಶ್ಯಾಮಃ ಮೇಘಶ್ಯಾಮಃ ; ತಮ್ ।
೩. ವಿದ್ಯಾಧನೇನ = ವಿದ್ಯಯೈವ ಧನೇನ ।
ಅಥವಾ ವಿದ್ಯೈವ ಧನಮ್ ವಿದ್ಯಾಧನಮ್ ; ತೇನ ।
೪. ಸುಪ್ತೋತ್ಥಿತಾಯ = ಸುಪ್ತಾಯ ತುತ್ಥಿತಾಯ ।
ಅಥವಾ ಸುಪ್ತಶ್ಚ ಅಸೌ ತುತ್ಥಿತಶ್ಚ ಸುಪ್ತೋತ್ಥಿತಃ ; ತಸ್ಮೈ ।
೫. ಪುರುಷವ್ಯಾಗ್ರಃ = ಪುರುಷೋ ವ್ಯಾಗ್ರ ಇವ ।
೬. ಸಪ್ತರ್ಷಯಃ = ಸಪ್ತ ಚ ತೇ ಋಷಯಶ್ಚ ।
೭. ತ್ರಿಭುವನಮ್ = ತ್ರಯಾಣಾಂ ಭುವನಾನಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ ।
೮. ಪಂಚಶತೀ = ಪಂಚಾನಾಂ ಶತಾನಾಂ ಸಮೂಹಃ ।

ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕವು ಪೂರ್ವ
ಪದವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವು
ದ್ವಿಗು.

ಇಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕಾರವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪಕ್ಷರದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದೆ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೧೨

ಇಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತಪದಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರಿ :

೧. ವಣಿಕ್ಪುತ್ರಃ ಶಯ್ಯಾರೂಢಶಿಚಿಂತಿತವಾನ್ - ಅರ್ಥೋಪಾಯಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಇತಿ ।
೨. ಶತ್ರುಜಿತೋ ರಾಜಾ ವನಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ । ೩. ವ್ಯಾಗ್ರಭೀತಾ ಕನ್ಯಾ ಧಾವಂತಿ ವೃಕ್ಷಪತಿತಂ ಫಲಮೇಕಂ ದೃಷ್ಟವತಿ । ೪. ಅಹಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಧನಂ ನ ವಾಂಞಾಮಿ । ೫. ಭಾಷಣನಿಪುಣಾಯ ವಿಪ್ರಾಯ ಭೂಪಾಲೋ ಗೋಶತಂ ದತ್ತವಾನ್ । ೬. ಪರಮಮೂರ್ಖೋಽಸೌ ಕೃಷ್ಣಾಸರ್ಪಸ್ಯ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರೇ ಅಡ್ಗುಲಿಂ ದತ್ತವಾನ್ । ೭. ಭಗವತಃ ಪಾದಕಮಲಯುಗಲಂ ಸಮಾಶ್ರಯಂತಿ ಭಕ್ತಭೃತ್ಯಾಃ (ಭಕ್ತರೆಂಬ ದುಂಬಿಗಳು) ।

೭. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)

೨೨. ತಸ್ಯ ಚ ಮಡ್ಗಲವೃಷಭೌ ಸಂಜ್ಞಿವಕನಂದಕನಾಮಾನೌ ಗೃಹೋತ್ಪನ್ನೌ

ಧೂವೋದಾರೌ ಸ್ಥಿತೌ । ತಯೋರೇಕಃ ಸಜ್ಜಿವಕಾಭಿಧಾನೋ ಯಮುನಾಕಚ್ಛಮವತೀರ್ಣಃ ಸನ್
 ಪಡ್ಕಪೂರ್ಮ್ ಆಸಾಘ ಕಲಿತಚರಣಃ ಯುಗಭಡ್ಗಂ ವಿಧಾಯ ನಿಷಸಾದ (= ನ್ಯಷಿದತ್,
 ನಿಷಣ್ಣಃ) । ಅಥ ತಂ ತದವಸ್ಥಮ್ ಆಲೋಕಯ ವರ್ಧಮಾನಕಃ ಪರಂ ವಿಷಾದಮ್ ಅಗಮತ್
 (= ಅಗಚ್ಛತ್, ಗತಃ) । ತದರ್ಥಂ ಚ ಸ್ನೇಹಾರ್ಧ್ರಹೃದಯಃ ತ್ರಿರಾತ್ರಂ ಪ್ರಯಾಣಭಡ್ಗಮ್
 ಅಕರೋತ್ ॥

ಅಥ ತಂ ವಿಷಣ್ಣಮ್ ಆಲೋಕಯ ಸಾರ್ಥಿಕೈರಭಿಹಿತಮ್ - ಭೋಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಿನ್,
 ಕಿಮೇವಂ ವೃಷಭಸ್ಯ ಕೃತೇ ಸಿಹವ್ಯಾಘ್ರಸಮಾಕುಲೇ ಬಹ್ವಪಾಯೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ವನೇ
 ಸಮಸ್ತಸಾರ್ಥಸ್ತ್ವಯಾ ಸಂದೇಹೇ ನಿಯೋಜಿತಃ ? ಉಕ್ತಂ ಚ -

ನ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ಯ ಕೃತೇ ಭೂರನಾಶಯೇನ್ಮತಿಮಾತ್ರಃ ।

ಉತದೇವಾತ್ರ ಪಾಣ್ಡಿತ್ಯಂ ಯತ್ಸ್ವಲ್ಪಾದ್ಭೂರೀಕ್ಷಣಮ್ ॥

ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಸಂಜೀವಕ, ನಂದಕ - ಎಂಬ (ಹೆಸರುಳ್ಳ) = ಹೆಸರಿನ
 ಮನೆಯಲ್ಲಿ (ಯೇ) ಹುಟ್ಟಿದ್ದ (ಎರಡು) ಶುಭ (ಲಕ್ಷಣದ) ಹೊರೆಯನ್ನು
 ಹೊರಬಲ್ಲ ಎತ್ತುಗಳು ಇದ್ದವು. ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಒಂದಾದ ಸಂಜೀವಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ
 (ಎತ್ತು) ಯಮುನೆಯ (ಜೊಗಿನ) ದಡವನ್ನು ಇಳಿದದ್ದಾಗಿ (ಕೆಸರಿನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು
 ಹೊಂದಿ =) ತುಂಬು ಕೆಸರಿನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಹೊಕ್ಕು ಕಾಲುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ =) ಕಾಲು
 ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು (ನೊಗದ ಮುರಿಯುವಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ =) ಕಣಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು
 ಕುಸಿದುಬಿತ್ತು. ಆಗ ಆ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅದನ್ನು ಕಂಡು ವರ್ಧಮಾನಕನು ಬಹಳ
 ವಿಷಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಮತ್ತು (ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಒದ್ದೆಯಾದ
 ಹೃದಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ =) ಅದರ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಹೃದಯವು ಕರಗಿ ಮೂರು
 ರಾತ್ರಿಗಳವರೆಗೆ (ಪ್ರಯಾಣಭಂಗವನ್ನು ಮಾಡಿದನು =) ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ
 ದನು.

ಆಮೇಲೆ ವಿಷಾದಪಟ್ಟ ಅವನನ್ನು ಕಂಡು (ಸಾರ್ಥದವರಿಂದ ಹೇಳ
 ಲ್ಪಟ್ಟಿತು =) ಜೊತೆಯ ವರ್ತಕರು ಇಂತೆಂದರು : “ಎಲೈ ಶೆಟ್ಟಿಯೆ, ಎತ್ತಿಗೋಸ್ಕರ
 ಸಿಂಹ, ಹುಲಿ - ಇವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ, ಬಹಳ (ಅಪಾಯವುಳ್ಳ =) ಅಪಾಯ
 ಕರವಾಗಿರುವ ಈ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಏತಕ್ಕೆ (ಇಡೀಯ ಸಾರ್ಥವೇ ನಿನ್ನಿಂದ ಸಂದೇಹದಲ್ಲಿ

ಇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ =) ವರ್ತಕರ ಸಂಘವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಈಡುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ ?
(ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟು ಇದೆ =) ಮತ್ತು ತಿಳಿದವರು ಹೇಳುವದೇನೆಂದರೆ :

‘ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನು ಸ್ವಲ್ಪಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು, (ಇದೇ ಇಲ್ಲಿ ಜಾಣತನವು ; ಯಾವದೆಂದರೆ, ಸ್ವಲ್ಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಹಳವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು =) ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಾದರೂ ಬಹಳವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದೇ ಜಾಣತನವು.’

ಚಿಂತನ

೧. ‘ನಾಮ’ - ಇದು ‘ಎಂಬ’ ಎಂಬರ್ಥವಾದರೆ ಅವ್ಯಯ ; ಹೆಸರು ಎಂಬರ್ಥವಾದರೆ ನಾಮಪದ. ‘ಸಂಜೀವಕನನ್ವಕನಾಮಾನೌ’ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಎಂಬರ್ಥದ ನಾಮಪದವನ್ನು ಸಮಾಸದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದೆ. ಇದು ನಕಾರಾಂತಪುಲ್ಲಿಂಗ (ಪು. ೨೪)

೨. ದ್ವಂದ್ವಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಸಂಖ್ಯೆಯ ಸ್ವರಗಳುಳ್ಳ ಪದವು ಮೊದಲು ಬರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ‘ನನ್ವಕಸಂಜೀವಕನಾಮಾನೌ’ ಎಂದಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕಥೆಗೆ ಸಂಜೀವಕನೇ ಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಂಜೀವಕಶಬ್ದವನ್ನೇ ಮೊದಲು ಇಟ್ಟಿರಬಹುದು.

೩. ಧೂರ್ವೋಧಾರೌ - ಧುರಃ ಪೋಧಾರೌ (ಭಾರವನ್ನು ಹೊರತಕ್ಕವು, ಭಾರವನ್ನು ಹೊರಬಲ್ಲವು) | ಧೂಃ ಧುರೌ ಧುರಃ | ಧುರಮ್ ಧುರೌ ಧುರಃ | ಧುರಾ ಧೂರ್ಭ್ಯಾಮ್ ಧೂರ್ಭಿಃ | ಧುರೇ ಧೂರ್ಭ್ಯಾಮ್ ಧೂರ್ಭ್ಯಃ | ಧುರಃ ಧೂರ್ಭ್ಯಾಮ್ ಧೂರ್ಭ್ಯಃ | ಧುರಃ ಧುರೋಃ ಧುರಾಮ್ | ಧುರಿ ಧುರೋಃ ಧೂರ್ಷುಃ || ಹೀಗೆ ಈ ರೇಫಾಂತಶಬ್ದವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಬೇಕು. ಧೂರ್ವೋಧಾರೌ ಬಂಡಿಗೆ ಕಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ - ಎಂದರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಧೂರ್ವಹೌ, ಯುಗ್ಯೌ (ನೊಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ) ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಸಬಹುದು.

೪. ಪಚ್ಚಪೂರಮ್ (ಕೆಸರಿನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಎಂದು ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ) ನೀರಾಗಿರುವ ವಸ್ತುವಿನ ‘ರಾಶಿ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ‘ಪೂರ’ ಶಬ್ದವನ್ನಿಡುತ್ತಾರೆ.

೫. ‘ಕಲಿತಚರಣಃ’ ಕಲ್ ಎಂಬ ೧೦ ನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುವಿಗೆ ಹೋಗು, ಎಣಿಸು - ಎಂಬರ್ಥಗಳಿವೆ. ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಉಪಸರ್ಗಗಳು ಸೇರಿದಾಗಲೂ ಸೇರದೆ ಇರುವಾಗಲೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ‘ಆಕಲಯತಿ’ - ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ, ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ; ‘ಸಂಕಲಯತಿ’ - ಕೂಡಿಸುತ್ತಾನೆ ; ‘ವಿಕಲಯತಿ’ - ಊನಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಗಾಯಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಇಲ್ಲಿ ‘ಕಾಲುಮುರಿದುಕೊಂಡು’ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ.

೬. ‘ಯುಗಭೃಂ ವಿಧಾಯ’ (ನೊಗವನ್ನು ಮುರಿದುಕೊಂಡು ಎಂದು ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ) ಎತ್ತುಗಳು ಸೋತಾಗ ನೊಗದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕಳಚಿಕೊಂಡು ಅಥವಾ ಹಾಗೆಯೇ ಬಿದ್ದುಕೊಳ್ಳು

ವದುಂಟು. ಇದನ್ನು ಹಳ್ಳಿಯವರು 'ಕಣಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವದು' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ; 'ಮುರಿದು' ಎಂಬುದು ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.

೨. 'ವಿಷ್ಣುಮ್' ಸದ್ (ಮುರಿ, ಹೋಗು, ಕುಸಿ) ಎಂಬ ಒಂದನೆಯ ಅಥವಾ ಆರನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುವಿಗೆ 'ಸೀದತಿ' ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಕೃದಂತವು 'ಸನ್ನ' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪಸರ್ಗವು ಸೇರಿದಾಗ ಈ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಷಕಾರವು ಆದೇಶ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ವಿಷ್ಣು' ಎಂದಾಗಿದೆ. ಭೂತಕೃದಂತಗಳಿಗೆ 'ತ' ಬದಲು 'ನ' ಬರುವದೂ ಉಂಟು. ಉದಾ : ಭಗ್ನ, ಸಂಪನ್ನ, ವಿನ್ನ, ತುನ್ನ.

೩. ವೃಷಭಸ್ಯ ಕೃತೇ | 'ಕೃತೇ' (ಓಸ್ಕರ) ಎಂಬ ಅವ್ಯಯಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿ ಬೇಕು. 'ವೃಷಭಸ್ಯಾರ್ಥಾಯ', 'ವೃಷಭಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತೇನ' - ಎಂದರೂ ಇದೇ ಅರ್ಥ.

೪. ತ್ರಿರಾತ್ರಮ್ : 'ತಿಸ್ಯಣಾಂ ರಾತ್ರೀಣಾಂ ಸಮಾಹಾರಃ ; ತತ್ |' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ದ್ವಿಗುಸಮಾಸ.

೧೦. ಸಾರ್ಥಃ (ಗುಂಪು), ಸಾರ್ಥಿಕಾಃ (ಗುಂಪಿನವರು) - ಈ ಮಾತುಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ ವರ್ತಕರನ್ನು ಹೇಳುವವು. 'ಸಮಗ್ರೋಽಪಿ ಸಾರ್ಥಃ' ಎಂದು ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ, ಆಗಲೂ ಇದೇ ಅರ್ಥ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಗೇ ಚ, ಅಪಿ, ಏವ - ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಕ್ಕೆನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಾಲಶ್ಚ ರಾಮಃ = ಮತ್ತು ಬಾಲನಾದ ರಾಮನು ; ಬಾಲೋಽಪಿ ರಾಮಃ = ಹುಡುಗನಾದರೂ ರಾಮನು ; ಬಾಲ ಏವ ರಾಮಃ = ಹುಡುಗನೇ ಆದ ರಾಮನು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ್ಯಕ್ಕೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ವಾಡಿಕೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಬಾಲಕನಾದ ರಾಮನೂ, ಹುಡುಗನಾದ ರಾಮನೂ ಅಥವಾ ರಾಮನು ಹುಡುಗನಾದರೂ, ಹುಡುಗನಾದ ರಾಮನೇ ಅಥವಾ ರಾಮನು ಹುಡುಗನೇ ಆದರೂ.

೧೧. ಏತದೇವಾತ್ರ ಪಾಣ್ಡಿತ್ಯಂ ಯತ್ (that) - ಇಲ್ಲಿ 'ಯತ್' ಎಂಬುದು ಸಂಬಂಧಾರ್ಥಕ ಸರ್ವನಾಮ. 'ಏತತ್' ಗೆ ಬದಲಾಗಿ 'ಇದಮ್' ಎಂದೂ, 'ತತ್' ಎಂದೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ 'ಯತ್' ಶಬ್ದವಿರುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ 'ತತ್' ಇರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯವು ಬೇಕು. (ಪು. ೧೦೪, ೧೦೫)

ಅಭ್ಯಾಸ ೧೩

1. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ :

೧. वर्धमानकस्य कति वृषभा आसन् ? २. तौ तेन कथं प्राप्तौ ?
३. तयोरन्यतरस्य यमुनातीरे किम् आपन्नम् ? ४. वर्धमानकः किं कृतवान् ?

2. ಮಙ್ಗಲವೃಷಭೌ, ಯಮುನಾಕಚ್ಚಮ್, ಭೂರೀಕ್ಷಣಮ್ - ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ.

೨೩. ಅಥಾಸೌ ತದವಧಾರ್ಯ ಸಜ್ಜಿವಕಸ್ಯ ರಕ್ಷಾಪುರುಷಾನ್ ನಿರೂಪ್ಯ ಅಶೇಷಸಾರ್ಥ ನೀತ್ವಾ ಪ್ರಸ್ಥಿತಃ । ಅಥ ರಕ್ಷಾಪುರುಷಾ ಅಪಿ ಬಹುಪಾಯಂ ತದ್ವನಂ ವಿದಿತ್ವಾ ಸಜ್ಜಿವಕಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಪೃಷ್ಠತೋ ಗತ್ವಾ ಅನ್ಯೇದ್ವುಸ್ತಂ ಸಾರ್ಥವಾಹಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಆಹುಃ 'ಸ್ವಾಮಿನ್, ಮೃತೋಽಸೌ ಸಜ್ಜಿವಕಃ । ಅಸ್ಮಾಭಿಸ್ತು ಸಾರ್ಥವಾಹಸ್ಯ ಅಭೀಷ್ಟಃ ಇತಿ ಮತ್ವಾ ವಹ್ನಿನಾ ಸಂಸ್ಕೃತಃ' ಇತಿ । ತಚ್ಛ್ರುತ್ವಾ ಸಾರ್ಥವಾಹಃ ಕೃತಜ್ಞತಯಾ ಸ್ನೇಹಾರ್ತ್ರಹೃದಯಃ, ತಸ್ಯ ಔರ್ಧ್ವದೇಹಿಕಕ್ರಿಯಾಃ ವೃಷೋತ್ಸರ್ಗಾದಿಕಾಃ ಸರ್ವಾಶ್ಚಕಾರ (= ಅಕರೋತ್, ಕೃತವಾನ್) ॥

ಆಗ ಅವನು ಅದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಸಂಜೀವಕನಿಗೆ ಕಾವಲುಜನರನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಸಾರ್ಥವನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟನು. ಬಳಿಕ ಕಾವಲುಜನರು ಕೂಡ ಆ ಕಾಡು ಬಹಳ ಅಪಾಯದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದು ಸಂಜೀವಕನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಂದು ಗಡೆಯಿಂದ ಹೋಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ವರ್ತಕರೊಡೆಯನಿಗೆ ಸುಳ್ಳೇ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಿದರು : 'ಸ್ವಾಮಿ, ಸತ್ತುಹೋಯಿತು, ಆ ಸಂಜೀವಕ. ಸಾರ್ಥವಾಹನಿಗೆ ಬೇಕಾದ್ದೆಂದು ತಿಳಿದು (ನಮ್ಮಿಂದಲಾದರೋ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಯಿತು =) ನಾವೇನೋ, ಅದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದೆವು.' ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಾರ್ಥವಾಹನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ, ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಹೃದಯವು ಕರಗಿ, ಅದಕ್ಕೆ ವೃಷೋತ್ಸರ್ಗವೇ ಮುಂತಾದ (ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಮೇಲೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ) ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿದನು.

ಚಿಂತನ

೧. ಅವಧಾರ್ಯ | ಧೃ ಎಂಬ (ಧರತಿ, ಧಾರಯತಿ) ಒಂದನೆಯ ಗಣದ ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥ, ಅಥವಾ ಹತ್ತನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುವಿಗೆ ತ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸೇರುವಾಗ ಉಪಸರ್ಗವಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲು 'ಯ' ಬಂದಿದೆ (ಪು. 125-126) ಆಲೋಕ್ಯ, ಅಹೂಯ, ಅಕರ್ಣ್ಯ, ಆದಾಯ, ಅಧೀತ್ಯ, ಸಂಪ್ರಧಾರ್ಯ, ವಿಧಾಯ, ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ - ಇವೆಲ್ಲ ಇಂಥ ಅವ್ಯಯಗಳೇ. ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಇವನ್ನು ಲ್ಯಬನ್ತಾವ್ಯಯಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

೨. ಅನೈದ್ಯುಃ | (ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ), ಒಂದು ದಿನ. ಹೀಗೆಯೇ 'ಇತರೇದ್ಯುಃ', 'ಪೂರ್ವೇದ್ಯುಃ' (ಮುನ್ನಿನ ದಿನ) ; 'ಉತ್ತರೇದ್ಯುಃ', 'ಅಪರೇದ್ಯುಃ' (ಮಾರನೆಯ ದಿನ) ; 'ಅಧರೇದ್ಯುಃ' (ಕೆಳಗಿನ, ಈಚಿನ ದಿನ) ; 'ಅನ್ಯತರೇದ್ಯುಃ' (ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ) ; 'ಉಭಯೇದ್ಯುಃ' (ಎರಡೂ ದಿನ) - ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಅವ್ಯಯಗಳು.

೩. ಮಿಥ್ಯಾ | 'ಸುಳ್ಳು' ಎಂಬರ್ಥದ ಅವ್ಯಯ. 'ಮೃಣಾ' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯಕ್ಕೂ ಇದೇ ಅರ್ಥ.

೪. ಸಂಸ್ಕೃತಃ - ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಿದರೆ ಸದ್ಗತಿಯಾಗುವದೆಂದು ಆಸ್ತಿಕರ ನಂಬಿಕೆ. ಔರ್ಧ್ವದೇಹಿಕಕ್ರಿಯಾಃ - ಸತ್ತವರಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳು. ವೃಷೋತ್ಸರ್ಗಃ - ಒಂದು ಗೂಳಿಯನ್ನು ಧರ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವದು. ಇಂಥ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಆಸ್ತಿಕರು ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೧೪

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿರಿ :

೧. ಇದಂ ವನಮ್ ಬಹುಪಾಯಮ್ ; ಅತಃ .... | ೨. ರಕ್ಷಾಪುರುಷಾ ಅಪಿ ಸಂಜೀವಕಂ ಪರಿತ್ಯಕ್ತವಂತಃ ; ಯಸ್ಮಾತ್, ಬಹುಪಾಯಾತ್ ತಸ್ಮಾದ್ವನಾತ್ .... | ೩. ಸಂಜೀವಕಃ .... ಅಭೀಷ್ಟಃ ; ಅತಃ ಅಸ್ಮಾಭಿಃ .... ಸಂಸ್ಕೃತಃ ||

೮. ಸಮಸ್ತಪದಗಳು

ಬಹುವ್ರೀಹಿ, ನೆನ್ನಮಾಸ, ಅವ್ಯಯಾಭಾವ

೨೪. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ರಕ್ತನೆತ್ರ' ಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷಣವೋ, ಸ್ವತಂತ್ರಪದವೋ ? ಅವುಗಳ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಇದೆ ?

೧. ರಕ್ತನೆತ್ರಂ ಕೌಪಂ ಸೂಚಯತಿ | = ಕೆಂಗಳಣ್ಣು ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.
೨. ರಕ್ತನೆತ್ರಃ ಸೇನಾಪತಿಃ ಕ್ರುಪಿತ ಇವ ದೃಶಯತೇ | = ಕೆಂಗಳಣ್ಣು ಸೇನಾಪತಿ ಸಿಟ್ಟಾದವನಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ.
೩. ಸಂಖ್ಯಾ ರಕ್ತನೆತ್ರಾ ಯುವತಿರಿವ ಶೋಭತೇ | = ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲವು ಕೆಂಗಳಣ್ಣಿನ ಯುವತಿ ಯಂತೆ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ.
೪. ರಕ್ತನೆತ್ರಂ ಮಿತ್ರಂ ಮಮಾಗ್ರೇ ತಿಷ್ಠತಿ | = ಕೆಂಗಳಣ್ಣಿನ ಮಿತ್ರನು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ರಕ್ತನೇತ್ರಮ್' ಎಂಬುದು ಸ್ವತಂತ್ರಪದ ; ರಕ್ತಂ ನೇತ್ರಮ್ ಅಥವಾ ರಕ್ತಂ ಚ ತತ್ ನೇತ್ರಂ ಚ - ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ಇದು ಕರ್ಮಧಾರಯಸಮಾಸ (Appositional Compound)

ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ರಕ್ತನೇತ್ರಃ' ಎಂಬ ಸಮಸ್ತಪದವು 'ಸೇನಾಪತಿಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ ; ಪುಲ್ಲಿಂಗ. ಇದಕ್ಕೆ 'ರಕ್ತೇ ನೇತ್ರೇ ಯಸ್ಯ ಸಃ' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ.

ಮೂರನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ರಕ್ತನೇತ್ರಾ' ಎಂಬುದು 'ಯುವತಿಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಾಗಿದೆ. 'ರಕ್ತೇ ನೇತ್ರೇ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ರಕ್ತನೇತ್ರಮ್' ಎಂಬುದು 'ಮಿತ್ರಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ ; ಸಪುಂಸಕಲಿಂಗ ; 'ರಕ್ತೇ ನೇತ್ರೇ ಯಸ್ಯ ತತ್' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ.

ಸಮಸ್ತಪದವು ತನ್ನೊಳಗಿನ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಗಳಿರಡಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ಯಾದ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ 'ಬಹುವ್ರೀಹಿ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅದರ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯತ್ ಎಂಬ ಸರ್ವನಾಮದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಬಳಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

೨೫. ಸಮಸ್ತಪದವು ವಿಶೇಷಣವಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅದು 'ಬಹುವ್ರೀಹಿ' ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಸಮಾಸವಾಗುವಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಪದದ ಅರ್ಥವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ತತ್ಪುರುಷವೇ ; ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಸಮಾಸವೇ ಬಹುವ್ರೀಹಿ (Adjectival or Attributive Compound)

ಉದಾಹರಣೆಗೆ :

೧. ವಿವೇಕರಹಿತಾನ್ ಪುತ್ರಾನ್ ಪश्यತೋ ಮೇ ದ್ರುಃಖಂ ಭವತಿ ।

ಇಲ್ಲಿ 'ವಿವೇಕರಹಿತಾನ್' ಎಂಬುದು ಪುತ್ರಾನ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಉತ್ತರಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. 'ವಿವೇಕೇನ ರಹಿತಾಃ ; ತಾನ್ ।' ಎಂದೇ ವಿಗ್ರಹ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇದು ತತ್ಪುರುಷ (Determinative Compound). ಹೀಗೆಯೇ

'ಶಯ್ಯಾರೂಢಸ್ಯ ವರ್ಣಿಜಃ', 'ಗೃಹೋತ್ಪನ್ನೋ ವೃಷಭಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವೂ ತತ್ಪುರುಷವೇ.

೨. ಆರೂಢವಾನರೋ ನಕ್ರೋ ಹರ್ಷೇಣ ಜಲಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ।

ಆರೂಢೋ ವಾನರಃ ಯಂ ಸಃ ಆರೂಢವಾನರಃ (ಯಾವದನ್ನು ಕೋತಿ ಏರಿತ್ತೋ ಆ ಮೊಸಳೆ).

ವಿಶೇಷ : ತತ್ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಭೂತಕ್ಕದಂತವು ಉತ್ತರಪದ, ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದ.

೩. ಕೃತಪ್ರಣಾಮಂ ದ್ವಂತಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಃ ಪೃಚ್ಛತಿ ।

ಕೃತಃ ಪ್ರಣಾಮಃ ಯೇನ ಸಃ = ಕೃತಪ್ರಣಾಮಃ (ಯಾವನಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರವು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಆ ದೂತನು)

೪. ಅರ್ಪಿತಾರ್ಘ್ಯೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಸುಖಾಸನೇ ಉಪಾವಿಶತ್ |

ಅರ್ಪಿತಂ ಅರ್ಘ್ಯಂ ಯಸ್ಮೈ ಸಃ (ಯಾವನಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯವು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು).

೫. ಸ ಮೃಗೋಽಪಗತಶಡ್ಕಂ ಸ್ಥಲಂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾನ್ |

ಅಪಗತಾ ಶಡ್ಕಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ (ಯಾವದರಿಂದ ಅಂಜಿಕೆ ತೊಲಗಿತೋ ಆ ಸ್ಥಲವನ್ನು)

೬. ಸಂಜ್ಞಿವಕಃ ಪಡ್ಕೇ ಕಲಿತಚರಣೋ ನ್ಯಷಿದತ್ |

ಕಲಿತೌ ಚರಣೌ ಯಸ್ಯ ಸಃ (ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ ಕಾಲುಗಳು ಯಾರವೋ ಆ ಸಂಜೀವಕ)

೭. ತೈರ್ಮುಷಣೈಃ ಸಂತುಷ್ಟಹೃದಯಾ ಸಾ ಭಾರ್ಯಾ ತಮಾಹ |

ಸಂತುಷ್ಟಂ ಹೃದಯಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ (ಯಾವಳ ಹೃದಯವು ಸಂತುಷ್ಟವಾಯಿತೋ ಆ ಭಾರ್ಯೆ)

೮. ಬಹುಪಾಢೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ವನೇ ನ ಸ್ಥಾತವ್ಯಮ್ |

ಬಹವಃ ಅಪಾಢಾಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ತತ್ (ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅಪಾಯಗಳಿವೆಯೋ ಆ ವನ)

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ 2ನೇ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿನ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪದಗಳೆರಡಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪದದ ಅರ್ಥವೇ ಮುಖ್ಯ. ಅಂಥ ಪದವನ್ನು ಕಂಸದಲ್ಲಿ ದಪ್ಪಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಆ ಪದದ ಲಿಂಗವಚನಗಳೇ 'ಯತ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇವೆ ; ಯಚ್ಚಬ್ಧದ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿವೆ. ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಣಕ್ಕೆ ತನ್ನ ತನ್ನ ವಿಶೇಷ್ಯದ ಲಿಂಗವಿಭಕ್ತಿವಚನಗಳಿವೆ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೧೫

1. ಇಲ್ಲಿರುವ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ತಪದಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ :

೧. ಬಹು ಜಲಂ ಯಸ್ಯಾಂ ಸಾ ನದೀ | ೨. ಸ್ವಲ್ಪಾಃ ಜನಾಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ ಗ್ರಾಮಃ | ೩. ಧೃತಃ ಖಡ್ಗಃ ಯೈಸ್ತೈರ್ಭಟೈಃ | ೪. ಹತಾಃ ಶತ್ರುವಃ ಯೇನ ಸ ರಾಜಾ | ೫. ದತ್ತಃ ಮೋದಕಃ (ಶೀಗಡಬು,

ಮಿಠಾಯಿ) ಯಸ್ಮೈ ಸ ಬಾಲಃ | ೬. ಉದ್ಭೂತಂ ಕ್ಷೀರಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ ಕಂಸಃ (ಬಟ್ಟುಲು)

೭. ಕುರ್ಮಾಂ ಬಾಹು (ತೋಳುಗಳು) ಯಸ್ಯ ಸ ಋಷಿಃ |

2. ಈ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮಾಸಮಾಡಿ ಸಮಾಸದ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿರಿ :

೧. ಸ್ಥೂಲಾ ಚ ಸಾ ಬುದ್ಧಿಶ್ಚ | ೨. ಸ್ಥೂಲಾ ಬುದ್ಧಿರ್ದೀಪ್ಯಾ ಸಃ | ೩. ಸ್ಥೂಲಾ ಬುದ್ಧಿರ್ದೀಪ್ಯಾಃ
ಸಾ | ೪. ಭಕ್ಷಿತಾನಿ ಫಲಾನಿ ಯೈಸ್ತೇ | ೫. ಭಕ್ಷಿತಾನಿ ಚ ತಾನಿ ಫಲಾನಿ ಚ | ೬. ನಷ್ಟಂ
ಚ ತತ್ ಧನಂ ಚ | ೭. ನಷ್ಟಂ ಧನಂ ಯಯೋಸ್ತೌ ; ತಾಭ್ಯಾಂ | ೮. ವಿಕಲಾನಿ (ಮುಕ್ಕಾದ) ಚ
ತಾನಿ ಅಡ್ಗಾನಿ ಚ | ೯. ವಿಕಲಾನಿ ಅಡ್ಗಾನಿ ಯेषಾಂ ತೇ ; ತೇಭ್ಯಃ | ೧೦. ಮಿತಶ್ಚಾಸೌ
ಆಹಾರಶ್ಚ ; ತೇನ | ೧೧. ಮಿತಃ ಆಹಾರೋ ಯೇಷಾಂ ತೇ ; ತೇಷಾಂ ||

೨೬. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ 'ನ' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯದೊಡನೆ ನಾಮಪದವು ಸೇರಿಕೊಂಡು
ಆಗಿರುವ ಸಮಾಸಗಳು ಯಾವವು ? ನಕಾರಕ್ಕೆ ಬದಲು ಅಕಾರವು ಬಂದಿರುವದನ್ನು
ಲಕ್ಷಿಸಿರಿ :-

೧. ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಅಪಿ ಗುಣವಂತಃ ಪೂಜ್ಯಾಃ | ೨. ಅಸ್ಥೂಲಂ ಪಾಪಾಣಖಂಡಮೇಕಂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾನ್ |
೩. ಸತ್ಯಂ ಅವದನ್ ಅಸತ್ಯಂ ಚ ವದನ್ ನರಕಂ ಗच्छತಿ | ೪. ಅಚಕ್ಷುಷಾಂ ಸುಂದರೇಣ ಚಿತ್ರೇಣ
ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ?

ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳು ಹೀಗೆ : ನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ = ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ; ನ ಸ್ಥೂಲಃ = ಅಸ್ಥೂಲಃ ; ತಮ್
- ಅಸ್ಥೂಲಮ್ ; ನ ವದನ್ = ಅವದನ್ ; ನ ಸತ್ಯಮ್ = ಅಸತ್ಯಮ್ || ಇವೆಲ್ಲ
ಉತ್ತರಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ ನೆಚ್ಚುತ್ತುರುಷ.

ನ ವಿವೃತೇ ಚಕ್ಷುಷಿ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಅಚಕ್ಷುಷಃ ; ತೇಷಾಂ - ಅಚಕ್ಷುಷಾಮ್ | ಇದು
ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ ನೆಚ್ಚುತ್ತುರುಷಿ.

ವಿಶೇಷ : ಉತ್ತರಪದವು ಸ್ವರಾದಿಯಾಗಿದ್ದರೆ 'ನ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಕಾರವು ಬರುವದಿಲ್ಲ.
ಅದಕ್ಕೆ 'ಅನ್' ಎಂಬ ಆದೇಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಅನೀಶಃ (= ನ ಈಶಃ) ಅನಿಜ್ಞಃ (= ನ
ವಿದ್ಯತೇ ಅಜ್ಞಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ, ಮನ್ಮಥಃ)

ಶ್ಲೋಕ : ತತ್ಸಾದ್ಯಶ್ಯಮಭಾವಶ್ಚ ತದನ್ಯತ್ವಂ ತದಲ್ಪತಾ |

ಅಪ್ರಾಶಸ್ಯಂ ವಿರೋಧಶ್ಚ ನೆಚ್ಚಾರ್ಥಃ ಷಟ್ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ||

ನೆಚ್ಚಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಆರು ಅರ್ಥಗಳು : ೧. ಅದಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದದ್ದು, ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ

(ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಂತಿರುವವನು) ; ೨. ಅಭಾವ : ಅಸಂದೇಹಃ (ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ)
 ೩. ಅನ್ಯಃ : ಅನಶ್ವಃ (ಕುದುರೆಯಲ್ಲದ ಪ್ರಾಣಿ) ; ೪. ಅಲ್ಪತ್ವಃ : ಅನುದರಾಃ (ಬಡ
 ಹೊಟ್ಟೆಯವಳು) ; ೫. ಪ್ರಶಸ್ತವಲ್ಲದ : ಅಪಶವಃ (ಒಳ್ಳೆಯವಲ್ಲದ ಪಶು
 ಗಳು) ; ೬. ವಿರೋಧಃ : ಅರ್ಥಮಃ (ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪಾಪ). ಆಯಾ
 ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ಈ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೨೨. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತಪದಗಳ ಪೂರ್ವಪದವು ಎಂಥ ಪದ ? ಅಲ್ಪಲ್ಲಿಯೇ
 ಕಂಸಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಿರಿ. ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು
 ಊಹಿಸಿರಿ.

೧. ದೇವ, ಯಥಾಮತಿ (= ಮತಿಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ) ಕಥಯಾಮಿ | ೨. ಬಹಿಗ್ರಾಮಂ (ಗ್ರಾಮಾದ್
 ಬಹಿಃ) ವನಮಸ್ತಿ | ೩. ನ ತ್ವಮ್ ಅನುರೂಪಂ (= ರೂಪಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯಮ್) ಭಾಷಸೇ | ೪. ಪ್ರತಿದಿನಂ
 (= ದಿನಂ ದಿನಂ ಪ್ರತಿ) ತತ್ರ ಸ್ನಾನಾರ್ಥಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ | ೫. ಅಧಿಹರಿ (ಹರೌ ಇತಿ)
 ಭಕ್ತಿವೈಷ್ಣವಸ್ಯ | ೬. ತಪಗ್ರಾಮಂ (= ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸಮೀಪೇ) ಭವತಿ ಅಶ್ವತ್ಥಃ | ೭. ಸಭೋಜನಪತ್ರಮ್
 (= ಭೋಜನಪತ್ರಮಪಿ ಅಪರೀತ್ಯಜ್ಯ) ಅತ್ತಿ ಕ್ಷುಧಾರ್ತಃ (ಕ್ಷುಧಯಾ ಆರ್ತಃ) | ೮. ಆಬಾಲಂ (=
 ಬಾಲಾನ್ ಅಭಿವ್ಯಾಪ್ಯ ಹುಡುಗರವರೆಗೂ) ವಿದಿತಮಿದಮ್ ||

ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಪದವು ಅವ್ಯಯವಾಗಿದೆ ; ಸಮಸ್ತಪದವೂ ಅವ್ಯಯವಾಗಿದೆ.
 ಇದಕ್ಕೆ ಅವ್ಯಯಿಭಾವಸಮಾಸ (Adverbial Compound) ಎಂದು ಹೆಸರು.

೨೩. ಈ ಕೆಳಗೆ ತೋರಿಸಿರುವ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿರಿ :

೧. ಅಕರಣಂ ತಾಡಯತಿ = ಕರುಣವಿಲ್ಲದೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ನ ವಿಘ್ನೇ ಕರುಣಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಿಣಿ ತದ್ವಿಧಾ ಭವತಿ ತಥಾ = ಅಕರಣಮ್ ಅನ್ಯ
 ಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನವಾದ್ದರಿಂದ 'ಅಕರುಣ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ; ಇದರಿಂದ
 ಒಂದು ಅವ್ಯಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಅವ್ಯಯಿಭಾವವಲ್ಲ ;
 ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಬಹುವ್ರೀಹಿ.

೨. ಸತೃಣಮ್ (ತೃಣಮಪಿ ಅಪರೀತ್ಯಜ್ಯ) | ಅವ್ಯಯಪೂರ್ವಪದ, ಅವ್ಯಯ.
 ಅವ್ಯಯಿಭಾವಸಮಾಸ. ಸಪುತ್ರಃ ಪಿತಾ ಗಚ್ಛತಿ | ಪುತ್ರೇಣ ಸಹ ವರ್ತತ ಇತಿ ಸಪುತ್ರಃ
 ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಬಹುವ್ರೀಹಿ.

೩. उपकृष्णम् (कृष्णस्य समीपे) । अव्ययपೂರ್ವಪದ, ಒಟ್ಟು ಅವ್ಯಯ ; ಅವ್ಯಯಾಭಾವ. उपदशाः । दशानां समीपे ये सन्ति ते (ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಹತ್ತು) ಇದು ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥಪ್ರಧಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಬಹುವ್ರೀಹಿ.

೪. द्विजायायं = द्विजार्थः पाकः । ಹೀಗೆಯೇ द्विजायेयं = द्विजार्था शय्या । द्विजायेदम् = द्विजार्थं फलम् । ಇವೆಲ್ಲ ನಿತ್ಯಸಮಾಸಗಳು ಎಂದರೆ ಅವುಗಳ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥಶಬ್ದವನ್ನಿಡದೆ ಬೇರೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿದೆ.

೫. पूजार्थमागतः । पूजा अर्थः यस्मिन् कर्मणि तद्यथा भवति तथा । (ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯು ಪ್ರಯೋಜನವೋ ಅದು ಹೇಗಾಗುವದೋ ಹಾಗೆ) ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ. 'ಪೂಜೆಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇದು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣ ಬಹುವ್ರೀಹಿ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೧೬

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತಪದಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹೇಳಿರಿ. ಮೊದಲು ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೂಹಿಸಿ :

೧. उपग्रामं बहुजला नदी प्रवहति । ೨. स्वल्पजने अस्मिन् ग्रामे वासो न मह्यं रोचते । ೩. सेनापतिर्धृतशस्त्रैर्वीरभटैः सह शत्रुराज्यम् अभियाति । ೪. निबिड वृक्षेऽपि अरण्ये विकसितकमलं सरोऽतीव शोभते । ೫. मेघश्यामं गुणाभिरामं श्रीरामं सलक्ष्मणं पश्यामि । ೬. आमुक्ति जीवाः संसारे परिभ्रमन्ति । ೭. यावद्दक्षिणं (= यावत्यो दक्षिणाः तावत्यः) अश्वत्थप्रदक्षिणाः करोमि । ೮. शत्रुहतान् सैनिकान् दृष्ट्वा राजा हताशोऽभवत् । ೯. श्याममेघं दृष्ट्वा नृत्यति मयूरः । ೧೦. श्यामामेघम् आकशं दृष्ट्वा शङ्के (ಊಹಿಸುತ್ತೇನೆ) अद्य वर्षति देवः (ಇಂದ್ರನು, ಅಥವಾ ಮೋಡವು) इति ॥

ಅಭ್ಯಾಸ ೧೭

ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕಪದಗಳಿಂದಾಗಿರುವ ಸಮಸ್ತಪದಗಳಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಪದಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರಿ :

೧. ಸಕಲಕಲಾಪಾರಂಗತಃ (ಸಕಲಾಶ್ಚ ತಾಃ ಕಲಾಶ್ಚ = ಸಕಲಕಲಾಃ ;
ತಾಸು-ಸಕಲಕಲಾಸು | ಸಕಲಕಲಾಸು ಪಾರಂಗತಃ = ಸಕಲಕಲಾಪಾರಂಗತಃ) |
೨. ಧರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತಭೂರಿವಿಭವಃ | ೩. ಪರಿಚಿತಗ್ರಾಹಕಾಗಮಃ | ೪. ಮಿಥ್ಯಾಕ್ರಯಕಥನಮ್ |
೫. ಪ್ರಭೂತಕಾಲಜ್ಞೇಯಾನಿ | ೬. ಮದನುಗ್ರಹಾರ್ಥಮ್ | ೭. ಸ್ವನಾಮತ್ಯಾಗಃ |

ಅಭ್ಯಾಸ ೧೮

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ. ಸಮಸ್ತಪದಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹೇಳಿರಿ :

೧. ಅಪುತ್ರಾಃ ಪುತ್ರಿಣಃ ಸಂತು | ೨. ಅವಿಧಿನಾ ಕೃತಮ್ ಅಕೃತಂ ಭವತಿ | ೩. ಕಸ್ಮಾತ್
ತ್ವಮ್ ಅನಾಹಾರಸ್ತಿಷ್ಠಸಿ ? ೪. ಸ ಯಥಾಪೂರ್ವಂ ತೂಷ್ಣಿ ಭವತಿ | ೫. ಪ್ರತಿಗ್ರಾಮಂ ಮೇಘೋ ವರ್ಷತಿ
ಸ್ಮ | ೬. ಅಪವಿತ್ರೋಽಪಿ ಭಗವಂತಂ ಸ್ಮರನ್ ಪವಿತ್ರೋ ಭವತಿ | ೭. ಸ್ವಯಮ್ ಅಗಚ್ಛನ್ನಪಿ
ಚಂದ್ರಮಾ ಮೇಘಾನಾಂ ಚಲನೇನ ಚಲತೀವ ದೃಶ್ಯತೇ ||

೯. ಮಿಶ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)

೨೯. ಸಜ್ಜಿವಕೋಽಪಿ ಆಯುಃಶೇಷತಯಾ ಯಮುನಾಸಲಿಲಮಿಶ್ರೈಃ
ಶಿಶಿರತರವಾತೈರಾಪ್ಯಾ ಯಿತಶರೀರಃ ಕಥञ್ಚಿದಪಿ ಉತ್ಥಾಯ ಯಮುನಾತಟಮ್ ಉಪಪೇದೇ
(= ಉಪಾಪದ್ಯತ, ಉಪಪನ್ನಃ) ತತ್ರ ಮರಕತಸದೃಶಾನಿ ಬಾಲತೃಣಾಗ್ರಾಣಿ ಭಕ್ಷಯನ್
ಕತಿಪಯೈರಹೋಭಿಃ ಹರವೃಷಭ ಇವ ಪೀನಃ, ಕಕ್ರುದ್ಧಾನ್ ಬಲವಾಂಶ್ಚ ಸಂವೃತ್ತಃ, ಪ್ರತ್ಯಹಂ
ವಲ್ಮೀಕಿಶಿಖರಾಗ್ರಾಣಿ ಶ್ರುಙ್ಗಾಭ್ಯಾಂ ವಿದಾರಯನ್ ಪ್ರಗರ್ಜನ್ ಆಸ್ತೇ ||

ಸಂಜೀವಕನು ಕೂಡ (ಆಯುಸ್ಸಿನ ಉಳಿಕೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವಿಕೆ =) ಆಯುಸ್ಸು
ಉಳಿದಿದ್ದದ್ದರಿಂದ ಯಮುನೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾದ ಬಹುತಣ್ಣನೆಯ ಗಾಳಿಗಳಿಂದ
(ಪುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಶರೀರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ =) ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಗೋ
ಎದ್ದು ಯಮುನೆಯ ದಡವನ್ನು ಸೇರಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಪಚ್ಚಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ (ಎಳೆಹುಲ್ಲಿನ
ತುದಿಗಳನ್ನು =) ಗರಿಕೆಯ ಕುಡಿಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾ ಕೆಲವು ದಿನಗಳೊಳಗೆ ಶಿವನ ಎತ್ತಿನಂತೆ
ಕೊಬ್ಬಿ (ದೊಡ್ಡ) ಹಿಣ್ಣುಳ್ಳದ್ದೂ ಬಲವುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಹುತ್ತದ
ಕೋವೆಗಳ ತುದಿಗಳನ್ನು ಕೋಡುಗಳಿಂದ (ಸೀಳುತ್ತಾ =) ಹಾಯ್ದು ಕೆಡಹುತ್ತಾ
ಗುಟ್ಟುರುಹಾಕುತ್ತಾ (ಇದ್ದುಕೊಂಡಿದೆ =) ಇದ್ದುಕೊಂಡಿತ್ತು.

ಚಿಂತನ

೧. ಆಯುಃಶೇಷತಯಾ - ಆಯುಷಃ ಶೇಷಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಆಯುಃಶೇಷಃ ; ತಸ್ಯ |
ಆಯುಶ್ಯೇಷಸ್ಯ ಭಾವಃ ಆಯುಃಶೇಷತಾ ; ತಯಾ ||

'ಅ', 'ತ್ವಮ್' ಎಂಬೀ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾ : ಘಟತ್ವಮ್, ಘಟತಾ | (ಇವಕ್ಕೆ) ಘಟದ ಭಾವ, ಗಡಿಗೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

೨. ಯಮುನಾಸಲಿಲಮಿಶ್ರೈಃ - ಯಮುನಾಯಾಃ ಸಲಿಲಮ್ - ಯಮುನಾ ಸಲಿಲಮ್ ; ತೇನ - ಯಮುನಾಸಲಿಲೇನ | ಯಮುನಾಸಲಿಲೇನ ಮಿಶ್ರಾಃ - ಯಮುನಾಸಲಿಲ ಮಿಶ್ರಾಃ ; ತೈಃ ||

೩. ಆಪ್ಯಾಯಿತಶರೀರಃ - ಆಪ್ಯಾಯಿತಂ ಶರೀರಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ | 'ಆಪ್ಯಾಯಿತ' ಎಂಬುದು 'ಪ್ಯೈ' (ಬಲಪಡಿಸು) ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥದ ಭೂತಕೃದಂತ.

೪. ಶಿಶಿರತರವಾತ್ಯೈಃ - ಶಿಶಿರತರಾಶ್ಚ ತೇ ವಾತಾಶ್ಚ ; ತೈಃ ||

೫. ಕಥಂತ್ಯಾತ್ - (ಹೇಗೋ). ಇದನ್ನು 'ಆಯಾಸದಿಂದ', 'ಕಷ್ಟದಿಂದ' ಎಂಬರ್ಥ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

೬. ಮರಕತಸದೃಶಾನಿ - 'ಮರಕತೇನ ಸದೃಶಾನಿ' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ. 'ಪೂರ್ವ' (ಹಿರಿಯ), 'ಸದೃಶ', 'ಸಮ', 'ಊನ' (ಕಡಿಮೆ), 'ಕಲಹ', 'ನಿಪುಣ', 'ಮಿಶ್ರ', 'ಶ್ಲಕ್ಷಣ' (ನಯವಾದ) - ಈ ಪದಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಾಗ ತೃತೀಯಾಂತಪದವು ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

೭. ಕತಿಪಯೈರಹೋಭಿಃ - (ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳೊಳಗೆ). 'ದ್ವಾದಶಭಿರ್ವರ್ಷೈಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಚಿಂತನದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು [ಪು. ೫] ನೋಡಿ. 'ವರೆಗೆ' ಎಂಬರ್ಥವು ಬೇಕಾದರೆ ದ್ವಿತೀಯೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಉದಾ : ಕತಿಪಯಾನಿ ಅಹಾನಿ ತತ್ರ ಆಸಮ್ | ಕೆಲವು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದೆನು. 'ಅಹನ್' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ರೂಪ ಗಳು :

೧-೨. ಅಹಃ ಅಹ್ನೀ - ಅಹನೀ ಅಹಾನಿ | ೩. ಅಹ್ನಾ ಅಹೋಭ್ಯಾಮ್ ಅಹೋಭಿಃ | ೪. ಅಹ್ನೇ ಅಹೋಭ್ಯಾಮ್ ಅಹೋಭ್ಯಃ | ೫. ಅಹ್ನಃ ಅಹೋಭ್ಯಾಮ್ ಅಹೋಭ್ಯಃ | ೬. ಅಹ್ನಃ ಅಹೋಃ ಅಹ್ನಾಮ್ | ೭. ಅಹ್ನಿ-ಅಹನಿ ಅಹೋಃ ಅಹಸ್ನು ||

೮. ಹರಸ್ಯ ವೃಷಭಃ - ಹರವೃಷಭಃ (ನಂದಿ). ಹರವೃಷಭ ಇವ - ಎಂಬುದು ಅವ್ಯಯೀಭಾವ ; ನಿತ್ಯಸಮಾಸವಾದ್ದರಿಂದ 'ಇವ' ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲ. ಇದು ಒಂದೇ ಪದ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ.

೯. ಪ್ರತ್ಯಹಮ್ - ಅಹರಹಃ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ಅವ್ಯಯೀಭಾವ.

೧೦. ಪ್ರಗರ್ಜನ್ ಆಸ್ತೇ - 'ಪ್ರಗರ್ಜಂಶ್ಚ ಆಸ್ತೇ' ಎಂದು ಚಕಾರಯುಕ್ತವಾದ ಪಾಠವೂ ಇದೆ. ವರ್ತಮಾನಕೃದಂತಕ್ಕೆ ಆಸ್ (ಕೂರು), ಸ್ಥಾ (ನಿಲ್ಲು, ಇರು), ಮತ್ತು ಕೆಲವು ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ

ಮಾತ್ರ ಭೂ, ಅಸ್ (ಇರು) - ಈ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಕ್ರಿಯಾಪದವು 'ಹೀಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಲಿತ್ತು' - ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

೩೦. ಅಥ ಕದಾಚಿತ್ ಪಿಡ್ಗಲಕೋ ನಾಮ ಸಿಂಹಃ ಸರ್ವಮೃಗಪರಿವೃತಃ ಪಿಪಾಸಾಕ್ರೂಢಃ, ತದಕಪಾನಾರ್ಥಂ ಯಮುನಾತಟಮ್ ಅವತೀರ್ಣಃ ಸಂಜೀವಕಸ್ಯ ಗಂಭೀರ-
ತರರಾವಂ ದೂರಾದೇವ ಅಶ್ರುಣೋತ್ | ತಚ್ಛೃತ್ವಾ ಅತಿವ್ಯಾಕುಲಹೃದಯಃ ಸಸಾಧ್ವಸಮ್
ಆಕಾರಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಣ್ಯ ವತತಲೇ ಚತುರ್ಮುಖಲಾವಸ್ಥಾನೇನ ಅವಸ್ಥಿತಃ | ಚತುರ್ಮುಖಲಾ-
ವಸ್ಥಾನಂ ತು ಇದಮ್ - ಸಿಂಹಃ, ಸಿಂಹಾನುಯಾಯಿನಃ, ಕಾಕರವಾಃ, ಕಿಂವೃತ್ತಾ ಇತಿ ||

ಬಳಿಕ ಒಮ್ಮೆ ಪಿಂಗಲಕನೆಂಬ ಸಿಂಹವು (ಎಲ್ಲಾ ಮೃಗಗಳಿಂದಲೂ ಸುತ್ತು ವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟು =) ಎಲ್ಲಾ ಮೃಗಗಳೊಡನೆ (ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡು =) ಬಹಳ ನೀರಡಿಕೆಯಿಂದ ನೀರು ಕುಡಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಯಮುನೆಯ ದಡವನ್ನು ಇಳಿದು ಸಂಜೀವಕನ ಬಲು (ಗಂಭೀರ =) ದೊಡ್ಡ ಗುಟರನ್ನು ದೂರದಿಂದಲೇ ಕೇಳಿತು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ (ಬಹಳ ತಳಮಳಗೊಂಡ ಹೃದಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ =) ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಳವಳದಿಂದ (ಭಯದಿಂದೊಡಗೂಡಿ =) ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ (ಆಕಾರವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು =) ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೋರಗೊಡದೆ ಅಲದ ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖಲದೊಡಗೂಡಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಚತುರ್ಮುಖಲ ದಿಂದಿರುವದೆಂದರೂ, ಇದು : ಸಿಂಹ, ಸಿಂಹದ ಹಿಂಬಾಲಕರು, ಕಾಗೆಯ ಕೂಗಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, (ಕೀಳುಗಲಸದವರು =) ಆಳುಗಳು.

ಚಿಂತನ

೧. ಪಿಚ್ಚಲಕೋ ನಾಮ | ಎರಡು ಪದ. ಪಿಚ್ಚಲಕನಾಮಾ ಎಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆಗ ಅದು ನಕಾರಾಂತ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾಗುವದು. (೨ನೆಯ ಭಾಗ ೪೦. ೨೨ ನೋಡಿ.)

೨. ಉದಕಪಾನಾರ್ಥಮ್ | ಉದಕಸ್ಯ ಪಾನಮ್ ಉದಕಪಾನಮ್ ; ತೇನ - ಉದಕಪಾನೇನ | ಉದಕಪಾನೇನ ಅರ್ಥಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ ತದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ ||

(೩೫ ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿರುವ ೨೮ನೆಯ ಖಂಡದಲ್ಲಿ (೫ನೆಯ ವಾಕ್ಯ) 'ಪೂಜಾರ್ಥಮ್' ಎಂಬುದರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ನೋಡಿ.)

೩. 'ರಾವಮ್' ಕೂಗನ್ನು (ಗುಟರಿಗೆ 'ನರ್ದಿತಮ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಹೆಚ್ಚು ರೂಢಿ.)

೪. ಸಸಾಧ್ವಸಮ್ - ಸಾಧ್ವಸೇನ ಸಹ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ ತದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ ||

೫. ಕಾಕರವಾಃ - ಕಾಕಸ್ಯೇವ ರವಃ, ಯೇಷಾಂ ತೇ ||

೬. ಕಿಂವೃತ್ತಾಃ - ಕುತ್ಸಿತಂ ವೃತ್ತಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ || ಇಲ್ಲಿ 'ಇತಿ'ಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿಲ್ಲ ; ಅದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕಾದರೆ 'ಇದು' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು 'ಅಳುಗಳು - ಎಂಬಿದು' ಎಂದು ಅನುವಾದಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೩೧. ಅಥ ತಸ್ಯ ಕರटकದಮನಕನಾಮಾನೌ ದ್ವೌ ಶ್ರೃಗಾಲೌ ಮನ್ತ್ರಿಪುತ್ರೌ ಭ್ರಷ್ಟಾಧಿಕಾರೌ ಸದಾ ಅನುಯಾಯಿನೌ ಆಸ್ತಾಮ್ | ತೌ ಚ ಪರಸ್ಪರಂ ಮನ್ತ್ರಯತಃ ||

ತತ್ರ ದಮನಕೋಽಬ್ರವಿತ್ (= उक्तवान्) - 'ಭದ್ರ, ಕರटक, ಅಯಂ ತಾವತ್ ಅಸ್ಮತ್ಸ್ವಾಮಿ ಪಿಡ್ಗಲಕ ಉದಕಗ್ರಹಣಾರ್ಥ ಯಮುನಾಕಚ್ಚಮ್ ಅವತೀರ್ಯ ಸ್ಥಿತಃ | ಸ ಕಿನಿಮಿತ್ತಂ ಪಿಪಾಸಾ- ಕುಲೋಽಪಿ ನಿವೃತ್ಯ ವ್ಯೂಹರಚನಾಂ ವಿಧಾಯ ದೌರ್ಮನಸ್ಯೇನ ಅಭಿಭೂತೋಽತ್ರ ವಟತಲೇ ಸ್ಥಿತಃ ?'

ಕರटक ಆಹ - 'ಭದ್ರ, ಕಿಮಾವಯೋರನೇನ ವ್ಯಾಪಾರೇಣ ? ಅವಯೋರಭಿಕ್ಷಿತಶೇಷ ಆಹಾರೋಽಸ್ಯೇವ ||"

ದಮನಕ ಆಹ - 'ತತ್ಕಿಂ ಭವಾನ್ ಆಹಾರಾರ್ಥಿ ಕೇವಲಮೇವ ? ತತ್ರ ಯುಕ್ತಮ್ |'

ಕರटक ಆಹ - 'ಆವಾಂ ತಾವದಪ್ರಧಾನೌ | ತತ್ಕಿಮಾವಯೋರನೇನ ವ್ಯಾಪಾರೇಣ ?'

ದಮನಕ ಆಹ - 'ಮಾ ಮೈವಂ ವದ -

ಅಪ್ರಧಾನಃ ಪ್ರಧಾನಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸೇವತೇ ಯದಿ ಪಾರ್ಥಿವಮ್ |

ಪ್ರಧಾನೋಽಪ್ಯಪ್ರಧಾನಃ ಸ್ಯಾದಿದಿ ಸೇವಾವಿವರ್ಜಿತಃ ||'

ಕರटक ಆಹ - 'ಅಥ ಭವಾನ್ ಕಿಂ ಕರ್ತುಮನಾಃ ?'

ಸೋಽಬ್ರವಿತ್ (उक्तवान्) - 'ಅಥ ಅಸ್ಮತ್ಸ್ವಾಮಿ ಪಿಡ್ಗಲಕೋ ಭಿತೋ ಭಿತಪರಿವಾರಶ್ಚ ವರ್ತತೇ | ತದೇನಂ ಗತ್ವಾ ಭಯಕಾರಣಂ ವಿಜ್ಞಾಯ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಯಾನಾಸನ- ಸಂಶ್ರಯದ್ವೈಧಿಭಾವಾನಾಮ್ ಏಕತಮೇನ ಸಂವಿಧಾಸ್ಯೇ ||'

ಕರटक ಆಹ - 'ಕಥಂ ವೇತ್ತಿ ಭವಾನ್ ಯದ್ ಭಯಾವಿಷ್ಟೋಽಯಂ ಸ್ವಾಮಿ ?'

ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ - 'ಜ್ಞೆಯಂ ಕಿಮತ್ರ ? ಯತ ಉಕ್ತಂ ಚ -

ಉದೀರಿತೋಽರ್ಥಃ ಪಶುನಾಪಿ ಗೃಹ್ಯತೇ

ಹಯಾಶ್ಚ ನಾಗಾಶ್ಚ ವಹಂತಿ ಚೋದಿತಾಃ |

ಅನುಕ್ತಮಪ್ಯಹತಿ ಪಙ್ಡಿತೋ ಜನಃ

ಪರೇಙ್ಞಿಗತಜ್ಞಾನಫಲಾ ಹಿ ಬುದ್ಧಯಃ ||

ತದದ್ವೈನಂ ಭಯಾಕುಲಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸ್ವಬುದ್ಧಿಪ್ರಭಾವೇಣ ನಿರ್ಭಯಂ ಕೃತ್ವಾ ವಶೀಕೃತ್ಯ
ಚ ನಿಜಾಂ ಸಾಚಿವ್ಯಪದವೀಂ ಸಮಾಸಾದಯಿಷ್ಯಾಮಿ ||'

ಕರಡಕ ಆಹ - 'ಯದ್ವೇವಮ್ ಅಭಿಮತಮ್, ತರ್ಹಿ ಶಿವಾಸ್ತೇ ಪನ್ಥಾನಃ
ಸಂತು | ಯಥಾಭಿಲಷಿತಮ್ ಅನುಷ್ಠಿಯತಾಮ್ |'

ಸೋಽಪಿ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಪಿಡ್ಗಲಕಾಭಿಮುಖಂ ಪ್ರತಸ್ಥೇ (= ಪ್ರಾತಿಷ್ಠತ,
ಪ್ರಸ್ಥಿತವಾನ್) ||

ಆಗ ಆ (ಸಿಂಹಕ್ಕೆ) ಕರಟಕದಮನಕರೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಎರಡು ನರಿಗಳು (ತಪ್ಪಿದ
ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರರು =) ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರರಾಗಿದ್ದು ನೌಕರಿ ತಪ್ಪಿ ಯಾವಾಗಲೂ
ಹಿಂಬಾಲಿಸುವವರಾಗಿ ಇದ್ದರು. ಮತ್ತು ಅವರು ಒಬ್ಬರೊಡನೊಬ್ಬರು (ಹೀಗೆ)
ಆಲೋಚನೆ (ಮಾಡುತ್ತಾರೆ =) ಮಾಡಿಕೊಂಡರು :

ಅವರೊಳಗೆ ದಮನಕನು ಇಂತೆಂದಿತು :- 'ಅಣ್ಣ ಕರಟಕ, ಈ ನಮ್ಮ ಒಡೆಯ
ನಾದ ಪಿಂಗಲಕನು ಮೊದಲು (ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ =) ನೀರು
ಕುಡಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಯಮುನೆಯ (ದಡವನ್ನು ಇಳಿದು =) ದಡಕ್ಕೆ ಇಳಿದು
ಬಂದಿದ್ದನು. ಅವನು ಯಾವ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ (ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದರೂ =)
ಬಹಳವಾಗಿ ನೀರಡಿಸಿದ್ದರೂ ಹಿಂತಿರುಗಿ (ವ್ಯೂಹರಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು =)
ವ್ಯೂಹವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು (ದುಮ್ಮಾನದಿಂದ ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ =)
ದುಮ್ಮಾನದಿಂದ ಕಳೆಗುಂದಿ ಈ ಅಲದ ಮರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ ?'

ಕರಟಕನು (ಹೇಳುತ್ತದೆ =) ಇಂತೆಂದಿತು :- 'ಅಣ್ಣ, (ನಮಗೇನು ಈ
ಕೆಲಸದಿಂದ =) ಇದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಮಗೇನಾಗಬೇಕು ? ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ತಿಂದು
ಮಿಕ್ಕ ಆಹಾರವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.'

ದಮನಕನಿಂತೆಂದಿತು :- 'ಹಾಗಾದರೆ ನೀನು ಬರಿಯ ಆಹಾರಾರ್ಥಿಯೇನು ?
ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ.'

ಕರಟಕನೆಂದಿತು :- 'ನಾವಂತು ಅಮುಖ್ಯರು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ (ಈ ಕೆಲಸದಿಂದ
ನಮಗೇನು =) ಇದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಮಗೇನಾಗಬೇಕು ?'

ದಮನಕನೆಂದಿತು :- '(ಬೇಡ, ಹೀಗೆನ್ನಬೇಡ =) ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಲ್ಲ.

ಅಮುಖ್ಯನಾದವನು ರಾಜನನ್ನು ಸೇವಿಸಿದರೆ ಮುಖ್ಯನಾಗುವನು ; ಮುಖ್ಯ
ನಾಗಿದ್ದರೂ ಸೇವಾರಹಿತನಾದರೆ ಅಮುಖ್ಯನೇ ಆದಾನು.'

ಕರಟಕನೆಂದಿತು :- ಹಾಗಾದರೆ ನೀನು (ಏನು ಮಾಡಲು ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು
=) ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿರುವೆ ?

ಅದು ಹೇಳಿತು :- ಈಗ ನಮ್ಮ ಒಡೆಯನಾದ ಪಿಂಗಲಕನು ಅಂಜಿದವನಾಗಿದಾನೆ.
(ಅಂಜಿದ ಪರಿವಾರವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆ =) ಅವನ ಪರಿವಾರದವರೂ ಅಂಜಿ
ಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಇವನನ್ನು ಸೇರಿ =) ಇವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಂಜಿಕೆಯ
ಕಾರಣವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಸಂಧಿ-ವಿಗ್ರಹ-ಯಾನ-ಆಸನ-ಸಂಶ್ರಯ-ದ್ವೈಧೀಭಾವ
ಗಳೊಳಗೆ ಯಾವದಾದರೊಂದರಿಂದ (ಸರಿಮಾಡುವೆನು =) ತಕ್ಕದ್ದನ್ನು ಮಾಡುವೆನು.

ಕರಟಕನೆಂದಿತು :- ಈ ಧಣಿಯು (ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಹೊಗಲ್ಪಟ್ಟವನು =)
ಅಂಜಿಕೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿದಾನೆ - ಎಂದು ನೀನು ಹೇಗೆ ಬಲ್ಲೆ ?

ಅದೆಂದಿತು :- ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದೇನು (ಇದೆ), ಇಲ್ಲಿ ? (ಏಕೆಂದರೆ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು ಇದೆ =) ಬಲ್ಲವರೂ (ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಿಲ್ಲವೆ ?

(ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವು ಪಶುವಿನಿಂದಲೂ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ =) ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು
ಪಶು ಕೂಡ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕುದುರೆಗಳೂ ಆನೆಗಳೂ (ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ =)
ಹೊರಿಸಿದರೆ ಹೊರುತ್ತವೆ. ಪಂಡಿತನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಹೇಳದೆ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ಊಹಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. (ಬುದ್ಧಿಗಳು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಇಂಗಿತದ ಜ್ಞಾನವೇ ಫಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವು
ಗಳಲ್ಲವೆ ? =) ಬುದ್ಧಿಯಿದ್ದದ್ದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವದನ್ನು
ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದೇ ಪ್ರಯೋಜನವಲ್ಲವೆ ?

ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದು ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ತುಂಬಿರುವ (ಇವನನ್ನು ಪಡೆದು =)
ಇವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ (ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡಿ =) ಅಂಜಿಕೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿ ನನ್ನದೇ ಆದ ಮಂತ್ರಿಪದವಿಯನ್ನು
ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು.

ಕರಟಕನು ಹೇಳಿತು :- ಹೀಗೆ ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾದರೆ, (ಹಾಗಾದರೆ) (ನಿನ್ನ ಹಾದಿಗಳು ಮಂಗಳವಾಗಲಿ =) ಸುಖವಾಗಿ ಹೋಗಿಬಾರಪ್ಪ (good bye) ! ಇಷ್ಟು ವಿದ್ವಂತೆ (ಮಾಡಲ್ಪಡಲಿ =) ಮಾಡು.

ಅದೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಪಿಂಗಲಕನಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ =) ಪಿಂಗಲಕನ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟಿತು.

ಚಿಂತನ

೧. ಕರಟಕದಮನಕನಾಮಾನಾ | ಇದು ಬಹುವ್ರೀಹಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ವಿಂಡದಲ್ಲಿ 'ಪಿಚ್ಚಲಕೋ ನಾಮ' ಎಂಬುದರ ಟಿಪ್ಪಣವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

೨. ಮನ್ರಿಪುತ್ರೌ ಮನ್ರಿಣಃ ಪುತ್ರೌ | ತಂದೆಯ ಕಾಲದಿಂದ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರಶಬ್ದವನ್ನುಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಹಿಂದೆ [ಖಂ. 17] ಪಣಿಕ್ಕುತ್ರಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ನೋಡಿ.

೩. ಭ್ರಷ್ಟಾಧಿಕಾರೌ ಭ್ರಷ್ಟಃ ಅಧಿಕಾರಃ ಯಾಭ್ಯಾಮ್ (ಪಂ. ದ್ವಿ.)¹ ; ತೌ | ಅಥವಾ ಯಯೋಃ (ಷ. ದ್ವಿ.).

೪. ತೌ ಚ | ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ 'ಚ' ಕಾರವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸುವರು. 'ಸ ಚ, ತಚ್ಚ' - ಇಂಥ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಕಾರವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

೫. ಮನ್ತ್ರಯತಃ | ಇದು ಆತ್ಮನೇಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವದೇ ಹೆಚ್ಚು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.

೬. ಆಯಂ ತಾವತ್ | ಮುಂದೆ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು ಬೇರೆಯಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ 'ತಾವತ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ವಾಕ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಅಷ್ಟೆ?' ಎಂದು ಸೇರಿಸಿ ಅಥವಾ ಮಾತಿಗೆ 'ಅಂತೂ' ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಕನ್ನಡಿಸಬಹುದು. ಉದಾ : 'ಸ ತಾವತ್ ತರುಣಃ, ತತ್ರ ಕಥಂ ತಪೋಃತಪ್ಯತ' ಅವನು ತರುಣನಷ್ಟೆ ? (ಅಥವಾ ಅವನಂತೂ ತರುಣನು) ; ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದನು ?

೭. ಅಸ್ಮತ್ಸ್ವಾಮಿ | 'ಆವಯೋಃ ಸ್ವಾಮಿ' (ಷ. ತ.) 'ಮಮ', 'ಆವಯೋಃ', 'ಅಸ್ಮಾಕಮ್' ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದೊಂದು ಪೂರ್ವಪದವಾದರೂ ಹೀಗೆಯೇ ಸಮಾಸವಾಗುವದು. ಆದರೆ 'ಮತ್ಸ್ವಾಮಿ' ಎಂದಿದ್ದರೆ 'ಮಮ ಸ್ವಾಮಿ' ಎಂದೇ ವಿಗ್ರಹ.

೮. 'ಕಿಂ ನಿಮಿತ್ತಮ್ ?' ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ. ಕಾರಣಾರ್ಥಗಳಿಗೆ 'ಕೇನ ನಿಮಿತ್ತೇನ', 'ಕೇನ ಕಾರಣೇನ', 'ಕಸ್ಮೈ ಕಾರಣಾಯ', 'ಕಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಾತ್', 'ಕಸ್ಯ ಹೇತೋಃ' ಎಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

೯. ವ್ಯೂಹರಚನಾಂ ವಿಧಾಯ | ಶತ್ರುಗಳು ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಬೀಳದಂತೆ ಹೀಗೆ ಸೈನ್ಯವನ್ನು

1. ಪಂ. ದ್ವಿ. - ಪಂಚಮಿಾ ದ್ವಿವಚನ ; ಹೀಗೆಯೇ ಷ. ದ್ವಿ. - ಷಷ್ಠೀ ದ್ವಿವಚನ.

ವ್ಯೂಹವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಚತುರ್ಮಣ್ಡಲಾವಸ್ಥಾನೇನ ಅಪಸ್ಥಿತಃ.' ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ವಿಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಇದು.

೧೦. 'ತತ್ಕಿಂ ಭವಾನಾಹಾರಾರ್ಥೀ', 'ತತ್ಕಿಮಾವಯೋರನೇನ ವ್ಯಾಪಾರೇಣ' | ಇಂಥಲ್ಲಿ 'ತತ್' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯಕ್ಕೆ 'ಹಾಗಾದರೆ' ಎಂಬರ್ಥವಿರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ 'ಆದ್ದರಿಂದ' ಎಂಬರ್ಥವೂ ಉಂಟು.

೧೧. ಕರ್ತುಮನಾಃ ಕರ್ತುಂ ಮನಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ | ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಪುಲ್ಲಿಂಗ. 'ತುಮ್' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅವ್ಯಯದ ಮುಂದೆ ಕಾಮ, ಮನಸ್ ಶಬ್ದಗಳು ಬಂದು ಸಮಾಸವಾದರೆ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. 'ಕರ್ತುಕಾಮಃ' - ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಇದರಂತೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಈ ವಾಕ್ಯದ ಆದಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಅಥ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ 'ಹಾಗಾದರೆ' ಎಂದರ್ಥ. 'ಇನ್ನು', 'ಅನಂತರ' - ಎಂದಲ್ಲ.

೧೨. ಸಂಧಿ (ಕೌಲು), ವಿಗ್ರಹ (ಯುದ್ಧ), ಯಾನ (ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವುದು), ಆಸನ (ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ಕೂತಿರುವುದು), ಸಂಶ್ರಯ (ತನಗಿಂತಲೂ ಬಲಿಷ್ಠನಾದವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಿಕೆ), ದ್ವೈಧೀಭಾವ (ಸಮಯಬಂದಂತೆ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹ - ಎರಡನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸುವುದು) ರಾಜನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಆರಕ್ಕೆ ಷಡ್ಗುಣಗಳು ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

೧೩. 'ಶಿವಾಸ್ಯೇ ಪನ್ನಾನಃ ಸನ್ನು' ಹೊರಟಿರುವವರಿಗೆ ಸುಖಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಬಯಸುವ ಮಾತಿದು. 'ಸನ್ನು' ಬಿಟ್ಟರೂ ಇದೇ ಅರ್ಥ. ಪಥಿನ್ ಶಬ್ದದ ರೂಪಗಳು ಹೀಗೆ : ಪನ್ನಾಃ ಪನ್ನಾನೌ ಪನ್ನಾನಃ | ಪನ್ನಾನಮ್ ಪನ್ನಾನೌ ಪಥಃ | ಪಥಾ ಪಥಿಭ್ಯಾಮ್ ಪಥಿಭಿಃ | ಪಥೇ ಪಥಿಭ್ಯಾಮ್ ಪಥಿಭ್ಯಃ | ಪಥಃ ಪಥಿಭ್ಯಾಮ್ ಪಥಿಭ್ಯಃ | ಪಥಃ ಪಥೋಃ ಪಥಾಮ್ | ಪಥಿ ಪಥೋಃ ಪಥಿಷು ||

೧೪. ಪ್ರತಸ್ಥೇ | ಇದು ಪರೋಕ್ಷಭೂತ, ಆತ್ಮನೇಪದ. ಸ್ವಾಧಾತುವಿಗೆ ಸಮ್, ಅವ, ಪ್ರ, ವಿ - ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಗಳು ಸೇರಿದಾಗ ಆತ್ಮನೇಪದವಿರಬೇಕು.

ಅಭ್ಯಾಸ ೧೯

1. ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಭಾಷಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ಓದಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ ; ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ. ಭದ್ರ, ಸಖೇ - ಇವುಗಳು ಗೌರವದ ಸಂಬೋಧನಗಳು.

2. मरकतसदृशानि, वल्मीकशिखराग्राणि, सर्वमृगपरिवृतः, सिंहानुयायिनः - ಇವುಗಳ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ.

೧೦. ಮಿತ್ರಭೇದ: (ಅನುವೃತ್ತಿ:)

೩೨. ಅಥಾಗ್ಚ್ಛಂತಂ ದಮನಕಮ್ ಆಲೋಕಯ ಪಿಙ್ಗಲಕೋ ದ್ವಾ:ಸ್ಥಮ್ ಅಬ್ರವೀತ್
- 'ಅಪಸಾರ್ಯತಾಂ ವೇತ್ರಲತಾ | ಅಯಮಸ್ಮಾಕಂ ಚಿರಂತನೋ ಮನ್ತ್ರಿಪುತ್ರೋ
ದಮನಕೋಽವ್ಯಾಹತಪ್ರವೇಶ: | ತತ್ ಪ್ರವೇಶ್ಯತಾಂ ದ್ವಿतीयಮण्डಲಭಾಗೀ' ಇತಿ |

ಸ ಆಹ - 'ಯಥಾ ಅವಾದೀದ್ಭವಾನ್' ಇತಿ |

ಅಥೋಪಸೃತ್ಯ ದಮನಕೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಸನೇ ಪಿಙ್ಗಲಕಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಾನುಜ್ಞ
ಉಪವಿಷ್ಟ: | ಸ ತು ತಸ್ಯ ನಖಕುಲಿಶಾಲಡ್ಕೃತಂ ದಕ್ಷಿಣಪಾಣಿಮ್ ಉಪರಿ ದತ್ವಾ
ಮಾನಪುರ:ಸರಮ್ ಉವಾಚ 'ಅಪಿ ಶಿವಂ ಭವತ: ? ಕಸ್ಮಾಚ್ಚಿರಾಡ್ಕೃಷ್ಠೋಽಸಿ ?'

ದಮನಕ ಆಹ - 'ನ ಕಿಂಚಿದ್ಧೇವಪಾದಾನಾಮ್ ಅಸ್ಮಾಭಿ: ಪ್ರಯೋಜನಮ್ |
ಪರಂ ಭವತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲಂ ವಕ್ತವ್ಯಮ್ | ಯತ ಉತ್ತಮಮಧ್ಯಮಾಧಮೈ: ಸರ್ವೈರಪಿ ರಾಜ್ಞಾಂ
ಪ್ರಯೋಜನಮ್ | ಅಥ ಶ್ರೃಗಾಲೋಽಯಮಿತಿ ಮನ್ಯಮಾನೇನ ಮಮೋಪರಿ ಸ್ವಾಮಿನಾ ಯದ್ವವಜ್ಞಾ
ಕ್ರಿಯತೇ, ತದಪ್ಯಯುಕ್ತಮ್ -

ಕಿಂ ಭಕ್ತೇನಾಸಮರ್ಥೇನ ಕಿಂ ಶಕ್ತೇನಾಪಕಾರಿಣಾ |

ಭಕ್ತಂ ಶಕ್ತಂ ಚ ಮಾಂ ರಾಜನ್ನಾವಜ್ಞಾತುಂ ತ್ವಮರ್ಹಸಿ ||'

ಪಿಙ್ಗಲಕ ಆಹ - 'ಭವತ್ವೇವಂ ತಾವತ್ | ಅಸಮರ್ಥ: ಸಮರ್ಥೋ ವಾ ಚಿರಂತನ-
ಸ್ವಮಸ್ಮಾಕಂ ಮನ್ತ್ರಿಪುತ್ರ: | ತದ್ ವಿಶ್ರಬ್ಧಂ ಬ್ರೂಹಿ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ ವಕ್ತುಕಾಮ: |'

ದಮನಕ ಆಹ - 'ದೇವ, ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯಂ ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ |'

ಪಿಙ್ಗಲಕ ಆಹ - 'ತನ್ನಿವೇದಯಾಭಿಪ್ರೇತಮ್ |'

ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ - 'ಅಪಿ ಸ್ವಲ್ಪತರಂ ಕಾರ್ಯಂ ಯದ್ಭವೇತ್ ಪೃಥಿವೀಪತೇ: | ತನ್ನ
ವಾಚ್ಯಂ ಸಭಾಮಧ್ಯೇ ಪ್ರೋವಾಚೇದಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿ: ||

ತದೈಕಾನ್ತಿಕೇ ಮದ್ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯಮಾಕರ್ಣಯಂತು ದೇವಪಾದಾ: ||'

ಆಗ (ಬರುತ್ತಿರುವ ದಮನಕನನ್ನು =) ದಮನಕನು ಬರುತ್ತಿರುವದನ್ನು ಕಂಡು
ಹಿಂಗಲಕನು (ದ್ವಾರದಲ್ಲಿರುವನನ್ನು =) ದ್ವಾರಪಾಲಕನಿಗೆ ಇಂತೆಂದಿತು : '(ಬೆತ್ತದ

ಕೋಲು ಆತ್ತ ತೆಗೆಯಲ್ಪಡಲಿ ! =) ಬೆತ್ತವನ್ನು ಅತ್ತ ಸರಿಯಿಸು ! ಈ ನಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರನಾದ (ದಮನಕನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡದ ಪ್ರವೇಶವುಳ್ಳವನು =) ದಮನಕನ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ (ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ =) ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲದವರೆಗೂ (ಪ್ರವೇಶಿಸು =) ಬರಬಹುದು.'

ಆ (ದ್ವಾರಪಾಲಕ) ನೆಂದಿತು :- '(ನೀನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದೆಯೋ =) ತಾವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಗಲಿ (ಅಥವಾ 'ಅಪ್ಪಣೆ') !

ಬಳಿಕ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ದಮನಕನು - (ಆಸನವು ತೋರಿಸಲ್ಪಡಲಾಗಿ, ಅಥವಾ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಆಸನದಲ್ಲಿ =) ಪಿಂಗಲಕನು ಆಸನವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿ - ಅದನ್ನು ವಂದಿಸಿ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿತು. ಆ (ಪಿಂಗಲಕ)ನಾದರೆ, ತನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತಿದ್ದ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದ ಬಲಗೈಯನ್ನು (ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟು =) ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ 'ನಿನಗೆ ಕ್ಷೇಮವೆ ? (ಏಕೆ ಬಹಳದಿನ ವಾದಮೇಲೆ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೀಯೆ =) ಬಂದು ಬಹಳ ದಿನವಾಯಿತೇಕೆ ?' ಎಂದಿತು.

ದಮನಕನೆಂದಿತು :- '(ದೇವಪಾದರಿಗೆ =) ಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ (ನಮ್ಮಿಂದ =) ನಮ್ಮಂಥವರಿಂದ ಏನೂ (ಪ್ರಯೋಜನವು =) ಆಗತಕ್ಕದ್ದು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತಮಗೆ (ದೊರಕಿದ ಕಾಲವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ =) ಸಮಯ ಬಂದಾಗ ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಉತ್ತಮರು, ಮಧ್ಯಮರು, ಅಧಮರು - ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ರಾಜರುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ(ವುಂಟು). ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ, ಇದು ನರಿ ಎಂದು (ತಿಳಿದಿರುವ ಸ್ವಾಮಿಯಿಂದ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅನಾದರವು ಮಾಡಲ್ಪಡುವದಾದರೆ =) ಸ್ವಾಮಿಯವರು ನನ್ನನ್ನು ಅನಾದರದಿಂದ ಕಾಣುವದಾದರೆ ಅದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ -

ಅಸಮರ್ಥನಾದ ಭಕ್ತನಿಂದ ಆಗತಕ್ಕದ್ದೇನಿದೆ ? ಶಕ್ತನಾದ ಅಪಕಾರಿ ಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು ? ಭಕ್ತನೂ ಶಕ್ತನೂ ಆಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು, ಎಲೈ ರಾಜನೆ, ನೀನು ಅನಾದರಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ.'

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು :- 'ಇದಂತಿರಲಿ. ಅಶಕ್ತನೇ ಆಗಲಿ, ಶಕ್ತನೇ ಆಗಲಿ, ನೀನು ನಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಮಂತ್ರಿಪುತ್ರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವದೊಂದನ್ನು (ಹೇಳಲಿಚ್ಛೆ ಯುಳ್ಳವನೋ =) ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವೆಯೋ, ಅದನ್ನು (ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ =) ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳು.'

ದಮನಕನೆಂದಿತು :- 'ದೇವ, ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು ಒಂದು (ವಿಷಯ)ವಿದೆ.'

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು :- 'ಹಾಗಾದರೆ (ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದದ್ದನ್ನು =) ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವದನ್ನು (ತಿಳಿಸು =) ಹೇಳು.

ಅದೆಂದಿತು :-

‘(ನೆಲದೊಡೆಯನ =) ರಾಜನ ಕಾರ್ಯವು (ಯಾವದು ತೀರ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ಆಗಿರುವದೋ ಅದನ್ನು =) ತೀರ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ಅದನ್ನು (ಸಭೆಯ ನಡುವೆ =) ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಹೇಳಿದಾನೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಬಿನ್ನಹವನ್ನು ಸ್ವಾಮಿಯವರು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಕೇಳೋಣಾಗ ಬೇಕು.’

ಚಿಂತನ

೧. ವೇತ್ರಲತಾ | ಲತಾಶಬ್ದವನ್ನು ‘ಬಳಕುವ’, ‘ಕೋಮಲವಾದ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಡುವರು. ಉದಾ : ಬಾಹುಲತಾ, ದೇಹಲತಾ, ವಿದ್ಯುಲ್ಲತಾ, (ಬಳ್ಳಿ ಮಿಂಚು).

‘ಅಪಸಾರ್ಯತಾಂ ವೇತ್ರಲತಾ’ ಎಂದರೆ ‘ಅಡ್ಡಿಮಾಡಬೇಡ’ ಎಂದರ್ಥ.

೨. ದ್ವಿತೀಯಮಂಡಲಭಾಗೀ | ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು, ತೀರ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಅನುಯಾಯಿಗಳದು. ‘ದ್ವಿತೀಯಮಂಡಲಸ್ಯ ಭಾಗೀ’ ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ.

೩. ನಖಕುಲಿಶಾಃ ನಖಾಃ ಕುಲಿಶ ಇವ | ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತೆ ಚೂಪಾದ ಉಗುರುಗಳು.

೪. ಮಾನಪುರಸ್ಸರಮ್ = ಮಾನಂ ಪುರಸ್ಸರಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ ತದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ | ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ.

೫. ದೇವಪಾದಾನಾಮ್ | ದೇವ, ಸ್ವಾಮಿನ್, ಜೀವ - ಇವೆಲ್ಲ ಧಣಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಂಬೋಧನೆಗಳು. ಪಾದ, ಚರಣ - ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಬಳಸುವರು. ಉದಾ : ತಾತಪಾದಾಃ, ಗುರುಚರಣಾಃ ||

೬. ಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲಮ್ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಕಾಲಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ ತದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ ||

೭. ಚಿರಾತ್ | ಬಹಳ ಕಾಲವಾದ ಮೇಲೆ, ತಡವಾಗಿ, ಬಹುಕಾಲವು ಕಳೆದಮೇಲೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಚಿರಮ್, ಚಿರೇಣ, ಚಿರಾಯ, ಚಿರಾತ್, ಚಿರಸ್ಯ - ಎಂಬೀ ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

೮. ಪರಮ್ | ಅದರೆ, ಕಿಂ ತು, ಕಿಂ ತರ್ಹಿ - ಎಂಬರ್ಥದ ಅವ್ಯಯವಿದು. ‘ಹೆಚ್ಚಿನ’, ‘ಮತ್ತೊಂದು’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಮ. ಆಗ ಇದು ಪರಃ, ಪರಾ, ಪರಮ್ - ಎಂದು ಮೂರು ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದು.

೯. ಅಥ | ‘ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ’ ಎಂಬ ಪಕ್ಷಾಂತರವಾಚಕಶಬ್ದವಿದು.

೧೦. ಮಮೋಪರಿ ಅವಜ್ಞಾ ಕ್ರಿಯತೇ | ‘ಮಯಿ ಅವಜ್ಞಾ’ ಎಂದೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸ ಬಹುದು.

अध्यास २०

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಊಹಿಸಿರಿ :

१. चिरं विचिन्त्य अस्य प्रश्नस्य उत्तरं कथय । २. किमिति रात्रौ चिरेणाऽऽगतः ?
३. एवं चिराय अभ्यस्य पण्डितोऽभवत् । ४. यदा कदा वा आगच्छति, वर्षस्य द्विस्त्रिंशत् । ५. अथ भवानेवं मन्यते, तर्हि मैवात्राऽऽगच्छतु । ६. पूर्वेद्युर्यत् कृतं तेन, परेद्युरपि तदेव कृतम् । ७. कः खल्वत्र भोः (ಯಾರೊ ಅಲ್ಲಿ ?) ८. कश्चन कवाटमुपहन्ति । ९. आर्य, को भवान् ? किं वाञ्छति ? १०. भद्र, दूरादागतोऽहम्, श्रान्तोऽस्मि । ११. अन्तरागम्यतां तर्हि । १२. किमित्यन्तरागच्छेयम् ? अत्रैव तिष्ठामि । १३. मा मैवं वद, अवश्यम् अन्तरागन्तव्यम् । ननु तवैवेदं गृहम् । १४. धन्योऽस्मि भवतो दर्शनम् । १५. अये कथम् ? अयं मम चिरन्तनः सखा । १६. भद्र, चिराद् दृष्टोऽसि । कथमपरिचित इव मयि वर्तसे ? १७. इदमिद-मासनम् । १८. अत्रैव आस्यताम् । बहु वक्तव्यमस्ति । १९. कोऽसौ ? किमिति दूरत एव तिष्ठति ? २०. कुक्कुरोऽयं भषति । २१. मा भैषीः । नायं कञ्चन दशति । विस्रब्धमागम्यताम् । अत्रोपविश्यताम् ॥ २२. अरे, कः कोऽत्र ? शीघ्रं पादप्रक्षालनार्थं जलमाहर । २३. भद्र, उत्तिष्ठ । पिपासाकुलः प्रतिभासि । किं तक्रमानयानि, कार्फी वा ? २४. अहमद्यापि न स्नातः । २५. अपि कुशली भवान् ? २६. सर्वं मम शिवम् । कच्चित् कुशलिनः सर्वे भवतां गृहे ?

११. मित्रभेदः (अनुवृत्तः)

३३. अथ पिङ्गलकाभिप्रायज्ञा व्याघ्रद्वीपिवृकपुरःसराः सर्वेऽपि तद्वचः समाकर्ण्य संसदि तत्क्षणादेव दूरीभूताः ।

ततश्च दमनक आह - 'उदकग्रहणार्थं प्रवृत्तस्य स्वामिनः किमिह निवृत्त्य अवस्थानम् ?'

पिङ्गलक आह सविलक्षस्मितम् - 'किञ्चिदपि' ।

सोऽब्रवीत् - देव, यदि अनाख्येयम्, तत् तिष्ठतु ।'

तत् श्रुत्वा पिङ्गलकश्चिन्तयामास - 'योग्योऽयं दृश्यते । तत्कथयामि एतस्याग्रे आत्मनोऽभिप्रायम् । (प्रकाशम्) भो दमनक, शृणोषि शब्दं दूराद् महान्तम् ?'

सोऽब्रवीत् - 'स्वामित्, शृणोमि । ततः किम् ?'

पिङ्गलक आह - 'भद्र, अहमस्माद् वनाद् गन्तुमिच्छामि ।'

दमनक आह - 'कस्मात् ?'

पिङ्गलक आह - 'यतोऽद्य अस्मद्वने किमपि अपूर्वं सत्त्वं प्रविष्टम्, यस्यायं महाशब्दः श्रूयते । तस्य च शब्दानुरूपेण पराक्रमेण भाव्यम्' इति ॥

दमनक आह - 'यत् शब्दमात्रादपि भयमुपगतः स्वामी, तदप्य-युक्तम् । यतो भेरीवेणुवीणामृदङ्गतालपटहशङ्खकाहलादिभेदेन शब्दा अनेकविधा भवन्ति ।'

पिङ्गलक आह - 'भोः पश्य । अयं मम सर्वोऽपि परिग्रहो भयव्याकुलितमनाः पलायितुमिच्छति । तत्कथमहं धैर्यावष्टम्भं करोमि ?'

सोऽब्रवीत् - 'स्वामिन्, नैषामेष दोषः । यतः स्वामिसदृशा एव भवन्ति भृत्याः । तत्पौरुषावष्टम्भं कृत्वा त्वं तावदत्रैव प्रतिपालय यावदहमेतच्छब्दस्वरूपं ज्ञात्वा आगच्छामि । ततः पश्चात् यथोचितं कार्यम्' इति ॥

पिङ्गलक आह - 'किं तत्र भवान् गन्तुमुत्सहते ?'

स आह - 'किं स्वाम्यादेशात् सद्भृत्यस्य कृत्याकृत्यमस्ति ?'

पिङ्गलक आह - 'भद्र, यद्येवं तद्गच्छ । शिवास्ते पन्थानः सन्तु ।'

दमनकोऽपि तं प्रणम्य सञ्जीवकशब्दानुसारी प्रतस्थे ॥

ಆಗ ಪಿಂಗಲಕನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿ ಹುಲಿ, ಚಿರತೆ, ತೋಳ - ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಅದರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಕ್ಷಣವೇ (ದೂರದಲ್ಲಿರುವವರಾದರು =) ದೂರ ಸರಿದರು.

ಆಗ ದಮನಕನೆಂದಿತು :- 'ನೀರು ಕುಡಿಯುವದಕ್ಕೆ (ತೊಡಗಿದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಏತಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಇರುವಿಕೆ ? =) ಹೋದ ಸ್ವಾಮಿಯವರು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುವದೇಕೆ ?'

ಪಿಂಗಲಕನು ಅಚ್ಚರಿಯ ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಇಂತೆಂದಿತು :- 'ಏನೋ (ಒಂದು ಕಾರಣ).'

ಅದೆಂದಿತು :- 'ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವಾದರೆ =) ಹೇಳಬಾರದಾಗಿದ್ದರೆ (ಹಾಗಾದರೆ ಇರಲಿ =) ಇರಲಿ ಬಿಡಿ.'

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಿಂಗಲಕನು ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡಿತು :- "ಯೋಗ್ಯನಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ (ನರಿ) ; ಆದ್ದರಿಂದ ಇದರ ಮುಂದೆ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು." (ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ =) ಕೇಳುವಂತೆ ಇಂತೆಂದಿತು :- 'ಏನಯ್ಯ ದಮನಕ, ದೂರದಿಂದ (ಬರುವ) ದೊಡ್ಡ (ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೀಯೇನು ? =) ಶಬ್ದವು ನಿನಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆಯೆ ?'

ಅದು ಹೇಳಿತು :- 'ಸ್ವಾಮಿ, (ಕೇಳುತ್ತೇನೆ =) ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ. (ಅದ ರಿಂದೇನು ? =) ಕೇಳಿದರೇನು ?'

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು :- 'ಅಪ್ಪು, ನಾನು ಈ ಕಾಡಿನಿಂದ (ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ =) ಹೊರಟುಹೋಗಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೇನೆ.'

ದಮನಕನೆಂದಿತು :- 'ಏಕೆ ?'

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು :- 'ಏಕೆಂದರೆ, ಇಂದು ನಮ್ಮ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಯಾವದೋ (ಅಪೂರ್ವವಾದ =) ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ ಹೊಕ್ಕಿರುತ್ತದೆ. (ಯಾವದರ =) ಅದರದೇ ಈ ದೊಡ್ಡ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆಯೇ (ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ಇರೋಣಾಗಬೇಕು =) ಪರಾಕ್ರಮವೂ ಇರ ಬೇಕು.'

ದಮನಕನೆಂದಿತು :- 'ಬರಿಯ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಸ್ವಾಮಿಯವರು ಭಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರೆಲ್ಲ. ಅದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಗಾರಿ, ಕೊಳಲು, ವೀಣೆ, ಮದ್ದಲೆ, ತಾಳ, ತಮಟೆ, ಶಂಖ, ಕಾಳಿ - ಮುಂತಾದ (ವಿಶೇಷದಿಂದ =) ರೀತಿಯ ಶಬ್ದಗಳು ಬಲುಬಗೆಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ.'

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು :- 'ನೋಡಯ್ಯ, ಈ ನನ್ನ ಪರಿವಾರವೆಲ್ಲ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಓಡುವದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಗೆ (ತಾನೆ) (ಧೈರ್ಯದ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಮಾಡೋಣ =) ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತಾಳಲಿ ?'

ಅದು ಹೇಳಿತು :- 'ಸ್ವಾಮಿ, ಈ ತಪ್ಪು ಇವರದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಳುಗಳು ಒಡೆಯನಿಗೆ (ಸಮನಾದವರೇ =) ತಕ್ಕವರೇ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೌರುಷವನ್ನವ ಲಂಬಿಸಿ ನಾನು (ಎಷ್ಟರೊಳಗೆ ಈ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೋ ಅಷ್ಟರವರೆಗೆ ಕಾದುಕೊಂಡಿರು =) ಈ ಶಬ್ದವು ಏನೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬರುವವರೆಗೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಕಾದುಕೊಂಡಿರಿ. ಆಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ಯೋಗ್ಯವೋ ಹಾಗೆ (ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು =) ಮಾಡಬಹುದು.'

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು :- 'ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೆ (ಹೋಗಲು ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವನಾಗಿರು ತ್ತಿಯೇನು ? =) ಹೋಗಲಾಪೆಯ ?'

ಅದೆಂದಿತು :- 'ಒಳ್ಳೆಯ ಸೇವಕನಾದವನಿಗೆ ಒಡೆಯನ ಅಪ್ಪಣೆಗಿಂತಲೂ (ಬೇರೆ) ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು - ಮಾಡಬಾರದ್ದು - ಎಂಬುದಿರುತ್ತದೆಯೇನು ?'

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು :- 'ಅಪ್ಪ, (ಹೀಗಾದರೆ ಆಗ =) ಹಾಗಾದರೆ ಹೊರಡು. (ನಿನ್ನ ಹಾದಿಗಳು ಸುಖಿದಾಯಕವಾಗಲಿ =) ಸುಖವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಬಾ !'

ದಮನಕನೂ ಆ (ಪಿಂಗಲಕನನ್ನು) ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಸಂಜೀವಕನ ಶಬ್ದವನ್ನೇ (ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾಗಿ =) ಹಿಡಿದು ಹೊರಟಿತು.

ಚಿಂತನ

೧. ವ್ಯಾಘ್ರ.....ಪುರಃಸರಾಃ = ವ್ಯಾಘ್ರಶ್ಚ ದ್ವೀಪೀ ಚ ವೃಕಶ್ಚ | ತೇ ಪುರಃಸರಾ ಯೇಷಾಂ ತೇ || ಪುರಃಸರರು ಎಂದರೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗುವವರು. ಪುರಸ್ಸರ, ಪ್ರಭೃತಿ, ಆದಿ, ಪ್ರಮುಖ, ಆದ್ಯ - ಇವುಗಳನ್ನು 'ಮುಂತಾದ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಮನ್ತ್ರಿಸೇನಾಪತಿಪುರಃಸರಾಃ', 'ಮನ್ತ್ರಿಸೇನಾಪತಿಪ್ರಮುಖಾಃ' 'ಮನ್ತ್ರಿಸೇನಾಪತಿಪ್ರಭೃತಯಃ', 'ಮನ್ತ್ರಿಸೇನಾಪತ್ಯಾದ್ಯಾಃ', 'ಮನ್ತ್ರಿಸೇನಾಪತ್ಯಾದಯಃ' ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲ 'ಮಂತ್ರಿಸೇನಾಪತಿ ಮೊದಲಾದವರು' ಎಂದೇ ಅರ್ಥ.

೨. ಕಿಮಿಹ ನಿವರ್ತ್ಯಾವಸ್ಥಾನಮ್ = ಕಿಂ ಕಾರಣಮ್ ಅತ್ರ ತತೋ ನಿವರ್ತ್ಯ (ಅವಸ್ಥಾನಂ ಕ್ರಿಯತೇ) ಅವಸ್ಥಿಯತೇ ? ಹೀಗೆಯೇ ಕುತೋ ಗಮನಮ್ ? ಕುತೋ ಗಮ್ಯತೇ ? (ಪು. ೨೮-೮೩)

೩. ಸವಿಲಕ್ಷಿಸ್ತಿತಮ್ ವಿಲಕ್ಷಂ ಚ ತತ್ ಸ್ತಿತಂ ಚ ವಿಲಕ್ಷಿಸ್ತಿತಮ್ ; ವಿಲಕ್ಷಿಸ್ತಿತೇನ ಸಹ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ ತದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ ||

‘ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ನಡತೆಯಿಂದ ಅಶ್ಚರ್ಯಯುಕ್ತನಾದ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣವು ಬರುತ್ತದೆ.

೪. ತನ್ನಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದನ್ನು ‘ಸ್ವಗತಮ್’ ಎಂದೂ, ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡಿದ್ದನ್ನು ‘ಪ್ರಕಾಶಮ್’ ಎಂದೂ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ‘ಪ್ರಕಾಶಮಾಹ’ ಎಂಬ ಮಾತು ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಲ್ಲ ; ನಾವು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ.

೫. ಕಿಂಚ್ಚಿದಪಿ = ಕಿಂಚ್ಚಿದಪ್ಯಸ್ತಿ ಕಾರಣಮ್. ಹೀಗೆಯೇ ಯದ್ಯನಾಖ್ಯೇಯಮ್ ಯದಿ ಅನಾಖ್ಯೇಯಂ ಕಾರಣಮ್ ||

೬. ‘ಆತ್ಮನೋಽಭಿಪ್ರಾಯಮ್’ - ಸ್ವಸ್ಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಮ್ - ಮಮಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್ | ಆತ್ಮನ್, ಸ್ವಶಬ್ದಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ೨ನೆಯ ಭಾಗದ ೭೫-೭೬ನೇ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡಿ. ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು. ‘ಅಹಮ್ ಆತ್ಮನೋ (= ಮಮ) ಗೃಹಂ ಗಚ್ಛಾಮಿ’, ‘ತ್ವಮ್ ಆತ್ಮನೋ (= ತವ) ಗೃಹಂ ನ ಗಚ್ಛಸಿ ಕಿಮ್ ?’

೭. ಯಸ್ಯಾಯಂ ಮಹಾನ್ ಶಬ್ದಃ | ಯಚ್ಚಬ್ಧವನ್ನು ಪೂರ್ವವಿಶೇಷಣ ವಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು ; ‘ಯಸ್ಯಾನುಗ್ರಹಮಿಚ್ಛಾಮಿ ತಸ್ಯ ವಿತ್ತಂ ಹರಾಮ್ಯಹಮ್’ (ಯಾವನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೋ =) ಯಾರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿರುವನೋ ಅವನ ಧನವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವೆನು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೂಡಿಸುವದಕ್ಕೂ (Continuatively) ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಆಗ ಇದನ್ನು ತಚ್ಚಬ್ಧದಂತೆ ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕು. ಉದಾ : ‘ಮಮ ಮಿತ್ರಮಸ್ತಿ ವಸುಗುಪ್ತೋ ನಾಮ, ಯಸ್ಯ (= ತಸ್ಯ ಚ) ಪುತ್ರೋಽಯಮ್ | ನನಗೆ ವಸುಗುಪ್ತನೆಂಬ ಮಿತ್ರನಿದಾನೆ, ಅವನ ಮಗನಿವನು.

೮. ಪರಾಕ್ರಮೇಣ ಭಾವ್ಯಮ್ | ‘ಪರಾಕ್ರಮೋ ಭವೇತ್’ - ಎಂಬಿದರ ಭಾವೇ ಪ್ರಯೋಗ (Impersonal Passive)

೯. ತಾವದತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾಲಯ ಯಾವತ್ ಆಗಚ್ಛಾಮಿ | (Wait till I come). ‘ವರೆಗೆ’ ಎಂಬರ್ಥದ ನಿತ್ಯಸಂಬದ್ಧಾವ್ಯಯಗಳು. ‘ಯಾವನ್ಮದಾಗಮನಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಯ’ ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

೧೦. ಗನ್ತುಮುತ್ಸಹತೇ - ‘ಶಕ್ತಿಯಿದೆ’ ಎಂಬರ್ಥದ ಮಾತುಗಳ ಹಿಂದೆ ‘ತುಮ್’ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಕೃದಂತಗಳನ್ನು (Infinitives) ಬಳಸುವರು. (ಪು. ೧೨೪-೧೨೫) ‘ಗನ್ತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ’, ‘ಗನ್ತುಂ ಪಾರಯತಿ’, ‘ಗನ್ತುಮುತ್ಸಹತೇ’ ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲ ‘ಹೋಗಬಲ್ಲನು’ (He can go) ಎಂದೇ ಅರ್ಥ.

೧೧. ಯದ್ಯೇವಂ - ತತ್ | ಹೀಗಾದರೆ, ಯದಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ತತ್’, ‘ತತಃ’, ‘ತರ್ಹಿ’, ಅಥವಾ ‘ತದಾ’ - ಎಂಬ ಯಾವದಾದರೂ ನಿತ್ಯಸಂಬದ್ಧಾವ್ಯಯವು (Correlative) ಬೇಕು. ಈ ಎರಡನೆಯ ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಸಾಗುತ್ತವೆ. ‘ಗಚ್ಛ ಯದ್ಯೇವಮ್’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬದ್ಧಾವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೨೦

1. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಊಹಿಸಿರಿ :

೨. स्थूलकायोऽपि गजो सिंहाद् बिभेति । ३. गावः, अश्वः, कुक्कुराश्च ग्राम्याः पशवः । ४. वन्योऽपि मृगराजोऽपि पिङ्गलकः ग्राम्यस्य सञ्जीवकस्य महान्तं शब्दं श्रुत्वा विनैव कारणं सभयोऽभवत् ॥

2. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿ ಬರೆಯಿರಿ :

चोरो रात्रौ रजकस्य .... प्रविष्टः । तद्दृष्ट्वा रासभः कुक्कुरम् आह - 'सखे, स्वामिनं प्रबोधय ।' तस्मिन् अहनि .... कुक्कुराय ... नदत्तः । तस्मात् स न भषति । रासभस्तु स्वगतं चिन्तयति - 'अयं .... शक्तोऽपि स्वामिने उपकारं .... । तत् अहमेव तावत् चीत्करोमि ।' तस्य महान्तं रावं श्रुत्वा .... निद्राभङ्गहेतोः .... रासभं लगुडेन .... ॥

3. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ :

१. करटकदमनकयोः पिङ्गलकस्य च कः संबन्धः ? २. पिङ्गलकः केन हेतुना भयाकुलोऽबस्थितः ? ३. दमनकः किं कर्तुकामः पिङ्गलक मागच्छत् ? ४. करटकः किमिति तूष्णीं स्थितः ? ५. आगतो दमनकः किमकरोत् ? ६. पिङ्गलकस्तं किमाह ?

೧೨. ಕೆಲವು ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತಕ್ರಿಯಾಪದಗಳು

VERBS IN THE PERFECT TENSES

೩೪. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ಭೂತಕಾಲದ ರೂಪಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ततो दशास्यः स्मरविह्वलात्मा चारप्रकाशीकृतशत्रुशक्तिः ।

विमोह्य मायामयराममूर्धा सीतामनीकं प्रजिघाय योद्धुम् ॥१॥

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ : ತತಃ - ಆ ಬಳಿಕ, ದಶಾಸ್ಯಃ - ಹತ್ತು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ (ರಾವಣನು), ಸ್ಮರವಿಹ್ವಲಾತ್ಮಾ - ಕಾಮದಿಂದ ತಳಮಳಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಮಾಯಾಮಯರಾಮ ಮೂರ್ಧ್ನಾ - ಮಾಯಾಸ್ವರೂಪವಾದ ರಾಮನ ತಲೆಯಿಂದ, ಸೀತಾಮ್ - ಸೀತೆಯನ್ನು,

ವಿಮೋಹ್ಯ - ಮೋಹಗೊಳಿಸಿ, ಚಾರಪ್ರಕಾಶೀಕೃತಶತ್ರುಶಕ್ತಿಃ - ಬೇಹುಗಾರರಿಂದ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಶತ್ರುಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಯೋದ್ಧಮ್ - ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ, ಅನೀಕಮ್ - ಸೈನ್ಯವನ್ನು, ಪ್ರಜಿಘಾಯ - ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ : ರಾಮನ ಕಡೆಯವರು ಸೇತುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ, ಕಾಮದಿಂದ ತಳವುಗಳಗೊಂಡಿದ್ದ ರಾವಣನು ಮಾಯಾಮಯವಾದ ರಾಮನ ತಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸಿ, ಚಾರರಿಂದ ಶತ್ರುಬಲವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು.

ಕಮ್ಬನಥ ಸಮಾದಧ್ನುಃ ಕೌಘೈರ್ಭಯೋ ನಿಜಘ್ನಿರೇ ।

ವೇಣುನ್ ಪುಪುರಿರೇ ಗುಂಜಾ ಜುಗುಂಜುಃ ಕರಘಟಿತಾಃ ॥೨॥

ಅರ್ಥ : ಅಥ ಕಮ್ಬುನ್ ಸಮಾದಧ್ನುಃ - ಬಳಕೆ ಶಂಖಗಳನ್ನು ಧ್ವನಿಗೈದರು. ಕೋಣೈಃ ಭೇರ್ಯಃ ನಿಜಘ್ನಿರೇ - ಬಡಿಗೋಲುಗಳಿಂದ ನಗಾರಿಗಳು ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ವೇಣೂನ್ ಪುಪುರಿರೇ - ಕೊಳಲುಗಳನ್ನು ಊದಿದರು. ಗುಂಜಾಃ ಕರಘಟ್ಟಿತಾಃ ಜುಗುಂಜುಃ - ತಮಟೆಗಳು ಕೈಗಳಿಂದ ಬಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಭೋರ್ಗರೆದವು.

ವಾದಯಾಂವಕ್ರೀ ಢಕ್ಷಾಃ ಪಣವಾ ದಧ್ವನುಹತಾಃ ।

ಕಾಹಲಾಃ ಪೂರ್ಯಾಂವಕ್ರೂಃ ಪೂರ್ಣಾಃ ಪೇರಾಶ್ಚ ಸಸ್ವನುಃ ॥೩॥

ಅರ್ಥ : ಢಕ್ಷಾಃ ವಾದಯಾಂವಕ್ರೀ - ವಿಜಯದ ಡೋಲುಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಿದರು. ಹತಾಃ ಪಣವಾ ಸಸ್ವನುಃ - ಬಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದುಮದುಮಿಗಳು ಧ್ವನಿಗೈದವು. ಕಾಹಲಾಃ ಪೂರಯಾಂವಕ್ರೂಃ - ಕಾಳೆಗಳನ್ನು ಊದಿದರು. ಪೂರ್ಣಾಃ ಪೇರಾಃ ಸಸ್ವನುಃ - ಊದಲ್ಪಟ್ಟ ಪೇರಾ ಎಂಬ ವಾದ್ಯಗಳು ಶಬ್ದಮಾಡಿದವು.

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿವೆ :

ಪ್ರ-ಜಿಘಾಯ, ಸವಾ-ದಧ್ನುಃ, ನಿ-ಜಘ್ನಿರೇ, ಪುಪುರಿರೇ, ಜುಗುಂಜುಃ ವಾದಯಾಂವಕ್ರೀ, ದಧ್ವನುಃ, ಪೂರಯಾಂವಕ್ರೂಃ, ಸಸ್ವನುಃ - ಇವೆಲ್ಲ ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ.

೩೫. ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತರೂಪವು ಎರಡು ಬಗೆ. ಧಾತುವಿನ ಆದ್ಯಕ್ಷರಕ್ಕೆ ದ್ವಿಭಾವ ಬರುವ (Reduplicated Perfect) ರೂಪವೊಂದು, ಸಹಾಯಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಡನೆ ವಿರ್ಪಡುವ (Periphrastic) ರೂಪವೊಂದು.

ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ :

ಅ) ದ್ವಿಭಾವದ ರೂಪಗಳಿವು : ಜಿಘಾಯ, ದಧ್ನುಃ, ಜುಗುಂಜುಃ, ಸಸ್ವನುಃ, ಜಘ್ನಿರೇ, ಪೂರಿರೇ ದಧನುಃ ।

ಅ) ಸಹಾಯಕ ಕ್ರಿಯೆಯೊಡನೆ ಆಗಿರುವ ರೂಪಗಳಿವು : ಪೂರಯಾಇಚ್ಛಕ್ರೈಃ, ವಾದಯಾಇಚ್ಛಕ್ರೈಃ.

ಇವುಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿಂಡ ೪೬ ರಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಲಾಗುವುದು.

ಕೆಲವು ಧಾತುಗಳಿಗೆ ದ್ವಿಭಾವದ ರೂಪವೇ ಬರುತ್ತದೆ, ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಎರಡನೆಯ ರೂಪವೇ ಬರುತ್ತದೆ ; ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಈ ಎರಡೂ ರೂಪಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಏಕಾಕ್ಷರವುಳ್ಳ ಮೂಲಧಾತುಗಳಿಗೂ ಅ, ಆ, ಇ, ಉ, ಋ - ಇವುಗಳಾಗಲಿ, ವ್ಯಂಜನವಾಗಲಿ ಆದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಧಾತುಗಳಿಗೂ ಋಚ್ಛ್, ಊರ್ಣು - ಎಂಬ ಧಾತುಗಳಿಗೂ ದ್ವಿಭಾವದ ರೂಪವೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿಭಾವದ ನಿಯಮಗಳು

೧. ಧಾತುವಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಹಿಂದೆ ವ್ಯಂಜನವಿದ್ದರೆ ಅದರೊಡನೆಯೇ ದ್ವಿಭಾವ. ಉದಾ : ಅಟ್ - ಅಅಟ್, ಇಟ್-ಇಇಟ್, ಪತ್-ಪಪತ್, ಪುಷ್-ಪುಪುಷ್ ||

೨. (ಅ) ಧಾತುವಿನ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ ರೂಪದ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯಾಸವೆಂದು ಹೆಸರು.

(ಆ) ಧಾತುವಿನ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಿದ್ದರೆ ಸ್ವರಸಹಿತವಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಂಜನವು ಮಾತ್ರ ದ್ವಿಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಪ್ರಚ್ಛ್-ಪ್ರಪ್ರಚ್ಛ್, ದ್ರುಹ್-ದುದ್ರುಹ್ ||

(ಇ) ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರದ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಣವು ಶ, ಷ, ಸ-ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದು ಮುಂದಿನ ವ್ಯಂಜನವು ಕರ್ಕಶವರ್ಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವರಸಹಿತಕರ್ಕಶವರ್ಣಕ್ಕೆ ದ್ವಿಭಾವ. ಉದಾ : ಶ್ಚುತ್ ಚುಶ್ಚುತ್, ಸ್ಪರ್ಧ್-ಪ್ರಸ್ಪರ್ಧ್ ; ಆದರೆ ಸ್ಪನ್-ಪ್ರಸ್ಪನ್ (ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶ ವರ್ಣವಿಲ್ಲ.)

೩. ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾಪ್ರಾಣದ ದೀರ್ಘಸ್ವರವು ಹ್ರಸ್ವವಾಗುವುದು. ಮಹಾಪ್ರಾಣವು ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣವಾಗುವುದು. ಉದಾ : ಬಾಧ್-ಬಬಾಧ್, ಭಾಷ್-ಬಭಾಷ್ ||

೪. ಅಭ್ಯಾಸದ ಕವರ್ಗದ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಚವರ್ಗದ ಆಯಾ ವರ್ಣವು ಆದೇಶ ; ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಜಕಾರ. ಉದಾ : ಖಾದ್-ಕಖಾದ್, ಚಖಾದ್ | ಖಿದ್-ಕಖಿದ್, ಚಖಿದ್ | ಗದ್-ಜಗದ್ | ಘುಷ್-ಝುಘುಷ್, ಜುಘುಷ್ | ಹಸ್-ಹಹಸ್, ಜಹಸ್ | ಹಿಂಸ್-ಹಿಹಿಂಸ್, ಜಿಹಿಂಸ್ ||

೩.೬. ಈಗ ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಅವನ್ನು ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಸುವ ಕೆಲವು ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವೆವು.

ಪರ : अ अतुः उः । थ अथुः अ । अ व म

ಆತ್ಮನೇ : ए आते इरे । से आथे ध्वे । ए वहे महे

ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಮೈಪದದ ಥ-ವ-ಮ ಎಂಬಿವುಗಳೂ ಆತ್ಮನೇಪದದ ವಹೇ-ಸೇ-ಧ್ವೇ ಇವುಗಳೂ ಸೇರುವಾಗ ಇವುಗಳ ಆದಿಯಲ್ಲಿ 'ಇ' ಎಂಬ ಆಗಮವು* ಬರಬಹುದು. ಪರಸ್ಮೈಪದದ ಏಕವಚನಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಪ್ರಬಲವೆಂದೂ ಮಿಕ್ಕವು ದುರ್ಬಲವೆಂದೂ ಸಂಜ್ಞೆ. ಧಾತುವಿನ ಉಪಾಂತ್ಯಹ್ರಸ್ವಸ್ವರಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುವಾಗ ಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ತುತೋಷ, ಬುಬೋಧ ; ತುತೋಷಿಧ, ಬುಬೋಧಿಧ, ತುತೋಷ, ಬುಬೋಧ. ಅಂತ್ಯಸ್ವರಕ್ಕೂ ಉಪಾಂತ್ಯ ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿ. ಉದಾ : ಚಕಾರ, ಜಗಾದ (ಹೇಳಿದನು) ; ಉತ್ತಮಪುರುಷೈಕವಚನದಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ವೃದ್ಧಿ. ಉದಾ : ಚಕಾರ, ಚಕರ ; ಜಗಾದ, ಜಗದ. ಮಧ್ಯಮಪುರುಷೈಕವಚನದಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯಸ್ವರಕ್ಕೆ ಗುಣ, ಉಪಾಂತ್ಯಅಕಾರವು ಹಾಗೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು

ಪರ : ಭೂ - ಇರು

ಕರ್ಮಣಿ ಆತ್ಮ : ಅನು. ಭೂ - ಅನುಭವಿಸು

ಬಭೂವ ಬಭೂವತು: ಬಭೂವು:

ಬಭೂವಿಥ ಬಭೂವಥು: ಬಭೂವ

ಬಭೂವ ಬಭೂವಿವ ಬಭೂವಿಮ

ಬಭೂವೇ ಬಭೂವಾತೇ ಬಭೂವೀರೇ

ಬಭೂವಿಠೇ ಬಭೂವಾಥೇ ಬಭೂವಿಠೇ-ಠ್ವೇ

ಬಭೂವೇ ಬಭೂವಿವಹೇ ಬಭೂವಿಮಹೇ

[ಭೂಧಾತುವಿಗೆ ವಕಾರಾಗಮವು ಬಂದು ಭೂವ್ ಆಗುತ್ತದೆ ; ಭೂವ್-ಭೂವ್-ಭೂ ಭೂವ್-ಭುಭೂವ್-ಬುಭೂವ್ ಎಂದು ದ್ವಿಭಾವನಿಯಮಗಳಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಧಾತುವಿನ ಉಕಾರವು ಅಕಾರವಾಗುವದೊಂದು ವಿಶೇಷ.]

ಪರ : ಬ್ರೂ - ತಿಳಿ

ಪರ : ವೃಷ್ - ಮಳೆಗರೆ

ಬ್ರೂಬಿಧ ಬ್ರೂಬಿಧತು: ಬ್ರೂಬಿಧು:

ಬ್ರೂಬಿಧಿಥ ಬ್ರೂಬಿಧಿಥು: ಬ್ರೂಬಿಧಿ

ಬ್ರೂಬಿಧಿ ಬ್ರೂಬಿಧಿವ ಬ್ರೂಬಿಧಿಮ

ವವರ್ಷ ವವರ್ಷತು: ವವರ್ಷು:

ವವರ್ಷಿಥ ವವರ್ಷಿಥು: ವವರ್ಷಿ

ವವರ್ಷಿ ವವರ್ಷಿವ ವವರ್ಷಿಮ

[ಉಪಾಂತ್ಯಹ್ರಸ್ವಸ್ವರಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗಿರುವದಕ್ಕೂ ಋಕಾರಕ್ಕೆ ಅಕಾರವು ಬಂದಿರುವದಕ್ಕೂ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವು.]

* ಈ ಆಗಮವನ್ನು ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಇಡಾಗಮವೆಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಇದರ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ [೩೯, ೪೦] ನೆಯ ಖಂಡಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವದು.

ಪರ : ಖಾದ್ - ತಿನ್ನು

ಪರ : ಗದ್ - ಹೇಳು

ಚಖಾದ್ ಚಖಾದತು: ಚಖಾದ್ತು:

ಜಗಾದ್

ಜಗಾದತು:

ಜಗಾದ್ತು:

ಚಖಾದಿಥ ಚಖಾದಿಥು: ಚಖಾದಿ

ಜಗಾದಿಥ

ಜಗಾದಿಥು:

ಜಗಾದಿ

ಚಖಾದಿ ಚಖಾದಿವ ಚಖಾದಿಮ

ಜಗಾದಿ-ಜಗಾದಿ

ಜಗಾದಿವ

ಜಗಾದಿಮ

(ಕವರ್ಗಕ್ಕೆ ಚವರ್ಗದ ಆದೇಶ ಬಂದಿರುವದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ ; ಜಗಾದ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉಪಾಂತ್ಯ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿಯು ಬಂದಿರುವದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿರಿ.)

ಪರ : ಹಿಸ್ - ಕೊಲ್ಲು

ಪರ : ಹಿ - ಹೋಗು

ಜಹಿಸ್ ಜಿಹಿಸತು: ಜಿಹಿಸ್ತು:

ಜಿಘಾಯ

ಜಿಘ್ಯತು:

ಜಿಘ್ಯು:

ಜಹಿಸಿಥ ಜಿಹಿಸಿಥು: ಜಿಹಿಸಿ

ಜಿಘಯಿಥ-ಜಿಘೇಥ

ಜಿಘ್ಯಥು:

ಜಿಘ್ಯ

ಜಿಹಿಸಿ ಜಿಹಿಸಿವ ಜಿಹಿಸಿಮ

ಜಿಘಯಿ-ಜಿಘಯಿ

ಜಿಘ್ಯಿವ

ಜಿಘ್ಯಿಮ

(ಹಕಾರಕ್ಕೆ 'ಜ' ಬಂದದ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಎರಡೂ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ಎರಡನೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಹಿ' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಘ' ಎಂಬಾದೇಶವು ಬಂದಿರುವದೊಂದು ವಿಶೇಷ. ಜಿಘಾಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿಯು ಪ್ರಥಮಪುರುಷಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯ ; ಮಧ್ಯಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಗುಣ ; ಉತ್ತಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ವೃದ್ಧಿ. ಇಡಾಗಮವು ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಬಂದಿದೆ. ಋಣನೆಯ ಖಂಡದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಿ.)

ಪರ : ಧ್ವನ್ - ಧ್ವನಿಗೈಯು

ಪರ : ಸ್ವನ್ - ಸದ್ದುಮಾಡು

ದಧ್ವಾನ ದಧ್ವನತು: ದಧ್ವನು:

ಸಸ್ವಾನ

ಸಸ್ವನತು: ಸಸ್ವನು:

(ಅಭ್ಯಾಸದ ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಂಜನವು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದದ್ದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ ಗಳಿವು. ಇವಕ್ಕೆ ಗದ್ ಧಾತುವಿನಂತೆ ರೂಪಗಳು. ಸ್ವನ್ ಧಾತುವಿಗೆ ವಿಶೇಷರೂಪಗಳುಂಟು ; ಅವನ್ನು ಮುಂದೆ ಋಣನೆಯ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಿಸುವೆವು.)

ಅಭ್ಯಾಸ ೨೨

1. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು - ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕೃದಂತಗಳನ್ನು ಪಯೋಗಿಸಿ - ರೂಪಾಂತರಗೊಳಿಸಿರಿ. ಧಾತುವನ್ನು ಕಂಸದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ :

೧. ರಾವಣ: ಅನೀಕಂ ಯೋಧುಂ ಪ್ರಜಿಘಾಯ (ಹಿ) | ೨. ಶಾಡ್ವಿಖಕಾ: ಶಡ್ವಾನ್
ಸಮಾದಧು: (ಧ್ಮಾ) | ೩. ಠೇರ್ಯ: ಕೋಗೈ: ನಿಜಘ್ನಿರೇ (ಹನ್) | ೪. ಕುಶಲಾ ವಾದಕಾ:
ಢಕಾ: ವಾದಯಾಜ್ವಕ್ರೀರೇ (ವಾದ್) | ೫. ರಾಜಾ ಅರಣ್ಯಂ ಜಗಾಮ (ಗಮ್) ||

೨. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಪರೋಕ್ಷಭೂತರೂಪಗಳನ್ನು
ಊಹಿಸಿರಿ ; ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿ :

೧. ಸಿದ್ಧಮತ್ರಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಭಿಕ್ಷಾಮಢತಿ ದುರ್ಮತಿ: | ೨. ವಣಿಕ್ಪುತ್ರ: ಸರ್ವಾಣಿ ರತ್ನಾನಿ
ಁಕಸ್ಮಿನ್ ಕರಣ್ಡಕೇ ಅರಕ್ಷತ್ | ೩. ಕೀಟೋಽಪಿ ಕುಸುಮಸಡ್ಗಾತ್ ಸತಾಂ ಶಿರ: ಆರೋಹತಿ |
೪. ವಿನಾ ಕಾರಣಂ ಬಾಹುರ್ನ ಸ್ಫುರತಿ | ೫. ಪಾನ್ಥೋ ಯಕ್ಷಮೇಕಮ್ ಅಪಶ್ಯತ್ ||

೧೩. ಮಿತ್ರಭೇದ: (ಅನುವೃತ್ತ:)

೨. ೩೭. ಅಥ ದಮನಕೇ ಗತೇ ಭಯವ್ಯಾಕುಲಮನಾ: ಪಿಡ್ಗಲಕ: ಚಿಂತಯಾಮಾಸ- 'ಅಹೋ |
ನ ಶೋಭನಂ ಕೃತಂ ಮಯಾ ಯತ್ ತಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾಸಂ ಗತ್ವಾ ಆತ್ಮಾಭಿಪ್ರಾಯೋ ನಿವೇದಿತ: | ಕದಾಚಿತ್
ದಮನಕೋಽಯಮ್ ಉಭಯವೇತನೋ ಭೂತ್ವಾ ಮಮೋಪರಿ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ: ಸ್ಯಾತ್ ; ಭ್ರಷ್ಟಾಧಿಕಾರತ್ವಾತ್ | ತತ್
ತಾವತ್ ಅಸ್ಯ ಚಿಕೀರ್ಷಿತಂ ವೇತುಮ್ ಅನ್ಯತ್ ಸ್ಥಾನಾನ್ತರಂ ಗತ್ವಾ ಪ್ರತಿಪಾಲಯಾಮಿ | ಕದಾಚಿತ್
ದಮನಕಸ್ತಮಾದಾಯ ಮಾಂ ವ್ಯಾಪಾದಯಿತುಮಿಚ್ಛತಿ ||'

ಁವಂ ಸಂಪ್ರಧಾರ್ಯ ಸ್ಥಾನಾನ್ತರಂ ಗತ್ವಾ ದಮನಕಮಾರ್ಗಮ್ ಅವಲೋಕಯನ್ ಁಕಾಕೀ
ತಸ್ಯೌ ||

ಅಮೇಲೆ ದಮನಕನು ಹೋಗಲಾಗಿ (ಭಯದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ =)
ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅಂಜಿಕೊಂಡು ಪಿಂಗಲಕನು (ಹೀಗೆಂದು) ಯೋಚಿಸಿ
ಕೊಂಡಿತು : 'ಎಲಾ, (ಅವನ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿ =) ಅವನನ್ನು ನಂಬಿ (ನನ್ನ
ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಅದು =) ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು (ನನ್ನಿಂದ
ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ =) ಸರಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ದಮನಕನು
(ಇಬ್ಬರ ಕೂಲಿಯನ್ನುಳ್ಳವನಾಗಿ =) ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆದು
ಕೊಂಡು (ನನ್ನ ವೇಲೆ ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಬಹುದು =) ನನಗೆ ಕೇಡು
ಬಗೆಯಲೂಬಹುದು. (ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವದರಿಂದ =)

ಏಕೆಂದರೆ (ಇವನು) ನೌಕರಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು (ಇವನಿಗೆ ಮಾಡಲಿಷ್ಟವಾದದ್ದನ್ನು =) ಇವನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿರುವನೋ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಬೇರೆಯ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವೆನು. ಒಂದು ವೇಳೆ ದಮನಕನು ಅವನನ್ನು (ತಂದು =) ಕರೆತಂದು ನನ್ನನ್ನು (ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ) ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದಿರಬಹುದು.'

ಹೀಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ದಮನಕನ ಹಾದಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಒಂದೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿತು.

ದಮನಕೋऽपि सञ्जीवकसकाशं गत्वा वृषभोऽयम् इति परिज्ञाय हृष्टमना व्यचिन्तयत् - 'अहो, शोभनमापतितम् । अनेनैतस्य सञ्चिविग्रहद्वारेण मम पिङ्गलको वश्यो भविष्यतीति ।' एवं विचिन्तयन् पिङ्गलकाभिमुखः प्रतस्थे । पिङ्गलकोऽपि तमायान्तं प्रेक्ष्य स्वाकारं रक्षन् यथापूर्वम् अवस्थितः । दमनकोऽपि पिङ्गलकसकाशं गत्वा प्रणम्य उपविष्टः ।

ಪಿಡ್ಗಲಕ ಆಹ - ಕಿಂ ದೃಷ್ಟಂ ಭವತಾ ತತ್ ಸತ್ತವಮ್ ?

ದಮನಕ ಆಹ - ದೃಷ್ಟಂ ಸ್ವಾಮಿಪ್ರಸಾದಾತ್ ।

ಪಿಡ್ಗಲಕ ಆಹ - ಅಪಿ ಸತ್ಯಮ್ ?

ದಮನಕ ಆಹ - ಕಿಂ ಸ್ವಾಮಿಪಾದಾನಾಮಗ್ರೇ ಅಸತ್ಯಂ ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯತೇ ?

ಪಿಡ್ಗಲಕ ಆಹ - ಸತ್ಯಂ ದೃಷ್ಟಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಭವತಾ । ನ ದೀನೋಪರಿ ಮಹಾಂತಃ ಕ್ರೂಪ್ಯಂತೀತಿ ನ ತ್ವಂ ತೇನ ನಿಪಾತಿಸ್ತಃ ।

ದಮನಕ ಆಹ - ಅಸ್ತವೇವಂ ಸ ಮಹಾತ್ಮಾ ವಯಂ ಕೃಪಣಾಃ । ತಥಾಪಿ ಸ್ವಾಮಿ ಯದಿ ಕಥಯತಿ ತತೋ ಭೃತ್ಯತ್ವೇ ನಿಯೋಜಯಾಮಿ ।

ಪಿಡ್ಗಲಕ ಆಹ ಸೋಚ್ಛವಾಸಮ್ - ಕಿಂ ಭವಾನ್ ಶಕನೋತ್ಯೇವಂ ಕರ್ತುಮ್ ?

ದಮನಕ ಆಹ - ಕಿಮಸಾಧ್ಯಂ ಬುದ್ಧೇರಸ್ತಿ ? ಉಕ್ತಂ ಚ -

ನ ತಚ್ಛಸ್ತ್ರೈರ್ನ ನಾಗೇಂದ್ರೈರ್ನ ಹಯೈರ್ನ ಪದಾತಿಭಿಃ ।

ಕಾರ್ಯಂ ಸಂಸಿದ್ಧಿಮಧ್ಯೇತಿ ಯಥಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಪ್ರಸಾಧಿತಮ್ ॥

पिङ्गलक आह - यद्येवं, तर्हि अमात्यपदे अध्यारोपितस्त्वम् ।
अद्यप्रभृति प्रसादनिग्रहादिकं त्वयैव कार्यमिति निश्चयः ॥

ದಮನಕನೂ ಸಂಜೀವಕನ (ಸಮೀಪವನ್ನು =) ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ 'ಇದು ಎತ್ತು' ಎಂದು (ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡು =) ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಹರ್ಷಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ =) ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹರ್ಷಗೊಂಡು (ಹೀಗೆಂದು) ಯೋಚಿಸಿ ಕೊಂಡಿತು : 'ಆಹಾ ! ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತು, (ಇದರೊಡನೆ ಇದಕ್ಕೆ =) ಈ (ಎತ್ತಿಗೂ) ಈ (ಸಿಂಹಕ್ಕೂ) (ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಗಳ ಮೂಲಕ =) ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ನನಗೆ ಪಿಂಗಲಕನು ವಶ್ಯವಾಗುವನು'. ಹೀಗೆಂದು (ಯೋಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ =) ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡು (ಪಿಂಗಲಕನಿಗೆ ಅಭಿಮುಖನಾಗಿ =) ಪಿಂಗಲಕನ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟಿತು. ಪಿಂಗಲಕನೂ (ಬರುತ್ತಿರುವ ಅದನ್ನು =) ಅದು ಬರುವದನ್ನು ಕಂಡು (ತನ್ನ ಆಕಾರವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು =) ತನ್ನ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ದಮನಕನೂ ಪಿಂಗಲಕನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿತು.

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು : - (ಆ ಪ್ರಾಣಿಯು ನಿನ್ನಿಂದ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೇನು =) ಆ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಕಂಡೆಯ ?

ದಮನಕನೆಂದಿತು : - (ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು, ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ =) ಕಂಡೆ, ಬುದ್ಧಿಯವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ.

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು : - ನಿಜವೆ ?

ದಮನಕನೆಂದಿತು : - ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಮುಂದೆ (ಅಸತ್ಯವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ದೇನು =) ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳಿಯೇನೆ ?

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು : - ನಿಜವಾಗಿಯೂ (ನಿನ್ನಿಂದ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟಿರ ಬಹುದು =) ನೀನು ನೋಡಿರಬೇಕು. ಬಡವರ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡವರು ಕೋಪಮಾಡುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, (ನೀನು ಅದರಿಂದ ಕೆಡಹಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ =) ನಿನ್ನನ್ನು ಅದು ಕೊಲ್ಲಲಿಲ್ಲ.

ದಮನಕನೆಂದಿತು :- ಅವನು ಮಹಾತ್ಮನು, ನಾವು ಅಲ್ಲರು (ಎಂದಿಂತು ಆಗಲಿ =) ಎಂದೇ ಆಗಲಿ. ಅದರೂ (ಸ್ವಾಮಿಯು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆಗ =) ತಾವು ಹೇಳಿದರೆ (ಆಳುತನದಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡುವೆನು =) ತಮ್ಮ ಆಳಾಗಿ ಮಾಡುವೆನು.

ಪಿಂಗಲಕನು ಉಸಿರನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಹೀಗೆಂದಿತು :- ನೀನು ಹೀಗೆ (ಮಾಡಲು ಶಕ್ತನಾಗುತ್ತೀಯೇನು =) ಮಾಡಲಾಪೆಯ ?

ದಮನಕನೆಂದಿತು :- ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು ಏನಿದೆ ? (ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟು ಇದೆ =) ಬಲ್ಲವರೂ ಹೀಗೆಂದಿದಾರೆ :

ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದರೆ ಹೇಗೆ (ನೆರವೇರುವದೋ ಹಾಗೆ) ಆ (ಕಾರ್ಯವು) ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ (ಸಂಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ =) ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು, ಆನೆಗಳಿಂದ ಆಗಲಾರದು, ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಆಗಲಾರದು, ಕಾಲಾಳುಗಳಿಂದಲೂ ಆಗಲಾರದು.

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು :- (ಹೀಗಾದರೆ ಆಗ =) ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ (ಅಮಾತ್ಯ ಪದವಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಏರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿ) ನಿನ್ನನ್ನು ಅಮಾತ್ಯಪದವಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟಂತೆಯೇ (ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊ). ಇಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಸಾದ, ನಿಗ್ರಹ - ಮುಂತಾದದ್ದು (ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಮಾಡಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ =) ನಿನ್ನ ಮೂಲಕವೇ ಆಗಬೇಕಾಗುವ ದೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯ.

ಚಿಂತನ

೧. 'ಶೋಭನಂ ಕೃತಂ ಯತ್' | ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಸರಿಯಾಯಿತು, ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದೆ - ಎಂದರ್ಥ. 'ಎಂಥ ಒಳ್ಳೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ!' - ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಬಹುದು ; ಹೀಗೆಯೇ 'ನ ಶೋಭನಂ ಕೃತಂ ಯತ್' ಎಂಥ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದೆ ?

೨. ಅನ್ಯತ್ ಸ್ಥಾನಾಂತರಮ್ | ಅನ್ಯತ್ ಸ್ಥಾನಂ - ಸ್ಥಾನಾಂತರಮ್ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ, ನಿತ್ಯಸಮಾಸ. 'ಅನ್ಯತ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಸ್ಥಾನಾಂತರವೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇದು ಪುನರುಕ್ತಿಯಾದರೂ ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯದಂಥ ಉತ್ತಮಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ 'ಅನ್ಯತ್ ವಸ್ತುನ್ತರಮ್' ಮುಂತಾದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಸಿಂಹವು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಆಗಲೆ ಬಂದಿತ್ತಾದ್ದರಿಂದ 'ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಾನಾಂತರ'ಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು ಎಂದೂ ಕೆಲವರು ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ ; ಮುಂದೆ 'ಸ್ಥಾನಾಂತರಮ್' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ.

೩. ಕದಾಚಿತ್ | ಇದಕ್ಕೆ 'ಒಮ್ಮೆ' ಎಂಬರ್ಥವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಒಂದು ವೇಳೆ (Perhaps) ಹೀಗಿರಬಹುದು' ಎಂದು ಶಂಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಂಭಾವನಾರ್ಥದ ಅವ್ಯಯವಿದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ 'ಸ್ಯಾತ್' ಆಗಬಹುದು ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. 'ಭ್ರಷ್ಟಾಧಿಕಾರತ್ವಾತ್' ಎಂಬುದು ಶಂಕೆಗೆ ಹೇತು.

೪. 'ಮಮೋಪರಿ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಃ' | 'ಮಯಿ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಃ' ಎಂದೂ ಹೇಳ ಬಹುದಿತ್ತು. ಚಿಕೀರ್ಷಿತಮ್ | 'ಕರ್ತುಮಿಷ್ಟಮ್' ಎಂಬರ್ಥದ ಕೃದಂತ.

೫. ಉಭಯವೇತನಃ | ಉಭಯಂ ವೇತನಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ (ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಸಂಬಳವುಳ್ಳವ) ಎಂದಾಗಲಿ, ಉಭಯೇಷಾಂ ವೇತನಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ (ಎರಡೂ ಕಡೆಯವರ, ನಮ್ಮ ಮತ್ತು ಶತ್ರುಪಕ್ಷ - ಇಬ್ಬರ ಸಂಬಳವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವ) ಎಂದಾಗಲಿ ವಿಗ್ರಹ. ಇಬ್ಬರಿಂದಲೂ ದಲ್ಲಾಲಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ಎಂದರ್ಥ. (ಉಭಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನವಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಉಭಯಃ' 'ಉಭಯೇ' - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ರೂಪಗಳು.)

೬. 'ವ್ಯಾಪಾದಯಿತುಮಿಚ್ಛತಿ' | 'ವ್ಯಾಪಿಪಾದಯಿಷತಿ' ಎಂದು ಕೂಡಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಪದ್ ಧಾತುವಿಗೆ 'ಅ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ಸೇರಿದರೆ ಆಪದ್ಯತೇ (ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ), ಆಪಾದಯತಿ (ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ) - ಎಂಬ ರೂಪಗಳು ; ವಿ, ಆ - ಎರಡೂ ಸೇರಿದರೆ 'ವ್ಯಾಪದ್ಯತೇ' (ಸಾಯುತ್ತಾನೆ), 'ವ್ಯಾಪಾದಯತಿ' (ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ) ಎಂಬ ರೂಪಾಂತರಗಳಾಗುವವು.

೭. ದಮನಕರ್ಮಾರ್ಥಮವಲೋಕಯನ್ | ದಮನಕನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ದಮನಕನು ಬರುವದನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು - ಎಂದರ್ಥ.

೮. ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹದ್ವಾರೇಣ | ಮೊದಲು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಕೌಲು ಮಾಡಿಸಿ ಕೂಡಿಸುವದು, ಬಳಿಕ ಅವಶ್ಯವಾದಾಗ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಜಗಳವನ್ನು ತಂದುಹಾಕುವದು - ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ.

೯. 'ಸ್ವಾಕಾರಂ ರಕ್ಷಯನ್' | ಹಿಂದೆ [ಖಂ. ೩೦] 'ಆಕಾರಂ ಪ್ರಚ್ಛಾದ್ಯ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ. 'ಸ್ವಾಕಾರಂ ಗೂಹಮಾನಃ' ಎಂದೂ ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಅರ್ಥ.

೧೦. ದೃಷ್ಟಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ | 'ನೋಡಿದಬಹುದು' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ವಾಕ್ಯವಿದು.

೧೧. ದೀನೋಪರಿ ನ ಕುಪ್ಯಂತಿ | ದೀನೇಭ್ಯೋ ನ ಕುಪ್ಯಂತಿ - ಎಂದು ಚತುರ್ಥಿ ಯನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು.

೧೨. ಅಸ್ತ್ವೇವಂ ಸ ಮಹಾತ್ಮಾ | ಅವನು ಮಹಾತ್ಮನೆಂದೇ ಆಗಲಿ - ಎಂದು ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ವಾಕ್ಯವಿದು. 'ಅಸ್ತ್ವೇವಮ್' ಎಂಬುದು 'ಯದ್ಯಪಿ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮುಂದೆ 'ತಥಾಪಿ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ.

೧೩. ಯದ್ಯೇವಂ - ಯದಿ ಭವಾನ್ ಶಕ್ನೋತಿ ತಂ ಭೃತ್ಯತ್ನೇ ನಿಯೋಜಯಿತುಮ್ ತರ್ಹಿ ತಸ್ಮಿನ್ ಪಕ್ಷೇ ; 'ಯದಾ ಅಸೌ ಭೃತ್ಯತ್ನೇ ನಿಯುಜ್ಯತೇ ತದಾ' ||

೧೪. ಅಮಾತ್ಯಪದೇ ನಿಯೋಜಿತಸ್ತ್ವಮ್ ಅಧ್ಯಾರೋಪಿತ ಏವೇತಿ ವಿದ್ಧಿ (ಅಮಾತ್ಯಪದವಿಗೆ ಏರಿಸಿದನೆಂದೇ ತಿಳಿದುಕೊ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.)

೧೫. ಅದ್ಯಪ್ರಭೃತಿ - ಅದ್ಯಾರಭ್ಯ (ಇಂದಿನಿಂದ) ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಅವ್ಯಯ ; 'ಅದ್ಯ ಯಾವತ್' ಎಂದರೆ ಇಂದಿನವರೆಗೆ.

೧೬. ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ - ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ, ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ - ಹೀಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿ (You are sure to be .... ; rest assured that.)

ಅಭ್ಯಾಸ ೨೩

1. ಈ ಸಮಸ್ತ ಪದಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ :

ಭಯವ್ಯಾಕುಲಮನಾಃ, ಆತ್ಮಾಭಿಪ್ರಾಯಃ, ಭ್ರಷ್ಟಾಧಿಕಾರತ್ವಾತ್, ಹೃಷ್ಠಮನಾಃ, ಸನ್ನಿವಿಗ್ರಹದ್ವಾರೇಣ, ಯಥಾಪೂರ್ವಮ್, ಸ್ವಾಮಿಪ್ರಸಾದಾತ್, ಪ್ರಸಾದನಿಗ್ರಹಾದಿಕಮ್ ॥

2. ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗದ ಕೃದಂತಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ರೂಪಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ :

ನ ಶೋಭನಂ ಕೃತಂ ಮಯಾ ಯತ್ತಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾಸಂ ಗತ್ವಾ ಆತ್ಮಾಭಿಪ್ರಾಯೋ ನಿವೇದಿತಃ ॥

3. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ :

೧. ಕದಾಚಿತ್ ದಮನಕೋಽಯಂ ಮಾಂ ವ್ಯಾಪಾದಯೇತ್ | ೨. ಸತ್ಯಮನೇನ ಮೋದಕಾನಿ ಭಕ್ಷಿತಾನಿ ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ; ಯತೋಽಯಂ ಪ್ರಸನ್ನಮುಖೋ ದೃಶ್ಯತೇ | ೩. ಅಪಿ ಸತ್ಯಮೇತತ್ ಯನ್ಮಮ ಶತ್ರುವಃ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಧಾವಿತಾಃ ? ೪. ಸ್ವಾಮಿಪಾದೈಃ ಮಮೋಪರಿ ಕೋಪೋ ನ ಕಾರ್ಯಃ | ೫. ಅಸ್ತವೇವಂ ಭವಾನೇವ ಸತ್ಯವಾದೀ, ಅನೃತವಾದಿನೋ ವಯಮಿತಿ ॥

4. ಇಲ್ಲಿರುವ ಹೇತುಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಪದಗಳನ್ನು ವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿರಿ. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ :

೧. ಕದಾಚಿದಯಂ ದೃಷ್ಟಬುದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ; ಭ್ರಷ್ಟಾಧಿಕಾರತ್ವಾತ್ | ೨. ನ ರಾಜಾಮಗ್ರೇ ಅಸತ್ಯಂ ವದೇತ್ ; ತेषಾಂ ಸರ್ವದೇವಮಯತ್ವಾತ್ ॥

5. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ. ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ :

೧. ಪಿಡ್ಗಲಕಃ: ಕಿಂ ಕಾರಣಂ ಧೈರ್ಯವಿಷ್ಠಂ ನ ಕರೋತಿ ? ೨. ಶಬ್ದಮಾತ್ರಾನ್ ಭೇದವ್ಯಮಿತಿ ದಮನಕಃ: ಕಥಂ ಪ್ರಾಹ ? ೩. ಪಿಡ್ಗಲಕಪರಿಗ್ರಹಃ: ಸರ್ವೋಽಪಿ ಕಿಮಿತಿ ಭಯವ್ಯಾಕುಲಃ: ಪಲಾಯಿತುಮ್ ಇಚ್ಛತಿ ಸ್ಮ ? ೪. ಅಮಾತ್ಯಪದಾದ್ ಭ್ರಷ್ಟಂ ದಮನಕಂ ಪುನರಪಿ ತತ್ರ ಅಧ್ಯಾರೋಪಯಿತುಂ ಕಥಂ ಪಿಡ್ಗಲಕೋ ನಿಶ್ಚಯಮ್ ಅಕರೋತ್ ?

೧೪. ಕೆಲವು ಪರೋಕ್ಷಭೂತಕ್ರಿಯಾಪದಗಳು*

೩೮. ಹಿಂದೆ [ಖಂ. ೩೫ರಲ್ಲಿ] ಹೇಳಿರುವ ಪರೋಕ್ಷಭೂತನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ರೂಪಾಂತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಆದೇಶವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲದ ಧಾತುವಿಗೆ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಪರವಾದಾಗ ಅಸಂಯುಕ್ತವ್ಯಂಜನದ ನಡುವೆ ಇರುವ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಏಕಾರವು ಬರುತ್ತದೆ ; ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಲೋಪವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯಮೈಕವಚನಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರವಾದಾಗ ಇಕಾರಾಗಮವು ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಈ ಏಕಾರವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಸಂಯುಕ್ತವ್ಯಂಜನಗಳ ನಡುವಿನ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಏಕಾರಾದೇಶ

ಪಠ್ - ಓದು, ಹೇಳು

ಮನ್ - ಯೋಚಿಸು, ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡು

ಪಪಾಠ	ಪೆಠತು:	ಪೆಠು:	ಮೇನೆ	ಮೇನಾತೆ	ಮೇನಿರೆ
ಪೆಠಿಥ	ಪೆಠಠು:	ಪೆಠ	ಮೇನಿಠೆ	ಮೇನಾಠೆ	ಮೇನಿಠವೆ
ಪಪಾಠ-ಪಪಠ	ಪೆಠಿವ	ಪೆಠಿಮ	ಮೇನೆ	ಮೇನಿವಹೆ	ಮೇನಿಮಹೆ

[ಇಲ್ಲಿ ಪಠ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಥ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಹಿಂದೆ ಇಕಾರಾಗಮವಿರುವದರಿಂದ 'ಪೇಠಿಠ' ಎಂದಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮನೇಪದಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಲ್ಲ ದುರ್ಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮನ್ ಧಾತುವಿನ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಏತ್ಯವು ಬಂದಿದೆ.]

ಪ್ರತ್ಯಯದಾಹರಣೆಗಳು

೧. 'ಜಗಾದ, ಜಗದತುಃ, ಜಗದುಃ |' - ಇಲ್ಲಿ ಗಕಾರಕ್ಕೆ ಜಕಾರಾದೇಶವು ಬಂದಿರುವದರಿಂದ ಏತ್ಯವಾಗಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಲೋಪವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ.

೨. 'ಮಮನ್ನ, ಮಮನ್ನತುಃ, ಮಮನ್ನುಃ |' ಇಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತವ್ಯಂಜನ ವಿರುವದರಿಂದ ಏತ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲ.

೩. 'ಜಹಾಸ, ಜಹಸತುಃ, ಜಹಸುಃ |' ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಜಕಾರಾದೇಶ ವಿರುವದರಿಂದ ಏತ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲ.

* ಈ ಪಾಠವು ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡರೆ ಇದನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಸಲಕ್ಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಒಂದು ಸಲ ಓದಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬಹುದು.

शप् - ಆಣೆಮಾಡು, ಶಪಿಸು

ಪರಸ್ಮೈಪದ			ಆತ್ಮನೇಪದ		
शशाप	शेषतुः	शेषुः	शेषे	शेषाते	शेषिरे
शेषिथ-शशाप्य	शेषथुः	शेष	शेषिषे	शेषाथे	शेषिध्वे
शशाप-शशाप	शेषिव	शेषिम	शेषे	शेषिवहे	शेषिमहे

[ಇದು ಅನಿಟ್ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಥ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುವಾಗ ಇದು ವೇಟ್ ; (೩೯ನೆಯ ಖಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಿ. 'ಶೇಷಿಥ' - ಇಲ್ಲಿ ಇಕಾರಾಗಮವಿರುವದರಿಂದ ಏತ್ಯ ; 'ಶಶಪ್ಲ' ಇಲ್ಲಿ ಇಕಾಗಮವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಏತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ, ಅಭ್ಯಾಸಲೋಪವೂ ಇಲ್ಲ.]

ವಿಶೇಷ : ಜ್ಯ (ಮುಷ್ಠಾಗು), ಭ್ರಮ್ (ಭ್ರಾಂತನಾಗು), ತ್ರಸ್ (ಹೆದರು), ಫಣ್ (ಹೋಗು) ; ರಾಜ್, ಭ್ರಾಜ್, ಭ್ರಾಶ್, ಭ್ರಾಶ್ (ಹೊಳೆ), ಸ್ಯಮ್ (ಕೂಗು), ಸ್ಪನ್ (ಶಬ್ದಮಾಡು) - ಈ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಏತ್ಯವು ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಜಜರತುಃ - ಜೇರತುಃ ಜಜರುಃ - ಜೇರುಃ, ಜಜರಿಥ - ಜೇರಿಥ' - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅವಕ್ಕೆ ಎರಡೆರಡು ರೂಪ. ಹಿಂದೆ ೩೪ನೆಯ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಪನ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತಗಳು ಹೀಗೆ :

सस्वान	सस्वनतुः-स्वेनतुः	सस्वनुः-स्वेनुः
सस्वनिथ-स्वेनिथ	सस्वनथुः-स्वेनथुः	सस्वन-स्वेन
सस्वान-सस्वन	सस्वनिव-स्वेनिव	सस्वनिम-स्वेनिम

೩೯. ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಲಟ್ (ವರ್ತಮಾನ), ಲಿಟ್ (ಪರೋಕ್ಷಭೂತ), ಲುಟ್ (ಪ್ರಥಮಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲ), ಲೃಟ್ (ಎರಡನೆಯ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲ), ಲೋಟ್ (ಆಜ್ಞಾರ್ಥ), ಲಜ್ (ಅನದೃತನಭೂತ), ವಿಧಿಲಿಜ್ (ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥ), ಆಶೀರ್ಲಿಜ್ (ಆಶೀರರ್ಥ), ಲುಜ್ (ಭೂತಸಾಮಾನ್ಯ), ಲೃಜ್ (ಸಂಕೇತಾರ್ಥ) - ಎಂದು ಒಂಬತ್ತು ರೂಪಗಳಿವೆ. ವೇದದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವ ಲೇಟ್ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಧಾತುರೂಪಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ಲಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದೆ. ಲಟ್ (ವರ್ತಮಾನ), ಲಜ್ (ಅನದೃತನಭೂತ), ಲೋಟ್ (ಆಜ್ಞಾರ್ಥ), ವಿಧಿಲಿಜ್ (ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥ) - ಈ ನಾಲ್ಕು ಲಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಾರ್ವಧಾತುಕ ವೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಮಿಕ್ಕವುಗಳು ಅರ್ಧಧಾತುಕ

ವೆನಿಸುವವು. ಆರ್ಥಧಾತುಕಗಳಿಗೆ ಯಕಾರ ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕ ವ್ಯಂಜನಗಳು ಆದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಇಕಾರಾಗಮವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಭೂತದಲ್ಲಿ ವ, ಮ, ಥ ; ವಹೇ, ಮಹೇ, ಸೇ, ಧ್ವೇ - ಇಷ್ಟು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಇಕಾರಾಗಮವು ಬರಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ [೩೬ನೆಯ ಖಂ.] ಬಭೂವಿವ, ಬಭೂವಿಮ, ಬಭೂವಿಥ, ಬಭೂವಿವಹೇ, ಬಭೂವಿಮಹೇ, ಬಭೂವಿಥೇ, ಬಭೂವಿವಿಠೇ | ಇದರಂತೆ ಆ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಬುಧ್, ವೃಷ್, ಖಾದ್ - ಮುಂತಾದ ಧಾತುಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇಕಾರಾಗಮವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇ ತೀರುವ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಸೇಟ್ ಎಂದೂ, ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ವೇಟ್ ಎಂದೂ, ಇಕಾರಾಗಮವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನಿಟ್ ಎಂದೂ ಸಂಜ್ಞೆ. ಸೇಟ್, ವೇಟ್ - ಧಾತುಗಳನ್ನು ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಪರಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಪರೋಕ್ಷಭೂತಕ್ಕೆ ಇಕಾರಾಗಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷನಿಯಮಗಳು*

ಸೇಟ್ ಧಾತುಗಳಿಗಾಗಲಿ, ಅನಿಟ್ ಧಾತುಗಳಿಗಾಗಲಿ - ಪರೋಕ್ಷಭೂತದಲ್ಲಿ ಇಕಾರಾಗಮವುಂಟು ; ಆದರೆ ಕೃ, ಸ್ಯ, ಭ್ಯ, ವ್ಯ, ಸ್ತು, ದ್ರು, ಸ್ತು, ಶ್ರು - ಈ ಅನಿಟ್ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಇಕಾರಾಗಮವಿಲ್ಲ.

ಕೃ - ಮಾಡು

ವೃ - ಅರಿಸಿಕೊ

ಚಕಾರ	ಚಕ್ರತು:	ಚಕ್ರು:	ವವಾರ	ವವ್ರತು:	ವವ್ರ:
ಚಕರ್ಥ	ಚಕ್ರಠು:	ಚಕ್ರ	ವವರಿಥ	ವವ್ರಠು:	ವವ್ರ
ಚಕಾರ-ಚಕರ	ಚಕ್ರವ	ಚಕ್ರಮ	ವವಾರ-ವವರ	ವವ್ರವ	ವವ್ರಮ

ವಿಶೇಷ : ಸಮ್ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವಿರುವ ಕೃ ಧಾತುವಿಗೆ ಇಡಾಗಮವುಂಟು. ಉದಾ : ಸಇಷ್ಟಸ್ಯರಿಥ | ವ್ಯ ಧಾತುವಿಗೆ ಥ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಹಿಂದೆ ಇಕಾರಾಗಮವು ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ವವರಿಥ. (ಇದಕ್ಕೆ 'ವವರ್ಥ' ಎಂಬ ರೂಪವು ವೇದದಲ್ಲಿರುವದು.)

*ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ ; ಮುಂದೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಬಂದಾಗ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಇವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತಿರುವೆವು.

ಸ್ತು - ಹೊಗಳು

ತುಷಾವ	ತುಷ್ತವತು:	ತುಷ್ತವು:	ತುಷ್ತವೇ	ತುಷ್ತವಾತೇ	ತುಷ್ತವೀ
ತುಷ್ತೌಥ	ತುಷ್ತವಥು:	ತುಷ್ತವ	ತುಷ್ತವೇ	ತುಷ್ತವಾಥೇ	ತುಷ್ತವೇ
ತುಷ್ತಾವ-ತುಷ್ತವ	ತುಷ್ತವ	ತುಷ್ತಮ	ತುಷ್ತವೇ	ತುಷ್ತವಹೇ	ತುಷ್ತಮಹೇ

[ವಿಶೇಷ : ಅಂತ್ಯಸ್ವರಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಪುರುಷೈಕವಚನದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿ ; ಉತ್ತಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ವೃದ್ಧಿ, ಮಧ್ಯಮಪುರುಷೈಕವಚನದಲ್ಲಿ ಗುಣ.]

ಇದರಂತೆ ದ್ರ - ದುದ್ರಾವ, ಸ್ತು - ಸುಸ್ತಾವ, ಶ್ರು - ಶುಶ್ರುವ ||

अजन्तोऽकारवान्वा यस्तास्यनिट् थलि वेडयम् ।

ऋदन्त ईदृङ् नित्यानिट् ऋद्यन्यो लिटि सेङ् भवेत् ॥

(a) ಎಂದರೆ ಅಜನ್ತ (ಸ್ವರಾನ್ತ) ಧಾತುಗಳೂ, ಅಕಾರವುಳ್ಳ ಧಾತುಗಳೂ - ಈ ಅನಿಟ್ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಲಿಟ್ (ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತದ) ಥ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುವಾಗ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಇಕಾರಾಗಮವನ್ನು ಪಡೆಯುವವು. (ಪ್ರಥಮಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಈ ಆಗಮವಿಲ್ಲ.) ಉದಾಹರಣೆ ಅಜನ್ತ ಧಾತುಗಳಿಗೆ : ದದಾಥ-ದದಿಥ (ಕೊಟ್ಟಿರಿ), ನಿನಯಿಥ-ನಿನೇಥ (ಬಯ್ಯಿರಿ). ಅಕಾರವುಳ್ಳ ಧಾತುಗಳಿಗೆ : ಶೇಕಿಥ-ಶಾಕಿಥ (ಶಕ್ತರಾದಿರಿ) ; ಪೇಚಿಥ-ಪಪಕಿಥ (ಬೇಯಿಸಿದಿರಿ). ದದಿವ ದದಿಮ ; ನಿನಿವಿವ ನಿನಿಮಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪವಿಲ್ಲ.

[ವಿಶೇಷ : ಇಕಾರಾಗಮವು ಬಂದಾಗ ಏತ್ಯ ಬಂದಿದೆ ; ಇಲ್ಲದಾಗ ಧಾತುವಿಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವು ಮಾತ್ರ ಬಂದಿದೆ. ೩೮ನೆಯ ಖಂಡವನ್ನು ನೋಡಿರಿ.]

(b) ಸ್ತು - ಸರಿ (ಅನಿಟ್ ೧ ಪರ)

ಸಸಾರ	ಸಸ್ರತು:	ಸಸ್ರು:
ಸಸರ್ಥ	ಸಸ್ರಥು:	ಸಸ್ರ
ಸಸಾರ-ಸಸರ	ಸಸ್ರವ	ಸಸ್ರಮ

ಭೃ - (ಅನಿಟ್ ೧ ಉಭಯ)

ಪರಸ್ಮೈಪದ	ಆತ್ಮನೇಪದ
ಬಭಾರ ಬಭ್ರತು: ಬಭ್ರ:	ಬಭ್ರೇ ಬಭ್ರಾತೇ ಬಭ್ರೀ
ಬಭರ್ಥ ಬಭ್ರಥು: ಬಭ್ರ	ಬಭ್ರೇ ಬಭ್ರಾಥೇ ಬಭ್ರಥೇ
ಬಭಾರ ಬಭ್ರವ ಬಭ್ರಮ	ಬಭ್ರೇ ಬಭ್ರವಹೇ ಬಭ್ರಮಹೇ

ವಿಶೇಷ : ಭೃಷ್ - ಭರಣೇ ಎಂಬ ೧ನೆಯ ಗಣದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ೩ನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುವಿಗೆ ಬೇರೆಯ ರೂಪಗಳೂ ಉಂಟು. ಇವನ್ನು ಮುಂದೆ ೧೬ನೆಯ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗುವುದು.

೪೦. ಆಕಾರಾಂತಧಾತುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ - ಪುರುಷಗಳ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಅ - ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಔ - ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತದೆ. ದುರ್ಬಲ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಹಿಂದೆಯೂ ಇಡಾಗಮವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಹಿಂದೆಯೂ ಅವುಗಳ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಾ - ಹೋಗು

ದಾ - ಕೊಡು

ಯೌ	ಯತು:	ಯು:	ದೌ	ದತು:	ದು:
ಯಿಥ-ಯಾಥ	ಯಥು:	ಯ	ದಿಥ-ದಾಥ	ದಥು:	ದ
ಯೌ	ಯಿವ	ಯಿಮ	ದೌ	ದಿವ	ದಿಮ

ಸ್ಥಾ - ನಿಲ್ಲು

ಗ್ರಾ - ಮೂಸು

ತಸ್ಯೌ	ತಸ್ಯತು:	ತಸ್ಯು:	ಜಗ್ರೌ	ಜಗ್ರತು:	ಜಗ್ರು:
ತಸ್ಯಿಥ-ತಸ್ಯಾಥ	ತಸ್ಯಥು:	ತಸ್ಯ	ಜಗ್ರಿಥ-ಜಗ್ರಾಥ	ಜಗ್ರಥು:	ಜಗ್ರ
ತಸ್ಯೌ	ತಸ್ಯಿವ	ತಸ್ಯಿಮ	ಜಗ್ರೌ	ಜಗ್ರಿವ	ಜಗ್ರಿಮ

[ವಿಶೇಷ : ಯಾ, ದಾ, ಸ್ಥಾ, ಘ್ರಾ - ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ ; ಕವರ್ಗಕ್ಕೆ ಚವರ್ಗದೇಶವಾಗಿದೆ. ಅಭ್ಯಾಸದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು (ಖಂ. ೩೫) ನೋಡಿ. ಯಯತುಃ, ಯಯುಃ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವಾಗಿದೆ. ಅನಿಟ್‌ಧಾತುಗಳಿಗೂ ಇಡಾಗಮವು ಬಂದಿರುವದಕ್ಕೂ ಧಪ್ರತ್ಯಯದ ಹಿಂದೆ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಇಡಾಗಮವು ಬಂದಿರುವದಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನ ಖಂಡದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ.]

೪೧. (೧) ಧಾತುವಿನ ಆದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇಕಾರ ಅಥವಾ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗಲಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿ ಆಗುವಾಗ ಅಭ್ಯಾಸದ ಇಕಾರ, ಉಕಾರ - ಇವಕ್ಕೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಯ್, ಉವ್ - ಎಂಬುದೇಶಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಮಿಕ್ಕೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸ್ವರಗಳೂ ಸೇರಿ ಈ, ಅಥವಾ ಊ ಆಗುವವು.

ಇಷ್ - ಇಚ್ಛಿಸು

ಉಷ್ - ಸುಡು

ಇಯೇಷ	ಇಯೇತು:	ಇಯೇಷು:	ಉವೋಷ	ಉಷತು:	ಉಷು:
ಇಯೇಷಿಥ	ಇಯೇಥು:	ಇಯೇಷ	ಉವೋಷಿಥ	ಉಷಥು:	ಉಷ
ಇಯೇಷ	ಇಯೇವಿವ	ಇಯೇಷಿಮ	ಉವೋಷ	ಉಷಿವ	ಉಷಿಮ

(೨) ಧಾತುವಿನ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಇ ಈಕಾರಗಳಿಗೆ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಹಿಂದೆ ಯ್, ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರದ ಮುಂದೆ ಬಂದಾಗ ಇಯ್, ಆದೇಶ ; ಉ ಊಕಾರಗಳಿಗೆ ವ್ ಮತ್ತು ಉವ್ ಆದೇಶಗಳು.

ಇ (೨) - ಹೋಗು

ನಿ - ಒಯ್ಯು

ಇಯ	ಇಯತು:	ಇಯು:	ನಿನಾಯ	ನಿನಯತು:	ನಿನಯು:
ಇಯಿಥ-ಇಯೇಥ	ಇಯಿಥು:	ಇಯಿ	ನಿನಯಿಥ-ನಿನೇಥ	ನಿನಯಿಥು:	ನಿನಯಿ
ಇಯ-ಇಯ	ಇಯಿವ	ಇಯಿಮ	ನಿನಾಯ-ನಿನಯ	ನಿನಯಿವ	ನಿನಯಿಮ

[ವಿಶೇಷ : ಆತ್ಮನೇಪದಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಲ್ಲ ದುರ್ಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಿಸ್ಯೇ, ನಿಸ್ಯಾತೇ, ಕ ನಿಸ್ಯಿರೇ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿಯೇ (ಯಕಾರಾದೇಶದ) ರೂಪಗಳಾಗುವವು]

ಶ್ರೀ - ಆಶ್ರಯಿಸು

ಪರಸ್ಪ್ರೇಪದ

ಆತ್ಮನೇಪದ

ಶಿಶ್ರಾಯ	ಶಿಶ್ರಾಯತು:	ಶಿಶ್ರಾಯು:	ಶಿಶ್ರಿಯೆ	ಶಿಶ್ರಿಯಾತೆ	ಶಿಶ್ರಿಯಿರೇ
ಶಿಶ್ರಯಿಥ	ಶಿಶ್ರಯಿಥು:	ಶಿಶ್ರಿಯಿ	ಶಿಶ್ರಿಯಿಥೇ	ಶಿಶ್ರಿಯಿಥೇ	ಶಿಶ್ರಿಯಿಥೇ-ಥೇ
ಶಿಶ್ರಾಯ-ಶಿಶ್ರಯ	ಶಿಶ್ರಯಿವ	ಶಿಶ್ರಯಿಮ	ಶಿಶ್ರಿಯೆ	ಶಿಶ್ರಿಯಿವಹೆ	ಶಿಶ್ರಿಯಿಮಹೆ

[ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಎಂಬುದು ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಾದ್ದರಿಂದ ಇಯ್ ಬಂದಿದೆ.]

ಕ್ರು - ಕೂಗು

ಧ್ರು - ಅಲುಗಾಡಿಸು

ಕ್ರುಕಾವ	ಕ್ರುಕಾವತು:	ಕ್ರುಕಾವು:	ಧ್ರುಧಾವ	ಧ್ರುಧಾವತು:	ಧ್ರುಧಾವು:
ಕ್ರುಕವಿಥ-ಕ್ರುಕವಿಥ	ಕ್ರುಕವಿಥು:	ಕ್ರುಕವಿ	ಧ್ರುಧವಿಥ-ಧ್ರುಧವಿಥ	ಧ್ರುಧವಿಥು:	ಧ್ರುಧವಿ
ಕ್ರುಕಾವ-ಕ್ರುಕವ	ಕ್ರುಕವಿವ	ಕ್ರುಕವಿಮ	ಧ್ರುಧಾವ-ಧ್ರುಧವ	ಧ್ರುಧವಿವ	ಧ್ರುಧವಿಮ

[ವೇಟ್ ಧಾತುಗಳಿವು ; ಆತ್ಮನೇಪದದಲ್ಲಿ ದುಧುವೇ, ದುಧುವಾತೇ, ದುಧುವಿರೇ | ಸುಷುವೇ, ಸುಷುವಾತೇ, ಸುಷುವಿರೇ - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಊಕಾರಾಂತಗಳ ರೂಪಗಳು.]

೪೨. ಅಕಾರಾದಿಯಾದ ಧಾತುಗಳು ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಾಂತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವುಗಳ (ಮತ್ತು ಅಶ್, ಋಚ್ಛ್ ಧಾತುವಿನ) ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ - ನಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕಾಗುವದು. ಅಭ್ಯಾಸದ ಅಕಾರವು ಅಕಾರವಾಗುವದು.

ಅಹ್ - ತಕ್ಕವನಾಗಿರು			ಅಸ್ - ಎಸೆ		
ಆನಹ್	ಆನಹ್‌ತು:	ಆನಹ್‌ಃ	ಆಸ	ಆಸತು:	ಆಸು:
ಆನಹ್‌ಥಿ	ಆನಹ್‌ಥು:	ಆನಹ್	ಆಸಿಥ	ಆಸಿಥು:	ಆಸ
ಆನಹ್	ಆನಹ್‌ವ	ಆನಹ್‌ಮ	ಆಸ	ಆಸಿವ	ಆಸಿಮ

[ಹೀಗೆಯೇ ಆನರ್ಚ್ ಆನರ್ಡ್ ; ಅಜ್ (ಗುರುತುಮಾಡು), ಅನಜ್ಜೀ, ಅನಜ್ಜಾತೇ, ಅನಜ್ಜಿರೇ]

ಅಶ್ - ವ್ಯಾಪಿಸು		
ಆನಶೋ	ಆನಶಾತೇ	ಆನಶಿರೇ
ಆನಶಿಷೇ-ಆನಶೋ	ಆನಶಾಥೇ	ಆನಶಿಷ್ವೇ-ಹ್ವೇ
ಆನಶೋ	ಆನಶಿವಹೇ-ಆನಶ್ವಹೇ	ಆನಶಿಮಹೇ-ಆನಶಮಹೇ

ಋಚ್ಚ್- ಹೋಗು		
ಆನರ್ಚ್	ಆನರ್ಚ್‌ತು:	ಆನರ್ಚ್ಃ
ಆನರ್ಚ್‌ಥಿ	ಆನರ್ಚ್‌ಥು:	ಆನರ್ಚ್
ಆನರ್ಚ್	ಆನರ್ಚ್‌ವ	ಆನರ್ಚ್‌ಮ

ಅಶ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಮದ್ಯಮೈಕವಚನದಲ್ಲಿ ಇಡಾಗಮವಿಲ್ಲದಾಗ ಶಕಾರಕ್ಕೆ ಕಕಾರಾದೇಶ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿರಿ.

೪೩. ವಚ್, ಸ್ವಪ್, ಯಜ್ - ಮುಂತಾದ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸದ ಯ ವ ರ ಲ ಗಳಿಗೆ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಹಿಂದೆ ಇ, ಉ, ಋ, ಌ ಗಳು ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣವೆಂದು ಹೆಸರು.

ವಚ್ - ಮಾತನಾಡು			ಯಜ್ - ಯಾಗಮಾಡು, ಪೂಜಿಸು		
ಉವಾಚ	ಋಚತು:	ಋಚು:	ಇಯಾಜ	ಇಜತು:	ಇಜು:
ಉವಾಚಿಥ-ಉವಾಚಿ	ಋಚಿಥು:	ಋಚಿ	ಇಯಾಜಿಥ-ಇಯಾಜಿ	ಇಜಿಥು:	ಇಜಿ
ಉವಾಚ-ಉವಾಚ	ಋಚಿವ	ಋಚಿಮ	ಇಯಾಜ-ಇಯಾಜ	ಇಜಿವ	ಇಜಿಮ

[ಇಲ್ಲಿ ವ, ಯಕಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ ; ಧಾತುಗಳು ಅನಿಟ್ ಆದರೂ ಇಡಾಗಮವು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿರಿ.

ಆತ್ಮನೇಪದದಲ್ಲಿ ಊಚೇ, ಊಚಾತೇ, ಊಚಿರೇ | ಈಜೇ, ಈಜಾತೇ, ಈಜಿರೇ - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ರೂಪಗಳು.

ಹೀಗೆಯೇ ವಪ್ - ಬಿತ್ತು, ಕೌರಮಾಡು ಉವಾಪ ; ವಹ್ - ಒಯ್ಯು ಉವಾಹ ; ವಸ್ - ವಾಸಮಾಡು ಉವಾಸ. ಸ್ವಪ್ (ನಿದ್ರಿಸು) ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣವಾದರೆ ಸುಷ್ವಾಪ ಸುಷುಪತುಃ ಸುಷುಪುಃ | ಸುಷುಪಿಥ-ಸುಷುಪ್ಪ ಸುಷುಪಥುಃ ಸುಷುಪ | ಸುಷ್ವಾಪ - ಸುಷ್ವಪ ಸುಷುಪಿವ ಸುಷುಪಿಮ - ಎಂದೂ ರೂಪಗಳಾಗುವವು.

ವಹ್ ಧಾತುವು ಹಕಾರಾಂತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಥ ಸೇರುವ ಮುಂಚೆ ಢಕಾರಾದೇಶ ಥಕಾರಕ್ಕೆ ಧಕಾರವೂ, ಮೂರ್ಧನ್ಯವಾದ ಢಕಾರವೂ ಬರುವದಲ್ಲದೆ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಓಕಾರವು ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವದೆಂಬುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ.]

ವಹ್ - ಹೊರು, ಬೀಸು

उवाह	ऊहतुः	ऊहुः		ऊहे	ऊहाते	ऊहिरे
उवहिय-उवोढ	ऊहथुः	ऊह		ऊहिषे	ऊहाथे	ऊहिध्वे-द्वे
उवाह-उवह	ऊहिव	ऊहिम		ऊहे	ऊहिवहे	ऊहिमहे

ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್-ಸ್ವಸ್ವಪ್ (ಅಭ್ಯಾಸ) - ಸುಷ್ವಪ್ (ಸಂಪ್ರಸಾರಣ) ಹೀಗಾಗಿದೆ. ಪರೋಕ್ಷಭೂತದ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಯಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗುವೆವು.

ಅಭ್ಯಾಸ ೨೪

१. अस्ति दाक्षिणात्ये जनपदे महिलारोप्यं नाम नगरम् ।

ಅಸ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಪರೋಕ್ಷಭೂತದಲ್ಲಿ ಬಭೂವ ಮುಂತಾಗಿ ರೂಪಗಳಾಗುವವು. ಅವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬರೆಯಿರಿ.

२. राजा सचिवान् प्रोवाच ।

ಇಲ್ಲಿ ವಚ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಪ್ರ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ಪರೋಕ್ಷಭೂತರೂಪವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಉಪಸರ್ಗಸಹಿತವಾಗಿ ಆ ಭೂತಕಾಲದ ರೂಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬರೆಯಿರಿ.

३. महदपि राज्यं तस्य न सौख्यं आवहति ।

ಇಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದದ ಪರೋಕ್ಷಭೂತರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ. (ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಧಿನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.)

೧೫. ಮಿತ್ರಭೇದ: (ಅನುವೃತ್ತ:)

೪೪. ಅಥ ದಮನಕ: ಸತ್ವರಂ ಗತ್ವಾ ಸಾಕ್ಷೇಪಂ ತಮ್ ಇದಮಾಹ 'ಏಹೋಹಿ ದುಷ್ಟವೃಷಭ, ಸ್ವಾಮಿ ಪಿಡ್ಗಲಕಸ್ತ್ವಾಮ್ ಆಕಾರಯತಿ | ಕಿಂ ನಿಶಶಾಡ್ಕೋ ಭೂತ್ವಾ ಮುಹುಮುಹುರ್ನದಸಿ ವೃಥಾ ?' ಇತಿ |

ತತ್ ಶ್ರುತ್ವಾ ಸಜ್ಜಿವಕೋಽಬ್ರವೀತ್ - ಭದ್ರ, ಕೋಽಯಂ ಪಿಡ್ಗಲಕ: ?

ದಮನಕ ಆಹ - ಕಿಂ ಸ್ವಾಮಿನಂ ಪಿಡ್ಗಲಕಮಪಿ ನ ಜಾನಾಸಿ ? ತತ್ ಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಯ, ಫಲೇನೈವ ಜ್ಞಾಸ್ಯಸಿ | ನನ್ವಯಂ ಸರ್ವಮೃಗಪರಿವೃತೋ ವಟತಲೇ ಸ್ವಾಮಿ ಪಿಡ್ಗಲಕನಾಮಾ ಸಿಂಹಸ್ತಿಷ್ಠತಿ |

ತच्छ್ರುತ್ವಾ ಗತಾಸುಮಿವ ಆತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯಮಾನ: ಸಜ್ಜಿವಕ: ಪರಂ ವಿಷಾದಂ ಅಗಮತ್ (ಗತ:) | ಆಹ ಚ - ಭದ್ರ, ಭವಾನ್ ಸಾಧುಸಮಾಚಾರೋ ವಚನಪटुश्च दृश्यते | तद् यदि माम् अवश्यं तत्र नयसि, तदभयप्रदानेन स्वामिन: सकाशात् प्रसाद: कारयितव्य: |

ದಮನಕ ಆಹ - ಭೋ: , ಸತ್ಯಮಭಿಹಿತಂ ತ್ವಯಾ | ನೀತಿರೇಷಾ | ಯತ: -

पर्यन्तो लभ्यते भूमे: समुद्रस्य गिरेरपि |

न कथञ्चिन्महीपस्य चित्तान्त: केनचित् क्वचित् ||

ತತ್ ತ್ವಮ್ ಅತ್ರೈವ ತಿಷ್ಠ ಯಾವದಹಂ ತಂ ಸಮಯೇ ದೃಷ್ಟಾ ತತ: ಪಶ್ಚಾತ್ ತ್ವಾಮಾನಯಾಮಿ - ಇತಿ ||

ಬಳಿಕ ದಮನಕನು (ತ್ವರೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ =) ಬೇಗನೆ ಹೋಗಿ (ಅಕ್ಷೇಪದಿಂದೊಡಗೂಡಿ =) ಗದರಿಸುವಂತೆ ಆ (ಸಂಜೀವಕ)ನನ್ನು ಕುರಿತು ಇದನ್ನು ಹೇಳಿತು - ಕೆಟ್ಟು ಎತ್ತೇ ಬಾ ಬಾ ! ಒಡೆಯ ಪಿಂಗಲಕನು (ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆಯ ಕಳುಹಿಸಿರುತ್ತಾನೆ =) ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದಾನೆ. (ನಿಶಂಕನಾಗಿ =) ಯಾವ ಅಂಜಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಏತಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಗುಟುರುಹಾಕುತ್ತಿರುವೆ ?

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂಜೀವಕನೆಂದಿತು - ಅಯ್ಯೋ, ಈ ಪಿಂಗಲಕ (ನೆಂಬುವನು) ಯಾರು ?

ದಮನಕನೆಂದಿತು - ಸ್ವಾಮಿ, ಪಿಂಗಲಕನನ್ನು ಕೂಡ ಅರಿಯೆಯೇನು ? ಹಾಗಾದರೆ

ಒಂದುಕ್ಷಣ (ಕಾದಿರು =) ನಿಲ್ಲು, ಫಲದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವೆಯಂತೆ ! ಆಲದ ಮರದ ಕೆಳಗೆ (ಎಲ್ಲಾ ಮೃಗಗಳಿಂದ ಸುತ್ತವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟು =) ಎಲ್ಲಾ ಪರಿವಾರದ ಮೃಗಗಳೊಡನೆ (ಈ ಪಿಂಗಲಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸಿಂಹವು ಇರುವದಲ್ಲ =) ಅಗೊ ! ಪಿಂಗಲಕನೆಂಬ ಸಿಂಹವು ಇರುವದು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲವೆ ?

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ (ತನ್ನನ್ನು ಹೋದಪ್ರಾಣವುಳ್ಳವನೆಂಬಂತೆ =) ತಾನು ಸತ್ತೆ ನೆಂದೇ ಎಣಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಜೀವಕನು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿತು ; ಮತ್ತು ಇಂತೆಂದಿತು - ಅಯ್ಯ, ನೀನು ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯವನೂ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗನೂ ಆಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತೀಯೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ (ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವೆಯಾದರೆ =) ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲೇಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ (ಅಭಯ ಪ್ರದಾನೇನ =) ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ (ಸ್ವಾಮಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು =) ಸ್ವಾಮಿಯವರು (ನನ್ನಲ್ಲಿ) ಪ್ರಸನ್ನರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿಸಬೇಕು.

ದಮನಕನೆಂದಿತು - ಎಲೈ, (ನಿನ್ನಿಂದ ಸತ್ಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು =) ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದೂ ನಿಜ. ಇದೇ (ನೀತಿ =) ಸರಿಯಾದ ನಡವಳಿಕೆ. ಏಕೆಂದರೆ -

ಭೂಮಿಗೂ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೂ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೂ ಕೊನೆ (ಪಡೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ =) ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. (ನೆಲದೊಡೆಯನ =) ದೊರೆಯ ಚಿತ್ತದ ಕೊನೆಯು ಯಾರಿಂದಲೂ ಎಂದಿಗೂ ಹೇಗೂ (ಸಿಕ್ಕ)ಲಾರದು.

ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರು, (ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ =) ಅಷ್ಟರೊಳಗೆ ನಾನು ಅವನನ್ನು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಆಮೇಲೆ ನಿನ್ನನ್ನು (ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೆ =) ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತೇನೆ.

ಚಿಂತನ

೧. ಸತ್ಪರಮ್, ಸಾಕ್ಷೀಪಮ್ | ಇವುಗಳಿಗೆ 'ತ್ವರಯಾ ಸಹ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ ತದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ' ; ಆಕ್ಷೇಪೇಣ ಸಹ..... ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳು. ಸಹಪೂರ್ವ ಪದವಾದ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಬಹುವ್ರಿಹಿಗಳಿವು.

೨. ಆಹ | ಇದು 'ಬ್ರೂ' (ಹೇಳು) ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದಾಗಿರುವ ವರ್ತಮಾನ ರೂಪಾಂತರ. ಆಹ ಆಹತು: ಆಹು: | ಆತ್ಮ ಆಹಥು: - ಇಷ್ಟು ರೂಪಗಳು ಮಾತ್ರ ಇವೆ. ಇದನ್ನು ಕಥೆಯಲ್ಲಿ 'ಹೇಳಿದನು' ಎಂಬಂತೆ ಭೂತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು.

೩. ಏಹಿ | ಇದು 'ಇ' (ಹೋಗು) ಎಂಬ ೨ನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುವಿಗೆ 'ಆ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ಆಜ್ಞಾರ್ಥ (ಲೋಟ್) ರೂಪ. ಏತು ಇತಾಮ್ ಯನ್ತು | ಇಹಿ

ಇತಮ್ ಇತ | ಅಯಾನಿ ಅಯಾವ ಅಯಾಮ | - ಎಂದು ರೂಪಗಳು. (೧, ೪, ೬, ೧೦ - ಈ ಗಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಗಣಗಳ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಆಜ್ಞಾರ್ಥದ ಮ.ಏ. ವಚನಕ್ಕೆ 'ಹಿ' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತದೆ.) ಪರಸ್ಪೊಪದದ ಅನಿ ಅವ ಆಮ ಮತ್ತು ತು - ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೂ ಮತ್ತು ಅತ್ಮನೇಪದದ 'ಐ' 'ಆವಹ್ಯೆ' 'ಆಮಹ್ಯೆ' - ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೂ ಪ್ರಬಲ, ಉಳಿದವು ದುರ್ಬಲ. ಇಕಾರಾಂತ ಉಕಾರಾಂತ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಸ್ವರಾದಿಯಾದ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಬಂದರೆ ಅಂತ್ಯವರ್ಣಕ್ಕೆ ಇಯ್ ಉವ್ - ಆದೇಶಗಳಾಗುವವು. ಉದಾ : ಅಧಿ+ಇ ಆತ್ಮನೇಪದಿ ; ಇದಕ್ಕೆ 'ಅಧೀಯತೇ', 'ಅಧೀಯತೇ' | ಆದರೆ ಪದಸ್ಪೊಪದದಲ್ಲಿ ಇಯ್ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಕಾರಾದೇಶವು ಬರುತ್ತದೆ.

೪. ನಿಶಜ್ಜೋ ಭೂತ್ವಾ | ಇದನ್ನು 'ನಿಶ್ಯಜ್ಯಮ್' ಎಂದೂ (ಕ್ರಿ.ವಿ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಾಗಿ) ಹೇಳಬಹುದು.

೫. ಅಬ್ರವೀತ್ | 'ಬ್ರೂ' (ಹೇಳು) ಇದರ ಅನದ್ಯತನಭೂತಕಾಲವಿದು. ಈ ಎರಡನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುವಿಗೆ ವ್ಯಂಜನಾದಿಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಅವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಈಕಾರಾಗಮವು ಬರುತ್ತದೆ ; ಎಂದರೆ ವರ್ತಮಾನದಲ್ಲಿ 'ಈತಿ', 'ಈಷಿ', 'ಈಮಿ' ; ಅನದ್ಯತನದಲ್ಲಿ 'ಈತ್', 'ಈಃ' ; ಆಜ್ಞಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಈತು' - ಹೀಗೆ ಆಗುತ್ತವೆ. ಆಗ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗಿ ಆವಾದೇಶವು ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಅಬ್ರವೀತ್ ಅಬ್ರೂತಾಮ್ ಅಬ್ರುವನ್ | ಅಬ್ರವೀಃ ಅಬ್ರೂತಮ್ ಅಬ್ರೂತ | ಅಬ್ರವಮ್ ಅಬ್ರೂವ ಅಬ್ರೂಮ ||' ಎಂದು ಅನದ್ಯತನಭೂತರೂಪಗಳಾಗುವವು. (ಮುಂದೆ ೬೪ನೆಯ ಖಂಡವನ್ನು ನೋಡಿ)

೬. 'ವೃಥಾ', 'ಮುಥಾ', 'ವೃಥಾಮ್' - ಈ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ 'ವೃಥಾವಾಗಿ' ಎಂದೇ ಅರ್ಥ.

೭. ಕೋಽಯಂ ಪಿಚ್ಛಲಕಃ ? - ಇವನು ಯಾರೋ ಕಾಣೆನಲ್ಲ - ಎಂದರ್ಥ.

೮. ಫಲೇನೈವ ಜ್ಞಾಸ್ಯಸಿ | ಹೀಗೆ ಗುಟುರುಹಾಕುತ್ತಾ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದರೆ ಸಿಂಹವು ಬಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕುವದು - ಎಂಬ ಬೆದರಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿರುವ ವಾಕ್ಯವಿದು.

೯. ನನು | 'ಅಲ್ಲವೆ?', 'ಅಲ್ಲ !' ಎಂಬರ್ಥದ ಅವ್ಯಯ. 'ನನ್ವಯಂ ತವ ಭ್ರಾತಾ' | ಇವನು ನಿನ್ನ ಸೋದರನಲ್ಲವೆ ? 'ನನು ಮಯಾ ಉಕ್ತಮೇತತ್' | ನಾನು ಇದನ್ನು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ ! ವಾದಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಈ ಅವ್ಯಯವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು.

೧೦. ಗತಾಸುಮಿವ | ಇದರ ಬದಲು 'ಗತಾಯುಷಮಿವ' ಎಂದೂ ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ. 'ಗತಾಃ ಅಸವಃ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಃ', 'ಗತಮ್ ಆಯುಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ' - ಎಂದು ಇವಕ್ಕೆ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳು. ಅಸುಶಬ್ದವು ಪ್ರಾಣ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಬಹುವಚನ.

೧೧. ತತ್ ಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಯ | ತತ್ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಹಾಗಾದರೆ'. 'ತದ್ ಯದಿ ಮಾಮ್ ಅವಶ್ಯಂ ನಯಸಿ' ; 'ತತ್ ತ್ವಮತ್ಯೈವ ತಿಷ್ಠ' ಇಲ್ಲಿ ತತ್ ಎಂದರೆ 'ಆದ್ದರಿಂದ'.

೧೨. ತಿಷ್ಠ ಯಾವದಹಂ ತ್ವಾಮ್ ಆನಯಾಮಿ - ತಾವತ್ ತಿಷ್ಠ, ಯಾವತ್ 'ಕರೆತರುವ ವರೆಗೆ' | (ಪು. ೫೨) ರಲ್ಲಿರುವ ಚಿಂತನದ ೯ ನೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

೧೩. ಸ್ವಾಮಿನಃ ಸಕಾಶಾತ್ | 'ಪಿಚ್ಛಲಕಸಕಾಶಮ್' - ಇವನ್ನು 'ಸ್ವಾಮಿನಃ', ಪಿಚ್ಛಲಕಮ್' ಎಂಬರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ಆಗಾಗ್ಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ 'ಸಕಾಶ' ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವು ಬರುತ್ತಿರುವುದು.

೧೪. ನೀತಿರೇಷಾ = ಇದೇ ನಡತೆ, ಹೀಗೆಯೇ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಯುಕ್ತ, ಇದೇ ಸರಿ. ನೈಷಾ ನೀತಿಃ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

೧೫. ವಿಷಾದಮ್ ಅಗಮತ್ | ಇದಕ್ಕೆ ಪರೋಕ್ಷಭೂತದಲ್ಲಿ 'ಸಸಾದ ಸೇದತುಃ ಸೇದುಃ | ಸೇದಿಥ-ಸಸತ್ತ್ವ ಸೇದಥುಃ ಸೇದ | ಸಸಾದ-ಸಸದ ಸೇದಿವ ಸೇದಿಮ್' - ಎಂದು ರೂಪಗಳಾಗುವವು. ಉಪಸರ್ಗವು ಸೇರಿದಾಗ 'ವಿಷಸಾದ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಷಕಾರ ಯುತವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು.

೪೫. ತಥಾನುಷ್ಠಿತೇ ದಮನಕಃ ಪಿಚ್ಛಗಲಕಸಕಾಶಂ ಗತ್ವಾ ಇದಮಾಹ - 'ಸ್ವಾಮಿನ್, ನ ತತ್ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಸತ್ವಮ್ | ಸ ಹಿ ಭಗವತೋ ಮಹೇಶ್ವರಸ್ಯ ವಾಹನಭೂತೋ ವೃಷಭಃ' ಇತಿ | ಮಯಾ ಪೃಷ್ಠಃ ಇದಮ್ ಊಚೇ - 'ಮಹೇಶ್ವರೇಣ ಪರಿತುಷ್ಟೇನ ಕ್ವಾಲಿನ್ದೀಪರಿಸರೇ ಶಿಷ್ಯಾಗ್ರಾಣಿ ಭಕ್ಷಯಿತುಂ ಸಮಾದಿಷ್ಟಃ | ಕಿಂ ಬಹುನಾ ? ಮಮ ಪ್ರದತ್ತಂ ಭಗವತಾ ಕ್ರೀಡಾರ್ಥಂ ವನಮಿದಮ್ |'

ಪಿಚ್ಛಗಲಕ ಆಹ ಸಭಯನ್ - ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾತಂ ಮಯಾ ಅಧುನಾ | ನ ದೇವತಾಪ್ರಸಾದಂ ವಿನಾ ಶಿಷ್ಯಭೋಜಿನೋ ವ್ಯಾಲಾಕೀರ್ಣಂ ಎವಂವಿಧೇ ವನೇ ನಿಶ್ಶಿಡ್ಕಾ ನದಂತೋ ಭ್ರಮಂತಿ | ತತಸ್ತ್ವಯಾ ಕಿಮ್ ಅಭಿಹಿತಮ್ ?

ದಮನಕ ಆಹ - ಸ್ವಾಮಿನ್, ಏತದಭಿಹಿತಂ ಮಯಾ ಯತ್ - 'ಏತದ್ವನಂ ಚಂಡಿಕಾವಾಹನ-ಭೂತಸ್ಯ ಮತ್ಸ್ವಾಮಿನಃ ಪಿಚ್ಛಗಲಕನಾಮ್ನಃ ಸಿಂಹಸ್ಯ ವಿಷಯಿಭೂತಮ್ | ತದ್ಭವಾನ್ ಅಭ್ಯಾಗತಃ ಪ್ರಿಯೋಽತಿಥಿಃ | ತತ್ ತಸ್ಯ ಸಕಾಶಂ ಗತ್ವಾ ಭ್ರಾತೃಸ್ನೇಹೇನ ಏಕತ್ರ ಭಕ್ಷಣಪಾನವಿಹರಣಕ್ರಿಯಾಭಿಃ ಏಕಸ್ಥಾನಾಶ್ರಯೇಣ ಕಾಲೋ ನೇಯಃ' - ಇತಿ | ತತಸ್ತೇನಾಪಿ ಸರ್ವಮೇತತ್ ಪ್ರತಿಪನ್ನಮ್ | ಉಕ್ತಂ ಚ ಸಹರ್ಷಮ್ - 'ಸ್ವಾಮಿನಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಅಭಯದಕ್ಷಿಣಾ ದಾಪಯಿತವ್ಯಾ' ಇತಿ | ತದತ್ರ ಸ್ವಾಮಿ ಪ್ರಮಾಣಮ್ ||

ತಚ್ಛೃತ್ವಾ ಪಿಚ್ಛಗಲಕ ಆಹ - 'ಸಾಧು ಸುಮತೇ, ಸಾಧು ! ಮನ್ರಿಶ್ರೋತ್ರಿಯ, ಸಾಧು ! ಮಮ ಹೃದಯೇನ ಸಹ ಸಂಮನ್ತ್ರ ಭವತಾ ಏತದಭಿಹಿತಮ್ | ತದ್ ದತ್ತಾ ಮಯಾ ತಸ್ಯ ಅಭಯದಕ್ಷಿಣಾ | ಪರಂ ಸೋಽಪಿ ಮದರ್ಥೇ ಅಭಯದಕ್ಷಿಣಾಂ ಯಾಚಯಿತ್ವಾ ದ್ರುತತರಮ್ ಆನೀಯತಾಮ್' - ಇತಿ ||

(ಹಾಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಡಲಾಗಿ =) ಪಿಂಗಳಕನು ಇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಲು, ದಮನಕನು

ಪಿಂಗಲಕನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಇದನ್ನು ಹೇಳಿತು : ಸ್ವಾಮಿ, ಅದು (ಪ್ರಾಕೃತ =) ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಾಣಿಯಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಭಗವಂತನಾದ ಮಹೇಶ್ವರನ ವಾಹನವಾದ ಎತ್ತು. (ನನ್ನಿಂದ ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟು =) ನಾನು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಹೇಳಿತು : 'ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಮಹೇಶ್ವರನಿಂದ ಯಮುನೆಯ (ಹತ್ತಿರ =) ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಗರಿಕೆಯ ಕುಡಿಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವದಕ್ಕೆ (ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ =) ನನಗೆ (ಅವನು) ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. (ಬಹಳದಿಂದ ಏನು ? =) ಹೆಚ್ಚೇನು ? (ಭಗವಂತನಿಂದ ನನಗೆ ಆಟಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟು =) ಭಗವಂತನು ನನಗೆ ಓಡಾಡಿಕೊಂಡಿರುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ವನವಿದು.'

ಪಿಂಗಲಕನು ಭಯದಿಂದ ಇಂತೆಂದಿತು - 'ನಿಜವು ನನಗೆ ಈಗ ತಿಳಿಯಿತು. ದೇವತೆಯ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದೆ ಹುಲ್ಲು ತಿನ್ನುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಸರ್ಪಾರ್ಕೀರ್ಣವಾದ =) ಹಾವುಗಳು ತುಂಬಿರುವ ಈ ಬಗೆಯ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದವಾಗಿ ಗುಟುರು ಹಾಕುತ್ತಾ ಓಡಾಡಲಾರವು. ಆಮೇಲೆ (ನನ್ನಿಂದ ಏನು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು ? =) ನೀನು ಏನು ಹೇಳಿದೆ ?'

ದಮನಕನೆಂದಿತು : "ಸ್ವಾಮಿ, (ನನ್ನಿಂದ ಇದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು, ಯಾವ ದೆಂದರೆ =) ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆಂದರೆ, 'ಈ ಕಾಡು ಚಂಡಿಕೆಯ ವಾಹನವಾಗಿರುವ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಪಿಂಗಲಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸಿಂಹಕ್ಕೆ (ವಿಷಯವಾದದ್ದು =) ಸೇರಿದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಗತನಾದ (= ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ) ನೀನು ಪ್ರಿಯನಾದ ಅತಿಥಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಭ್ರಾತೃಸ್ನೇಹದಿಂದ ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುವದು, ಕುಡಿಯುವದು, ಓಡಾಡುವದು - ಈ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ (ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದ ಆಶ್ರಯದಿಂದ =) ಇದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಕಾಲವು ಕಳೆಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು =) ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯಬೇಕು.' ಆಮೇಲೆ (ಅವನಿಂದಲೂ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಒಪ್ಪಲ್ಪಟ್ಟಿತು =) ಅದೂ ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿತ್ತಿತು. ಮತ್ತು (ಸ್ವಾಮಿಗಳವರಿಂದ ಅಭಯದಕ್ಷಿಣೆಯು ಕೊಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು ! ಎಂದು ಹರ್ಷದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು =) ತಮ್ಮಿಂದ ಅಭಯದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಹರ್ಷದಿಂದ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿತು. (ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವು =) ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯವರು ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ತಮಗೆ ತಿಳಿದಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು."

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು : '(ಒಳ್ಳೆಯ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳಾತನೆ =) ಜಾಣನೆ, (ಒಳ್ಳೆಯದು =) ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ ! ಮಂತ್ರಿಶ್ರೇಷ್ಠನೆ, ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ ! ನನ್ನ (ಹೃದಯದೊಡನೆ ಆಲೋಚನೆಮಾಡಿ =) ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದದ್ದನ್ನು

ಅರಿತುಕೊಂಡೇ (ನಿನ್ನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು =) ನೀನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಆಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ನನ್ನಿಂದ ಅಭಯದಕ್ಷಿಣೆಯು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು =) ಇಗೋ, ನಾನು ಅಭಯದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ (ಅದೂ ನನಗಾಗಿ ಅಭಯದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಲುಬೇಗನೆ ಕರೆತರಲ್ಪಡಲಿ =) ನನಗೂ ಅದರಿಂದ ಅಭಯದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ !'

ಚಿಂತನ

೧. ತಥಾ ಅನುಷ್ಠಿತೇ - ಹಾಗೇ ಮಾಡಲ್ಪಡಲಾಗಿ. ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ವಾಕ್ಯವಿದು.

೨. ನ ಪ್ರಾಕೃತಮ್ ದಿವ್ಯಮ್ |

೩. ಕಿಂ ಬಹುನಾ ? ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದೇನು ? ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ.

೪. ಇದಮಾಹ - ಇತಿ | 'ಇದಮಾಹ' - ಎಂದಾದಮೇಲೆ 'ಇತಿ' ಬೇಕಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸಂಭಾಷಣೆಯು ಮುಗಿಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ 'ಇತಿ' ಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ.

೫. ಪ್ರದತ್ತಮ್ - 'ದಾ' ಧಾತುವಿನ ಭೂತಕೃದಂತವಿದು. ಇದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರತ್ತಮ್' ಎಂದೂ ಪಾಠಾಂತರವುಂಟು.

೬. ದೇವತಾಪ್ರಸಾದಂ ವಿನಾ | 'ವಿನಾ' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯಕ್ಕೆ 'ಇಲ್ಲದೆ', 'ಹೊರತು' ಎಂದರ್ಥವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯ, ತೃತೀಯ, ಕೆಲವು ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಮೀ - ಈ ವಿಭಕ್ತಿಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.

೭. ಏವಂವಿಧೇ | ಏವಂ ವಿಧಾ ಯಸ್ಯ ತತ್ ; ತಸ್ಮಿನ್ - ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ.

೮. ಶಷ್ಟಭೋಜಿನಃ | ಹುಲ್ಲುಮೇಯುವವುಗಳಾದ, ಸಸ್ಯಾಹಾರಿಗಳಾದ.

೯. ನಿಶಚ್ಛಾ ನದನ್ತಃ | 'ನಿಶಚ್ಛಾಃ ಸನ್ತಃ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಶಚ್ಛಮ್ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಬಹುವ್ರೀಹಿಯನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದಿತ್ತು.

೧೦. ಏಕಸ್ಥಾನಾಶ್ರಯೇಣ ಸಮಾನಸ್ಥಾನಮ್ ಅಶ್ರಿತ್ಯ.

೧೧. ಯಾಚಯಿತ್ವಾ | 'ಯಾಚಿತ್ವಾ' ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥಕ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೨೫

೧. (೧) ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ. (೨) ಭೂತಕಾಲಾರ್ಥದ (ಅನದೃತನ, ಪರೋಕ್ಷಭೂತ, ಭೂತಕೃದಂತ - ಮುಂತಾದ) ರೂಪಗಳು ಇರುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಬೇರೆಯ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನಾಗಲಿ, ಬೇರೆಯ ಕ್ರಿಯಾಪದವನ್ನಾಗಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರಿ :

ಅಸ್ತಿ ಮಗಧೇಷು ಪಾಟಲೀಪುತ್ರಂ ನಾಮ ನಗರಮ್ | ತತ್ರ ಧನಪಾಲಿತನಾಮಾ ವಣಿಗ್ ಬಭೂವ |
ತಸ್ಯ ಚ ಕೀರ್ತಿसेनाभिधाना लावण्यवती कन्या आस | धनपालितो दुहितरं प्राप्तयौवनां
देवसेनाय नाम वणिक्पुत्राय ददौ | कीर्तिसेना भर्तुः बहुमता तेन भृशं लालिताऽपि
कलहशीलया श्वश्र्वा पीड्यमाना कथञ्चित् गृहे न्यवसत् ||

अन्येद्युर्देवसेनो द्रविणार्जनाय वलभीं प्रतस्थे | गते तस्मिन् पतिवियोगदुःखितां
स्नुषां देवसेनजननी क्रोधाविष्टा विनाकारणं तां कटुवचनैः सततं निर्भर्त्सयते स्म ||

२. धनपालितನಾಮಾ, ಕೀರ್ತಿसेनाभिधानಾ, प्राप्तयौवनाम्, कलहशीलया,
द्रविणार्जनाय, पतिवियोगदुःखिताम् - ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ಸಮಾಸದ
ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿರಿ.

೧೬. ಪರೋಕ್ಷಭೂತವೂ ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳೂ

೪೬. ಗುರುವಾಗಿರುವ ಇ, ಉ, ಋ, ಏ, ಓಕಾರಗಳು ಆದಿಯಲ್ಲಿರುವ
ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಪರೋಕ್ಷಭೂತದಲ್ಲಿ ಆಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಸ್ವರಗಳಿರುವ
ಧಾತುಗಳಿಗೂ ಕಾಸ್, ದಯ್, ಅಯ್, ಆಸ್ - ಈ ಧಾತುಗಳಿಗೂ ಆಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು
ಬರುತ್ತದೆ. ಆಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಮುಂದೆ ಕೃ, ಭೂ, ಅಸ್ - ಈ ಧಾತುಗಳಲ್ಲೊಂದರ
ಪರೋಕ್ಷಭೂತರೂಪಗಳನ್ನು ಸಹಾಯಕಕ್ರಿಯೆಗಳಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು.

ಉದಾ : इन्दाञ्चकार, इन्दाम्बभूव, इन्दामास (ಒಡೆಯನಾಗಿ ಆಳಿದನು) ;
इन्धाञ्चक्रे, इन्धाम्बभूव, इन्धामास (ಹೊಳೆದನು) ; अयाञ्चकार, अयाम्बभूव,
अयामास (ಹೋದನು, 'ಈ' ಧಾತು) ; ईक्षाञ्चक्रे, ईक्षाम्बभूव, ईक्षामास
(ನೋಡಿದನು) ; उक्षाञ्चकार, उक्षाम्बभूव, उक्षामास (ಚಿಮುಕಿಸಿದನು) ;
ऊहाञ्चक्रे, ऊहाम्बभूव, ऊहामास (ಊಹಿಸಿದನು). ಹೀಗೆಯೇ अराञ्चकार
(ಹೋದನು, ಋ ಧಾತು), एधाञ्चक्रे (ಬೆಳೆದನು), ओखाञ्चकार (ಒಣಗಿತು).

ವಿಶೇಷ : (೧) ಪರಸ್ಮೈಪದಕ್ಕೆ ಕೃಧಾತುವಿನ ಪರಸ್ಮೈಪದದ ಲಿಟ್, ಆತ್ಮನೇ
ಪದಕ್ಕೆ ಕೃಧಾತುವಿನ ಆತ್ಮನೇಪದದ ಲಿಟ್ ರೂಪಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಭೂ, ಅಸ್ ಧಾತುಗಳ
ಪರಸ್ಮೈಪದದಲಿಡ್ರೂಪವೇ ಪರಸ್ಮೈಪದ, ಆತ್ಮನೇಪದ - ಎರಡಕ್ಕೂ ಬಂದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು
ಲಕ್ಷಿಸಿರಿ.

(೨) ಇನ್ದಾ ಇಚ್ಛಾಕಾರ | ಇನ್ದಾ ಇಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾರವು ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರದ ಹಿಂದಿರುವದರಿಂದ ಗುರು ; ಈಕ್ಷಾ ಇಚ್ಛಾಕ್ರೇ - ಇಲ್ಲಿ ಈ ದೀರ್ಘವಾದ್ದರಿಂದ ಗುರು. ಹೀಗೆ ಇ, ಉ, ಋಗಳು ಗುರುವಾಗಿರುವಲ್ಲ ಈ ಭೂತರೂಪವೇ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರೆ ಋಚ್ಛಾಧಾತುವಿಗೆ ಋ ಗುರುವಾಗಿದ್ದರೂ ಅನರ್ಚ (ಹೋದನು) ಎಂದೇ ರೂಪ ; ಅಂದರೆ ಆಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯವಿಲ್ಲ.

೪೭. (ಊರ್ಣಧಾತುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ) ಅನೇಕ ಸ್ವರಗಳುಳ್ಳ ಧಾತುಗಳಿಗೂ¹, ಕಾಸ್ (ಕೆಮ್ಮು) ಮುಂತಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೂ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಈ ಕೆಳಗೆ ಚಿನ್ತ್ ಧಾತುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಪುರುಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಧಾತುಗಳಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಚಿನ್ತ್ - ಯೋಚಿಸು

ಚಿನ್ತಿಯಾಮಾಸ	ಚಿನ್ತಿಯಾಮಾಸತು:	ಚಿನ್ತಿಯಾಮಾಸು:
ಚಿನ್ತಿಯಾಮಾಸಿಥ	ಚಿನ್ತಿಯಾಮಾಸಥು:	ಚಿನ್ತಿಯಾಮಾಸ
ಚಿನ್ತಿಯಾಮಾಸ	ಚಿನ್ತಿಯಾಮಾಸಿವ	ಚಿನ್ತಿಯಾಮಾಸಿಮ

ಚಿನ್ತಿಯಾಂಬಭೂವ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಬಭೂವತು:	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಬಭೂವು:
ಚಿನ್ತಿಯಾಂಬಭೂವಿಥ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಬಭೂವಥು:	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಬಭೂವ
ಚಿನ್ತಿಯಾಂಬಭೂವ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಬಭೂವಿವ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಬಭೂವಿಮ

ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕಾರ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರತು:	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರು:
ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕರ್ಥ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರಥು:	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರ
ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕಾರ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ವ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರಮ
” ಚಕರ		

ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರೇ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರಾತೇ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರೀ
ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರಥೇ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರಾಥೇ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರದ್ವೇ
ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರೇ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರವಹೇ	ಚಿನ್ತಿಯಾಂಚಕ್ರಮಹೇ

1. ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥ (ಪಾರಯತಿ), ಸನ್ನಂತ (ಪಿಪರಿಷತಿ) ; ಯಜ್ಞಂತ (ಬೋಧವೀತಿ), 'ನಾಮಧಾತು' (ತಪಸ್ಯತಿ) - ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿಶೇಷ : (೧) ಚಿನ್ಮುಕ್ತಾತು ೧೦ನೆಯ ಗಣ ಉಭಯಪದಿ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಕೃಧಾತುವಿನ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿದೆ.

(೨) ಉಷ್ (ಸುಡು), ವಿಡ್ (ತಿಳಿ), ಜಾಗ್ಯ (ಎಚ್ಚರು), ದರಿದ್ರ್ಯಾ (ಬಡವಾಗಿರು), ಭೀ (ಹೆದರು), ಹ್ರೀ (ನಾಚು), ಹು (ಹೋಮಮಾಡು) - ಇದಕ್ಕೆ ಪರೋಕ್ಷಭೂತದ ಎರಡು ರೂಪಗಳೂ ಉಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ :

೧. ತವೋಷ ಋಷತು: ಋಷು: | ಔಷಾಞ್ಚಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ

೨. ವಿವೇದ ವಿವಿದತು: ವಿವಿದು: | ವಿವಿಡಾಞ್ಚಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ

೩. ಜಜಾಗಾರ ಜಜಾಗರತು: ಜಜಾಗರು: | ಜಾಗರಾಞ್ಚಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ

೪. ದದರಿಡ್ರೌ ದದರಿಡ್ರತು: ದದರಿಡ್ರು: | ದರಿಡ್ರಾಞ್ಚಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ

ಆದರೆ ಕಾಸಾಞ್ಚಕ್ರೇ, ದಯಾಞ್ಚಕ್ರೇ, ಆಯಾಞ್ಚಕ್ರೇ, ಆಸಾಞ್ಚಕ್ರೇ, - ಇವುಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ರೂಪ.

ಪರೋಕ್ಷಭೂತದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಸಲಾಗುವುದು.

ಅಭ್ಯಾಸ ೨೬

1. ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ :

(उत्सङ्ग - ತೊಡೆ ; आहूय - ಕರೆದು)

स्वस्ति श्रीमन्महाराजाधिराजस्य भोजस्य प्रबन्धः कथ्यते । आदौ धाराराज्ये सिन्धुलसंज्ञो राजा चिरं प्रजाः पर्यपालयत् । तस्य वृद्धत्वे भोज इति पुत्रः समजनि (= संजज्ञे, समजायत) । स यदा पञ्चवार्षिकः, तदा पिता हि आत्मनो जरां ज्ञात्वा मुख्यामात्यान् आहूय अनुजं मुञ्जं महाबलम् आलोक्य पुत्रं च बालं वीक्ष्य विचारयामास - 'यदा अहं राज्यलक्ष्मीधारणसमर्थं सोदरम् अपहाय राज्यं पुत्राय प्रयच्छामि, तदा लोकापवादः । अथवा बालं मे पुत्रं मुञ्जो राज्यलोभाद् विषादिना मारयिष्यति । तदा दत्तमपि राज्यं वृथा, पुत्रहानिर्विशोच्छेदश्च ॥

लोभः प्रतिष्ठा पापस्य प्रसूतिलोभ एव च ।

द्वेषक्रोधादिजनको लोभः पापस्य कारणम् ॥

ಲೋಭಾತ್ ಕ್ರೋಧಃ ಪ್ರಭವತಿ ಕ್ರೋಧಾದ್ ದ್ರೋಹಃ ಪ್ರವರ್ತತೆ ।

ಲೋಭೇನ ನರಕಂ ಯಾತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞೋಽಪಿ ವಿಚಕ್ಷಣಃ ॥

ಮಾತರಂ ಪಿತರಂ ಪುತ್ರಂ ಭ್ರಾತರಂ ವಾ ಸುಹೃತ್ತಮಮ್ ।

ಲೋಭಾವಿಷ್ಟೋ ನರೋ ಹನ್ತಿ ಸ್ವಾಮಿನಂ ವಾ ಸಹೋದರಮ್ ॥

ಇತಿ ವಿಚಾರ್ಯ ರಾಜ್ಯಂ ಮುञ್ಜಾಯ ದತ್ವಾ ತದ್ಗುತ್ಸಾಡ್ಗೋ ಭೋಜಮಾತ್ಮಜಂ ಮುಮೋಚ ॥

೨. ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜಾಧಿಠರಾಜಸ್ಯ, ಸಿನ್ಧುಲಸಂಜ್ಞಃ, ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಧಾರಣಸಮರ್ಥಮ್ - ಇವುಗಳ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ ಹೇಗೆ ?

೩. ಇಲ್ಲಿರುವ ಧಾತುಗಳ ಪರೋಕ್ಷಭೂತದ ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿ :

ಜ್ಞೌ (ತಿಳಿದನು), ; ಜ್ಞೇ (ಹುಟ್ಟಿದನು)¹ ; ಆಜುಹಾವ, ಆಜುಹುವೆ (ಕರೆದನು) ; ಆಲುಲೋಕೇ (ಕಂಡನು) ; ವೀಕ್ಷಾಂವಕ್ರೇ, ವೀಕ್ಷಾಂವಭುವ, ವೀಕ್ಷಾಮಾಸ (ಕಂಡನು) ; ಅಪಜಹೌ (ಬಿಟ್ಟನು) ; ಪ್ರದದೌ (ಕೊಟ್ಟನು) ; ಮಾರಯಾಮಾಸ (ಕೊಂದನು) ; ಪ್ರಬಭೂವ (ಹುಟ್ಟಿದನು) ; ಪ್ರವವೃತೇ (ಉಂಟಾಯಿತು) ; ಯೌ (ಹೋದನು) ; ಜಘಾನ (ಕೊಂದನು).

೪೮. ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ; ಇನ್ನೊಂದು ದೂರದಲ್ಲಿ ಆದೀತೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲವು.

ಸಾಮಾನ್ಯಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು

ಪರಸ್ಪ್ರೀಪದ			ಆತ್ಮನೇಪದ		
ಸ್ಯತಿ	ಸ್ಯತಃ	ಸ್ಯಂತಿ	ಸ್ಯತೇ	ಸ್ಯತೇ	ಸ್ಯಂತೇ
ಸ್ಯಸಿ	ಸ್ಯಥಃ	ಸ್ಯಥ	ಸ್ಯಸೇ	ಸ್ಯಥೇ	ಸ್ಯಥೇ
ಸ್ಯಾಮಿ	ಸ್ಯಾವಃ	ಸ್ಯಾಮಃ	ಸ್ಯೇ	ಸ್ಯಾವಹೇ	ಸ್ಯಾಮಹೇ

೧. ಇದು ಜನೀ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ (ಹುಟ್ಟು) ಎಂಬ ಉನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುವಿನ ಪರೋಕ್ಷಭೂತ. 'ಜ್ಞಾ' ಅವಚೋಧನೇ (ತಿಳಿ) ಎಂಬ ಉನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುವೂ ಉಭಯ ಪದಿ ; ಆದರೆ ಸಂಜ್ಞಾ (ತಿಳಿ), ಅವಜ್ಞಾ (ಅಲ್ಲಗಳೆ), ಪ್ರಜ್ಞಾ (ಅರಿತುಕೊ), ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ (ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಹೇಳು) - ಹೀಗೆ ಉಪಸರ್ಗಗಳೊಡನೆ ಇರುವಾಗ ಯಾವಾಗಲೂ ಆತ್ಮನೇಪದಿಯೇ.

೪೯. ಅನದ್ಯತನಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿವು :

ಪರಸ್ಮೈಪದ			ಆತ್ಮನೇಪದ		
ತಾ	ತಾರೌ	ತಾರಃ	ತಾ	ತಾರೌ	ತಾರಃ
ತಾಸಿ	ತಾಸ್ಥಃ	ತಾಸ್ಥ	ತಾಸೇ	ತಾಸಾಥೇ	ತಾಥ್ವೇ
ತಾಸ್ಮಿ	ತಾಸ್ವಃ	ತಾಸ್ಮಃ	ತಾಹೇ	ತಾಸ್ವಹೇ	ತಾಸ್ಮಹೇ

ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗಲೂ ಸೇಟ್, ವೇಟ್, ಅನಿಟ್ - ಎಂಬ ಭೇದಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದಂತೆಯೇ ಅಂತ್ಯಸ್ವರಕ್ಕೂ ಉಪಾಂತ್ಯಪ್ರಸ್ವಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೃ - ಮಾಡು(೮)

ಪರಸ್ಮೈಪದ			ಆತ್ಮನೇಪದ		
कर्ता	कर्तारौ	कर्तारः	कर्ता	कर्तारौ	कर्तारः
कर्तासि	कर्तास्थः	कर्तास्थ	कर्तासे	कर्तासाथे	कर्ताथ्वे
कर्तास्मि	कर्तास्वः	कर्तास्मः	कर्ताहि	कर्तास्वहे	कर्तास्महे

ಹೀಗೆಯೇ ನೇತಾಸ್ಮಿ, ನೇತಾಹೇ ; ಪತಿತಾಸ್ಮಿ, ಇಕ್ಷಿತಾಹೇ ಇತ್ಯಾದಿ.

೫೦. ಇಷ್ (೬) - ಇಚ್ಛಿಸು. ಇದಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಮೈಪದದಲ್ಲಿಯೇ ಎರಡು ರೂಪಗಳು.

एषिता	एषितारौ	एषितारः	एष्ठा	एष्ठारौ	एष्ठारः
एषितासि	एषितास्थः	एषितास्थ	एष्ठासि	एष्ठास्थः	एष्ठास्थ
एषितास्मि	एषितास्वः	एषितास्मः	एष्ठास्मि	एष्ठास्वः	एष्ठास्मः

ಇದರಂತೆ ಸಹಿತಾ - ಸೊಡಾ (೧) ಲೋಭಿತಾ - ಲೋಭಾ (೧-೪) ; ರೇಷಿತಾ - ರೇಷಾ (೧-೪) ಮುಂತಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಧಧಾತುಕಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರವಾದಾಗ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಇಕಾರಾಗಮ.

ವಿಶೇಷ : ಕ್ಲೃಪ್‌ಧಾತುವಿಗೆ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಮೈಪದವೂ ಬರುವುದುಂಟು ; ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಇಕಾರಾಗಮವಿಲ್ಲ. ಉದಾ :

ಕಲ್ಪಯತಿ ಕಲ್ಪಯತಃ ಕಲ್ಪಯಂತಿ | ಕಲ್ಪಯತೇ ಕಲ್ಪಯೇತೇ ಕಲ್ಪಯಂತೇ |
ಕಲ್ಪಿಷ್ಯತೇ ಕಲ್ಪಿಷ್ಯೇತೇ ಕಲ್ಪಿಷ್ಯಂತೇ ||

ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುವೆವು.

ಅಭ್ಯಾಸ ೨೨

೧. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳ ಧಾತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಎಲ್ಲಾ ಪುರುಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರೂಪಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸುರರ ಮನೋಭಾವಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಅರ್ಥವನ್ನು ಊಹಿಸಿರಿ.

ಇದಮಸ್ತೀದಮಪಿ ಮೇ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಪುನರ್ಧನಮ್ ||೧||

ಅಸೌ ಮಯಾ ಹತಃ ಶತ್ರುಹ್ನಿಷ್ಯೇ ಚಾಪರಾನಪಿ |

ईश्वरोऽहमहं भोगी सिद्धोऽहं बलवान्सुखी ||२||

आढ्योऽभिजनवानस्मि कोऽन्योस्ति सदृशो मय |

यक्ष्ये दास्यामि मोदिष्य इत्यज्ञानविमोहिताः ||३||

2. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಕುರಿತ ರಾಮನ ವಾಕ್ಯಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅನದೃತನಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪೂರ ಬರೆಯಿರಿ :

[ಗಾಹಿತಾಸೇ - ಪ್ರವೇಶಿಸುವೆ ; ಅಧಿತ್ಯಕಾಃ - ಪರ್ವತದ ಮೇಲುಭಾಗಗಳು ;
ವ್ಯುತ್ಕ್ರಾಂತವರ್ತಮನಃ - ದಾರಿಯನ್ನು ದಾಟಿರುವ ; ಸಹಜ್ಯೋತ್ಸನಾಕ್ರುಮುದ್ವತಿಃ -
ಬೆಳುದಿಂಗಳೊಡನೆ ಇರುವ ನೈದಿಲೆಗಳಿರುವ.]

ततो रामो हनूमन्तमुक्तवान् हृष्टमानसम् |

अयोध्यां श्वः प्रयातासि कपे भरतपालिताम् ||१||

गाहितासे नभो भूयः स्फुटन्मेघघटावलि |

ईक्षितासेऽम्भसां पत्युः पयः शिशिरशीकरम् ||२||

सेवितासे प्लवङ्ग त्वं महेन्द्राद्रेरಧಿತ್ಯಕಾಃ |

व्युत्क्रान्तवर्त्मनो भानोः सहज्योत्सनाಕ್ರುमुद्वतिः ||३||

೧೭. ಮಿತ್ರಭೇದ: (ಅನುವೃತ್ತ:)

೫೧. ದಮನಕೋಽಪಿ ತಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಸಂಜ್ಜೀವಕಸಕಾಶಂ ಪ್ರಸ್ಥಿತ: ಸಹರ್ಷಮ್ ಅಚಿಂತಯತ್
'ಅಹೋ, ಪ್ರಸಾದಸಂಮುಖೋ ನ: ಸ್ವಾಮಿ ವಚನವಶಗಶ್ಚ ಸಂವೃತ್ತ: | ತನ್ನಾಸ್ತಿ ಧನ್ಯತರೋ ಮಮ ||'

ಅಥ ಸಂಜ್ಜೀವಕಸಕಾಶಮ್ ಆಸಾಹ್ಯ ಸಪ್ರಶ್ರಯಮ್ ಉವಾಚ - 'ಭೋ ಮಿತ್ರ, ಪ್ರಾರ್ಥಿತೋಽಸೌ
ಮಯಾ ಭವದರ್ಥೇ ಸ್ವಾಮಿ ಅಭಯಪ್ರದಾನಮ್ | ತದ್ ವಿಶ್ರಮ್ಭಂ ಗಮ್ಯತಾಮ್ |' |' ಪರಂ ತ್ವಯಾ ರಾಜಪ್ರಸಾದಮ್
ಆಸಾಹ್ಯ ಮಯಾ ಸಹ ಸಮಯಧರ್ಮೇಣ ವರ್ತಿಸತವ್ಯಮ್ | ನ ಗರ್ವಮಾಸಾಹ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಭುತಯಾ ವಿಚರಣೀಯಮ್ |
ಅಹಮಪಿ ತವ ಸಡ್ಕೇತೇನ ಸರ್ವಾ ರಾಜ್ಯಧುರಮ್ ಅಮಾತ್ಯಪದವಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಉದ್ಧರಿಸ್ಯಾಮಿ | एवं
ಕೃತೇ ದ್ವಯೋರಪ್ಯಾವಯೋ: ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಭೋಗ್ಯಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||

ಸಂಜ್ಜೀವಕ ಆಹ - 'ಭದ್ರ, ಉಪಮಿತತ್ | ಯದ್ ಭವತಾ ಅಭಿಹಿತಮ್ ತದೇವ ಮಯಾ
ಕರ್ತವ್ಯಮ್' ಇತಿ ||

ದಮನಕನೂ ಆ (ಸಿಂಹವನ್ನು) ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಸಂಜೀವಕನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ (ಹೋಗಲು)
ಹೊರಟು ಹರ್ಷದೊಡನೆ (ಹೀಗೆಂದು) ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡಿತು : 'ಆಹಾ ! ನಮ್ಮ
ಧನಿಯು (ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಮುಮ್ಮೊಗನಾದಂತೆ =) ಒಲಿಯುವ ಹಾಗೆ (ಇದಾನೆ),
(ಮಾತಿಗೆ ವಶನಾಗುವವ =) ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವವನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
(ನನಗೆ =) ನನಗಿಂತ ಧನ್ಯನು. (ಇನ್ನು) ಯಾರೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ !'

ಆ ಬಳಿಕ ಸಂಜೀವಕನ (ಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ =) ಬಳಿಗೆ ಬಂದು
ವಿನಯದಿಂದ ಇಂತೆಂದಿತು : 'ಅಯ್ಯ ಮಿತ್ರ, (ಆ ಸ್ವಾಮಿಯು ನಿನ್ನ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ
ಅಭಯಪ್ರದಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು =) ಆ ಧನಿಯನ್ನು ಅಭಯಪ್ರದಾನ
ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ
=) ಏನೂ ಯೋಚಿಸದೆ (ಹೋಗಲ್ಪಡಲಿ =) ಹೊರಡು. ಆದರೆ ರಾಜಪ್ರಸಾದವನ್ನು
ಹೊಂದಿ(ದ ಮೇಲೆ), (ನಿನ್ನಿಂದ ನನ್ನೊಡನೆ ಸಮಯಧರ್ಮದಿಂದ ನಡೆದು
ಕೊಳ್ಳೋಣವಾಗಬೇಕು =) ನೀನು ನಾನು ಹೇಳುವ ಹಾಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ;
(ಗರ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿ =) ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ (ತನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವದಿಂದ ನಡೆಯಲ್ಪಡ
ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ =) ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ನಾನೂ (ನಿನ್ನ ಸಂಕೇತ

೧. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು 'ಇತಿ' ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ; ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ.

ದಿಂದ =) ನೀನು ಹೇಳುವಂತೆ, ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನೆಲ್ಲ (ಅಮಾತ್ಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ =) ಅಮಾತ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು (ಉದ್ಧರಿಸುವೆನು =) ನಿರ್ವಹಿಸುವೆನು. (ಹೀಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರೆ =) ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ (ರಾಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಭೋಗ್ಯವಾಗುವದು =) ನಾವಿಬ್ಬರೂ ರಾಜ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಿರಬಹುದಾಗುವದು.'

ಸಂಜೀವಕನು 'ಅಪ್ಪ, (ಇದು ಹೀಗೆಯೇ =) ಹಾಗೇ ಸರಿ. (ಯಾವದು ನಿನ್ನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಅದೇ ನನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು =) ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಮಾಡುವೆನು'.

ಚಿಂತನ

೧. ದಮನಕೋಽಪಿ | ಇಲ್ಲಿ 'ಅಪಿ' ಶಬ್ದವು 'ಇತ್ತ ದಮನಕನು' ಎಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೨. ಪ್ರಣಮ್ಯ | ಪ್ರಣತ್ಯ ಎಂದೂ ರೂಪವುಂಟು. ಉಪಸರ್ಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನತ್ಯಾ ; ತ್ವಾಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರಿದರೆ ಅಗುವ ಭೂತಕೃದಂತಾವ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಧಾತುವಿಗೆ ಉಪಸರ್ಗವು ಸೇರಿದಾಗ ತ್ವಾಕ್ಕೆ ಬದಲು 'ಯ' ಸೇರುವದು ; (ಸಂಸ್ಕೃತವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕ್ವಾನ್ತ, ಲ್ಯಬನ್ತಗಳೆನ್ನುವರು.) ಧಾತುವು ಹ್ರಸ್ವಸ್ವರಾಂತವಾಗಿದ್ದರೆ ಯಕ್ಕೆ ಬದಲು ತ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೃನ್ನಾಮಗಳ ಮತ್ತು ಕ್ವಾನ್ತಲ್ಯಬನ್ತಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ನೆನಪಿಡುತ್ತಾ ಹೋಗಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ :

ಜ್ಞಾತ್ವಾ, ವಿಜ್ಞಾಯ ; ದತ್ವಾ, ಆದಾಯ ; ಕೃತ್ವಾ, ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ; ಇತ್ವಾ, ಪ್ರೇತ್ಯ ; ಭೂತ್ವಾ ; ಅನುಭೂಯ ; ಜಿತ್ವಾ, ಪರಾಜಿತ್ಯ - ಇವು ಕ್ವಾಂತಲ್ಯಬನ್ತಗಳು ; ಜ್ಞಾನಮ್, ದಾನಮ್, ಕರಣಮ್, ಅಯನಮ್, ಭಾವನಮ್, ಜಯಃ - ಇವು ಕೃನ್ನಾಮಗಳು.

೩. ಸ್ಞೋವಕಸಕಾಶಮ್ 'ಸ್ಞೋವಕಂ ಪ್ರತಿ | 'ಸ್ಞೋವಕಮ್' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಆದರೂ ಆದೀತು. ಹಿಂದಿನ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾಮಿನಃ ಸಕಾಶಾದ್ ಅಭಯದಕ್ಷಿಣಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಂಚಮಿಯೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಶಬ್ದವನ್ನುಪಯೋಗಿಸಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ.

೪. ಪ್ರಸಾದಸಂಮುಖಃ | ಇದರ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥದ ಮಾತು 'ಪ್ರಸಾದಪರಾಙ್ಮುಖಃ ;

೫. ಧನ್ಯತರೋ ಮಮ | ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಬದಲು ಇಂಥ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠಿಯನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವದುಂಟು.

೬. ಸ್ಞೋವಕಸಕಾಶಮಾಸಾದ್ಯ ಸ್ಞೋವಕಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ |

೭. ಭವದರ್ಥೇ | (ನಿನ್ನ ಪ್ರಯೋಜನದಲ್ಲಿ) ನಿನಗೋಸ್ಕರ, ನಿನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಮದರ್ಥೇ ; ಎಂದಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ.

೮. ಮಯಾ ಸಹ ಸಮಯಧರ್ಮೇಣ ವರ್ತಿತವ್ಯಮ್ | ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕ ಕೃದಂತವಿದು

(should conduct yourself). 'ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು' ಎಂದರ್ಥ. ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನ ವಿಚರಣೀಯಮ್' (ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು) ಎಂದಿರುವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

೯. ಏವಂ ಕೃತೇ | ತಥಾನುಷ್ಠಿತೇ ಎಂಬರ್ಥದ ವಾಕ್ಯವಿದು.

೧೦. ರಾಜ್ಯಧುರಮ್ | ಋಕ್, ಪೂಃ, ಅಪ್ ; ಧೂಃ, ಪಥಿನ್ - ಸಮಾಸಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಆಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ರಾಜ್ಯಧುರಾಮ್' ಎಂದು ಆಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು ; ಸಮಾಸಾಂತವಿಧಿಯು ನಿತ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಯಮದಿಂದ ಈಗ ಇರುವ 'ರಾಜ್ಯಧುರಮ್' ಎಂಬ ಋಕಾರಾಂತಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಹೇಗೋ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

೧೧. ಭೋಗ್ಯಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ | ಭೋಗ್ಯವಾದೀತು ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆಯೇ ತೇನ ಕಿಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ? ಅದರಿಂದೇನಾದೀತು ? ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮೈಕವಚನದಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಗವೂ ಇರುತ್ತದೆ : 'ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ' |

೧೨. ತದೇವ ಮಯಾ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ | 'ತಥೈವ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೨೮

೨೯ನೆಯ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಾಂತಲ್ಯಬನ್ತಾವ್ಯಯಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿರಿ.

ಉದಾ : 'ಕಥಯಿತ್ವಾ', 'ಪರಿಪಾಲ್ಯ', 'ಸಂಜನ್ಯ' - ಇತ್ಯಾದಿ |

೪೨. एवमभिहिते दमनकस्तमादाय पिङ्गलकसकाशमगमत् (अगच्छत्, जगाम) । आह च 'देव, एष मया नीतः स सञ्जीवकः । अधुना देवः प्रमाणम् ॥'

सञ्जीवकोऽपि तं सादरं प्रणम्य अग्रतः सविनयं स्थितः । पिङ्गलकोऽपि तस्य पीनायतककुञ्चतो नखकुलिशालङ्कृतं दक्षिणपाणिम् उपरि दत्त्वा मानपुरःसरम् उवाच 'अपि शिवं भवतः ? कुतस्त्वम् अस्मिन् वने विजने समायातोऽसि ?'

तेनापि आत्मवृत्तान्तः कथितः । यथा वर्धमानेन सह वियोगः संजातः, तथा सर्वं निवेदितम् ॥

तच्छ्रुत्वा पिङ्गलकः सादरतरं तमुवाच - 'वयस्य, न भेतव्यम् । मद्भुजपञ्जर-परिरक्षितेन यथेच्छं त्वया अधुना वर्तितव्यम् । अन्यच्च नित्यं मत्समीपवर्तिना भाव्यम् । यतः कारणात् बह्वपायं रौद्रसत्त्वनिषेवितं वनं गुरुणामपि सत्त्वानाम् ಅಸೇವ್ಯಮ್, ಕುತಃ ಶಿಷ್ಯಭೋಜಿನಮ್ ?'

एवमुक्त्वा सकलमृगपरिवृतो यमुनाकच्छम् अवतीर्य उदकग्रहणं कृत्वा स्वेच्छया
तदेव वनं प्रविष्टः । ततश्च करटकदमनकनिक्षिप्टराज्यभारः सञ्जीवकेन सह
सुभाषितगोष्ठीम् अनुभवन्नास्ते ॥

(ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡಲು = ಸಂಜೀವಕನು) ಹೀಗೆನ್ನಲು, ದಮನಕನು ಅದನ್ನು
(ತೆಗೆದುಕೊಂಡು =) ಕರೆದುಕೊಂಡು ಪಿಂಗಲಕನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು. ಮತ್ತು
(ಹೀಗೆಂದು) ಹೇಳಿತು : 'ಬುದ್ಧಿ, (ಆ ಈ ಸಂಜೀವಕನು ನನ್ನಿಂದ ತರಲ್ಪಟ್ಟಿತು =)
ಇಗೋ, ಆ ಸಂಜೀವಕನನ್ನು ಕರೆತಂದಿದ್ದೇನೆ. (ಈಗ ದೇವನು ಪ್ರಮಾಣವು =)
ಇನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯವರು ತಿಳಿದಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು.

ಸಂಜೀವಕನೂ ಆ (ಸಿಂಹವನ್ನು) ಆದರದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಮುಂದುಗಡೆ
ವಿನಯದಿಂದ ನಿಂತುಕೊಂಡಿತು. ಪಿಂಗಲಕನೂ ಆ ದಪ್ಪನಾದ ಅಗಲವಾದ ಹಿಳಿಲುಳ್ಳ,
(ಸಂಜೀವಕನ) ಮೇಲೆ ಉಗುರುಗಳೆಂಬ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ =)
ಚೂಪಾದ ಉಗುರುಗಳುಳ್ಳ ಬಲಗೈಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿನಗೆ
ಕ್ಷೇಮವೆ ? ಜನರಿಲ್ಲದ ಈ (ವನದಲ್ಲಿ =) ಕಾಡಿಗೆ ಏಕೆ ಬಂದಿದ್ದೀಯೆ ?' ಎಂದಿತು.

(ಅದರಿಂದಲೂ ತನ್ನ ವೃತ್ತಾಂತವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು =) ಅದೂ ತನ್ನ
ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿತು ; (ವರ್ಧಮಾನನೊಡನೆ ಹೇಗೆ ವಿಯೋಗವಾಯಿತೋ
ಹಾಗೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು =) ವರ್ಧಮಾನನಿಂದ ಅಗಲಿದ ಪ್ರಕಾರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ
ತಿಳಿಸಿತು.

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಿಂಗಲಕನು (ಬಹಳ ಆದರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವದಾಗಿ =) ಬಹಳ
ಆದರದಿಂದ 'ಗೆಳೆಯ, (ಹೆದರಬಾರದು =) ಅಂಜದಿರು. (ನನ್ನ ಭುಜಪಂಜರದಲ್ಲಿ
ರಕ್ಷಿತನಾದ ನಿನ್ನಿಂದ =) ನನ್ನ ಬಾಹುಬಲದಿಂದ ರಕ್ಷಿತನಾಗಿ ನೀನು (ಹೇಗೆ ಇಚ್ಛೆಯೋ
ಹಾಗೆ ಈಗ ಇರಬೇಕು =) ಮನಬಂದಂತೆ ಇರಬಹುದು. ಮತ್ತೊಂದೇನೆಂದರೆ, ನಿತ್ಯವೂ
ನನ್ನ (ಸಮೀಪಪರ್ತಿಯಾದವನಿಂದ ಇರೋಣಾಗಬೇಕು =) ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ
ಇರಬೇಕೆ. (ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಂದರೆ =) ಏಕೆಂದರೆ ಬಹಳ ಅಪಾಯಗಳುಳ್ಳ
(ಭಯಂಕರವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾಗಿರುವ =) ಕ್ರೂರಪ್ರಾಣಿಗಳಿರುವ (ಈ
ಕಾಡು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ (ಸೇವ್ಯವಲ್ಲ =) ವಾಸಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾದದ್ದು.
(ಹುಲ್ಲುಮೇಯುವವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಂದ ? =) ಇನ್ನು ಹುಲ್ಲುಮೇಯುವ (ನಿಮ್ಮಂಥ
ವರಿಗೆ ಹೇಗೆ (ವಾಸಯೋಗ್ಯವಾದೀತು ?)

ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ (ಎಲ್ಲಾ ಮೃಗಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟು =) ಎಲ್ಲಾ ಮೃಗಗಳೊಡನೆ, ಯಮುನೆಯ ದಡವನ್ನು ಇಳಿದು (ನೀರಿನ ಗ್ರಹಣವನ್ನು ಮಾಡಿ =) ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು (ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ =) ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಅದೇ ವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು. ಮತ್ತು ಆ ಬಳಿಕ (ಕರಟಕದಮನಕರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ರಾಜ್ಯಭಾರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ =) ಕರಟಕದಮನಕರುಗಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಸಂಜೀವಕನೊಡನೆ (ಸುಭಾಷಿತದ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು =) ಸರಸಸಲ್ಲಾಪವನ್ನು (ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ =) ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದುಕೊಂಡಿತ್ತು.

ಚಿಂತನ

೧. ಏವಮಭಿಹಿತೇ | ಹೀಗೆನ್ನಲಾಗಿ 'ಆಮೇಲೆ' ಎಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬಳಸಿದ ವಾಕ್ಯವಿದು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಸಂಜೀವಕೇನ' ಮುಂತಾದ ಕರ್ತೃಪದವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಊಹಿಸಬಹುದೆಂದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

೨. ಏಷ ಮಯಾ ನೀತಃ ಸ ಸಂಜೀವಕಃ | 'ಇಗೊ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಏಷ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಬಳಸುವರು. ಉದಾ : ಏಷೋಽಹಮಾಗತಃ - ಇಗೊ ಬಂದೆ.

೩. 'ಸಾದರಮ್' 'ಸವಿನಯಮ್' ಇವಕ್ಕೆ 'ಆದರೇಣ ಸಹ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ ತದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ' ಎಂಬಂತೆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದು ಅವ್ಯಯೀಭಾವ. ಆದರದಿಂದ ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿದರೆ ಸಾಕಾಗುವದು. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದಾಗಲೂ 'ತರ' ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವರು ; ಆಗ ಬಹಳ ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸಾದರತರಮ್ ಅತಿಶಯೇನ ಸಾದರಮ್ |

೪. ನಖಿಕುಲಶಾಲಜ್ಞತಮ್... ದತ್ತ್ವಾ | ೩.೨ನೆಯ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಇದೇ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಇದು ತನ್ನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ರೀತಿ.

೫. ಯಥಾ ವರ್ಧಮಾನೇನ... | ಇಲ್ಲಿ ಸಂಜೀವಕನು ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಪಿಂಗಲಕನು ದಮನಕನು ತನಗೆ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಕವಿ ಹೇಳುವದನ್ನು ಮರೆತಿದಾನೆ ; ಅಥವಾ ಮೊದಲು ಸಂಜೀವಕನು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಗೆ ಹಾಗೆ ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನು ಜಂಭಕೊಚ್ಚಿ ಕೊಂಡಿರಬಹುದೆಂದು ಸಿಂಹವು ತಿಳಿದಿರಬಹುದು.

೬. ಯಥೇಚ್ಛಮ್ | 'ಇಚ್ಛಾಮನತಿಕ್ರಮ್ಯ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ ತದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ಅವ್ಯಯೀಭಾವ.

೭. ವರ್ತಿತವ್ಯಮ್ | ಇರಬೇಕು ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ, ಇರಬಹುದು ಎಂದರ್ಥ. ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥ (potential) ಕೃದಂತಕ್ಕೆ ಆದೀತು (can) ಆಗಬಹುದು (may) ಆಗಬೇಕು (should, ought, must) - ಎಂಬರ್ಥಗಳು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಆಗುತ್ತವೆ.

೮. ಅನ್ಯಚ್ಛ | 'ಅಪಿ ಚ', 'ಕಿಂಚ್ಛ', 'ಕಿಂಚ್ಛಾನ್ಯತ್' - ಇವನ್ನೆಲ್ಲ 'ಮತ್ತೊಂದು ಮಾತೇನೆಂದರೆ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವರು.

೯. ಯತಃ ಕಾರಣಾತ್ | ಯತ್ಕಾರಣಮ್, ಯಸ್ಮಾತ್ - ಎಂದೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು.

೧೦. ಬಹ್ವಪಾಯಮ್ | 'ಬಹವಃ ಅಪಾಯಾಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ತತ್ |' - ಇದೇ ಶಬ್ದವನ್ನು ೨೫ನೆಯ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ.

೧೧. ಗುರೂಣಾಮಪಿ ಸತ್ತ್ವಾನಾಮ್ ಅಸೇವ್ಯಂ ಕುತಃ ಶಷ್ಟಭೋಜಿನಾಮ್ | ಇಲ್ಲಿರುವ ಕುತಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಿಂ ಪುನಃ, ಕೈವ ಕಥಾ - (ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದೇನು) ಎಂದೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. 'ಗುರೂಣಾಮಪಿ ನ ಸೇವ್ಯಮ್, ಪ್ರಾಗೇವ ನ ಶಷ್ಟಭೋಜಿನಾಮ್' ಎಂದೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು.

೧೨. ಸುಭಾಷಿತಗೋಷ್ಠೀ | ನೀತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವ ಸಂಭಾಷಣೆಯ (ಸುಖ).

೧೩. ಅನುಭವನ್ನುಸ್ತೇ = 'ಅನುಭವನ್ ಕಾಲಂ ನಯತೇ' | ಹೀಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ವರ್ತಮಾನಕೃದಂತದ ಮುಂದೆ 'ಅಸ್ತೇ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದದ ಅನುಪ್ರಯೋಗವಾಗುವುದು.

ಅಭ್ಯಾಸ ೨೯

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿಮಾಡಿ ಬರೆಯಿರಿ :

೧. ಇದಾನಿಂ ಪ್ರಸಾದಸಮ್ಮುಖೋ ನಃ ಸ್ವಾಮಿ, ವಚನವಶಗಾಶ್ಚ ಸಂವೃತ್ತಃ ; ಪೂರ್ವಂ ತು.....|

೨. ಪ್ರಾರ್ಥಿತೋಽಸೌ ಸ್ವಾಮಿ ಭವದರ್ಶೇ ಅಭಯದಕ್ಷಿಣಾಮ್, ತೇನ ಚ.....; ಕಿಂ ಭವತಾಪಿ ತಸ್ಮೈ.....| ೩. एवं ಕೃತೇ ದ್ವಯೋರಪ್ಯಾವಯೋಃ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಭೋಗ್ಯಾ ಭವತಿ | ನೋ ಚೇತ್ .....||

೧೮. ಧಾತುಗಣಗಳ ಎರಡನೆಯ ಗುಂಪು

೫೩. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ (೩, ೫, ೮, ೯ನೆಯ ಗಣಗಳ) ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿರಿ :

ಯತ್ ಕರೋಷಿ ಯದೃನಾಸಿ ಯಜ್ಜುಹೋಷಿ ದದಾಸಿ ಯತ್ |

ಯತ್ ತಪಸ್ಯಸಿ ಕೌಂತೇಯ ತತ್ ಕುರುಷ್ವ ಮದರ್ಪಣಮ್ ||೧||

೧. ಯಾವದನ್ನು ಮಾಡುವೆಯೋ, ಯಾವದನ್ನು ತಿನ್ನುವೆಯೋ, ಯಾವದನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವೆಯೋ, ಯಾವದನ್ನು ದಾನಮಾಡುವೆಯೋ, ಯಾವದನ್ನು ತಪಸ್ಸುಮಾಡುವೆಯೋ, ಎಲೈ ಕೌಂತೇಯನೇ, ಅದನ್ನು (ನನ್ನ ಅರ್ಪಣವನ್ನು ಮಾಡು =) ನನಗೆ ಅರ್ಪಿಸು.

यच्चाप्नोति यदादत्ते यच्चात्ति विषयानिह ।

यच्चास्य सन्ततो भावस्तस्मादात्मेति कीर्त्यते ॥२॥

೨. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೋ, ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೋ, ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ (ಈತನಿಗೆ ಸಂತತವಾಗಿ ಇರುವಿಕೆಯಿದೆಯೋ =) ಈತನು ಕಡಿವಡೆಯದೆ ಇರುತ್ತಾನೋ ಅದರಿಂದ 'ಆತ್ಮನು' (ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ =) ಎನ್ನುವರು.

तृष्णां छिन्धि भज क्षमां जहि मदं पापे रति मा कृथाः ।

सत्यं ब्रह्मनुयाहि साधुपदवीं सेवस्व विद्वज्जनम् ॥

मान्यान् मानय विद्विषोऽप्यनुनय प्रख्यापय प्रश्रयम् ।

कीर्तिं पालय दुःखिते कुरु दयामेतत् सतां चेष्टितम् ॥३॥

೩. (ಬರಿಯ) ಬಯಕೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು, ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊ, ಮದವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸು, ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಡ, ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು, ಸಾಧುಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು, (ವಿದ್ವಜ್ಜನರನ್ನು =) ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಜನರನ್ನು ಸೇವಿಸು, ಮಾನ್ಯರನ್ನು ಗೌರವಿಸು, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು, ವಿನಯವನ್ನು (ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸು =) ತೋರ್ಪಡಿಸು, ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊ, ದುಃಖಿತನಾದವನಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನು ಮಾಡು. ಇದು ಸತ್ಪುರುಷರ (ವ್ಯಾಪಾರವು =) ನಡತೆ.

अशुभानि निराचष्टे तनोति शुभसन्ततिम् ।

स्मृतिमात्रेण यत्पुंसां ब्रह्म तन्मङ्गलं परम् ॥४॥

೪. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ನೆನೆದಮಾತ್ರದಿಂದ ಮನುಷ್ಯರ ಅಮಂಗಲಗಳನ್ನು ತೊಲಗಿಸುತ್ತದೆಯೋ, ಶುಭಸಂತತಿಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪರಮಮಂಗಲವು.

೫೪. ೧, ೪, ೬, ೧೦ನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ೨ನೆಯ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ೨, ೩, ೫, ೭, ೮, ೯ - ಈ ಗಣಗಳ ಧಾತುಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಬರೆಯುತ್ತೇವೆ :

೨. ಅತ್ತಿ, ನಿರಾಚ್ಛೇ, ಬ್ರೂಹಿ, ಜಹಿ, ಅನುಯಾಹಿ । ೭. ಛಿನ್ಧಿ ।
 ೩. ಜುಹೋಷಿ, ದದಾಸಿ, ಆದತ್ತೇ । ೮. ಕರೋಷಿ, ತನೋತಿ, ಕುರು ।
 ೫. ಆಪ್ನೋತಿ । ೯. ಅಶನಾಸಿ ।

ವಿಶೇಷ : 'ಮಾ ಕೃಧಾಃ' ಈ ರೂಪವು ಉಚ್ (ಭೂತನಾಮಾನ್ಯ) ; ಇದರ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ತಿಳಿಯಿಸುವೆವು.

ಈ ಗುಂಪಿನ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

ಪರಸ್ಮೈಪದ

ಆತ್ಮನೇಪದ

ಲಟ್

ತಿ	ತ:	ಅನ್ತಿ	ತೆ	ಆತೇ	ಅತೇ
ಸಿ	ಥ:	ಥ	ಸೇ	ಆಥೇ	ಧ್ವೇ
ಮಿ	ವ:	ಮ:	ಏ	ವಹೇ	ಮಹೇ

ಲಜ್

ತ್	ತಾಮ್	ಅನ್	ತ	ಆತಾಮ್	ಅತ
ಸ್	ತಮ್	ತ	ಥಾ:	ಆಥಾಮ್	ಧ್ವಮ್
ಅಮ್	ವ	ಮ	ಐ	ವಹಿ	ಮಹಿ

ಲೋಟ್

ತು-ತಾತ್	ತಾಮ್	ಅನ್ತು	ತಾಮ್	ಆತಾಮ್	ಅತಾಮ್
ಹಿ	ತಮ್	ತ	ಸ್ವ	ಆಥಾಮ್	ಧ್ವಮ್
ಆನಿ	ಆವ	ಆಮ	ಏ	ಆವಹೈ	ಆಮಹೈ

ವಿಧಿಲಿಜ್

ಯಾತ್	ಯಾತಾಮ್	ಯು:	ಐತ	ಐಯಾತಾಮ್	ಐನ್
ಯಾ:	ಯಾತಮ್	ಯಾತ	ಐಥಾ:	ಐಯಾಥಾಮ್	ಐಧ್ವಮ್
ಯಾಮ್	ಯಾವ	ಯಾಮ	ಐಯ	ಐವಹಿ	ಐಮಹಿ

ವಿಶೇಷ : (1) ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿನ ೪ ಗಣಗಳ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿರಿ. ಪರಸ್ಮೈಪದಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞಾಫಲದ 'ಹಿ' ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕವು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದಿವೆ.

(೨) ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ತಮಾನ ಮತ್ತು ಅನದ್ಯತನಭೂತಗಳ ಎಲ್ಲಾ ಪುರುಷಗಳ ಏಕವಚನಗಳೂ ಆಜ್ಞಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷೈಕವಚನ, ಉತ್ತಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವಚನಗಳು - ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರದಲ್ಲಿ ; ಆತ್ಮನೇಪದದಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞಾರ್ಥದ ಉತ್ತಮ ಪುರುಷದ ಎಲ್ಲಾ ವಚನಗಳೂ ಪ್ರಬಲ, ಮಿಕ್ಕವು ದುರ್ಬಲ - ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಪ್ರಬಲ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಅಂತ್ಯಸ್ವರಕ್ಕೂ ಉಪಾಂತ್ಯಪ್ರಸ್ವರಕ್ಕೂ ಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಐದು, ಎಂಟು ಮತ್ತು ಒಂಬತ್ತು - ಈ ಗಣಗಳ ವರ್ತಮಾನರೂಪಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ ;

ಪರಸ್ಪೈಪದ

ಆತ್ಮನೇಪದ

೫ನೆಯ ಗಣ ('ನು' ವಿಕರಣ)

ಆಪ್ - ವ್ಯಾಪಿಸು, ಪಡೆದುಕೊ

ಅಶ್ - ತಿನ್ನು

ಆಪ್ನೋತಿ	ಆಪ್ನುತ:	ಆಪ್ನುವಂತಿ		ಅಶ್ನುತೇ	ಅಶ್ನುವಾತೇ	ಅಶ್ನುವತೇ
ಆಪ್ನೋಷಿ	ಆಪ್ನುಥ:	ಆಪ್ನುಥ		ಅಶ್ನುಥೇ	ಅಶ್ನುವಾಥೇ	ಅಶ್ನುಥವೇ
ಆಪ್ನೋಮಿ	ಆಪ್ನುವ:	ಆಪ್ನುಮ:		ಅಶ್ನುವೇ	ಅಶ್ನುವಹೇ	ಅಶ್ನುಮಹೇ

೮ನೆಯ ಗಣ ('ಉ' ವಿಕರಣ)

ತನ್ - ವಿಸ್ತರಿಸು

ತನೋತಿ	ತನುತ:	ತನ್ವಂತಿ		ತನುತೇ	ತನ್ವಾತೇ	ತನ್ವತೇ
ತನೋಷಿ	ತನುಥ:	ತನುಥ		ತನುಥೇ	ತನ್ವಾಥೇ	ತನುಥವೇ
ತನೋಮಿ	ತನುವ:-ತನ್ವ:	ತನುಮ:-ತನ್ಮ:		ತನ್ವೇ	ತನುವಹೇ-ತನ್ವಹೇ	ತನುಮಹೇ-ತನ್ಮಹೇ

೯ನೆಯ ಗಣ ('ನಾ' ವಿಕರಣ)

ಅಶ್ - ತಿನ್ನು

ಕ್ರೀಗ್ - ಮಾರು

ಅಶ್ನಾತಿ	ಅಶ್ನಿತ:	ಅಶ್ನಂತಿ		ಕ್ರೀಣೀತೇ	ಕ್ರೀಣಾತೇ	ಕ್ರೀಣತೇ
ಅಶ್ನಾಸಿ	ಅಶ್ನಿಥ:	ಅಶ್ನಿಥ		ಕ್ರೀಣೀಥೇ	ಕ್ರೀಣಾಥೇ	ಕ್ರೀಣಿಥವೇ
ಅಶ್ನಾಮಿ	ಅಶ್ನಿವ:	ಅಶ್ನಿಮ:		ಕ್ರೀಣೇ	ಕ್ರೀಣಿವಹೇ	ಕ್ರೀಣಿಮಹೇ

ವಿಶೇಷ : (೧) ತಿ, ಸಿ, ಮಿ - ಇವು ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು. ಇವನ್ನು ಪಾಣಿನಿಯ

ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಪಿತ್' ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಮಿಕ್ಕವು ಅಪಿತ್. ಪಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಹಿಂದಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗಿ ಆಪ್ನೋತಿ, ಆಪ್ನೋಷಿ, ಆಪ್ನೋಮಿ ; 'ತನೋತಿ', 'ತನೋಷಿ', 'ತನೋಮಿ' ಎಂದಾಗಿದೆ.

(೨) ವಮಕಾರಾದಿಯಾದ ಉತ್ತಮಪುರುಷೈಕವಚನಗಳ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯದ ಹಿಂದಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಏಕಲ್ಪದಿಂದ ಲೋಪ ; ಆದ್ದರಿಂದ ಚಿನುವಃ, ಚಿನ್ವಃ, ಚಿನುಮಃ, ಚಿನ್ಮಃ - ಎಂದು ಎರಡೆರಡು ರೂಪಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಆದರೆ 'ಆಪ್ನವಃ' 'ಅಶ್ನುಮಹೇ' ; ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಿದೆ.

(೩) ಳನೆಯ ಗಣದ ವಿಕರಣಪ್ರತ್ಯಯವಾದ 'ನಾ' ಎಂಬುದು ಹಲಾದಿ (ವ್ಯಂಜನಾದಿ) ದುರ್ಬಲ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಹಿಂದೆ 'ನೀ' ಆಗಿದೆ. ಅಶ್ನೀತಃ, ಕ್ರೀಣೀತೇ - ಎಂದಾಗಿದೆ. (ಇಲ್ಲಿ ರಕಾರದ ಮುಂದಿನ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣಕಾರಾದೇಶ) ; ಅಜಾದಿ (ಸ್ವರಾದಿ) ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವಾಗಿ ಅಶ್ನನ್ತಿ, ಕ್ರೀಣತೇ, ಕ್ರೀಣೇ - ಎಂದಾಗಿದೆ.

ಜಙ. ಈ ಕೆಳಗೆ ಜ, ಳ, ಳ - ಈ ಮೂರು ಗಣಗಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನದ್ಯತನಭೂತಕಾಲಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ :

ಪರಸ್ಮೈಪದ

ಆತ್ಮನೇಪದ

ಜನೆಯ ಗಣ (ಚಿ - ಕೂಡಿಹಾಕು)

ಅಚಿನೋತ್	ಅಚಿನುತಾಮ್	ಅಚಿನ್ವನ್	ಅಚಿನ್ಯುತ	ಅಚಿನ್ವಾತಾಮ್	ಅಚಿನ್ವತ
ಅಚಿನೋಃ	ಅಚಿನ್ಯುತಮ್	ಅಚಿನ್ಯುತ	ಅಚಿನ್ಯುಥಾಃ	ಅಚಿನ್ವಾಥಾಮ್	ಅಚಿನ್ಯುಧ್ವಮ್
ಅಚಿನವಮ್	ಅಚಿನ್ಯುವ	ಅಚಿನ್ಯುಮ	ಅಚಿನ್ವಿ	ಅಚಿನ್ಯುವಹಿ	ಅಚಿನ್ಯುಮಹಿ
	ಅಚಿನ್ವ	ಅಚಿನ್ಮ		ಅಚಿನ್ವಹಿ	ಅಚಿನ್ಮಹಿ

ಳನೆಯ ಗಣ

ಕೃ - ಮಾಡು

ಮನ್ - ಯೋಚಿಸು

ಅಕರೋತ್	ಅಕುರುತಾಮ್	ಅಕುರ್ವನ್	ಅಮನ್ಯುತ	ಅಮನ್ವಾತಾಮ್	ಅಮನ್ವತ
ಅಕರೋಃ	ಅಕುರುತಮ್	ಅಕುರುತ	ಅಮನ್ಯುಥಾಃ	ಅಮನ್ವಾಥಾಮ್	ಅಮನ್ಯುಧ್ವಮ್
ಅಕರವಮ್	ಅಕುರ್ವ	ಅಕುರ್ಮ	ಅಮನ್ವಿ	ಅಮನ್ಯುವಹಿ	ಅಮನ್ಯುಮಹಿ
				ಅಮನ್ವಹಿ	ಅಮನ್ಮಹಿ

೯ನೆಯ ಗಣ

बन्श् (बष्) - ಕಟ್ಟು   ज्ञा - ತಿಳಿ

अबधात्	अबधीताम्	अबधन्	अजानीत	अजानाताम्	अजानत
अबधाः	अबधीतम्	अबधीत	अजानीथाः	अजानाथाम्	अजानीध्वम्
अबधम्	अबधीव	अबधीम	अजानि	अजानीवहि	अजानीमहि

ವಿಶೇಷ : (೧) ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯದ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗಿದೆ. ಅಚಿನೋತ್, ಅಚಿನವಮ್.

(೨) ವಮಕಾರಾದಿಯಾದ ಉತ್ತಮಪುರುಷದ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯದ ಹಿಂದಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಲೋಪ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಚಿನವ, ಅಚಿನ್ವ ; ಅಚಿನಮ, ಅಚಿನ್ಮ ; ಅಚಿನವಹಿ, ಅಚಿನ್ವಹಿ ; ಅಚಿನಮಹಿ, ಅಚಿನ್ಮಹಿ ||

(೩) ಕೃಧಾತು ಉಭಯಪದಿ, ಇದಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಮೈಪದರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆಯಾದರೂ ಅಕುರುತ ಅಕುರ್ವತಾಮ್ ಅಕುರ್ವತ - ಎಂಉ ಮುಂತಾದ ಆತ್ಮನೇಪದದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ವಮಕಾರಾದಿಯಾದ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಗಳು ಸೇರುವಲ್ಲಿ ಕುರ್ ಎಂದು ರೂಪ : ಅಕುರ್ವಹಿ, ಅಕುರ್ಮಹಿ, ಅಕುರುಢಃ, ಅಕುರುತ ; ಅಜಾದಿ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಲ್ಲಿ ಕುರ್ವ್ ಎಂದು ರೂಪ ; ಅಕುರ್ವತಾಮ್, ಅಕುರ್ವತ.

(೪) 'ಬನ್ದ್' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಬಧ್' ಆದೇಶ. ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳಿಗಿಲ್ಲ ಉಪಾಂತ್ಯಾನುನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ಲೋಪವೇ. ವರ್ತಮಾನರೂಪಗಳಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ನೀ, ನ್ - ಎಂಬ ಆದೇಶಗಳು ಬಂದಿವೆ.

(೫) 'ಜ್ಞಾ' ಧಾತುವು ಉಭಯಪದಿ ; ಪರಸ್ಮೈಪದದಲ್ಲಿ ವರ್ತಮಾನ ; ಜಾನಾತಿ ; ಅನ ದೃತನಭೂತದಲ್ಲಿ ಅಜಾನಾತ್ - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ರೂಪಗಳು. (ಜ್ಞಾದ ಅನುನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ಲೋಪ)

೫೬. ಈಗ (೫, ೮, ೯) ಈ ಮೂರು ಗಣಗಳ ಧಾತುಗಳ (ಲೋಟ್) ಅಜ್ಞಾರ್ಥರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಸ್ಮೈಪದ

ಆತ್ಮನೇಪದ

೫ನೆಯ ಗಣ

साध् - साधिसु

धु - अलुगाडिसु

साधोतु	साधुताम्	साधुवन्तु.	धुनुताम्	धुन्वाताम्	धुन्वताम्
साधुहि	साधुतम्	साधुत	धुनुष्व	धुन्वाथाम्	धुनुष्वम्
साधवानि	साधवाव	साधवाम	धुनवै	धुनवावहै	धुनवामहै

ಅನೆಯ ಗಣ

ವನ್ - ಬೇಡು			ಕ್ - ಮಾಡು		
ವನೋತು	ವನುತಾಮ್	ವನ್ವಂತು	ಕುರುತಾಮ್	ಕುರ್ವಾತಾಮ್	ಕುರ್ವತಾಮ್
ವನು	ವನುತಮ್	ವನುತ	ಕುರುಷ್ವ	ಕುರ್ವಾಥಾಮ್	ಕುರುಷ್ವಮ್
ವನವಾನಿ	ವನವಾವ	ವನವಾಮ	ಕರವೈ	ಕರವಾವಹೈ	ಕರವಾಮಹೈ

೯ನೇ ಗಣ

ಪ್ರಿ - ಪ್ರೀತಿಸು, ಪ್ರೀತಿಗೊಳಿಸು			ವೃ - ಆರಿಸು		
ಪ್ರೀಣಾತು	ಪ್ರೀಣೀತಾಮ್	ಪ್ರೀಣಂತು	ವೃಣೀತಾಮ್	ವೃಣಾತಾಮ್	ವೃಣತಾಮ್
ಪ್ರೀಣೀಹಿ	ಪ್ರೀಣೀತಮ್	ಪ್ರೀಣೀತ	ವೃಣಿಷ್ವ	ವೃಣೀಥಾಮ್	ವೃಣಿಷ್ವಮ್
ಪ್ರೀಣಾನಿ	ಪ್ರೀಣಾವ	ಪ್ರೀಣಾಮ	ವೃಣೈ	ವೃಣಾವಹೈ	ವೃಣಾಮಹೈ

ವಿಶೇಷ : (೧) ಮಧ್ಯಪುರುಷೈಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ ಪೂರ್ವವಾಗಿ ಲ್ಲದ ಉಕಾರದ ಮುಂದಿನ ಹಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಲೋಪ ; ಆದ್ದರಿಂದ 'ವನು' ಎಂದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಸಾಧ್ನುಹಿ' ಇಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರಪೂರ್ವಕವಾದ ಉಕಾರವಿರುವುದರಿಂದ 'ಹಿ' ಉಳಿದಿದೆ.

(೨) ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುವಾಗ ಗುಣವಾಗಿರುವುದು ; ಸ್ವರಾದಿ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಲ್ಲಿ ಅಂಗದ ಉಕಾರವು ವ್ ಆಗಿರುವುದು. ಆಜ್ಞಾರ್ಥದ ಉತ್ತಮಪುರುಷದ ವಚನಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಬಲ. ಕೃಧಾತುವಿಗೆ ಕುರ್, ಕುರ್ವ್ ಬಂದಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನ.

(೩) ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಗಣದ ವ್ಯಂಜನಾಂತಧಾತುಗಳಿಗೆ 'ಹಿ' ಪ್ರತ್ಯಕ್ಕೆ ಬದಲು 'ಆನ್' ಬರುತ್ತದೆ ; ಅದರ ಹಿಂದಿನ 'ನೀ' ಗೆ ಲೋಪ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಧಾನ (ಕಟ್ಟು), ಮುಷಾಣ (ಕಳವುಮಾಡು), ಗೃಹಾಣ (ತೆಗೆದುಕೊ) - ಎಂದು ರೂಪಗಳಾಗುವವು. 'ಗ್ರಹ್' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಗೃಹ್' ಎಂಬ ರೂಪವು ಬರುತ್ತದೆ.

೫೭. ಇನ್ನೂ ೫, ೮, ೯ - ಈ ಮೂರು ಗಣಗಳ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕರೂಪಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡುವೆವು :

ಪರಸ್ಮೈಪದ

ಅತ್ಮನೇಪದ

೫ನೆಯ ಗಣ

ಶಕ್ - ಶಕ್ತನಾಗಿರು			ಸ್ತೃ - ಹರಡು		
ಶಕ್ನುಯಾತ್	ಶಕ್ನುಯಾತಾಮ್	ಶಕ್ನುಯುಃ	ಸ್ತೃಣ್ವೀತ	ಸ್ತೃಣ್ವೀಯಾತಾಮ್	ಸ್ತೃಣ್ವೀರನ್
ಶಕ್ನುಯಾಃ	ಶಕ್ನುಯಾತಮ್	ಶಕ್ನುಯಾತ	ಸ್ತೃಣ್ವೀಥಾಃ	ಸ್ತೃಣ್ವೀಯಾಥಾಮ್	ಸ್ತೃಣ್ವೀಷ್ವಮ್
ಶಕ್ನುಯಾಮ್	ಶಕ್ನುಯಾವ	ಶಕ್ನುಯಾಮ	ಸ್ತೃಣ್ವೀಯ	ಸ್ತೃಣ್ವೀವಹಿ	ಸ್ತೃಣ್ವೀಮಹಿ

೮ನೆಯ ಗಣ

ಕ್ಷಿಣ್ - ನಾಶಗೊಳಿಸು

ಕ್ಷಿಣುಯಾತ್	ಕ್ಷಿಣುಯಾತಾಮ್	ಕ್ಷಿಣುಯುಃ	ಕ್ಷಿಣ್ವೀತ	ಕ್ಷಿಣ್ವೀಯಾತಾಮ್	ಕ್ಷಿಣ್ವೀರನ್
ಕ್ಷಿಣುಯಾಃ	ಕ್ಷಿಣುಯಾತಮ್	ಕ್ಷಿಣುಯಾತ	ಕ್ಷಿಣ್ವೀಥಾಃ	ಕ್ಷಿಣ್ವೀಯಾಥಾಮ್	ಕ್ಷಿಣ್ವೀಧ್ವಮ್
ಕ್ಷಿಣುಯಾಮ್	ಕ್ಷಿಣುಯಾವ	ಕ್ಷಿಣುಯಾಮ	ಕ್ಷಿಣ್ವೀಯ	ಕ್ಷಿಣ್ವೀವಹಿ	ಕ್ಷಿಣ್ವೀಮಹಿ

ವಿಶೇಷ : ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಕ್ಷೇಣೋತಿ, ಕ್ಷೇಣುತೇ - ಎಂದು ಉಪಾಂತ್ಯಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣವೂ ಉಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷೇಣುಯಾತ್, ಕ್ಷೇಣುಯಾತಾಮ್, ಕ್ಷೇಣುಯುಃ - ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪರಸ್ಮೈಪದದಲ್ಲಿ, ಕ್ಷೇಣ್ವೀತ ಕ್ಷೇಣ್ವೀಯಾತಾಮ್ ಕ್ಷೇಣ್ವೀರನ್ - ಎಂದು ಆತ್ಮನೇಪದದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗಳೂ ಉಂಟು.

೯ನೆಯ ಗಣ

ಪು - ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸು

ಗृಹ್ - ತೆಗೆದುಕೋ

ಪುನಿಯಾತ್	ಪುನಿಯಾತಾಮ್	ಪುನಿಯುಃ	ಗೃಹ್ಣೀತ	ಗೃಹ್ಣೀಯಾತಾಮ್	ಗೃಹ್ಣೀರನ್
ಪುನಿಯಾಃ	ಪುನಿಯಾತಮ್	ಪುನಿಯಾತ	ಗೃಹ್ಣೀಥಾಃ	ಗೃಹ್ಣೀಯಾಥಾಮ್	ಗೃಹ್ಣೀಧ್ವಮ್
ಪುನಿಯಾಮ್	ಪುನಿಯಾವ	ಪುನಿಯಾಮ	ಗೃಹ್ಣೀಯ	ಗೃಹ್ಣೀವಹಿ	ಗೃಹ್ಣೀಮಹಿ

ವಿಶೇಷ : (೧) ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಗುಣವಿಲ್ಲ.

(೨) ಉಭಯಪದಿಗಳಿಗೆ ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕು.

ಉದಾಹರಣೆಗೆ :

ಪರಸ್ಮೈಪದಿ

ಆತ್ಮನೇಪದಿ

ಜ್ಞಾ - ತಿಳಿ

ವರ್ತಮಾನ

ಜಾನಾತಿ	ಜಾನೀತಃ	ಜಾನಂತಿ	ಜಾನೀತೇ	ಜಾನಾತೇ	ಜಾನತೇ
ಜಾನಾಸಿ	ಜಾನೀಥಃ	ಜಾನೀಥ	ಜಾನೀಥೇ	ಜಾನಾಥೇ	ಜಾನೀಧ್ವೇ
ಜಾನಾಮಿ	ಜಾನೀವಃ	ಜಾನೀಮಃ	ಜಾನೇ	ಜಾನೀವಹೇ	ಜಾನೀಮಹೇ

ಆಜ್ಞಾರ್ಥ

ಜಾನಾತು	ಜಾನೀತಾಮ್	ಜಾನಂತು	ಜಾನೀತಾಮ್	ಜಾನಾತಾಮ್	ಜಾನತಾಮ್
ಜಾನೀಹಿ-ತಾತ್	ಜಾನೀತಮ್	ಜಾನೀತ	ಜಾನೀಥ್ವ	ಜಾನಾಥಾಮ್	ಜಾನೀಧ್ವಮ್
ಜಾನಾನಿ	ಜಾನೀವ	ಜಾನೀಮ	ಜಾನೇ	ಜಾನಾವಹೈ	ಜಾನಾಮಹೈ

[ತಾತ್ ಎಂಬ ವಿಕಲ್ಪರೂಪವನ್ನು ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತೋರಿಸಿಲ್ಲ.]

ವಿಧ್ಯಾದಿ

ಜಾನಿಯಾತ್	ಜಾನಿಯಾತಾಮ್	ಜಾನಿಯುಃ	ಜಾನೀತ	ಜಾನಿಯಾತಾಮ್	ಜಾನೀರನ್
ಜಾನಿಯಾಃ	ಜಾನಿಯಾತಮ್	ಜಾನಿಯಾತ	ಜಾನೀಥಾಃ	ಜಾನಿಯಾಥಾಮ್	ಜಾನೀಧವಮ್
ಜಾನಿಯಾಮ್	ಜಾನಿಯಾವ	ಜಾನಿಯಾಮ	ಜಾನೀಯ	ಜಾನೀವಹಿ	ಜಾನೀಮಹಿ

ಅಭ್ಯಾಸ ೩೦

ಈ ಕೆಳಗೆ ಉಪಸರ್ಗಸಹಿತವಾಗಿ ಋ, ಳ, ಳನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳಿಂದಾಗಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದು ಆಯಾ (ಲಟ್, ಲಜ್, ಲೋಟ್, ವಿಧಿಲಿಜ್) ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೂರು ಪುರುಷಗಳಿಗೂ ಹೇಳಿ :

೧. ಕಥಮೇತದ್ ವಿಜಾನಿಯಾಂ ತ್ವಮಾದೌ ಪ್ರೋಕ್ತವಾನಿತಿ ? ೨. ಕೌಂತೇಯ, ಪ್ರತಿಜಾನೀಹಿ ನ
ಮೇ ಭಕ್ತಃ ಪ್ರಣಶ್ಯತಿ । ೩. ಕಿಂ ಭವಾನ್ ಶಕ್ನೋತಿ एवं ಕರ್ತುಮ್ ? ೪. ಕಿಂ ಪಿಙ್ಗಲಕಮಪಿ
ನ ಜಾನಾಸಿ ? ೫. ಯಸ್ಯ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಮಹಾನ್ ಜನಸಂಮದೋ ಭವತಿ ತದೇಷ ಧನಗುಪ್ತಸ್ಯ ಭವನಮಿತಿ
ನಿಶ್ಚಿನ್ತು । ೬. ಭೋ ವಯಸ್ಯ, ಅಸ್ಮಿನ್ ಮಹಾಕಾರ್ಯೇ ಇದೃಶೋ ವೇಷಃ ಕಥಮ್ ಉಪಕರೋತಿ ?
೭. ಯಃ ಸ್ವಹೃದಯಸ್ಥಿತಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಶರಣಂ ಗಚ್ಛೇತ್, ಸ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಮಶ್ನುವೀತ್ । ೮.
ಹೇ ಭಕ್ತವರ, ವಾಙ್ಘ್ರಿತಂ ವರಂ ವೃಣಿಷ್ವ । ೯. ಸಭಾಙ್ಗಣೇ ಚಿತ್ರಕಮ್ಬಲಮ್ ಆಸ್ತುಪ್ಪನ್ತು
ಸೇವಕಾಃ । ೧೦. ಭಗವಾನ್ ವರ್ಷ ನಿಗೃಹ್ಣಾತಿ, ಉತ್ಸೃಜತಿ ಚ ॥

೨೯. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)

೫೮. ಸಜ್ಜಿವಕೇನಾಪಿ ಅನೇಕಶಾಸ್ತ್ರಾವಗಾಹನಾತ್ ಉತ್ಪನ್ನಬುದ್ಧಿಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯೇನ ಸ್ತೋಕೈರೇವ
ಅಹೋಭಿಃ ಮೂಢಮತಿಃ ಪಿಙ್ಗಲಕೋ ಧೀಮಾನ್ ತಥಾ ಕೃತೋ ಯಥಾ ಆರಣ್ಯಧರ್ಮಾದ್ ವಿಯೋಜ್ಯ
ಗ್ರಾಮ್ಯಧರ್ಮೇಷು ನಿಯೋಜಿತಃ । ಕಿಂ ಬಹುನಾ ? ಪ್ರತ್ಯಹಂ ಪಿಙ್ಗಲಸಜ್ಜಿವಕಾವೇವ ಕೇವಲಂ ರಹಸಿ
ಮತ್ರಯತಃ । ಶೇಷಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಮೃಗಜನೋ ದೂರಿಭೂತಸ್ತಿಷ್ಠತಿ । ಕರಟಕದಮನಕಾವಪಿ ಪ್ರವೇಶಂ ನ
ಲಭೇತೇ । ಅನ್ಯಚ್ಚ ಸಿಂಹಪರಾಕ್ರಮಾಭಾವಾತ್ ಸರ್ವೋಽಪಿ ಮೃಗಜನಃ, ತೌ ಚ ಶ್ರೃಗಾಲೌ
ಕ್ಷುಧಾವ್ಯಾಧಿಬಾಧಿತಾಃ, ಏಕಾಂ ದಿಶಮ್ ಆಶ್ರಿತ್ಯ ಸ್ಥಿತಾಃ ॥

(ಸಂಜೀವಕನಿಂದಲೂ ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದು ರಿಂದ ಉಂಟಾಗಿದ್ದು

ಬುದ್ಧಿಯ ಗಟ್ಟಿಗತನದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪವೇ ದಿನಗಳೊಳಗೆ ಮೂಢಮತಿಯಾದ ಪಿಂಗಲಕನು ಹಾಗೆ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟನು =) ಇತ್ತ ಸಂಜೀವಕನು ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ್ದರಿಂದ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳೊಳಗಾಗಿ ಮೂಢಬುದ್ಧಿಯಾದ ಪಿಂಗಲಕನನ್ನು ಎಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿವಂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತೆಂದರೆ (ಅರಣ್ಯಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಗ್ರಾಮ್ಯಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು =) ಅದು ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಊರುಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. (ಬಹಳದಿಂದೇನು ? =) ಹೆಚ್ಚೇಕೆ ? ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಬರಿಯ ಪಿಂಗಲಕ - ಸಂಜೀವಕರೇ ಗುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ (ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ =) ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಿಕ್ಕ (ಮೃಗಜನರೆಲ್ಲ =) ಮೃಗಗಳೆಲ್ಲ (ದೂರವಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡಿದೆ =) ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದವು. (ಕರಟಕ ದಮನಕರೂ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಪಡೆಯುವದಿಲ್ಲ =) ಕರಟಕದಮನಕರಿಗೆ ಕೂಡ ಪ್ರವೇಶವು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. (ಮತ್ತೂ ಒಂದು =) ಇನ್ನೊಂದೇನೆಂದರೆ, ಸಿಂಹಪರಾಕ್ರಮವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ (ಮೃಗಜನರೆಲ್ಲ =) ಮೃಗಗಳೆಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಆ ನರಿಗಳೂ (ಹಸಿವಿನ ರೋಗದಿಂದ ಬಾಧಿತರಾಗಿ =) ಹಸಿವಿನ ಬಾಧೆಯಿಂದ (ಯಾವದೋ) ಒಂದು ದಿಕ್ಕನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಿದ್ದವು.

ಚಿಂತನ

೧. ಅನೇಕಶಾಸ್ತ್ರಾವಗಾಹನಾತ್ | ನ ಏಕಾನಿ - ಅನೇಕಾನಿ ; ಅನೇಕಾನಿ ಚ ತಾನಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಚ | ತೇಷು ಅನೇಕಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಅವಗಾಹನಾತ್ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯ.

೨. ಸ್ತೋತ್ರೈಕೈರೇವ ಅಹೋಬಿಧಿಃ | ಪು. ೫ ರಲ್ಲಿರುವ ೩ನೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ 'ದ್ವಾದಶಭಿರ್ವರ್ಷೈಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವ ಬಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ. 'ಸ್ತೋತ್ರಾನ್ಯೇವ ಅಹಾನಿ' (ದ್ವಿ.) ಎಂದರೇನರ್ಥ ?

೩. (a) ಉತ್ಪನ್ನಬುದ್ಧಿಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯೇನ = ಬುದ್ಧೇಃ ಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯಮ್ - ಬುದ್ಧಿ. ಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯಮ್ | ಉತ್ಪನ್ನಂ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯಮ್ ಯಸ್ಯ ಸಃ - ಉತ್ಪನ್ನಬುದ್ಧಿಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯಃ : ತೇನ | ಅನೇಕಶಾಸ್ತ್ರಾವಗಾಹನಾತ್ ಎಂಬುದು ಈ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ 'ಉತ್ಪನ್ನಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

(b) ಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯಮ್ ಪ್ರಗಲ್ಭಸ್ಯ ಭಾವಃ | ಭಾವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ 'ಯ' ಪ್ರತ್ಯಯವು ಪುಳ್ಯ ತದ್ಧಿತಾಂತವಿದು. ನಾಮ (ಪ್ರಾತಿಪದಿಕ)ಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಪದವು ತದ್ಧಿತಾಂತವೆನಿಸುವುದು. ಅಸ್ತಿತ್ವಮ್, ಪಾರೋಹಿತ್ಯಮ್, ದೂತ್ಯಮ್, ದೌತ್ಯಮ್, ಸಖ್ಯಮ್ - ಇವೆಲ್ಲ ಈ ಅರ್ಥದ ತದ್ಧಿತಾಂತಗಳು.

೪. ಧೀಮಾನ್ = ಧೀಃ ಅಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ - ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ. 'ಉಳ್ಯ' ಎಂಬರ್ಥದ ತದ್ಧಿತಾಂತ. ಬುದ್ಧಿಮಾನ್, ಪಿತೃಮಾನ್, ಗೋಮಾನ್ - ಇವುಗಳಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ.

೫. ತಥಾ ಕೃತೋ ಯಥಾ... ನಿಯೋಜಿತಃ | ಹೇಗೆ ತೋಡಗಿತೋ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. 'ತೋಡಗುವಹಾಗೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು' ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕು ; ಅಥವಾ 'ಹೇಗೆ (ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ) ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದರೆ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅನುವಾದಮಾಡಿದರೂ ಆಗುತ್ತದೆ. 'ತಥಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಕನ್ನಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಉದಾ : 'ತಥಾ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಯಥಾಽಯಂ ದರಿದ್ರೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ' ಅವನು ಬಡವನಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವೆನು ; ಹೇಗೆ ಮಾಡುವೆನೆಂದರೆ : ಅದರಿಂದ ಅವನು ಬಡವನಾಗಿಬಿಡುವನು.

೬. ಅರಣ್ಯಧರ್ಮಃ | ಅರಣ್ಯೇ ಭವಾಃ ಆರಣ್ಯಾಃ | 'ಇರುವ ಎಂಬರ್ಥದ ತದ್ವಿತಾಂತವಿದು. ಆರಣ್ಯಾನಾಂ ಧರ್ಮಃ ಅರಣ್ಯಧರ್ಮಃ (ಕಾಡುಮೃಗಗಳ ಸ್ವಭಾವ) ; ತಸ್ಮಾತ್ | ಅರಣ್ಯ ಧರ್ಮಾತ್ | - ಬಿಡಿಸಿ, ಅಗಲುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಎಂಬರ್ಥದ 'ವಿಯೋಜ್ಯ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಸಂಬಂಧ ವಿರುವದರಿಂದ ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿಯು ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ 'ಗ್ರಾಮೇ ಭವಾಃ ಗ್ರಾಮ್ಯಾಃ ; ಗ್ರಾಮ್ಯಾನಾಂ ಧರ್ಮಾಃ ಗ್ರಾಮ್ಯಧರ್ಮಾಃ ; ತೇಷು || 'ಗ್ರಾಮ್ಯಧರ್ಮ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ 'ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ' ಎಂಬರ್ಥವೂ ಉಂಟು. ಯುಜ್-ಸೇರಿಸು ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಪ್ರೇರಕಾರ್ಥ 'ಯೋಜಯ'. ಇದಕ್ಕೆ 'ವಿ' ಸೇರಿದರೆ ವಿಯೋಜಯ (ಬಿಡಿಸು) ; 'ನಿ' ಸೇರಿದರೆ ನಿಯೋಜಯ (ತೋಡಗಿಸು).

೭. ಕಿಂ ಬಹುನಾ ? ಪು. ೧೦ರಲ್ಲಿ ೩ನೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿರಿ.

೮. ಪ್ರತ್ಯಹಮ್ - 'ಅಹನಿ ಅಹನಿ' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ಅವ್ಯಯೀಭಾವ.

೯. ಮನ್ತ್ರಯತಃ | ಈ ೧೦ನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುವು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಆತ್ಮನೇಪದದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಖಂಡವನ್ನು ನೋಡಿ.

೧೦. ಮೃಗಜನಃ | ಮೃಗಲಕ್ಷಣೋ ಜನಃ | ಮೃಗಗಳ ಗುಂಪು. ಗುಂಪು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾಸದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ 'ಜನ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವದುಂಟು. ಉದಾ : ದಾಸದಾಸೀ ಜನಃ |

೧೧. ದೂರೀಭೂತಃ | 'ಅದೂರಃ ದೂರಃ ಸಂಪನ್ನಃ' ಎಂದು ಇದನ್ನು ಬಿಡಿಸಬೇಕು ; 'ದೂರೀಕೃತಃ' ಎಂದಿದ್ದರೆ 'ಅದೂರಃ ದೂರಃ ಸಂಪದ್ಯಮಾನಃ ಕೃತಃ' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಬೇಕು. ಮೊದಲು ದೂರವಾಗಿಲ್ಲದ್ದು ಈಗ ದೂರವಾಯಿತು - ಎಂದರ್ಥ. (ಇಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಚ್ಚಿಪ್ರತ್ಯಯ ವೆಂದು ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಜ್ಞೆ).

೧೨. ಅನ್ಯಚ್ಚ, ಅಪಿ ಚ, ಕಿಂಚ್ಚ, ಕಿಂಚ್ಚಾನ್ಯತ್ | 'ಇದಲ್ಲದೆ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದಪುಂಜಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧೩. ತೌ ಚ ಶೃಗಾಲೌ... ಸ್ಥಿತಾಃ | ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲು 'ಕಾಂದಿಶೀಕಃ ಕ್ಷುಧಾವಿಷ್ಣುಃ ಸಂವೃತ್ತಃ' ಎಂಬ ಪಾಠವೂ ಉಂಟು. ಕಾಂ ದಿಶೀಕಃ = ಕಾಂ ದಿಶಮ್ ಆಶ್ರಿತಃ | ದಿಕ್ಕುಗಾಣದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೧೪. ಕ್ಷುಧಾವ್ಯಾಧಿಬಾಧಿತಾಃ | ಕ್ಷುದೈವ ವ್ಯಾಧಿಃ ಕ್ಷುಧಾವ್ಯಾಧಿಃ ; ತೇನ ಕ್ಷುಧಾ ವ್ಯಾಧಿನಾ ; ಕ್ಷುಧಾವ್ಯಾಧಿನಾ ಬಾಧಿತಾಃ ಕ್ಷುಧಾವ್ಯಾಧಿಬಾಧಿತಾಃ - ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ಕ್ಷುದ್, ಕ್ಷುಧಾ - ಎಂದು ಧಕಾರಾಂತವಾಗಿಯೂ ಆಕಾರಾಂತವಾಗಿಯೂ ಈ ಶಬ್ದವು ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ವಾಚಾ, ನಿಶಾ, ದಿಶಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೫೯. ತತಃ ಸ್ವಾಮಿಪ್ರಸಾದರಹಿತೌ ಕ್ಷುತ್ಕಷಾಮಕಣ್ಠೌ ಪರಸ್ಪರಂ ಕರಟಕದಮನಕೌ ಮನ್ತ್ರಯೇತೇ ॥

ತತ್ರ ದಮನಕೌ ಬ್ರೂತೇ 'ಆರ್ಯ ಕರಟಕ, ಆವಾಂ ತಾವತ್ ಅಪ್ರಧಾನತಾಂ ಗತೌ । ಁಷ ಪಿಙ್ಗಲಕಃ ಸಜ್ಜಿವಕಾನುರಕ್ತಃ, ಸ್ವವ್ಯಾಪಾರಪರಾಡುಮುಖಃ ಸಂಜಾತಃ । ಸರ್ವೋಽಪಿ ಪರಿಜನೌ ಗತಃ । ತತ್ ಕಿಂ ಕ್ರಿಯತೇ ?

ಕರಟಕ ಆಹ - 'ಯದ್ಯಪಿ ತ್ವದೀಯವಚನಂ ನ ಕರೌತಿ ತಥಾಪಿ ಸ್ವಾಮಿ ಸ್ವದೋಷನಾಶಾಯ ವಾಚ್ಯಃ । ತತ್ ತ್ವಯಾ ಁಷ ಶಷ್ಪಭೌಜಿ ಸ್ವಾಮಿನಃ ಸಕಾಶಮ್ ಆನೀತಃ । ತತ್ ಸ್ವಹಸ್ತೇನ ಅಙ್ಗಾರಾಃ ಕರ್ಷಿತಾಃ ।

ದಮನಕ ಆಹ - 'ಸತ್ಯಮೇತತ್ । ಮಮಾಯಂ ದೋಷಃ, ನ ಸ್ವಾಮಿನಃ ॥'

ಕರಟಕ ಆಹ - 'ಅಥೈವವಿಧೇ ವ್ಯತಿಕರೇ ಕಿಂ ಕರತವ್ಯಮಾವಯಃ ?'

ದಮನಕೋಽಬ್ರವೀತ್ - 'ಁವಂವಿಧೇಽಪಿ ಸಮಯೇ ಮಮ ಬುದ್ಧಿಸ್ಫುರಣಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ, ಯೇನ ಸಜ್ಜಿವಕಂ ಪ್ರಭೌರ್ವಿಶ್ಲೇಷಯಿಷ್ಯಾಮಿ । ತದಹಂ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚೇನ ಗುಪ್ತಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ತಂ ಸ್ಫೋಟಯಿಷ್ಯಾಮಿ ॥'

ಕರಟಕ ಆಹ - 'ಭದ್ರ, ಯದಿ ಕಥಮಪಿ ತವ ಮಾಯಾಪ್ರವೇಶಂ ಪಿಙ್ಗಲಕೌ ಜ್ಞಾಸ್ಯತಿ ಸಜ್ಜಿವಕೌ ವಾ, ತದಾ ನೂನಂ ವಿಘಾತ ಁವ ॥

ಸೋಽಬ್ರವೀತ್ - "ತಾತ, ಮೈವಂ ವದ । ಗಾಢಬುದ್ಧಿಭಿಃ ಆಪತ್ಕಾಲೇ ವಿಧುರೇಽಪಿ ದೈವೇ ಬುದ್ಧಿಃ ಪ್ರಯುಕ್ತವ್ಯಾ, ನೌದ್ಯಮಸ್ತಯಾಜ್ಯಃ । ಕದಾಚಿದ್ ಧುಣಾಕ್ಷರನ್ಯಾಯೇನ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ ಭವತಿ । ತದೇವಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಸುಗಾಢಬುದ್ಧಿಪ್ರಭಾವೇಣ^೪ ಯಥಾ ತೌ ದ್ವಾವಪಿ ನ ಜ್ಞಾಸ್ಯತಃ, ತಥಾ ಮಿಥೌ ವಿಯೌಜಯಿಷ್ಯಾಮಿ । ಁಕ್ತಂ ಹಿ 'ಸುಪ್ರಯುಕ್ತಸ್ಯ ದಮ್ಭಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ಯಂತಂ ನ ಗಚ್ಛತಿ' ಇತಿ" ॥

ತಚ್ಛ್ರುತ್ವಾ ಕರಟಕ ಆಹ - 'ಭದ್ರ, ಅಸ್ತಯೇವಮ್ । ಪರಂ ತಥಾಪಿ ಮಹನ್ಮೇ ಭಯಮ್ । ಯತೌ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ ಸಜ್ಜಿವಕಃ, ರೌದ್ರಶ್ಚ ಸಿಂಹಃ । ಅತೌ ಯದ್ಯಪಿ ತೇ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯಮ್, ತಥಾಪಿ ಪಿಙ್ಗಲಕಾತ್ ತಂ ವಿಯೌಜಯಿತುಮಸಮರ್ಥಃ ॥'

೧. 'ಕಿಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಾವಾಭ್ಯಾಸಮ್' ಪಾ ॥ ೨. 'ಗೂಢ' ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿರ್ದಿ ಕೊಂಡಿದೆ.

ದಮನಕ ಆಹ - “ಭ್ರಾತಃ, असमर्थोऽपि समर्थ एव । न किञ्चिदिह बुद्धिमता मसाध्यमस्ति । उक्तं च ‘यस्य बुद्धिर्बलं तस्य, निर्बुद्धेस्तु कुतो बलम् ?’ इति । तद्यदि भवान् कथयति, तत् तत्रैव गत्वा तयोः स्वबुद्धिप्रभावेण मैत्रीभेदं करोमि ॥”

करटक आह - ‘भद्र, यद्येवं तर्हि गच्छ । शिवास्ते पन्थानः सन्तु । यथाभिप्रेतम् अनुष्ठीयताम् ॥’

ಬೆಳಕ ಒಡೆಯನ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದ, ಹಸಿವಿನಿಂದ (ಬಾಡಿದ ಕಂಠವುಳ್ಳ ವರಾದ =) ಪೀಡಿತರಾದ ಕರಟಕದಮನಕರು ಒಬ್ಬರೊಡನೊಬ್ಬರು (ಹೀಗೆ) ಆಲೋಚನೆ (ಮಾಡುತ್ತಾರೆ =) ಮಾಡಿಕೊಂಡರು.

ಅವರಲ್ಲಿ ದಮನಕನು (ಹೇಳುತ್ತದೆ =) ಹೀಗೆಂದಿತು : ‘ಅಯ್ಯ ಕರಟಕ, ನಾವಂತೂ (ಅಮುಖ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆವು =) ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದೆವು. ಈ ಪಿಂಗಲಕನು ಸಂಜೀವಕನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ (ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಹಿಮ್ಮುಖವಾದದ್ದಾಯಿತು =) ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಪರಿವಾರಜನವೆಲ್ಲ ಹೊರಟುಹೋಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಏನು (ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ =) ಮಾಡೋಣ ?’

ಕಟಕನೆಂದಿತು ; ‘(ನಿನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೂ =) ನಿನ್ನ ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆಯದಿದ್ದರೂ ದಣಿಯು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಹೇಳಲ್ಪಡ ತಕ್ಕವನು =) (ಅದಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯ) ಹೇಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಹುಲ್ಲು ಮೇಯುವ (ಸಂಜೀವಕನು ತರಲ್ಪಟ್ಟಿತು =) ಸಂಜೀವಕನನ್ನು ನೀನು ಪ್ರಭುವಿನ ಬಳಿಗೆ ಕರೆತಂದಿದ್ದೀಯೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಕೆಂಡವು ಕೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ =) ನಿನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ನೀನೇ ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೀಯೆ.’

ದಮನಕನೆಂದಿತು : ‘ನಿಜ, ನನ್ನದೇ ಈ ತಪ್ಪು, ಧಣಿಯದಲ್ಲ’

ಕರಟಕನೆಂದಿರು : ‘ಇನ್ನು ಇಂಥ ಕಷ್ಟಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ (ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವೇನು =) ನಾವೇನುತಾನೆ ಮಾಡಬಹುದು ?’

ದಮನಕನೆಂದಿತು : ‘ಇಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ನನಗೆ (ಬುದ್ಧಿಯ ಹೊಳಪು ಆಗುವದು =) ಯಾವದಾದರೊಂದು ಹಂಚಿಕೆಯು ಹೊಳೆದೇ ಹೊಳೆಯುವದು ; ಅದರಿಂದ ಸಂಜೀವಕನನ್ನು ಧಣಿಯಿಂದ (ಬಿಡಿಸುವೆನು =) ಅಗಲಿಸಬಹುದಾಗುವದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು (ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚದಿಂದ =) ಮಾಯೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವದರ

ಮೂಲಕ (ಗುಟ್ಟನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು =) ಗುಟ್ಟಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು (ಸೀಳು ವೆನು =) ಅಗಲಿಸುವೆನು.'

ಕರಟಕನೆಂದಿತು : '(ನಿನ್ನ ಮಾಯಾಪ್ರವೇಶವನ್ನು =) ನೀನು ಮೋಸಮಾಡುತ್ತಿರುವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಪಿಂಗಲಕನಾಗಲೀ ಸಂಜೀವಕನಾಗಲೀ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ, ಆಗ ನಿಜವಾಗಿಯೂ (ಪೆಚ್ಚೀ =) ಅಪಾಯವೇ.'

ಅದು ಹೀಗೆಂದಿತು : 'ಅಪ್ಪ, ಹಾಗೆನ್ನದಿರು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಿಂದ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ದೈವವು ಅಡ್ಡಲಾಗಿದ್ದರೂ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು =) ಅದೃಷ್ಟವು ಅಡ್ಡಲಾದರೂ ಜಾಣರಾದವರು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸ (ಬೇಕು =) ಬೇಕೇ ಹೊರತು ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ (ಗೆದ್ದಲು ಹುಳುವಿನ ಅಕ್ಷರದಂತೆ =) ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯ ಒಡೆತನವು (ಆಗುವದು =) ಆದೀತು. ಆದ್ದರಿಂದ(ಹೀಗೆಂದು ತಿಳಿದು =) ಈ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬುದ್ಧಿಯ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ (ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಲಾರರೋ ಹಾಗೆ =) ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರನ್ನು ಅಗಲಿಸುವೆನು. 'ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಕಪಟದ ಪಾರವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೂ (ಮುಟ್ಟಲಾರನು =) ಅರಿಯಲಾರನು' ಎಂದು (ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರಬಹುದೆ =) ಹೇಳಿಯೂ ಇರುತ್ತಾರೆ.'

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕರಟಕನೆಂದಿತು : 'ಅಪ್ಪ, (ಹೀಗೆ ಇದೆ =) ಇದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನನಗೆ ಬಹಳ ಅಂಜಿಕೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಜೀವಕನು ಬುದ್ಧಿವಂತನು, ಮತ್ತು ಸಿಂಹವು ಭಯಂಕರವಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಗಟ್ಟಿತನವಿದ್ದರೂ ಪಿಂಗಲಕನಿಂದ ಅವನನ್ನು ಅಗಲಿಸು (ವದಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ತನು =) ವದು ನಿನ್ನಿಂದಾಗಲಾರದು.'

ದಮನಕನೆಂದಿತು : 'ಅಣ್ಣ, ಅಶಕ್ತನೂ ಶಕ್ತನೇ. ಇಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿವಂತರಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು ಯಾವದೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ; 'ಯಾವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯೋ ಅವನಿಗೇ ಬಲವು ; ಬುದ್ಧಿಹೀನನಿಗೆ ಬಲವೆಲ್ಲಿಯದು ?' ಎಂದು (ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರಬಹುದೆ =) ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳಿಯೂ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ನೀನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ =) ನೀನು ಒಪ್ಪಿದರೆ, ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರ (ಮೈತ್ರಿಯ ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ =) ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.'

ಕರಟಕನೆಂದಿತು : 'ಅಪ್ಪ, ಹಾಗಾದರೆ (ಹೋಗು =) ಹೊರಡು; (ನಿನ್ನ ಹಾದಿಗಳು ಒಳ್ಳೆಯವಾಗಲಿ =) ನಿನಗೆ ಶುಭವಾಗಲಿ ! ಇಷ್ಟವಿದ್ದಂತೆ (ಮಾಡಲ್ಪಡಲಿ =) ಮಾಡು.'

ಚಿಂತನ

೧. ಕ್ಷುತ್ಕ್ವಾಮಕಣ್ಣಾ | 'ಕ್ಷುಧಾ ಕ್ಷಾಮಃ ಕಣ್ಣಃ ಯಯೋಸ್ತೌ' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ಕ್ಷುತ್ ಕ್ಷುಧೌ ಕ್ಷುಧಃ - ಇದು ಧಕಾರಾಂತ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಶಬ್ದ. 'ಕ್ಷಾಮ' ಎಂದರೆ ಒಣಗಿದ.

೨. ಪರಸ್ಪರಮ್ | ಇದು ಅವ್ಯಯ. ಒಬ್ಬರೊಡನೊಬ್ಬರು ಎಂದರ್ಥ. 'ಪರಸ್ಪರೇಣ' ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

೩. ಬ್ರೂತೇ | ಇದು ಎರಡನೆಯ ಗಣದ ಬ್ರೂಧಾತುವಿನ ರೂಪ. ಬ್ರೂತೇ ಬ್ರುವಾತೇ ಬ್ರುವತೇ | ಮುಂದಿನ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಗಣದ ಕೆಲವು ಧಾತುಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಡುವೆವು.

೪. ಅಪ್ರಧಾನತಾಂ ಗತೌ = ಅಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆವು, ಅಮುಖ್ಯರಾದೆವು. 'ಅಪ್ರಧಾನೌ ಸಂಪನ್ನೌ' ಅಥವಾ 'ಜಾತೌ' - ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

೫. ಅಪ್ರಧಾನತಾ | 'ಅಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಭಾವಃ' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿರಿ. ತಾ, ತ್ವಮ್ - ಇವು ಭಾವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು. ಹೀಗೆಯೇ ಘಟಿತಾ, ಘಟಿತ್ವಮ್; ದುಷ್ಟತಾ, ದುಷ್ಟತ್ವಮ್ - ಇತ್ಯಾದಿ.

೬. ಕಿಂ ಕ್ರಿಯತೇ (ಕ್ರಿಯತಾಮ್) | ಕರ್ತರಿಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ 'ಕಿಂ ಕುರ್ಮಃ ?

೭. ತ್ವದೀಯವಚನಂ ನ ಕರೋತಿ | ವಚನಂ ಕರೋತಿ, ವಚನೇ ತಿಷ್ಠತಿ' - ಇವೆರಡಕ್ಕೂ 'ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ' ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ವಚನವೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಮಾತು.

೮. ಶಷ್ಟಭೋಜೀ | ನಕಾರಾಂತ. 'ಶಷ್ಟಾಣಿ ಭೋಕ್ತುಂ ಶೀಲಮಸ್ಯ' ಎಂದು ಬಿಡಿಸಬೇಕು. 'ಇಂಥ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇನ್ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಹೀಗೆಯೇ ಚಿರಪ್ರವಾಸೀ (ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿರುವವ), ಪರಾನ್ನಭೋಜೀ (ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಅನ್ನವನ್ನೇ ಭಂಜಿಸುತ್ತಿರುವವ), ಪರಾವಸಥಶಾಯೀ (ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಲಗುತ್ತಿರುವವ =) ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವವ, ಬಹುದಾಯೀ (ಬಹಳವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವವ) ಇತ್ಯಾದಿ. ನಪುಂಸಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿ 'ಮಧುರಾಗಾಮೀನಿ' 'ಮಂದಗಾಮೀನಿ,' 'ಕ್ಷಿಪ್ರಫಲ ದಾಯೀನಿ; ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ: 'ಮನ್ನಗಾಮೀನೀ' |

೯. 'ಸ್ಯಹಸ್ಯೇನ್ನೈವ ಅಜ್ಞಾಃ ಕರ್ಷಿತಾಃ' | 'ನಿನಗೆ ನೀನೇ ಕೇಡುಮಾಡಿಕೊಂಡೆ' ಎಂಬರ್ಥದ ವಾಕ್ಯ. ಕರ್ಷಿತ - ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; 'ಕೃಷ್ಯ' (ಉತ್ತ) ಎಂದೂ ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಭೂತಕೃದಂತ ರೂಪವಿದೆ.

೧೦. ವಾಚ್ಯಃ | ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು, ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇವು ಕೃದಂತರೂಪಗಳು : 'ವಾಚ್ಯಮ್', 'ವಚನೀಯಮ್', 'ವಕ್ತವ್ಯಮ್', 'ವಚನಮ್', 'ವ್ಯಕ್ತಿಃ' (ಇದು ಪ್ರಚುರವಾಗಿಲ್ಲ); ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು, ಹೇಳುವಿಕೆ - ಎಂದರ್ಥ.

೧೧. ವಿಶ್ಲೇಷಯಿಷ್ಯಾಮಿ | ಸ್ಪೋಟಯಿಷ್ಯಾಮಿ, ವಿಯೋಜಯಿಷ್ಯಾಮಿ - ಇವೆಲ್ಲ

ಪರ್ಯಾಯಗಳು. 'ಶ್ಲಿಷ್ಠ' ಧಾತುವಿಗೆ ಪ್ರೇರಕಾರ್ಥರೂಪ. ಶ್ಲೇಷಯ (ಅಂಟಿಸು) ; ವಿಶ್ಲೇಷಯ (ಬಿಡಿಸು).

೧೨. ಕಥಮಪಿ ಕೇನಾಪಿ ಪ್ರಕಾರೇಣ. 'ಹೇಗೋ', 'ಕಷ್ಟದಿಂದ' - ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗ.

೧೩. ಜ್ಞಾಸ್ಯತಿ | ಜಾನೀಯಾತ್ (ತಿಳಿದಾನು) ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

೧೪. ನೋದ್ಯಮಸ್ಯಾಜ್ಯಃ | 'ನ ತು ಉದ್ಯಮಸ್ಯಾಜ್ಯಃ' ಎಂದು ತುಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ; ಹೀಗೆಯೇ 'ಮಮೈವಾಯಂ ದೋಷಃ, ನ ಸ್ಯಾಮಿನಃ' - ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ : ನ ತು ಸ್ಯಾಮಿನಃ' ಎನ್ನಬಹುದು. 'ತು' ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

೧೫. ಮಿಥೋ ವಿಯೋಜಯಿಷ್ಯಾಮಿ | ಮಿಥಃ ಎಂಬುದು ಅವ್ಯಯ. (ಪರಸ್ಪರಾತ್ ಎಂಬ) ಪಂಚಮ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಮಿಥೋ ಮನ್ತ್ರಯೇತೇ | ಮಿಥೋ ದೂಷಯತಃ | ಮಿಥಃ ಪ್ರಯೋಜನಮಸ್ತಿ | ಮಿಥಃ ಕೃದ್ಯತಃ | ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ಅರ್ಥವನ್ನು ಊಹಿಸಿರಿ. 'ಮಿಥಃ' ಎಂಬ ಅವ್ಯಯಕ್ಕೆ 'ರಹಸ್ಯವಾಗಿ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಿದೆ.

೧೬. ತದ್ಯದಿ ಭವಾನ್ ಕಥಯತಿ | 'ನೀನು ಹಾಗೆ ಮಾಡು ಎಂದರೆ', 'ನಿನಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದರೆ' ಎಂದರ್ಥ. ಹಿಂದೆ [ರ್ಷನೆಯ ಪುಟ] ದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾಮೀ ಯದಿ ಕಥಯತಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೩೧

೧. ಈ ಕಥಾಭಾಗವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ :

ಬಭೂವ ಗಡ್ಗಾದಕ್ಷಿಣಕೂಲೇ ಪಾರಿಭದ್ರೋ ನಾಮ ರಾಜಾ | ಸ ಚ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಭೀರುಃ ಪಿತುರುಪಾಜಿತೇ ರಾಜ್ಯೇ ಮನ್ತ್ರಿಭಿಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಪ್ರಭುರಭೂತ್ (ಅಭವತ್) | ಪಶ್ಚಾತ್ ತಸ್ಯ ಭೀರುತಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಂನಿಕ್ರೂಷ್ಠಾ ರಾಜಾನ್: ತದ್ಭೂಮಿಸೀಮಾನಮ್ ಆಚಕ್ರಮುಃ | ಯಥಾ ಯಥಾ ತಸ್ಯ ಸೀಮಾಮ್ ಆಕ್ರಾಂತವನ್ತಃ ತಥಾ ತಥಾ ಸ ಭೂಮಿಂ ತತ್ಯಾಜ ||

ಕ್ರಮೇಣ ಶತ್ರುಣಾಮ್ ಆಕ್ರಮಂ ತಸ್ಯ ರಾಜ್ಞೋ ಭೀರುತಾಂ ಚ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮನ್ತ್ರಿಣ ಋಚುಃ - 'ದೇವ, ಸಹಿಷ್ಣುತಯಾ ಭೂಮಿರಾಕ್ರಾಂತೈವ ಶತ್ರುಭಿಃ | ಪರಿಶಿಷ್ಟರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಪಿ ಶಕ್ತಿರ್ದರ್ಶಯಿತವ್ಯಾ ಭವತಿ ||'

ರಾಜೋವಾಚ - 'ಪ್ರಥಮಂ ಸಂಧಿರೇವ ಕ್ರಿಯತಾಮ್, ಪಶ್ಚಾತ್ ಕರತವ್ಯಮೇವ ಯುಜ್ಯಮ್ ||'

ಮನ್ತ್ರಿಣ ಋಚುಃ - 'ಯುಜ್ಯಂ ಚೇತ್ ಕರತವ್ಯಂ ತದಿದಾನಿಮೇವ ಕಿಂ ನ ಕ್ರಿಯತೇ ? ಅವಶ್ಯಕರತವ್ಯೇ ಕರ್ಮಿಣಿ ಅಲಂ ಕಾಲಾತಿಪಾತೇನ ||'

राजोवाच - 'यद्धे सति करितुरगपदातयः संदेहे पातयितव्याः ॥'

मन्त्रिणा ऊचुः - 'यदि युद्धं न कर्तव्यं तदा सेनया किं प्रयोजनम्? युद्धप्रयोजनेनैव सेना पतिष्यति युद्धे ॥'

೨. ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮೇಲಿನ ಕಥಾವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ; ಅವಶ್ಯವಾದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ರೂಪವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಿರಿ :

अस्ति, अभ्यषिञ्चन्, अधैर्यम्, प्रान्तस्थैः, आचक्रमे, त्यक्त्वा आहुः, क्षमाशीलत्वात्, एवमाक्रम्यते, करिष्यामः, कालहरणम्, संदेहे नियोक्ष्येरन्, किमिति सेनां रक्षामः ?

೨೦. ಎರಡನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳು^೧

೬೦. ಎರಡನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳು ಕೆಲವೇ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಡುವುದು ಕಷ್ಟ. ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿನೋಡಿ ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಆಕಾರಾಂತಧಾತು ಯಾ - ಹೋಗು (ಪರಸ್ಮೈಪದ)

ವರ್ತಮಾನ			ಅನದ್ಯತನಭೂತ		
याति	यातः	यान्ति	अयात्	अयाताम्	अयान्, अयुः
यासि	याथः	याथ	अयाः	अयातम्	अयात
यामि	यावः	यामः	अयाम्	अयाव	अयाम
ಆಜ್ಞಾರ್ಥ			ವಿಧ್ಯಾರ್ಥ		
यातु-यातात्	याताम्	यान्तु	यायात्	यायाताम्	यायुः
याहि	यातम्	यात	यायाः	यायातम्	यायात
यानि	याव	याम	यायाम्	यायाव	यायाम

ವಿಶೇಷ : (೧) ಧಾತುಗಳಿಗೆ ವಿಕರಣವು ಸೇರದೆಯೇ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿವೆ.

(೨) ಅನದ್ಯತನಭೂತ ಪ್ರ. ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಉಃ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ವಿಕಲ್ಪ

೧. ಈ ಪಾಠವನ್ನು ಒಂದು ಸಲ ಓದಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬಹುದು. ಈ ಗಣದ ಧಾತುಗಳು ಬಂದಾಗ ಈ ಪಾಠವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಮಾಡುತ್ತಿರುವೆವು.

ದಿಂದ ಸೇರುತ್ತದೆ ; ಹಿಂದಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವಾಗಿದೆ. ದರಿದ್ರಾ - ಬಡವನಾಗು ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ 'ಆದರಿದ್ರಾಃ' ಎಂದು ಒಂದೇ ರೂಪ. ಇದರಂತೆ ನಡೆಯುವ ಧಾತುಗಳು : ಖ್ಯಾ - ಹೇಳು ; ದ್ರಾ - ಓಡು, ನಿದ್ರಿಸು ; ಭಾ - ಹೊಳೆ ; ದಾ - ತೆಗೆದುಕೊ ; ವಾ - (ಗಾಳಿ) ಬೀಸು ; ಸ್ನಾ - ಸ್ನಾನಮಾಡು ; ಮಾ - ಆಳೆ.

(೩) ಯಯೌ - [ಲಿಟ್ ಪುಟ ೮೧] ; ಯಾಸ್ಯತಿ, ಯಾತಾ - ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳು [ಪುಟ ೮೨] .

೬೧. ಇಈಕಾರಾಂತ ಉಊಕಾರಾಂತ ಧಾತುಗಳ ಅಂತ್ಯ ಸ್ವರವು ಸ್ವರಾದಿಯಾದ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಇಯ್, ಉಯ್ ಎಂದಾಗುವುದು.

ಅಧಿ + ಇ = ಅಧ್ಯಯನಮಾಡು (ಆತ್ಮನೇಪದ)

ವರ್ತಮಾನ			ಅನದ್ಯತನಭೂತ		
ಅಧೀತೆ	ಅಧೀಯತೆ	ಅಧೀಯತೆ	ಅಧ್ಯೈತ	ಅಧ್ಯೈಯತಾಮ್	ಅಧ್ಯೈಯತ
ಅಧೀಷೆ	ಅಧೀಯಾಷೆ	ಅಧೀಷ್ವೆ	ಅಧ್ಯೈಠಾಃ	ಅಧ್ಯೈಯಾಠಾಮ್	ಅಧ್ಯೈಷ್ವಮ್
ಅಧೀಯೆ	ಅಧೀವಹೆ	ಅಧೀಮಹೆ	ಅಧ್ಯೈಯಿ	ಅಧ್ಯೈವಹಿ	ಅಧ್ಯೈಮಹಿ
ಆಜ್ಞಾರ್ಥ			ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥ		
ಅಧಿಯಾತ್	ಅಧಿಯಾತಮ್	ಅಧೀಯಿರನ್	ಅಧೀಯಿತ್	ಅಧೀಯಿಯಾತಾಮ್	ಅಧೀಯಿರನ್
ಅಧೀಷ್ವ	ಅಧೀಯಾಠಾಮ್	ಅಧೀಷ್ವಮ್	ಅಧೀಯಿಠಾಃ	ಅಧೀಯಿಯಾಠಾಮ್	ಅಧೀಯಿಷ್ವಮ್
ಅಧ್ಯಯೈ	ಅಧ್ಯಯಾವಹೈ	ಅಧ್ಯಯಾಮಹೈ	ಅಧೀಯಿಯಿ	ಅಧೀಯಿಯಿವಹಿ	ಅಧೀಯಿಯಿಮಹಿ

ವಿಶೇಷ : (೧) ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಇಯ್ ಬಂದು ಅನದ್ಯತನದ ಅಕಾರವು ಅಕಾರವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಅಧ್ಯೈಯಿ, ಅಧ್ಯೈಯಾಠಾಮ್, ಅಧ್ಯೈಯಾತಾಮ್ ಎಂದಾಗಿದೆ (೨ನೆಯ ಭಾಗ ೫೬ ಖಂಡ). ಆಜ್ಞಾರ್ಥದ ಉತ್ತಮಪುರುಷದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಏಕಾರವು ಬಂದು ಅಯ್ ಆದೇಶವಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯೈ ಅಧ್ಯಯಾವಹೈ ಅಧ್ಯಯಾಮಹೈ - ಎಂದು ರೂಪಗಳಾಗಿವೆ.

(೨) 'ಇ- ಹೋಗು' ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ 'ಇಯ್' ಬರುವದಿಲ್ಲ ; 'ಯ್' ಆದೇಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಯನ್ತಿ ; ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ರೂಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

	೧			೨		
ಀತಿ	ಇತಃ	ಯನ್ತಿ		ಀತ್	ಀತಾಮ್	ಆಯನ್
ಀಠಿ	ಇಠಃ	ಇಠ		ಀಃ	ಀತಮ್	ಀತ
ಀಮಿ	ಇವಃ	ಇಮಃ		ಆಯಮ್	ಀವ	ಀಮ

	೩		೪		
ಉ-ಇತಾತ್	ಇತಾಮ್	ಯಂತು	ಇಯಾತ್	ಇಯಾತಾಮ್	ಇಯುಃ
ಇಹಿ-ಇತಾತ್	ಇತಮ್	ಇತ	ಇಯಾಃ	ಇಯಾತಮ್	ಇಯಾತ
ಅಯಾನಿ	ಅಯಾವ	ಅಯಾಮ್	ಇಯಾಮ್	ಇಯಾವ	ಇಯಾಮ್

ಲಿಟ್ : ಇಯಾಯ, [ಪುಟ. ೬೯] ; ಲುಟ್ : ಏತಾ ; ಲ್ಯುಟ್ : ಏಷ್ಯತಿ |

ನು - ಹೊಗಳು (ಪರಸ್ಮೈಪದ)

	೧		೨		
ನೌತಿ	ನುತಃ	ನುವಂತಿ	ಅನೌತ್	ಅನುತಾಮ್	ಅನುವನ್
ನೌಷಿ	ನುಥಃ	ನುಥ	ಅನೌಃ	ಅನುತಮ್	ಅನುತ
ನೌಮಿ	ನುವಃ	ನುಮಃ	ಅನವಮ್	ಅನುವ	ಅನುಮ

	೩		೪		
ನೌತು-ನುತಾತ್	ನುತಾಮ್	ನುವಂತು	ನುಯಾತ್	ನುಯಾತಾಮ್	ನುಯುಃ
ನುಹಿ-ನುತಾತ್	ನುತಮ್	ನುತ	ನುಯಾಃ	ನುಯಾತಮ್	ನುಯಾತ
ನವಾನಿ	ನವಾವ	ನವಾಮ್	ನುಯಾಮ್	ನುಯಾವ	ನುಯಾಮ್

ವಿಶೇಷ : (೧) ವ್ಯಂಜನಾದಿಯಾದ ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯದ ಹಿಂದೆ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ.

(೨) ಕು-ಕೂಗು; ಯು-ಮಿಶ್ರಮಾಡು ; ಸ್ವ-ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕು, ಜಿನುಗು-ಮುಂತಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆಯೇ ರೂಪಗಳು.

ಹ್ನು - ತೆಗೆದುಹಾಕು, ಮುಚ್ಚು (ಆತ್ಮನೇಪದ)

	೧		೨		
ಹ್ನುತೇ	ಹ್ನುವಾತೇ	ಹ್ನುವತೇ	ಅಹ್ನತ	ಅಹ್ನುವಾತಾಮ್	ಅಹ್ನುವತ
ಹ್ನುಷೇ	ಹ್ನುವಾಥೇ	ಹ್ನುಷ್ವೇ	ಅಹ್ನುಥಾಃ	ಅಹ್ನುವಾಥಾಮ್	ಅಹ್ನುಷ್ವಮ್
ಹ್ನುವೇ	ಹ್ನುವಹೇ	ಹ್ನುಮಹೇ	ಅಹ್ನುವಿ	ಅಹ್ನುವಹಿ	ಅಹ್ನುಮಹಿ

	೩		೪		
ಹ್ನುತಾಮ್	ಹ್ನುವಾತಾಮ್	ಹ್ನುವತಾಮ್	ಹ್ನುವೀತ	ಹ್ನುವೀಯಾತಾಮ್	ಹ್ನುವೀರನ್
ಹ್ನುಷ್ವ	ಹ್ನುವಾಥಾಮ್	ಹ್ನುಷ್ವಮ್	ಹ್ನುವೀಥಾಃ	ಹ್ನುವೀಯಾಥಾಮ್	ಹ್ನುವೀಷ್ವಮ್
ಹ್ನುವೈ	ಹ್ನುವಾವಹೈ	ಹ್ನುವಾಮಹೈ	ಹ್ನುವೀಯ	ಹ್ನುವೀವಹಿ	ಹ್ನುವೀಮಹಿ

ವಿಶೇಷ : (೧) ಇಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವ ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲ; 'ಉಪ್' ಎಂಬ ಆದೇಶವು ಮಾತ್ರ ಬಂದಿದೆ.

(೨) 'ಸ್ತು' ಧಾತುವಿಗೆ ವ್ಯಂಜನಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಪರವಾದಾಗ 'ಈ' ಎಂಬ ಆಗಮವು ಏಕಲ್ಪದಿಂದ ಬರುವುದು. ಸ್ತವೀತಿ, ಸ್ತೌತಿ - ಹೊಗಳುತ್ತಾನೆ. 'ರು' ಧಾತುವಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ : ರೌತಿ, ರವೀತಿ - ಕೂಗುತ್ತದೆ

೬೨. ಉಪಾಂತ ಬ್ರೂ (ಹೇಳು, ಅನ್ನು) ಧಾತುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

ಪರಸ್ಪೇಷದ

	೦			೨		
ಬ್ರವೀತಿ	} ಬ್ರೂತ:	} ಬ್ರುವಂತಿ		} ಅಬ್ರವೀತ್	} ಅಬ್ರೂತಾಮ್	} ಅಬ್ರೂವನ್
ಆಹ						
ಬ್ರವೀಷಿ	} ಬ್ರೂಥ:	} ಬ್ರೂಥ		} ಅಬ್ರವಿ:	} ಅಬ್ರೂತಮ್	} ಅಬ್ರೂತ
ಆತ್ಯ						
ಬ್ರವೀಮಿ	ಬ್ರೂವ:	ಬ್ರೂಮ:		ಅಬ್ರವಮ್	ಅಬ್ರೂವ	ಅಬ್ರೂಮ
	೩			೪		
ಬ್ರವೀತು-ಬ್ರೂತಾತ್	ಬ್ರೂತಾಮ್	ಬ್ರೂವಂತು		ಬ್ರೂಯಾತ್	ಬ್ರೂಯಾತಾಮ್	ಬ್ರೂಯು:
ಬ್ರೂಹಿ-ಬ್ರೂತಾತ್	ಬ್ರೂತಮ್	ಬ್ರೂತ		ಬ್ರೂಯಾ:	ಬ್ರೂಯಾತಮ್	ಬ್ರೂಯಾತ
ಬ್ರವಾಣಿ	ಬ್ರವಾವ	ಬ್ರವಾಮ		ಬ್ರೂಯಾಮ್	ಬ್ರೂಯಾವ	ಬ್ರೂಯಾಮ

ಅತ್ಮನೇಷದ

	೦			೨		
ಬ್ರೂತೆ	ಬ್ರೂವಾತೆ	ಬ್ರೂವತೆ		ಅಬ್ರೂತ	ಅಬ್ರೂವಾತಾಮ್	ಅಬ್ರೂವತ
ಬ್ರೂಷೆ	ಬ್ರೂವಾಥೆ	ಬ್ರೂಷೆ		ಅಬ್ರೂಥಾ:	ಅಬ್ರೂವಾಥಾಮ್	ಅಬ್ರೂಷಮ್
ಬ್ರೂವೆ	ಬ್ರೂವಹೆ	ಬ್ರೂಮಹೆ		ಅಬ್ರೂವಿ	ಅಬ್ರೂವಹಿ	ಅಬ್ರೂಮಹಿ
	೩			೪		
ಬ್ರೂತಾಮ್	ಬ್ರೂವಾತಾಮ್	ಬ್ರೂವತಾಮ್		ಬ್ರೂವೀತ	ಬ್ರೂವೀಯಾತಾಮ್	ಬ್ರೂವೀರನ್
ಬ್ರೂಷಮ್	ಬ್ರೂವಾಥಾಮ್	ಬ್ರೂಷಮ್		ಬ್ರೂವೀಥಾ:	ಬ್ರೂವೀಯಾಥಾಮ್	ಬ್ರೂವೀಷಮ್
ಬ್ರೂವೈ	ಬ್ರೂವಾವಹೈ	ಬ್ರೂವಾಮಹೈ		ಬ್ರೂವೀಯ	ಬ್ರೂವೀವಹಿ	ಬ್ರೂವೀಮಹಿ

ವಿಶೇಷ : (೧) ವ್ಯಂಜನಾದಿಯಾದ ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಹಿಂದೆ ಈಕಾರಾಗಮವು ನಿಯಮದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವ, ರು ಧಾತುಗಳಂತೆ ವಿಕಲ್ಪವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗಿದೆ.

(೨) ಪ್ರಥಮಪುರುಷದ ಎಲ್ಲಾವಚನಗಳಿಗೂ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷದ ಏಕದ್ವಿವಚನಗಳಿಗೂ 'ಆಹ' ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳೂ ಬಂದಿವೆ.

(೩) ಸೂ - ಹಡೆ, ಅತ್ಮನೇಪದ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳಾದ ಐ ಆವಹ್ಯೆ ಆಮಹ್ಯೆ - ಇವುಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಗುಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಸುವ್ಯೆ ಸುವಾವಹ್ಯೆ ಸುವಾಮಹ್ಯೆ ; ಮಿಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲ ಬ್ರೂ- ಧಾತುವಿನಂತೆಯೇ.

(೪) ಲಿಟ್ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳು ಬ್ರೂ ಧಾತುವಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ವಚ್ ಧಾತುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. (೬೬ನೆಯ ಖಂಡವನ್ನು ನೋಡಿ).

೬೩. ಋಕಾರಾಂತವಾದ ಜಾಗೃ (ಎಚ್ಚರು, ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಇರು) ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಅನದ್ಯತನಭೂತದ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮಪುರುಷಗಳ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಲೋಪ.

	೦		೨	
ಜಾಗೃತಿ	ಜಾಗೃತ:	ಜಾಗೃತಿ	ಅಜಾಗ:	ಅಜಾಗೃತಾಂ ಅಜಾಗರು:
ಜಾಗೃಷಿ	ಜಾಗೃಥ:	ಜಾಗೃಥ	ಅಜಾಗ:	ಅಜಾಗೃತಂ ಅಜಾಗೃತ
ಜಾಗೃಮಿ	ಜಾಗೃವ:	ಜಾಗೃಮ:	ಅಜಾಗರಮ್	ಅಜಾಗೃವ ಅಜಾಗೃಮ
	೩		೪	
ಜಾಗೃತ್-ಜಾಗೃತಾತ್	ಜಾಗೃತಾಂ	ಜಾಗೃತು	ಜಾಗೃಯಾತ್	ಜಾಗೃಯಾತಾಂ ಜಾಗೃಯು:
ಜಾಗೃಹಿ-ಜಾಗೃತಾತ್	ಜಾಗೃತಮ್	ಜಾಗೃತ	ಜಾಗೃಯಾ:	ಜಾಗೃಯಾತಮ್ ಜಾಗೃಯಾತ
ಜಾಗರಾಣಿ	ಜಾಗರಾವ	ಜಾಗರಾಮ	ಜಾಗೃಯಾಮ್	ಜಾಗೃಯಾವ ಜಾಗೃಯಾಮ

ವಿಶೇಷ : (೧) ಅನದ್ಯತನಭೂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೈಕವಚನಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ರೂಪ.

(೨) ವರ್ತಮಾನ ಪ್ರ. ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ.

(೩) ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಡ್ರೂಪವು ಎರಡೂ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವದು.

ಜಜಾಗಾರ ಜಜಾಗರತು: ಜಜಾಗರು: | ಜಜಾಗರಿಥ ಜಜಾಗರಥು: ಜಜಾಗರ | ಜಜಾಗಾರ-
ಜಜಾಗರ ಜಜಾಗರಿವ ಜಜಾಗರಿಮ | ಅಥವಾ ಜಾಗರಾಮಾಸ ಇತ್ಯಾದಿ.

(೪) ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳು :

'ಜಾಗರಿತಾಸಿ' 'ಜಾಗರಿಷ್ಯಸಿ' |

೬೪. ಅಸ್ ಧಾತುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅದ್ (ತನ್ನು) ಈ ಧಾತುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಡುವೆವು :

	೦		೨		
ಅತ್ತಿ	ಅತ್ತ:	ಅದಂತಿ	ಆದತ್	ಆತ್ತಾಮ್	ಆದನ್
ಅತ್ತಿಸಿ	ಅತ್ತಃ	ಅತ್ತ	ಆದ:	ಆತ್ತಮ್	ಆತ್ತ
ಅತ್ತಿ	ಅತ್ತ:	ಅತ್ತ:	ಆದಮ್	ಆತ್ತ	ಆತ್ತ
	೩		೪		
ಅತ್ತ-ಅತ್ತಾತ್	ಅತ್ತಾಮ್	ಅದಂತು	ಆದಾತ್	ಆದಾತಾಮ್	ಅದ್ತು:
ಅತ್ತಿ-ಅತ್ತಾತ್	ಅತ್ತಮ್	ಅತ್ತ	ಆದಾ:	ಆದಾತಮ್	ಅದಾತ
ಅದಾನಿ	ಅದಾವ	ಅದಾಮ	ಆದಾಮ್	ಆದಾವ	ಅದಾಮ

ವಿಶೇಷ : (೧) ಅನನುನಾಸಿಕವರ್ಗೀಯವ್ಯಂಜನವಾದ ದಕಾರಕ್ಕೆ ಕರ್ಕಶವರ್ಣದ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಥಮಾಕ್ಷರವಾದ ತಕಾರವು ಆದೇಶವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.

(೨) ಅನದ್ಯತನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮಗಳ ಏಕವಚನದ ಹಿಂದೆ ಅಕಾರಾಗಮ. ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಲಿಟ್ ರೂಪಗಳು ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಾಗುವವು :

ಆದ	ಆದತು:	ಆದ್ತು:	ಜಘಾಸ	ಜಕ್ಷತು:	ಜಕ್ಷು:
ಆದಿಥ	ಆದತುಃ	ಆದ	ಜಘಾಸಿಥ	ಜಕ್ಷತುಃ	ಜಕ್ಷ
ಆದ	ಆದಿವ	ಆದಿಮ	ಜಘಾಸ-ಜಘಸ	ಜಕ್ಷಿವ	ಜಕ್ಷಿಮ

ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳು : ಅತ್ತಾಸ್ಮಿ | ಅತ್ತಸ್ಯತಿ ||

ವಿಶೇಷ : ಅಸ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಲಿಟ್ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳಿಲ್ಲ ; ಭೂಧಾತುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು.

ಅಭ್ಯಾಸ ೩೨

ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ. ಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಪುರುಷದ ರೂಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬರೆಯಿರಿ :

೧. ಶಿವಾಸ್ತೇ ಪನ್ಥಾನ: ಸಂತು | ೨. ಅಥ ತಸ್ಯ ಸಿಂಹಸ್ಯ ದ್ವಿ ಶೃಗಾಲೌ ಮನ್ರಿಪುತ್ರೌ ಖ್ರಷ್ಠಾಧಿಕಾರೌ ಆಸ್ತಾಮ್ | ೩. ಅಥ ಆಗಚ್ಛಂತಂ ದಮನಕಮ್ ಆಲೋಕಯ ಪಿಡ್ಗಲಕೌ

द्वःस्थम् अब्रवीत् । ४. हे कृष्ण, किं मृत्तिकां अत्सि ? ५. तद् विश्रब्धं ब्रूहि यत्किञ्चिद् वक्तुकामः । ६. पिङ्गलकश्चिन्तयामासयोग्योऽयं दृश्यते । ७. दमनकोऽपि सञ्जीवकशब्दानुसारी प्रतस्थे । ८. अस्त्वेदं स महात्मा, वयं कृपणाः ।

२१. मित्रभेदः (अनुवृत्तः)

६५. अथ दमनकः सञ्जीवकवियुक्तं पिङ्गलकम् अवलोक्य तत्रान्तरे प्रगम्य समुपविष्टः ॥

पिङ्गलकोऽपि तमाह - 'भद्र, किं चिराद् दृष्टः ?'

दमनक आह - 'न किञ्चित् देवपादानाम् अस्माभिः प्रयोजनम् । तेन अहं नागच्छामि । तथापि राजप्रयोजनविनाशम् अवलोक्य संदह्यमानहृदयो व्याकुलतया स्वयमेव अभ्यागतो वक्तुम्' ॥

अथ तस्य साभिप्रायं वचनं आकर्ण्य पिङ्गलक आह - 'किं वक्तुमना भवान् ? तत् कथ्यतां यत् कथनीयमस्ति' ।

स प्राह - "देव, सञ्जीवको युष्मत्पादानाम् उपरि द्रोहबुद्धिरिति विश्वासगतस्य मम विजने इदमाह 'भो दमनक, दृष्टा मया अस्य पिङ्गलकस्य सारासारता । तदहम् एनं हत्वा सकलमृगाधिपत्यं त्वत्साचिव्यपदवीसमन्वितं करिष्यामि' ॥"

पिङ्गलकोऽपि तद् वज्रसारप्रहारसदृशं दारुणं क्रूरं वचः समाकर्ण्य मोहमुपगतो न किञ्चिदपि उक्तवान् ॥

दमनकोऽपि तस्य तमाकारम् आलोक्य चिन्तितवान् 'अयं तावत् सञ्जीवकनिबद्धरागः । तन्नूनम् अनेन मन्त्रिणां विनाशम् अवाप्स्यति । तत् किमत्र युक्तम्?' इति ॥

पिङ्गलकोऽपि चेतनां समासाद्य कथमपि तमाह - 'सञ्जीवकस्तावत् प्राणसमो भृत्यः । स कथं ममोपरि द्रोहबुद्धिं करोति ?' ॥

दमनक आह - 'देव, भृत्योऽभृत्य इति अनैकान्तिकमेतत् । अक्तं च -

न सोऽस्ति पुरुषो राज्ञां यो न कामयते श्रियम् ।

अशक्ता एव सर्वत्र नरेन्द्रं पुर्युपासते ॥

ಬಳಿಕ ದಮನಕನೂ (ಸಂಜೀವಕನಿಂದ ಬಿಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟು =) ಸಂಜೀವಕನಿಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬನೇ ಇದ್ದ ಪಿಂಗಲಕನನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ನಡುವೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿತು.

ಪಿಂಗಲಕನೂ ಅದನ್ನು ಕುರಿತು 'ಅಪ್ಪ, (ಏಕೆ ಬಹುಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿರುವೆ ? =) ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳಕಾಲವಾಯಿತಲ್ಲ, ಏಕೆ ?' ಎಂದಿತು.

ದಮನಕನೂ 'ಬುದ್ಧಿಯವರಿಗೆ ನಮ್ಮಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ;

ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ರಾಜರಿಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ನಾಶ ಷಾಗುವದನ್ನು ಕಂಡು (ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ =) ಮನೋವೃಥೆಯಿಂದ ನಾನೇ ಮಾತನಾಡುವದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೇನೆ.

ಆಗ ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ =) ಗರ್ಭಿತವಾದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು : '(ನೀನು ಏನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ? =)

ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏನು ಇದೆ ? ಏನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವೆಯೋ (ಅದು ಹೇಳಲ್ಪಡಲಿ =) ಅದನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಡು !'

ಅದು ಎಂದಿತು : "ಬುದ್ಧಿ, ಸಂಜೀವಕನು (ನಾನು) ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ದ್ರೋಹ ಬುದ್ಧಿಯೆಂದು (ವಿಶ್ವಾಸಹೊಂದಿದ =) ನಂಬಿಕೆಯಾದ ನನಗೆ (ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ =) ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ (ಇದನ್ನು ಹೇಳಿತು =) ಹೀಗೆಂದಿತು : 'ಎಲೈ ದಮನಕನೆ, ಪಿಂಗಲಕನ (ಬಲಾಬಲವು ನನ್ನಿಂದ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು =) ಬಲಾಬಲವನ್ನು ನಾನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಇವನನ್ನು ಕೊಂದು ಸಕಲಮೃಗಗಳ ಒಡತನವನ್ನು ನಿನ್ನ ಸಚಿವಪದವಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು'."

ಪಿಂಗಲಕನೂ ಆ ಸಿಡಿಲುಬಡಿತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಕ್ರೂರವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಮೂರ್ಛಿತನಾದ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳದೆ ಇತ್ತು. ದಮನಕನೂ ಅದರ ಆ ಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು ಹೀಗೆಂದು ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡಿತು : 'ಇದಂತೂ ಸಂಜೀವಕನಲ್ಲಿ (ಬಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಗವುಳ್ಳದ್ದು =) ಬಹಳ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಈ ಮಂತ್ರಿಯಿಂದ ರಾಜನು ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ (ಇಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಯುಕ್ತವು ? =) ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ?'

ಪಿಂಗಲಕನೂ (ಚೇತನವನ್ನು ಹೊಂದಿ =) ಎಚ್ಚತ್ತು (ಹೇಗೋ =) ಕಷ್ಟದಿಂದ ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದಿತು : 'ಸಂಜೀವಕನಂತೂ ನನಗೆ ಪ್ರಾಣ ಸಮನಾದ ಭೃತ್ಯನು. ಅವನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ದ್ರೋಹಬುದ್ಧಿಯನ್ನು (ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ? =) ಮಾಡಿಯಾನು ?'

ದಮನಕನೆಂದಿತು : 'ಸ್ವಾಮಿ, ಭೃತ್ಯನು ಅಥವಾ ಅಭ್ಯತ್ಯನು ಎಂಬುದೇನೂ (ಗೊತ್ತಿನದಲ್ಲ =) ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. (ಬಲ್ಲವರು) ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿಯೂ ಇರುತ್ತಾರೆ :

“ಅರಸರುಗಳ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಬಯಸದೆ ಇರುವಂಥ ಪುರುಷನೇ ಯಾವನೂ ಇಲ್ಲ. (ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ =) ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅಶಕ್ತರೇ ಅರಸನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ.”

ಚಿಂತನ

೧. ತತ್ರಾಂತರೇ | ಆ ನಡುವೆ, ಆ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಹೀಗೆಯೇ 'ಅತ್ರಾಂತರೇ' - ಈ ನಡುವೆ, ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ (in the meanwhile) ಎಂದೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವರು.

೨. ಪ್ರಗಮ್ಯ | ಗಮ್ಯಾತುಮಿಗಿ 'ಗತ್ಯಾ' ಎಂದು ಭೂತಕೃದಂತಾವ್ಯಯ; 'ಪ್ರ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ 'ಪ್ರಗಮ್ಯ' ಎಂದಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಣಮ್ಯ' (ನಮಸ್ಕರಿಸಿ) ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ.

೩. ಸಮುಪವಿಷ್ಯಃ = ಸಮುಪಾವಿಶತ್, ಸಮುಪವಿವೇಶ. ಇಲ್ಲಿ 'ಸಮ್' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿಶೇಷವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

೪. ಕಿಂ ಚಿರಾತ್ ದೃಷ್ಟಃ ? ನ ಕಿಂಚಿದ್ಧೇವಪಾದಾನಾಮಸ್ತಾಭಿಃ ಪ್ರಯೋ ಜನಮ್ - ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ಹಿಂದೆ (ಖಂ. ೩೨) ಬಂದಿವೆ. ಅವುಗಳ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

೫. ತೇನಾಹಂ ನಾಗಚ್ಯಾಮಿ = ತತ ಏವಾಹಮ್ ಅದ್ಯ ಯಾವತ್ ನಾಗಚ್ಯಮ್ (ಅಥವಾ ನಾಗತವಾನ್) |

೬. ಸ್ವಯಮೇವ | ನಾನೇ, ನೀವು ಕರೆಯಿಸದೇ ಇದ್ದರೂ - ಎಂದರ್ಥ. ಸ್ವಯಂ ಶಬ್ದವು ಅವ್ಯಯ. ಇದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸುವಾಗ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವ ಕರ್ತೃವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ರಾಜಾ ಸ್ವಯಮಾಗತಃ - ಅರಸನು ತಾನೇ ಬಂದನು. ತಾನಿ ಸ್ವಯಂ ಪತಿತಾನಿ - ಅವು ತಾವೇ ಬಿದ್ದವು. ತ್ವಂ ಸ್ವಯಂಗಚ್ಛಸಿ ಕಿಮ್ ? - ನೀನೇ ಹೋಗುತ್ತೀಯೋ ? ತೇನ ಸ್ವಯಮ್ ಉಕ್ತಮ್ - ಅವನವನೇ ಹೇಳಿದನು.

೭. ಸಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್ | ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವದೋ ಒಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದು.

೮. ಆಕರ್ಣ್ಯ | ಇದು ಕರ್ಣಶಬ್ದದಿಂದ ಬಂದಿರುವ ನಾಮಧಾತು.

೯. ವಕ್ತುಮನಾಃ | ತುಮುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದ ಅವ್ಯಯಕ್ಕೆ ಕಾಮ, ಮನಸ್ - ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ಸಮಾಸವಾದರೆ ಅವ್ಯಯದ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ವಕ್ತುಂ ಮನಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ = ವಕ್ತುಮನಾಃ | (ಷ.ಬ.) ಹೀಗೆಯೇ 'ವಕ್ತುಕಾಮಃ' [ಖಂ.೩೧,ಪು.೪೩]

೧೦. ವಿಜನೇ | ವಿಗತಾ ಜನಾಃ ಯಸ್ಮಾತ್ ತತ್ ವಿಜನಮ್, ತಸ್ಮಿನ್ |

೧೧. ಯುಷ್ಮತ್ಪಾದಾನಾಮ್ | ಯುಷ್ಮಾಕಮ್ (ನಿಮ್ಮ) ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಗೌರವ ಸೂಚಕವಾದ ಪಾದಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ 'ತಾತಪಾದಾನಾಮ್' ತಾತಸ್ಯ (ತಂದೆಯ), ಹಿಂದೆ ದೇವಪಾದಾನಾಮ್ (= ದೇವಸ್ಯ) ಎಂದು ಬಳಸಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ.

೧೨. ಯುಷ್ಮತ್ಪಾದಾನಾಮುಪರಿ ದ್ರೋಹಬುದ್ಧಿರಿತಿ = ಯುಷ್ಮಭ್ಯಂ ದ್ರುಹ್ಯಾ ಮಿತಿ | 'ದ್ರುಹ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತಿಯು ಬೇಕು ; ದ್ರೋಹಬುದ್ಧಿ ಎಂದಿರುವ ದರಿಂದ ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಯುಷ್ಮತ್ಪಾದಾನಾಮುಪರಿ' ಎಂದಿದೆ.

೧೩. ವಿಶ್ವಾಸಂ ಗತಸ್ಯ | ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳ ; [ಪು. ೫೮] ರಲ್ಲಿ (ಖಂ.೩೨) 'ತಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾಸಂ ಗತ್ವಾ' ಎಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ.

೧೪. ಇದಮಾಹ, ಏವಮಾಹ | ಹೀಗೆಂದಿತು. ಹೀಗೆಯೇ 'ಏತದಾಹ' ಎಂದೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವರು.

೧೫. ಸಾರಾಸಾರತಾ | ಸಾರಶ್ಚ ಅಸಾರಶ್ಚ ತಯೋಃ ಸಮಾಹಾರಃ ಸಾರಸಾರಮ್ ; ತಸ್ಯ ಭಾವಃ |

೧೬. ದಾರುಣಂ ಕ್ರೂರಮ್ - ಈ ಎರಡು ಮಾತುಗಳಿಗೂ 'ಕ್ರೂರವಾದ' ಎಂದೇ ಅರ್ಥ.

೧೭. ಚೇತನಾಂ ಸಮಾಸಾದ್ಯ | ಅರಿವನ್ನು ಹೊಂದಿ. ಸದ್-ಹೋಗು (ಹೊಂದು) ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ಭೂತಕೃದಂತಾವ್ಯಯ, ಲ್ಯಬನ್ತ.

೧೮. ಆಕಾರಮ್ ಆಲೋಕ್ಯ | ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿಯನ್ನು ಕಂಡು. ಆಕಾರ ಎಂದರೆ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮುಖಭಾವ. ಹಿಂದೆ (ಖಂ.೩೦) 'ಆಕಾರಂ ಪ್ರಚ್ಛಾದ್ಯ' ಎಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ.

೧೯. ಅಯಂ ತಾವತ್ | 'ತಾವತ್' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವದುಂಟು. ಉದಾ : 'ಷಡ್ವಿರುಪಾಯೈ ಭರ್ವತಿ ಭಿಕ್ಷಾದಿಭಿಃ | ತತ್ರ ಭಿಕ್ಷಾ ತಾವತ್ ಅನೇಕೈಃ ಕೃತಾ | ನೃಪಸೇವಯಾ ಸದಾ ಉಚಿತ ಧನಂ ನ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ | ಕೃಷಿಸ್ತು ಕ್ಲಿಷ್ಟಾ | ವಿದ್ಯಾ ಪುನಃ ಗುರುಸೇವಯೈವ ಲಭ್ಯಾ | ವ್ಯವಹಾರೇಣ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ ಧೃವಂ ಭವೇತ್ | ಅತೋ ವಾಣಿಜ್ಯಮೇವ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ' || ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೇನನ್ನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 'ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ' ಎಂಬರ್ಥವಿಲ್ಲ ; 'ಇವನಂತೂ' ಎಂದು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕು.

೨೦. ನೂನಮ್ | ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ (Surely) ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಆಗಿರುವುದೆಂದು ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅವ್ಯಯವಿದು. ಉದಾ : ಚಿರಾದುಪೋಷಿತಸ್ವಮ್ ; ಅತೋ ನೂನಂ ಮರಿಷ್ಯಸಿ ||

೨೧. ಪ್ರಾಣಸಮಃ = ಪ್ರಾಣೈಃ ಸಮಃ | ಅತ್ಯಂತಪ್ರಿಯಂ.

೨೨. ಅನ್ಯೇಕಾನ್ತಿಕಮೇತತ್ | ಇದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಏಕ ಏವ ಅನ್ತಃ ಯಸ್ಯ ತತ್ ಐಕಾನ್ತಿಕಮ್ ; ನ ಐಕಾನ್ತಿಕಮ್ ಅನ್ಯೇಕಾನ್ತಿಕಮ್ | ಸೇವಕನು ದ್ರೋಹ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಲಿ, ಸೇವಕನಲ್ಲದವನು ದ್ರೋಹಮಾಡುವನೆಂದಾಗಲಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.

೨೩. ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ | ಆಸ್ (ಕೂರು) ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಪರಿ, ಉಪ - ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಗಳು ಸೇರಿ 'ಸೇವಿಸು' ಎಂಬರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೩೩

೧. ಸಂಜೀವಕವಿಯುಕ್ತಮ್, ತ್ವತ್ಸಾಚಿವ್ಯಪದವೀಸಮನ್ವಿತಮ್, ರಾಜಪ್ರಯೋಜನವಿನಾಶಮ್, ಸಾಭಿಪ್ರಾಯಮ್, ವಜ್ರಸಾರಪ್ರಹಾರಸದೃಶಮ್, ಬಹುರಾಗಃ - ಈ ಸಮಸ್ತಪದಗಳ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹೇಳಿ.

೨. ೧. ಯೌತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತಿ ತಪಾಸ್ತೇ ಸ ಪ್ರಭೂತಮ್ ಅತ್ರಮ್ ಅತಿ | ೨. एवं चिन्ताकुल-हृदयो वणिक्पुत्रः स्वामिव रात्रिम् अजागः | ೩. असौ धूर्तो हत्वाऽपि ताम् अपराधं निह्नुते स्म | ೪. यदि श्रीहरिं शरणम् उपैषि तर्हि सर्वमपि पापम् अपैति | ೫. लोकशरण्यं भवन्तं मुक्त्वा कं यामि शरणम् ? - ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದು ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಪರೋಕ್ಷಭೂತರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ.

೨೨. ಎರಡನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳು

[ಪು. ೧೧೧ ರಿಂದ ಮುಂದುವರಿದದ್ದು]

೬೬. ವಕ್ ಧಾತುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

	೦		೨		
ವಕ್ತಿ	ವಕ್ತಃ	.....	ವಕ್ತು	ವಕ್ತಾಮ್	ವಕ್ತಂತು
ವಕ್ಷಿ	ವಕ್ಥಃ	ವಕ್ಥ	ವಕ್ಥಿ	ವಕ್ತಮ್	ವಕ್ತ

वच्मि	वच्चः	वच्चमः		वचानि	वचाव	वचाम
	३				४	
अवक्-ग्	अवक्ताम्	अवचन्		वच्यात्	वच्याताम्	वच्युः
अवक्-ग्	अवक्तम्	अवक्त		वच्याः	वच्यातम्	वच्यात
अवचम्	अवच्च	अवच्चम		वच्याम्	वच्याव	वच्याम

वच् - ಮಾತನಾಡು. ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು, ಬಹುವಚನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು, ವರ್ತಮಾನದ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ಬಹುವಚನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು - ಹೀಗೆ ಮತಭೇದವಿದೆ. ಈ ರೂಪಗಳ ಬದಲು ಋ ಧಾತುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗಿದೆ.

ಪರೋಕ್ಷಭೂತ : ಪ. उवाच ऊचतुः ऊचुः । ಇತ್ಯಾದಿ. [ಪುಟ. ೭೦]
(ಖಂ. ೪೩.)

ಆ. ऊचे ऊचाते ऊचिरे । ऊचिषे ऊचाथे ऊचिध्वे । ऊचे ऊचिवहे ऊचिमहे ॥

ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳು : वक्तासि । वक्तासे । वक्ष्यति । वक्ष्यते । - ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪೃಶ ಪದ ಆತ್ಮನೇಪದ ಎರಡೂ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು.

೬೭. रुद् (ಆಳು), स्वप् (ನಿದ್ರಿಸು), शिस्, अन् (ಉಸಿರಾಡು) - ಈ ನಾಲ್ಕು ಧಾತುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ.

ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡುವೆವು :

	०			१	
स्वापिति	स्वपतः	स्वपन्ति	अस्वपत्, अस्वपीत्	अस्वपिताम्	अस्वपन्
स्वपिषि	स्वपथः	स्वपथ	अस्वपीः, अस्वपः	अस्वपितम्	अस्वपित
स्वपिमि	स्वपिवः	स्वपिमः	अस्वपम्	अस्वपिव	अस्वपिम
	३			४	
स्वपितु	स्वपिताम्	स्वपन्तु	स्वप्यात्	स्वप्याताम्	स्वप्युः
स्वपिहि	स्वपितम्	स्वपित	स्वप्याः	स्वप्यातम्	स्वप्यात

स्वपानि स्वपाव स्वपाम | स्वप्याम् स्वप्याव स्वप्याम

ವಿಶೇಷ : (೧) ಯಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ವ್ಯಂಜನಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಇಕಾರಗಮ.

(೨) ಅನದ್ಯತನಭೂತದ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮಪುರುಷಗಳ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಈಕಾರಾಗಮ, ಆಕಾರಾಗಮಗಳು ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಬರುತ್ತವೆ.

(೩) ಈ ಧಾತುವಿಗೆ "ಸುಷ್ಪಾಪ ಸುಷುಪತುಃ ಸುಷುಪುಃ | ಸುಷ್ಪಪಿಥ - ಸುಷ್ಪಪ್ಥ, ಸುಷುಪಥುಃ ಸುಷುಪ | ಸುಷ್ಪಾಪ - ಸುಷ್ಪಪ, ಸುಷುಪಿವ ಸುಷುಪಿಮ - ಎಂದು ಲಿಟ್ ; ಸ್ವಪ್ತಾ | ಸ್ವಪ್ಸ್ಯತಿ - ಇತ್ಯಾದಿ ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳು.

(೪) ರುದ್ (ಅಳು) ಧಾತುವಿಗೆ ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಬಂದಾಗ ಗುಣ. ಉದಾ: ರೋದಿತಿ, ಅರೋದೀತ್, ರೋದಿತು, ರೋದಾನಿ, ರೋದಾವ, ರೋದಾಮ.

(೫) ಜಕ್ಸ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಬಹುವಚನದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಉದಾ: ಜಕ್ಷತಿ, ಜಕ್ಷತು ; ಅನದ್ಯತನ ಪ್ರ. ಬ. ಕ್ಷೆ : ಅಜಕ್ಷುಃ |

೬೮. विद् (ತಿಳಿ) ಮತ್ತು हन् (ಕೊಲ್ಲು) - ಈ ಎರಡು ಧಾತುಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಈ ಪಾಠವನ್ನು ಮುಗಿಸುವೆವು :

विद् - तिಳಿ (ಪರಸ್ಮೈಪದ)

ವರ್ತಮಾನ

वेत्ति	वित्तः	विदन्ति	वेद	विदतुः	विदुः
वेस्सि	वित्यः	वित्य	वेत्थ	विदथुः	विद
वेद्मि	विद्मः	विद्मः	वेद	विद्म	विद्म

ವಿಶೇಷ : (೧) ಇಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಬಗೆಯ ರೂಪಗಳು ಲಿಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಂದಾಗಿವೆ.

(೨) ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಟ್ (ಪರೋಕ್ಷಭೂತ) ರೂಪಗಳು ಎರಡೂ ಬಗೆಯಲ್ಲಾಗುವವು. ವಿವೇದ ವಿವಿದತುಃ ವಿವಿದುಃ - ವಿವೇದಿಥ | ಇತ್ಯಾದಿ. ಅಥವಾ 'ವಿದಾಇಚ್ಛಕಾರ' ಇತ್ಯಾದಿ. ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳು : ವೇದಿತಾ | ವೇದಿಷ್ಯತಿ ||

ಆಜ್ಞಾರ್ಥ

೦

೨

वेत्तु	वित्ताम्	विदन्तु	विदाङ्करोतु	विदाङ्कुरुताम्	विदाङ्कुर्वन्तु
विद्धि	वित्तम्	वित्त	विदाङ्कुरु	विदाङ्कुरुतम्	विदाङ्कुरुत

वेदानि वेदाव वेदाम | विदाङ्करवाणि विदाङ्करवाव विदाङ्करवाम

ವಿಶೇಷ : ಎರಡನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ 'ವಿದಾಮ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೃಧಾತುವಿನ ಆಜ್ಞಾರ್ಥ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದೆ.

ಅನದ್ಯತನ

ವಿಧ್ಯಾದಿ

अवेत्-द्	अवित्ताम्	अविदुः	विद्यात्	विद्याताम्	विद्युः
अवेः, अवेत्-द्	अवित्तम्	अवित्त	विद्याः	विद्यातम्	विद्यात
अवेदम्	अविद्ध	अविद्य	विद्याम्	विद्याव	विद्याम

ವಿಶೇಷ : (೧) ದಕಾರಾಂತಧಾತುವಿಗೆ ಪ್ರಥಮಮಧ್ಯಮೈಕವಚನಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಲೋಪ.

(೨) ಮಧ್ಯಮೈಕವಚನದಲ್ಲಿ ಧಾತುವಿನ ಕೊನೆಯ ದಕಾರಕ್ಕೆ ಏಕಲ್ಪದಿಂದ ವಿಸರ್ಗ.

(೩) ಅನುಸ್ವಾರವಿಲ್ಲದ ಅಂತ್ಯವ್ಯಂಜನವಾದ್ದರಿಂದ ದಕಾರವು ಅವೇತ್, ಅವೇದ್ ಎಂದು ವರ್ಗಪ್ರಥಮ ಅಥವಾ ತೃತೀಯಾಕ್ಷರವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

हन् - ಕೊಲ್ಲು, ಹೋಗು

	०		१		
हन्ति	हतः	घ्नान्ति	अहन्	अहताम्	अघ्नन्
हंसि	हथः	हथ	अहन्	अहतम्	अहत
हन्मि	हन्वः	हन्मः	अहनम्	अह्नव	अहन्म

ವಿಶೇಷ : (೧) ವ್ಯಂಜನಾದಿಯಾದ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಹಿಂದೆ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ.

(೨) ಸ್ವರಾದಿಯಾದ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯದ ಹಿಂದೆ ಧಾತುವಿಗೆ 'ಘ್ನ್' ಎಂಬ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ.

(೩) ಶಷಸಹಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಂತ್ಯ ಮನಕಾರಗಳಿಗೆ ಅನುಸ್ವಾರಾದೇಶ ; ಆದ್ದರಿಂದ 'ಹಂಸಿ'.

	३		४		
हन्तु	हताम्	न्हन्तु	हन्त्यात्	हन्त्याताम्	हन्त्युः
जहि	हतम्	हत	हन्त्याः	हन्त्यातम्	हन्त्यात
हनानि	हनाव	हनाम	हन्त्याम्	हन्त्याव	हन्त्याम

ವಿಶೇಷ : (೧) ಆಜ್ಞಾರ್ಥಮಧ್ಯಮೈಕವಚನ 'ಜಹಿ'.

(೨) ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಲಿಟ್ (ಪರೋಕ್ಷಭೂತ) ರೂಪ : ಜಘಾನ ಜಘ್ನತುಃ ಜಘ್ನುಃ | ಜಘನಿಥ - ಜಘನ್ತು, ಜಘ್ನಥುಃ ಜಘ್ನ | ಜಘಾನ - ಜಘನ, ಜಘ್ನಿವ ಜಘ್ನಿಮ | ಜಕಾರವು ಬಂದಿರುವದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ [ಪು. ೫೬, ೫೭] ನ್ನು ನೋಡಿ.

(೩) ಇದಕ್ಕೆ ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳು : ಹನ್ತಾ | ಹನಿಷ್ಯತಿ |

'ಹನ್' ಧಾತುವನ್ನು ಆಕರ್ಮಕವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ, ಅಥವಾ ತನ್ನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಕರ್ಮವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಆತ್ಮನೇಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ರೂಪಗಳು ಅಷ್ಟು ಪ್ರಚುರವಾಗಿಲ್ಲವಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಕಂಸದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ :

೦	೨
[ಹತೇ ಧಾತೇ ಧಂತೇ	ಅಹತ ಅಧಾಮ್ ಅಧಂತ
ಹಸೇ ಧಾಥೇ ಹಧ್ವೇ	ಅಹಥಾಃ ಅಧಾಥಾಮ್ ಅಹಧ್ವಮ್
ಧೇ ಹನ್ವಹೇ ಹನ್ಮಹೇ	ಅಧಿ ಅಹನ್ವಹಿ ಅಹನ್ಮಹಿ
೩	೪
ಹತಾಮ್ ಧಾತಾಮ್ ಧಂತಾಮ್	ಧಂತಿ ಧಂತಿಯಾತಾಮ್ ಧಂತೀನ್
ಹಸ್ವ ಧಾಥಾಮ್ ಹಧ್ವಮ್	ಧಂತಿಥಾಃ ಧಂತಿಥಾಮ್ ಧಂತಿಧ್ವಮ್
ಹನೈ ಹನಾವಹೈ ಹನಾಮಹೈ	ಧಂತೀಯ ಧಂತೀವಹಿ ಧಂತೀಮಹಿ]

೬೯. ಚಕ್ಷು - ಹೇಳು, ಅನ್ನು ; ನೋಡು - ಎಂಬರ್ಥದ ಧಾತುವಿಗೆ ಇರುವಷ್ಟು ರೂಪಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

೦	೨
ಚಕ್ಷೇ ಚಕ್ಷಾತೇ ಚಕ್ಷತೇ	ಅಚಕ್ಷ ಅಚಕ್ಷಾತಾಮ್ ಅಚಕ್ಷತ
ಚಕ್ಷೇ ಚಕ್ಷಾಥೇ ಚಕ್ಷುಧ್ವೇ	ಅಚಕ್ಷಾಃ ಅಚಕ್ಷಾಥಾಮ್ ಅಚಕ್ಷುಧ್ವಮ್
ಚಕ್ಷೇ ಚಕ್ಷವಹೇ ಚಕ್ಷಮಹೇ	ಅಚಕ್ಷಿ ಅಚಕ್ಷವಹಿ ಅಚಕ್ಷಮಹಿ
೩	೪
ಚಕ್ಷಾಮ್ ಚಕ್ಷಾತಾಮ್ ಚಕ್ಷತಾಮ್	ಚಕ್ಷಂತಿ ಚಕ್ಷಂತಿಯಾತಾಮ್ ಚಕ್ಷಂತೀನ್
ಚಕ್ಷವ ಚಕ್ಷಾಥಾಮ್ ಚಕ್ಷುಧ್ವಮ್	ಚಕ್ಷಂತಿಥಾಃ ಚಕ್ಷಂತಿಥಾಮ್ ಚಕ್ಷಂತಿಧ್ವಮ್
ಚಕ್ಷೈ ಚಕ್ಷಾವಹೈ ಚಕ್ಷಾಮಹೈ	ಚಕ್ಷಂತೀಯ ಚಕ್ಷಂತೀವಹಿ ಚಕ್ಷಂತೀಮಹಿ

°ವಿಶೇಷ : (೧) ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರದ ಆದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಕಾರಕಕಾರಗಳಿಗೆ ಆ

ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವು ಪದಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅನುನಾಸಿಕ ಅರ್ಧಸ್ವರ (ಯರಲವ) ಗಳ ಹೊರತು ಯಾವ ವ್ಯಂಜನವು ಪರವಾದರೂ ಲೋಪ. ಚಕ್ಸ್ + ತೇ = ಚಷ್ + ತೇ = 'ಚಷ್ಟೇ' (ಷ್ಪುತ್ವ)

(೨) ಷಡಕಾರಗಳಿಗೆ ಸಕಾರವು ಪರವಾದರೆ ಕಕಾರಾದೇಶ ; ಪದಾಂತ್ಯವಲ್ಲದ ಆದೇಶ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಸಕಾರವು ಅಆಕಾರಗಳು ಹೊರತು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ವರಕ್ಕೆ, ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳಿಗೆ, ಕಂಠಕ್ಷರ, ಹಕಾರ - ಇವಕ್ಕೆ ಪರವಾದರೆ ಷಕಾರಾದೇಶ. ಉದಾ : ಚಕ್ಸ್ + ಸೇ = ಚಷ್ + ಸೆ = ಚಕ್ + ಸೇ = ಚಕ್ಷೇ | ಹೀಗೆಯೇ ಚಕ್ಷ್.

(೩) ಚಕ್ಸ್ ಧ್ವೇ = ಚಷ್ ಧ್ವೇ (ಜಶ್ಚ) = ಚಕ್ಷೇ (ಷ್ಪುತ್ವ), ಹೀಗೆಯೇ ಚಕ್ಷಮ್, ಅಚಕ್ಷಮ್.

(೪) ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಆರ್ಧಧಾತುಕರೂಪಗಳಿಲ್ಲ. ಆಗ ಇದಕ್ಕೆ ಖ್ಯಾ, ಕ್ಷಾ ಎಂಬಾದೇಶಗಳು ಬರುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಿಡ್ರೂಪ : ಚಖ್ಯಾ, ಅಥವಾ ಚಕ್ಷಾ ; ಚಖ್ಯೇ, ಅಥವಾ ಚಕ್ಷೇ ಇತ್ಯಾದಿ. ಲುಡ್ರೂಪ : ಖ್ಯಾತಾಸಿ ಖ್ಯಾತಾಸೇ ; ಕ್ಷಾತಾಸಿ, ಕ್ಷಾತಾಸೇ. ಲೃಡ್ರೂಪ : ಖ್ಯಾಸ್ಯತಿ, ಖ್ಯಾಸ್ಯತೇ ; ಕ್ಷಾಸ್ಯತಿ, ಕ್ಷಾಸ್ಯತೇ ||

ಅಭ್ಯಾಸ ೩೪

೧. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ಆಯಾ ಪುರುಷದ ರೂಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ

1. ಕಂ ಸಂಜ್ಞಾಘನ ಕೃಷ್ಣಾಃ ? 2. ಕಿಂ ವೇತ್ಯ ತ್ವಂ ಯಥಾಽಸೌ ರಕ್ಷಯತೆ ? 3. ಕಥಂ ಸುಖಂ ಸ್ವಪಿಪಿತಿ ದುರ್ಮೇಘಾಃ ? 4. ಯಾ ನಿಶಾ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ತಸ್ಯಾಂ ಜಾಗರತಿ ಸಂಯಮಿ | ಯಸ್ಯಾಂ ಜಾಗ್ರತಿ ಭೂತಾನಿ ಸಾ ನಿಶಾ ಪश्यತೊ ಮುನಃ | 5. ನಾಹಮಿದಂ ವಿಶ್ವಸಿಮಿ ಯದ್ ಭವಾದೃಶೋಽಪಿ ಅನೃತಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ | 6. ಬ್ರವಿತ್ಯು ಭವಾನ್ ಕೋಽಹಮಸ್ಮಿತಿ | 7. ದರಿದ್ರಃ ಕಿಮಿತಿ ಧನಿನಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಸ್ತೌತಿ ? 8. ಕ್ಷುಘಾ ಪಿಡಿತಿಽಯಂ ಶಿಶುಃ ಭೃಶಂ ರೋದಿತಿ ||

೨. ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿ ಇಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಬದಲು ೨ನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳ ರೂಪವನ್ನು ಹಾಕಿರಿ :

1. ಅಹೊ ! ನ ಕಥಜ್ವಿಢೇಷ ಮೆ ವಿಶ್ವಾಸಮ್ ಆಗಚ್ಛತಿ | 2. ತ್ವರಿತಂ ಗಚ್ಛತಿ

೧. ಧಾತುಗಳ ರೂಪಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಈ ವಿಶೇಷನಿಯಮಗಳನ್ನು ಓದಿ ತಿಳಿದಿರಬೇಕು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದಿಲ್ಲ.

ಕಾಶೀಮ್ | 3. ಗಡ್ಗಾಂ ಚ ಅವಗಾಹಧ್ವಮ್, ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಪಾಪಾನಿ ವಿನಾಶಯತ | 4. ಕಸ್ಮಾದ್
ವಾ ವಿಲಪಸಿ, ನನು ತವ ನ ಕಿञ್ಚಿನ್ನಷ್ಟಮ್ | 5. ಏತತ್ ಸರಃ ಸ್ವಲ್ಪಜಲಂ ವರ್ತತೆ ; ಶೀಘ್ರಂ
ಶೋಷಂ ಗಮಿಷ್ಯತಿ ||

೨೩. ಮಿತ್ರಭೇದಃ (ಅನುವೃತ್ತಃ)

೭೦. ಪಿಡ್ಗಲಕ ಆಹ - 'ಭದ್ರ, ತಥಾಪಿ ಮಮ ತಸ್ಯೋಪರಿ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿರ್ನ ವಿಕೃತಿಂ
ಯಾತಿ' |

ದಮನಕ ಆಹ - "ಅತ ಏವಾಯಂ ದೋಷಃ | ಉಕ್ತಂ ತ್ವ -

ಯಸ್ಮಿನ್ನೇವಾಧಿಕಂ ಚಕ್ಷುರಾರೋಪಯತಿ ಪಾರ್ಥಿವಃ |

ಅಕುಲಿನಃ ಕುಲಿನೋ ವಾ ಸ ಶ್ರಿಯೋ ಭಾಜನಂ ನರಃ ||

ಅಪರಂ ಕೇರ ಗುಣವಿಶೇಷಣ ಸ್ವಾಮಿ ಸಜ್ಜೀವಕಂ ನಿರ್ಗುಣಕಮಪಿ ನಿಕಟೇ ಧಾರಯತಿ ?
ಅಥ ದೇವ, ಯಥೇವಂ ಚಿಂತಯಸಿ - 'ಮಹಾಕಾಯೋಽಯಮ್ | ಅನೇನ ರಿಪುನ್ ವ್ಯಾಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಿ'
ಇತಿ- | ತದಸ್ಮಾತ್ ನ ಸಿದ್ಧಯತಿ | ಯತೋಽಯಂ ಶಷ್ಪಭೋಜಿ, ದೇವಪಾದಾನಾಂ ಶತ್ರುವೋ ಮಾಂಸಾಶಿನಃ |
ತದ್ ರಿಪುಸಾಧನಮ್ ಅಸ್ಯ ಸಾಹಾಯ್ಯೇನ ನ ಭವತಿ | ತಸ್ಮಾತ್ ಏನಂ ದೂಷಯಿತ್ವಾ ಹನ್ಯತಾಮ್" |

ಪಿಡ್ಗಲಕ ಆಹ -

'ಉಕ್ತೋ ಭವತಿ ಯಃ ಪೂರ್ವಂ ಗುಣವಾನಿತಿ ಸಂಸದಿ |

ತಸ್ಯ ದೋಷೋ ನ ವಕ್ತವ್ಯಃ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭङ್ಗಭೀರುಣಾ ||

ಅನ್ಯಜ್ವ | ಮಯಾಸ್ಯ ತವ ವಚನೇನ ಅಭಯಪ್ರದಾನಂ ದತ್ತಮ್ | ತತ್ಕಥಂ ಸ್ವಯಮೇವ
ವ್ಯಾಪಾದಯಾಮಿ ? ಸರ್ವಥಾ ಸಜ್ಜೀವಕೋಽಯಂ ಸುಹೃದಸ್ಮಾಕಮ್ | ನ ತಂ ಪ್ರತಿ ಕಶ್ಚಿನ್ಮನ್ಯುಃ |
ತದ್ ದ್ರೋಹಬುದ್ಧೇರಪಿ ಮಯಾ ಅಸ್ಯ ನ ವಿರುದ್ಧಮ್ ಆಚರಣೀಯಮ್' |

ದಮನಕ ಆಹ - 'ಸ್ವಾಮಿನ್, ನೈಷ ರಾಜಧರ್ಮೋ ಯದ್ ದ್ರೋಹಬುದ್ಧೇರಪಿ ಕ್ಷಮ್ಯತೇ | ಅಪರಂ
ತ್ವಯಾ ಅಸ್ಯ ಸಖಿತ್ವಾತ್ ಸರ್ವೋಽಪಿ ರಾಜಧರ್ಮಃ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಃ | ರಾಜಧರ್ಮಾಭಾವಾತ್ ಸರ್ವೋಽಪಿ
ಪರಿಜನೋ ವಿರಕ್ತಿಂ ಗತಃ | ಯತ್ ಸಜ್ಜೀವಕಃ ಶಷ್ಪಭೋಜಿ ; ಭವಾನ್ ಮಾಂಸಾದಃ, ತವ ಪ್ರಕೃತ-

೦. ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯ ಪಾಠವೂ ಇದೆ. ಚಿಂತನದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

೧. ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ.

यश्च । यत् तवावध्यव्यवसायबाह्यं कुतस्तासां मांसाशनम् ? यद्रहितास्ताः त्वां त्यक्त्वा यास्यन्ति । ततोऽपि त्वं विनष्ट एव । अस्य संगत्या पुनस्ते न कदाचित् आखेटके मतिर्भविष्यति । अत एव सन्तो नीचसङ्गं वर्जयन्ति ॥

तदाकर्ण्य पिङ्गलक आह - 'भो दमनक, कः प्रत्ययोऽत्र विषये यत् स ममोपरि दुष्टबुद्धिः ?

स आह - 'अद्य, ममाग्रे तेन निश्चयः कृतो यत् प्रभाते पिङ्गलकं वधिष्यामि । तत्रैष प्रत्ययः (यत् ?) प्रभाते सभावसरवेलायाम् आरक्तमुखनयनः स्फुरिताधरो दिशोऽवलोकयन् अनुचितस्थानोपविष्टस्त्वां क्रूरदृष्ट्या विलोकयिष्यति । ज्ञात्वा यदुचितं तत् कर्तव्यम् ॥'

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು : 'ಅಪ್ಪ, (ಹಾಗಾದರೂ =) ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನನಗೆ (ಅವನ ಮೇಲೆ =) ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯು ವಿಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ =) ಮನಸ್ಸು ಮಾರ್ಪಡುವಂತಿಲ್ಲ,'

ದಮನಕನೆಂದಿತು : "ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದು ತಪ್ಪು, (ಬಲ್ಲವರು) ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿಯೂ ಇರುತ್ತಾರೆ :

ರಾಜನು ಯಾವನ ಮೇಲೆ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಣ್ಣನ್ನು ಏರಿಸುತ್ತಾನೋ =) ಪ್ರೀತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅಸತ್ಕುಲದವನಾಗಲಿ, ಸತ್ಕುಲದವನಾಗಲಿ, ಆ ಮನುಷ್ಯನೇ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಪಾತ್ರನು.

ಇದಲ್ಲದೆ, ಯಾವ (ಗುಣವಿಶೇಷದಿಂದ =) ಇನ್ನೊಬ್ಬರಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಗುಣ ವಿರುವದರಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯು (ಸಂಜೀವಕನು ನಿರ್ಗುಣನಾಗಿದ್ದರೂ ಆತನನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ =) ತಾವು ಈ ಗುಣಹೀನಸಂಜೀವಕನನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಏಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೀರಿ ? (ದೇವನೆ=) ಬುದ್ಧಿ, ಒಂದು ವೇಳೆ, 'ಇವನು ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರನು, ಇವನಿಂದ ರಿಪುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವೆನು' - ಎಂದು ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿರುವಿರಾದರೆ, ಅದು ಇವನಿಂದ (ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ =) ಆಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವನು (ಹುಲ್ಲು ಮೇಯುವವನು =) ಸಸ್ಯಾಹಾರಿ. ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಶತ್ರುಗಳಾದರೋ ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ವೈರಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವದು ಇವನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಆಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನನ್ನು (ದೂಷಿಸಿ =) ಯಾವದಾದರೊಂದು ತಪ್ಪುಹೊರಿಸಿ ಕೊಂದು ಬಿಡಬೇಕು."

ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು :

'(ಸಭೆಯಲ್ಲಿ =) ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ (ಯಾವನು ಗುಣವಂತನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನೋ =) ಯಾವನನ್ನು ಗುಣವಂತನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರೋ, (ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಂಗಕ್ಕೆ ಅಂಜುವವನಿಂದ ಅವನ ದೋಷವು ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ =) ಆಡಿದ ಮಾತು ಸುಳ್ಳಾದೀತೆಂಬ ಅಂಜಿಕೆಯಿರುವವರು ಅಂಥವನ ತಪ್ಪನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು.

ಮತ್ತೊಂದೇನೆಂದರೆ, ನಿನ್ನ ಮಾತಿನಿಂದ ಅವನಿಗೆ (ಅಭಯಪ್ರದಾನವು ನನ್ನಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ =) ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ನಾನೇ ಹೇಗೆ ಕೊಲ್ಲಲಿ? (ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ =) ಹೇಗೆ ನೋಡಿದರೂ ಈ ಸಂಜೀವಕನು ನಮಗೆ ಬೇಕಾದವನು ; ಅವನಮೇಲೆ ಯಾವ ಕೋಪವೂ (ನನಗೆ) ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ರೋಹಬುದ್ಧಿಯಾದರೂ ಇವನಿಗೆ (ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು ನನ್ನಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ =) ನಾನು ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು.

ದಮನಕನೆಂದಿತು : 'ಸ್ವಾಮಿ, ದ್ರೋಹಬುದ್ಧಿಯವನ (ತಪ್ಪು ಕ್ಷಮಿಸಲ್ಪಡುವದು =) ತಪ್ಪನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವದೆಂಬುದು (ರಾಜಧರ್ಮವಲ್ಲ =) ರಾಜನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಈತನ ಗೆಳೆತನದಿಂದ (ನನ್ನಿಂದ ರಾಜಧರ್ಮವೆಲ್ಲ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ =) ನೀವು ರಾಜನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತೀರಿ. ರಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಪರಿಜನವೆಲ್ಲವೂ (ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ =) ಬೇಸರಗೊಂಡಿದೆ. ಸಂಜೀವಕನು ಸಸ್ಯಾಹಾರಿಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ ತಾವೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳಾದ್ದರಿಂದಲೂ ನಿಮ್ಮ ಕೊಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ (ಹೊರಚ್ಚಾಗಿರುವ =) ಒಗ್ಗದ ಮಾಂಸಾಹಾರವು ಅವರಿಗೆಲ್ಲಿಯದು ? ಅದಿಲ್ಲದೆ ಅವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವರು, ಅದರಿಂದಲೂ (ನೀನು ವಿನಷ್ಟನೇ =) ತಮಗೆ ಕೇಡೇ. ಇವನ ಗೆಳೆತನದಿಂದಲಾದರೋ (ನನಗೆ =) ನಿಮಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯುಂಟಾಗಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸತ್ತುರುಷರು ನೀಚರ ಸಂಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವರು.'

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಿಂಗಲಕನೆಂದಿತು : 'ಅಯ್ಯ ದಮನಕ, ಅವನು (ನನ್ನ ಮೇಲೆ) ನನ್ನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯವ (ನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಯ ವೇನು ? =) ನಾಗಿದಾನೆಂದು ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ ?

ಅದು ಹೇಳಿತು : “ಇಂದು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ‘ಬೆಳಗ್ಗೆ ಪಿಂಗಲಕನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವೆನು’ ಎಂದು (ಆ ಸಂಜೀವಕನಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ =) ಆ ಸಂಜೀವಕನು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಆ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಗುರುತೇನೆಂದರೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಸಭಿಯ ಸಂದರ್ಭದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಕೆಂಪೇರಿದ ಮುಖವೂ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಉಳ್ಳವನಾಗಿ =) ಮುಖವನ್ನೂ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಅಲುಗಾಡುವ ಕೆಳದುಟಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ =) ಕೆಳದುಟಿಯನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸುತ್ತಾ (ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು =) ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡುತ್ತಾ ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನಿನ್ನನ್ನು ಕ್ರೂರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವನು. ಹೀಗೆ (ತಿಳಿದು =) ಗೊತ್ತಾದಮೇಲೆ ಯಾವದು ಯುಕ್ತವೋ (ಅದು ಮಾಡಲ್ಪಡ ತಕ್ಕದ್ದು =) ಅದನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು.

ಚಿಂತನ

೧. ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿರ್ನ ವಿಕೃತಿಂ ಯಾತಿ = ‘ಮಮ ಚಿತ್ತಂ ನ ವಿಕ್ರಿಯತೇ’ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ.

೨. ಆತ ಏವಾಯಂ ದೋಷಃ | ‘ನಾಯಂ ದೋಷಃ’, ‘ಅತೋಽದೋಷಃ’ (ಇದೇನೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಾದದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು.

೩. ಅಧಿಕಂ ಚಕ್ಷುರಾರೋಪಯತಿ = ‘ವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತಾಂ ದೃಷ್ಟಿಂ ಪ್ರಸಾರ ಯತಿ |’ ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾನೆ.

೪. ಕುಲೀನಃ | ‘(ಪ್ರಶಸ್ತೇ) ಕುಲೀ ಭವಃ’ - ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು.

೫. ಅಥ | ಇದು ಹಾಗಲ್ಲದೆ (if, on the other hand,) ಎಂದು ಪಕ್ಷಾಂತರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅವ್ಯಯ. ‘ಅಥ ಮತಮ್’, ‘ಅಥ ಮನ್ಯಸೇ’ - ಇಂಥ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಾದದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ.

೬. ಸಾಹಾಯ್ಯೇನ | ‘ಸಹಾಯಸ್ಯ ಕರ್ಮ ಸಾಹಾಯ್ಯಮ್’ ಎಂದು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ-‘ಸಾಹಾಯ್ಯಕಮ್’ ಎಂದರೂ ಇದೇ ಅರ್ಥ.

೭. ಅಭಯಪ್ರದಾನಂ ದತ್ತಮ್ | ‘ಅಭಯದಕ್ಷಿಣಾ ದತ್ತಾ’ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಬಳಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು ; ‘ದತ್ತಮ್’ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ‘ಕೃತಮ್’ ಎಂದರೂ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

೮. ದೋಹಬುದ್ಧೇರಪಿ ಕ್ಷಮ್ಯತೇ | ‘ಬುದ್ಧಿರಪಿ’ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ‘ಬುದ್ಧೇರಪಿ’ ಆದಮೇಲೆ ‘ದೋಷಃ’ ಎಂದೂ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೯. ಸಖಿತ್ವಾತ್ | ಸಖ್ಯಃ ಭಾವಃ ಸಖಿತ್ವಮ್ ; ತಸ್ಮಾತ್ | ಹೇತುವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಂಚಮೀವಿಭಕ್ತಿ. ಮುಂದೆ ‘ರಾಜಧರ್ಮಾಭಾವಾತ್’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ನೋಡಿ. ತರ್ಕವನ್ನು

ಮಾಡುವಾಗ ಇದನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಬಳಸುವರು. 'ಪರ್ವತೋಽಯಂ ವಹ್ನಿಮಾನ್ | ಧೂಮ ವತ್ಪಾತ್ | (ಈ ಬೆಟ್ಟವು ಬೆಂಕಿಯುಳ್ಳದ್ದು) ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯಿದೆ ; (ಹೊಗೆಯುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ) ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯಿದೆ. ಇದರಂತೆ 'ಕಸ್ಮಾತ್ ?' - ಅದೇಕೆ ? (ಏಕೆಂದರೆ) ಎಂಬ ಮಾತನ್ನೂ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವರು.

೧೦. ಯದ್ರಹಿತಾಃ | 'ಯೇನ ರಹಿತಾಃ' 'ಯಾವದು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ' ಎಂದು ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ ; ಅದು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ - ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಯದ್ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಅದು' ಎಂದೇ ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಉದಾ : ಅಸೌ ಮಮ ಸಖಾ, ಯೋ ಲೋಕೇ ವೀರವರ ಇತಿ ನಾಮ್ನಾ ಖ್ಯಾತಃ || ಇದನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷು ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ 'Continuative Relative' ಎನ್ನುವರು.

೧೧. ಅವಧ್ಯವ್ಯವಸಾಯಬಾಹ್ಯಮ್ | ಅವಧ್ಯ ಇತಿ ವ್ಯವಸಾಯಃ ; ತಸ್ಮಾದ್ ಬಾಹ್ಯಮ್ |

೧೨. ಕಃ ಪ್ರತ್ಯಯಃ | 'ಕಥಂ ಜ್ಞಾಸ್ಯಾಮಿ ?' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಮಾತಿದು. ಪ್ರತ್ಯಯಃ - ನಿಶ್ಚಯ, ನಿಶ್ಚಯಿಸುವ ಸಾಧನ, ಗೊತ್ತುಮಾಡುವ ಬಗೆ.

೧೩. ವಧಿಷ್ಯಾಮಿ | ಈ ಮಾತು ವ್ಯಾಕರಣಬದ್ಧವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹನ್ ಧಾತುವಿಗೆ ವಧ್ ಎಂಬಾದೇಶವು ಅಶೀರ್ಲಿಜ್ ವಧ್ಯಾಸಮ್ (ನಾನು ಕೊಲ್ಲುವಂತಾಗಲಿ) ಲುಜ್ ಅವಧಿಷಮ್ (ಕೊಂದೆನು) - ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಬರುತ್ತದೆ ; ಭವಿಷ್ಯ ತ್ಯಾಲದ ರೂಪಗಳು - ಹನ್ತಾಸ್ಮಿ, ಹನಿಷ್ಯಾಮಿ - ಎಂದಿರಬೇಕು. "ಯದದ್ಯ ಮಮಾಗ್ರೇ ತೇನ ನಿಶ್ಚಯಃ ಕೃತೋ ಯತ್ ಪ್ರಭಾತೇ ಪಿಜ್ಜಲಕಂ ವಧಿಷ್ಯಾಮಿ ತದತ್ಮೈವ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪ್ರಭಾತೇವಸರವೇಲಾಯಾಮ್" ಎಂಬ ಪಾಠವು ಅಷ್ಟು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ನನ್ನೆದುರಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿದ್ದೇ ಗುರುತು - ಎಂದಂತೆ ಆಗಿದೆ.

೧೪. ಆರಕ್ತಮುಖನಯನಃ | ಈಷದ್ ರಕ್ತಾನಿ ಆರಕ್ತಾನಿ ; ಮುಖಂ ಚ ನಯನೇ ಚ ಮುಖನಯನಾನಿ ; ಆರಕ್ತಾನಿ ಮುಖನಯನಾನಿ ಯಸ್ಯ ಸಃ || ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ.

೧೫. ಯದುಚಿತಂ ತತ್ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ | ಯಥೋಚಿತಮ್ ಕ್ರಿಯತಾಮ್ ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

ಅಭ್ಯಾಸ ೩೫

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿ ಬರೆಯಿರಿ :

೧. यद्यप्ययं दुष्टबुद्धिर्ममोपरि.... । ೨. अथैवं मन्यते भवान्.... इति, तत्र युक्तम् ; यस्मात्.... । ೩. त्वया तावत् तत्र सदा गम्यते ; तन्नूनं.... । ೪. नैष ब्राह्मणधर्मो यत्.... । ೫. वसुगुप्तो एकाकी कानने सञ्चरति ; कदाचित्.... ।

೬. एतं निरपराधिनं धर्माधिकरणे (ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ)..... । ७. अहं तावत् क्षुत्क्षामकण्ठः ; एवं ज्ञात्वा.... ॥

೨೪. ಮೂರನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳು^೧

೭೧. ಮೂರನೆ ಗಣದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ದ್ವಿಭಾವವು ಬಂದಮೇಲೆಯೇ ಪ್ರತ್ಯಯ ಗಳು ಸೇರುತ್ತವೆ, ದ್ವಿಭಾವದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ [ಖಂ. ೩೫, ಪು. ೫೫ ರಲ್ಲಿ] ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

हु - ಹೋಮಮಾತು

० (ಲಟ್)

जुहोति	जुहुतः	जुहति
जुहोषि	जुहुथः	जुहुथ
जुहोमि	जहुवः	जुहुमः

१ (ಲಜ್)

अजुहोत्	अजुहुताम्	अजुहवुः
अजहोः	अजुहुतम्	अजुहुत
अजुहवम्	अजुहुव	अजुहुम

२ (ಲೋಟ್)

जुहोतु ^२	जुहुताम्	जुहुतु
जुहुषि	जुहुतम्	जुहुत
जुह्वानि	जुह्वाव	जुह्वाम

४ (ವಿಧಿಲಿಜ್)

जुहुयात्	जुहुयाताम्	जुहुयुः
जुहुयाः	जुहुयातम्	जुहुयात
जुहुयाम्	जुहुयाव	जुहुयाम

ವಿಶೇಷ : ಇಲ್ಲಿ ಹು-ಹುಹು-ಜುಹು (ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಜಕಾರಾದೇಶ).

(೨) ಅನದ್ಯತನಭೂತದಲ್ಲಿ ಹ್ರಸ್ವ ಅಥವಾ ದೀರ್ಘ ಇಉಋಕಾರಗಳಿಗೆ ಗುಣ, ಪ್ರಥಮಪುರುಷದ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ 'ಅನ್' ಗೆ ಬದಲಾಗಿ 'ಉಸ್'. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಜುಹವುಃ ॥

(೩) ಜುಹಾವ ಜುಹುವತುಃ ಜುಹುವುಃ | ಜುಹುವಿಥ - ಜುಹೋಥ, ಜುಹುವಥುಃ ಜುಹುವ | ಜುಹಾವ - ಜುಹುವ, ಜುಹುವಿವ ಜುಹುವಿಮ - ಎಂದು ಲಿಡ್ರೂಪ ; ಜುಹುವಾಞ್ಚಕಾರ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿಯೂ ರೂಪಾಂತರವಿದೆ. ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳು : ಹೋತಾ, ಹೋಷ್ಯತಿ. ಅತ್ಮನೇಪದದಲ್ಲಿ ಜುಹುವೇ ಜುಹುವಾತೇ ಜುಹುವಿರೇ - ಇತ್ಯಾದಿ.

೧. ಈ ಪಾಠವನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಸಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬಾರಿ ಓದಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬಹುದು. ಸಮಯಬಂದಾಗ ಇದರ ಪರಾಮರ್ಶವನ್ನು ಮಾಡುವೆವು.

೨. ಆಶೀರ್ವದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತಾತ್ - ಎಂಬುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ.

ಹಾ - ಬಿಡು

	೦			೨	
ಜಹಾತಿ	ಜಹಿತಃ,	ಜಹತಿ		ಅಜಹಾತ್	ಅಜಹಿತಾಮ್, ಅಜಹಿಃ
	ಜಹೀತಃ				ಅಜಹೀತಾಮ್
ಜಹಾಸಿ	ಜಹಿಠಃ,	ಜಹಿಠ,		ಅಜಹಾಃ	ಅಜಹಿತಮ್, ಅಜಹಿತ,
	ಜಹೀಠಃ	ಜಹೀಠ			ಅಜಹೀತಮ್ ಅಜಹೀತ
ಜಹಾಮಿ	ಜಹಿವಃ,	ಜಹಿಮಃ,		ಅಜಹಾಮ್	ಅಜಹಿವ, ಅಜಹಿಮ,
	ಜಹೀವಃ	ಜಹೀಮಃ			ಅಜಹೀವ ಅಜಹೀಮ
	೩			೪	
ಜಹಾತು	ಜಹಿತಾಮ್,	ಜಹತು		ಜಹ್ಯಾತ್	ಜಹ್ಯಾತಾಮ್ ಜಹ್ಯುಃ
	ಜಹೀತಾಮ್				
ಜಹಾಹಿ, ಜಹಿಹಿ,	ಜಹಿತಮ್,	ಜಹಿತ,		ಜಹ್ಯಾಃ	ಜಹ್ಯಾತಮ್ ಜಹ್ಯಾತ
ಜಹೀಹಿ	ಜಹೀತಮ್	ಜಹೀತ			
ಜಹಾನಿ	ಜಹಾವ	ಜಹಾಮ		ಜಹ್ಯಾಮ್	ಜಹ್ಯಾವ ಜಹ್ಯಾಮ

ವಿಶೇಷ : (೧) ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪರೋಕ್ಷಭೂತದಂತೆ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಜಕಾರಾದೇಶ.

(೨) ಧಾತುವಿನ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ವರ್ತಮಾನ, ಅನದ್ಯತನ, ಅಜ್ಞಾರ್ಥಗಳ ವ್ಯಂಜನಾದಿಯಾದ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಇ ಅಥವಾ ಈಕಾರ ; ಸ್ವರಾದಿಯ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗಲೂ ವಿಧ್ಯಾದಿರೂಪದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗಲೂ ಲೋಪ ; ಅಜ್ಞಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವು ಸೇರುವಾಗ ಏಕಲ್ಪದಿಂದ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

(೩) ಲಿಡ್ರುಪ : ಜಹೌ [ಪು. ೬೮] : ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲ : ಹಾತಾ, ಹಾಸ್ಯತಿ ||

ಮಾ - ಅಳೆ (ಆತ್ಮನೇಪದ)

	೦			೨	
ಮಿಮೀತೆ	ಮಿಮಾತೆ	ಮಿಮತೆ		ಅಮಿಮೀತ	ಅಮಿಮಾತಾಮ್ ಅಮಿಮತ
ಮಿಮೀಠೆ	ಮಿಮಾಠೆ	ಮಿಮಿಠೆ		ಅಮಿಮೀಠಾಃ	ಅಮಿಮಾಠಾಮ್ ಅಮಿಮಿಠವಮ್

ಮಿಮೆ	ಮಿಮಿವಹೇ	ಮಿಮಿಮಹೇ		ಅಮಿಮಿ	ಅಮಿಮಿವಹಿ	ಅಮಿಮಿಮಹಿ
ಮಿಮಿತಾಮ್	ಮಿಮಾತಾಮ್	ಮಿಮತಾಮ್		ಮಿಮಿತಿ	ಮಿಮಿವಾತಾಮ್	ಮಿಮಿರನ್
ಮಿಮಿಷ್ವ	ಮಿಮಾಥಾಮ್	ಮಿಮಿಷ್ವಮ್		ಮಿಮಿಥಾಃ	ಮಿಮಿವಾಥಾಮ್	ಮಿಮಿಷ್ವಮ್ .
ಮಿಮೈ	ಮಿಮಾವಹೈ	ಮಿಮಾಮಹೈ		ಮಿಮಿಯ	ಮಿಮಿವಹಿ	ಮಿಮಿಮಹಿ

ವಿಶೇಷ : ಮಾ (ಅಳೆ), ಹಾ (ಹೋಗು), ಗಾ (ಹಾಡು) - ಈ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅಭ್ಯಾಸದ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಇಕಾರಾದೇಶ. ಇವುಗಳ ಅಂತ್ಯಸ್ವರಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜನಾದಿದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಈಕಾರ, ಸ್ವರಾದಿದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಲೋಪ ; ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಮಿಮಾ ; ವ್ಯಂಜನಾದಿದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಮಿಮಿ ; ಸ್ವರಾದಿಯಾದ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಮಿಮ್ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಜಿಹೀತೇ, ಜಿಹಾತೇ, ಜಿಹತೇ | ಜಿಹಾತಿ, ಜಿಹೀತಃ ಜಿಹತಿ | - ಇತ್ಯಾದಿ.

ಲಿಡ್ರೂಪ : ಮಮೇಮಮಾತೇ ಮಮಿರೇ - ಇತ್ಯಾದಿ. ಭವಿಷ್ಯತ್ : ಮಾತಾಸೇ, ಮಾಸ್ಯಸೇ ||

೭೨. ಈಗ ದಾ - ಕೊಡು ಎಂಬ ಉಭಯಪದಿಧಾತುವಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇವೆ :

ಪರಸ್ಮೈಪದ			ಅತ್ಮನೇಪದ			
ವರ್ತಮಾನ						
ದದಾತಿ	ದತ್ತಃ	ದದತಿ		ದತ್ತೇ	ದದಾತೇ	ದದತೇ
ದದಾಸಿ	ದತ್ತಃ	ದತ್ತ		ದತ್ತೇ	ದದಾಥೇ	ದದ್ಧವೇ
ದದಾಮಿ	ದತ್ತಃ	ದತ್ತಃ		ದದೇ	ದದ್ಧಹೇ	ದದ್ಧಹೇ
ಅನದ್ಯತನಭೂತ						
ಅದದಾತ್	ಅದತ್ತಾಮ್	ಅದದ್ತುಃ		ಅದತ್ತ	ಅದದಾತಾಮ್	ಅದದತ್ತ
ಅದದಾಃ	ಅದತ್ತಮ್	ಅದತ್ತ		ಅದತ್ತಾಃ	ಅದದಾಥಾಮ್	ಅದದ್ಧವಮ್
ಅದದಾಮ್	ಅದದ್ಧ	ಅದದ್ಧ		ಅದದಿ	ಅದದ್ಧಹಿ	ಅದದ್ಧಹಿ

ಆಜ್ಞಾರ್ಥ

ದದಾತು	ದತ್ತಾಮ್	ದದತು	ದತ್ತಾಮ್	ದದಾತಾಮ್	ದದತಾಮ್
ದೇಹಿ	ದತ್ತಮ್	ದತ್ತ	ದತ್ವ	ದದಾಥಾಮ್	ದದ್ಧವಮ್
ದದಾನಿ	ದದಾವ	ದದಾಮ	ದದೈ	ದದಾವಹೈ	ದದಾಮಹೈ

ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥ

ದದಾತ್	ದದಾತಾಮ್	ದದ್ಯುಃ	ದದೀತ	ದದೀಯಾತಾಮ್	ದದೀರನ್
ದದಾಃ	ದದಾತಮ್	ದದಾತ	ದದೀಥಾಃ	ದದೀಯಾಥಾಮ್	ದದೀಧವಮ್
ದದಾಮ್	ದದಾವ	ದದಾಮ	ದದೀಯ	ದದೀವಹಿ	ದದೀಮಹಿ

ವಿಶೇಷ : (೧) ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಹಿಂದೆ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. 'ದದ್' ಎಂದಾಗಿದೆ.

(೨) ಪರಸ್ಮೈಪದಿ ಆಜ್ಞಾರ್ಥದ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ 'ದೇಹಿ' ಎಂದಾಗಿದೆ.

(೩) ಧಾ - ಧರಿಸು, ಪೋಷಿಸು ಎಂಬ ಧಾತುವೂ ಹೀಗೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸ್, ಧ್ವ, ತ್ ಮತ್ತು ಥ್ - ಈ ವ್ಯಂಜನಗಳು ಮುಂದಿರುವಾಗ ಧತ್ ಎಂಬ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಧತ್ಸೇ, ಧದ್ವಮ್, ಧತ್ಸಃ, ಧತ್ಸ, ಅಧತ್ತಾಮ್, ಅಧತ್ಸ, ಅಧತ್ಸಾಃ ||

(೪) ಲಿಡ್ವೂಪ : 'ದದ್' ಇತ್ಯಾದಿ [ಪು. ೬೮] ಆತ್ಮನೇಪದ ; ದಧೇ ಇತ್ಯಾದಿ ; ಭವಿಷ್ಯತ್ : ಧಾತಾ, ಧಾಸ್ಯತಿ, ಧಾಸ್ಯತೇ |

೭೩. ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷಧಾತು, ಭಿ - ಹೆದರು - ಇದರ ರೂಪಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ :

	೦	೨			
ಬಿಭೇತಿ	ಬಿಭಿತಃ,	ಬಿಭ್ಯತಿ	ಅಬಿಭೇತ್	ಅಬಿಭಿತಾಮ್,	ಅಬಿಭಯುಃ
	ಬಿಭಿತಃ			ಅಬಿಭಿತಾಮ್	
ಬಿಭೇಷಿ	ಬಿಭಿಥಃ,	ಬಿಭಿಥ,	ಅಬಿಭೇಃ	ಅಬಿಭಿತಮ್,	ಅಬಿಭಿತ,
	ಬಿಭಿಥಃ	ಬಿಭಿಥ		ಅಬಿಭಿತಮ್	ಅಬಿಭಿತ
ಬಿಭೇಮಿ	ಬಿಭಿವಃ,	ಬಿಭಿಮಃ,	ಅಬಿಭಯಮ್	ಅಬಿಭಿವ,	ಅಬಿಭಿಮ,
	ಬಿಭಿವಃ	ಬಿಭಿಮಃ		ಅಬಿಭಿವ	ಅಬಿಭಿಮ

೩			೪		
ವಿಭೇತು	ವಿಭಿತಾಮ್	} ವಿಭ್ಯತು	ವಿಭಿಯಾತ್	ವಿಭಿಯಾತಾಮ್	ವಿಭಿಯುಃ
	ವಿಭೀತಾಮ್		ವಿಭಿಯಾತ್	ವಿಭಿಯಾತಾಮ್	ವಿಭಿಯುಃ
ವಿಭಿಹಿ,	} ವಿಭಿತಮ್	} ವಿಭಿತ	ವಿಭಿಯಾಃ	ವಿಭಿಯಾತಮ್	ವಿಭಿಯಾತ್
ವಿಭೀಹಿ			} ವಿಭೀತಮ್	} ವಿಭೀತ	ವಿಭಿಯಾಃ
ವಿಭಯಾನಿ	ವಿಭಯಾವ	ವಿಭಯಾಮ್	ವಿಭಿಯಾಮ್	ವಿಭಿಯಾವ	ವಿಭಿಯಾಮ್
			ವಿಭಿಯಾಮ್	ವಿಭಿಯಾವ	ವಿಭಿಯಾಮ್

ವಿಶೇಷ : (೧) ಇಈಕಾರಾಂತಧಾತುಗಳಿಗೆ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಸ್ವರಾದಿಯಾದ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಇಈಗಳಿಗೆ ಯಕಾರಾದೇಶ. ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಆನೇಕ ಸ್ವರಗಳಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಬಿಭೀ - ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಬಿಭ್ಯತಿ, ಬಿಭ್ಯತು ಆಗಿದೆ.

(೨) ಈ ಧಾತುವಿನ ಈಕಾರಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜನಾದಿದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರವಾದಾಗ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಇಕಾರ : ಬಿಭಿತಃ, ಬಿಭೀತಃ |

(೩) ಲಿಡ್ರೂಪ : ಬಿಭಾಯ ಬಿಭ್ಯತುಃ ಬಿಭ್ಯುಃ | ಬಿಭಯಿಥ - ಬಿಭೇಥ, ಬಿಭ್ಯಥುಃ ಬಿಭ್ಯ | ಬಿಭಾಯ - ಬಿಭಯ, ಬಿಭ್ಯವ ಬಿಭ್ಯಮ || [ಪು. ೫೫-೫೬]. ಭವಿಷ್ಯತ್ : 'ಭೇತಾ', 'ಭೇತಾಸಿ' ಇತ್ಯಾದಿ | 'ಭೇಷ್ಯತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ||

ಅಭ್ಯಾಸ ೩೬

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು - ಕಂಸದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಪಯೋಗಿಸಿ - ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಮಾಡಿ :

೧. ರಾಕ್ಷಸರು ಮಾಯಾನಗರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ (ನಿರ್+ಮಿ). ೨. ನೀನೇತಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಹೆದರುತ್ತೀಯೆ (ಭೀ) ? ಇದು ಹಾವಲ್ಲ, ಹಗ್ಗವೇ. ೩. ಸುಳ್ಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಿರಿ (ಹಾ). ೪. ಬ್ರಹ್ಮನು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿಗೆ ಯಾವ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ದಾ) ? ೫. ಯಾವನುತಾನೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಾದ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟಾನು (ಹಾ) ? ೬. ಯಾವದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೀರೋ (ಕ್ರ), ಯಾವದನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತೀರೋ (ಅಶ್), ಯಾವದನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತೀರೋ (ಹ್ರ) ಅದನ್ನು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿರಿ (ಅರ್ಪಯ). ೭. ಏಳಿರಿ (उत्+स्था), ಎಚ್ಚರಾಗಿರಿ (जागृ), ಏತಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ (स्वप्) ?

२५. मित्रभेदः (अनुवृत्तः)

७४. इति कथयित्वा सञ्जीवकसकाशं गतः । तं प्रणम्योपविष्टः । सञ्जीवकोऽपि सोद्वेगाकारं मन्दगत्या समायान्तं तम् उद्वीक्ष्य सादरतरम् उवाच - 'भो मित्र, स्वागतम् । चिराद् दृष्टोऽसि । अपि शिवं भवतः ? तत् कथय येन अदेयमपि तुभ्यं गृहागताय प्रयच्छामि ॥

दमनक आह - 'भोः, कथं शिवं सेवकजनस्य ?'

सञ्जीवक आह - अथ भवान् किं वक्तुमनाः ?'

सोऽब्रवीत् - "मित्र, सचिवानां मन्त्रभेदं कर्तुं न युज्यते । तथापि मया तव स्नेहपाशबद्धेन मन्त्रभेदः कार्यः । यतस्त्वं मम वचनेन अत्र राजकुले विश्वस्तः प्रविष्टश्च । तत् तवोपरि पिङ्गलकोऽयं दुष्टबुद्धिः । कथितं चाद्य अनेन मत्पुरतः चतुष्कर्णतया यत् 'प्रभाते सञ्जीवकं हत्वा समस्तमृगपरिवारं चिरात् तृप्तिं नेष्यामि' । ततः स मयोक्तः 'स्वामिन्, न युक्तमिदं यन्मित्रद्रोहेण जीवनं क्रियते' । ततस्तेनाहं सामर्षेण उक्तः 'भो दुष्टबुद्धे, सञ्जीवकस्तावत् शष्पभोजी, वयं मांसाशिन । तदस्माकं स्वाभाविकं वैरम् इति कथं रिपुरुपेक्ष्यते ? तस्मात् सामादिभिरुपायैः हन्यते । न च हते तस्मिन् दोषः स्यात्' इति । तदहं तस्य निश्चयं ज्ञात्वा त्वत्सकाशम् इह आगतः । सांप्रतं मे नास्ति विश्वासघातकदोषः । मया सुगुप्तमन्त्रस्तव निवेदितः । अथ यत् ते प्रतिभाति तत् कुरुष्व ।" इति ॥

अथ सञ्जीवकस्तस्य तद् वज्रपातदारुणं वचनं श्रुत्वा मोहम् उपागतः । अथ चेतनां लब्ध्वा सर्वैराग्यम् इदमाह - 'भोः, अयुक्तं मया कृतं यदनेन सह मैत्री विहिता । उक्तं च -

ययोरेव समं वित्तं ययोरेव समं कुलम् ।

तयोर्मैत्री विवाहश्च न तु पुष्टविपुष्टयोः ॥

तद् यदि गत्वा तं प्रसादयामि, तथापि न प्रसादं यास्यति । उक्तं च -

ನಿಮಿತ್ತಮುದ್ಧಿಷ್ಯ ಹಿ ಯಃ ಪ್ರಕುಪ್ಯತಿ

ಧ್ರುವಂ ಸ ತಸ್ಯಾಪಗಮೇ ಪ್ರಶಾಮ್ಯತಿ ।

ಅಕಾರಣದ್ವೇಷಪರೋ ಹಿ ಯೋ ಭವೇತ್

ಕಥಂ ನರಸ್ತಂ ಪರಿತೋಷಯಿಷ್ಯತಿ ॥

ತತ್ ಪರಿಜ್ಞಾತಂ ಮಯಾ ಯತ್ ಪ್ರಸಾದಮ್ ಅಸಹಮಾನೈಃ ಸಮೀಪವರ್ತಿಭಿರೇಷ ಪಿಡ್ಗಲಕಃ
ಪ್ರಕೋಪಿತಃ । ತೇನ ಅಯಂ ಮಮ ಅದೋಷಸ್ಯಾಪಿ ಏವಂ ವದತಿ ॥'

ದಮನಕ ಆಹ - 'ಭೋ ಮಿತ್ರ, ಯದೇವಂ ತತ್ರಾಸ್ತಿ ತೇ ಭಯಮ್ । ಪ್ರಕೋಪಿತೋಽಪಿ ಸ
ದುರ್ಜನೈಃ, ತವ ವಚನರಚನಯಾ ಪ್ರಸಾದಂ ಯಾಸ್ಯತಿ' ॥

ಸ ಆಹ - 'ಭೋಃ, ನ ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಂ ಭವತಾ । ಲಘುನಾಮಪಿ ದುರ್ಜನಾನಾಂ ಮಧ್ಯೆ ವಸ್ತುಂ ನ
ಶಕ್ಯತೇ । ಉಪಾಯಾಂತರಂ ವಿಧಾಯ ತೇ ನೂನಂ ಘ್ನಂತಿ । ತದ್ ಭದ್ರ, ಕ್ಷುದ್ರಪರಿವಾರೋಽಯಂ ತೇ ರಾಜಾ ಮಯಾ
ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾತಃ । ತನ್ನೂನಂ ಮಮೋಪರಿ ಕೇನಚಿದ್ ದುರ್ಜನೇನ ಅಯಂ ಪ್ರಕೋಪಿತಃ । ತೇನೈವಂ ವದತಿ ॥

ಅಭ್ಯಾಸ ೩೨

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಗ್ರಂಥಭಾಗವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ. ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೆಲವು
ಕ್ಲಿಷ್ಟಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

ಸೋದ್ವೇಗಾಕಾರಮ್ - ಕಳವಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮುಖದಿಂದ. ಮನ್ದಗತ್ಯಾ
- ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತಾ. ಅದೇಯಮಪಿ - ಕೊಡಬಾರದ್ದನ್ನಾದರೂ.
ಮನ್ವಭೇದಃ - ಗುಟ್ಟಿನ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವದು. ಮಮ ವಚನೇನ
- ನನ್ನ ಮಾತಿನಮೇಲೆ. ರಾಜಕುಲಮ್ - ಅರಮನೆ. ಮತ್ಪುರತಃ - ನನ್ನ ಮುಂದೆ.
ಚತುಷ್ಟರ್ಣ ತಯಾ - (ನಾಲ್ಕು ಕಿವಿಗಳ ಭಾವದಿಂದ) ನಾವಿಬ್ಬರೇ ಇರುವಾಗ.
ಚಿರಾತ್ - ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ, ಸುಗುಪ್ತಮನ್ತ್ರಃ - ಬಲು ಗುಟ್ಟಾದ ಆಲೋಚನೆ
(ಸಂಚು). ಸಾಮರ್ಷೀಣ - ಕೋಪದಿಂದೊಡಗೂಡಿದವನಿಂದ. ಪ್ರತಿಭಾತಿ -
ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದೋಷಃ - ತಪ್ಪಿಲ್ಲದವನು. ಲಘೂನಾಮ್ - ಅಲ್ಪರಾದವರ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೩೩

ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಭಾಗಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾಗಿ ೨೦
ಮತ್ತು ೨೩ನೆಯ ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ :

ಚಿರಾದ್ ದೃಷ್ಟಃ, ಅಥ ಭವಾನ್ ಕಿಂ ವಕ್ತುಮನಾಃ ? ತ್ವಂ ಮಮ ವಚನೇನ ರಾಜಕುಲಂ
ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ವಜ್ರಪಾತದಾರುಣಂ ವಚನಮ್ ಶ್ರುತ್ವಾ, ಚೇತನಾಮ್ ಲಕ್ಷ್ವಾ ॥

ಅಭ್ಯಾಸ ೩೯

ಕಥಯಿತ್ವಾ, ಪ್ರಣಮ್ಯ, ತದ್ದೀಕ್ಷ್ಯ, ಹತ್ವಾ, ಜ್ಞಾತ್ವಾ, ಶ್ರುತ್ವಾ, ಲಕ್ಷ್ವಾ, ಗತ್ವಾ ॥ ಇಲ್ಲಿ
ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕ್ಷಾಂತಗಳಿಗೆ ಲ್ಯಬಂತರೂಪಗಳನ್ನೂ, ಲ್ಯಬಂತಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಾಂತಗಳನ್ನೂ
ಬರೆಯಿರಿ. ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿಸುವಾಗ ಲ್ಯಬಂತ, ಬರಿಯ ಧಾತುವಿಗೆ ಕ್ಷಾಂತವು
ಬೇಕು. ಉದಾ : ಕಥಯಿತ್ವಾ (ಕ್ಷಾಂತ), ಪ್ರಕಥ್ಯ (ಲ್ಯಬಂತ), ಪ್ರಣಮ್ಯ (ಲ್ಯಬಂತ),
ಗತ್ವಾ (ಕ್ಷಾಂತ).

ಅಭ್ಯಾಸ ೪೦

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು - ಕಂಸದಲ್ಲಿಟ್ಟಿರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ -
ರೂಪಾಂತರ ಮಾಡಿರಿ :

೧. ಅದೇಯಮಪಿ ತುಭ್ಯಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಾಮಿ (ಮಯಾ) । ೨. ಸಚಿವಾನಾಂ ಮನ್ತ್ರಭೇದಂ
ಕರ್ತುಂ ನ ಯುಜ್ಯತೇ (ನ ಕರ್ತುಮರ್ಹಂತಿ) । ೩. ಮಯಾ ತವ ಸ್ನೇಹಪಾಶಬದ್ಧೇನ ಮನ್ತ್ರಭೇದಃ
ಕೃತಃ (ಅಕರವಮ್) । ೪. ಕಥಿತಂ ಚ ಅಥ ಅನೇನ ಮತ್ಪುರತಃ (ಕಥಯಿತವಾಂಶ್ಚ) ।
೫. ಪ್ರಭಾತೇ ಸಂಜ್ಜೀವಕಂ ಹತ್ವಾ ಸಮಸ್ತಮೃಗಪರಿವಾರಂ ತೃಪ್ತಿಂ ನೇಷ್ಯಾಮಿ (ನೇಷ್ಯತೇ) । ೬. ತತಸ್ತೇ-
ನಾಹಂ ಸಾಮರ್ಪಣಂ ಉಕ್ತಃ (ಊಚೇ) । ೭. ಕಥಂ ರಿಪುರೂಪೇಷ್ಯತೇ (ಉಪೇಕ್ಷೇ) ? ೮. ಪರಿಜ್ಞಾತಂ
ಮಯಾ ಯತ್ ಪ್ರಸಾದಮ್ ಅಸಹಮಾನೈಃ ಸಮೀಪವರ್ತಿಭಿರೇಷ ಪಿಡ್ಗಲಕಃ ಪ್ರಕೋಪಿತಃ
ಅಸಹಮಾನಾಃ ॥

೨೬. ಏಳನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳೂ

ವರ್ತಮಾನಕೃದಂತಗಳೂ

೭೫. ಏಳನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅಂತ್ಯಸ್ವರಕ್ಕೆ ನ ಎಂಬ ವಿಕರಣವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಥಾಲಮ್ಬ್ಯ ಧನು ರಾಮೋ ಜಗರ್ಜ ಗಜವಿಕ್ರಮಃ ।

ರುಣಧಿಮಿ ಸವಿತುರ್ಮಾರ್ಗಿ ಭಿನದ್ಧಿ ಕುಲಪರ್ವತಾನ್ ॥

ರಿಣಚ್ಛಿ ಜಲಧೇಸ್ತಿಯಂ ವಿವಿನಚ್ಛಿ ದಿವಃ ಸುರಾನ್ ।

ಕ್ಷುಣದ್ವಿ ಸರ್ಪಾನ್ ಪಾತಾಲೇ ಚ್ಛಿನದ್ವಿ ಕ್ಷಣದಾಚರಾನ್ ॥

ಯಮ್ ಯುನಚ್ಛಿ ಕಾಲೇನ ಸಮಿನ್ಧಾನೋಽಸ್ತ್ರಕೌಶಲಮ್ ।

ಅರ್ಥ :- ಬಳಿಕ ಆನೆಯಂತೆ ವಿಕ್ರಮವುಳ್ಳ ರಾಮನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಹೀಗೆಂದು) ಗರ್ಜಿಸಿದನು : 'ಸೂರ್ಯನ ದಾರಿಯನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟುತ್ತೇನೆ, ಕುಲಪವರ್ತಗಳನ್ನು ಸೀಳುತ್ತೇನೆ, ಸಮುದ್ರದ ನೀರನ್ನು ಹೊರಹುಯ್ಯುತ್ತೇನೆ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೆಗೆಯುತ್ತೇನೆ, ಪಾತಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ತುಂಡುಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಅಸ್ತ್ರಕೌಶಲವನ್ನು ಭುಗಿಲೆಬ್ಬಿಸಿ ಯಮನನ್ನು ಕಾಲನೊಡನೆ ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆ.

(ಛನು ರಾಮಃ = ಛನುಃ + ರಾಮಃ)

ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಏಳನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುರೂಪಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಛಿಡ್ - ಕತ್ತರಿಸು

ಪರಸ್ಮೈಪದ

ಆತ್ಮನೇಪದ

ವರ್ತಮಾನ

ಛಿನತ್ತಿ	ಛಿಂತಃ	ಛಿಂದಂತಿ	ಛಿಂತೆ	ಛಿಂದಾತೆ	ಛಿಂದತೆ
ಛಿನಸ್ಸಿ	ಛಿನ್ತ್ಯಃ	ಛಿನ್ತ್ಯ	ಛಿನ್ತ್ಸೆ	ಛಿಂದಾಥೆ	ಛಿನ್ತ್ವೆ
ಛಿನದ್ವಿ	ಛಿನ್ದಃ	ಛಿನ್ದಃ	ಛಿನ್ದೇ	ಛಿನ್ದಹೇ	ಛಿನ್ದಾಹೇ

ಅನದ್ಯತನಭೂತ

ಅಛಿನತ್-ಡ್	ಅಛಿಂತಾಮ್	ಅಛಿನ್ದನ್	ಅಛಿಂತಾ	ಅಛಿನ್ದಾತಾಮ್	ಅಛಿನ್ದತ
ಅಛಿನ್ಃ	ಅಛಿಂತಮ್	ಅಛಿಂತ	ಅಛಿನ್ತ್ಯಾಃ	ಅಛಿನ್ದಾಥಾಮ್	ಅಛಿನ್ದ್- ಛಮ್
ಅಛಿನತ್-ಡ್					
ಅಛಿನದಮ್	ಅಛಿನ್ದ	ಅಛಿನ್ದಃ	ಅಛಿನ್ದಿ	ಅಛಿನ್ದಾಹಿ	ಅಛಿನ್ದಾಹಿ

ಆಜ್ಞಾರ್ಥ

ಛಿನತು	ಛಿಂತಾಮ್	ಛಿಂದತು	ಛಿಂತಾಮ್	ಛಿಂದಾತಾಮ್	ಛಿಂದತಾಮ್
ಛಿನ್ಥಿ	ಛಿಂತಾಮ್	ಛಿಂತ	ಛಿನ್ಸ್ವ	ಛಿಂದಾಥಾಮ್	ಛಿನ್ಧವಮ್
ಛಿನದಾನಿ	ಛಿನದಾವ	ಛಿನದಾಮ	ಛಿನದೈ	ಛಿನದಾವಹೈ	ಛಿನದಾಮಹೈ

ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥ

ಛಿನ್ದಾತ್	ಛಿನ್ದಾತಾಮ್	ಛಿನ್ದ್ಯುಃ	ಛಿನ್ದೀತ	ಛಿನ್ದೀಯಾತಾಮ್	ಛಿನ್ದೀರನ್
ಛಿನ್ದಾಃ	ಛಿನ್ದಾತಮ್	ಛಿನ್ದಾತ	ಛಿನ್ದೀಥಾಃ	ಛಿನ್ದೀಯಾಥಾಮ್	ಛಿನ್ದೀಧವಮ್
ಛಿನ್ದಾಮ್	ಛಿನ್ದಾವ	ಛಿನ್ದಾಮ	ಛಿನ್ದೀಯ	ಛಿನ್ದೀವಹಿ	ಛಿನ್ದೀಮಹಿ

ವಿಶೇಷ : (೧) 'ನ' ವಿಕರಣದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಹಿಂದೆ ಲೋಪ ; ಅನುನಾಸಿಕಾರ್ಥಸ್ವರವಲ್ಲದ ವ್ಯಂಜನಾಂತವಾದ್ದರಿಂದ ಆಜ್ಞಾರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಹಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ 'ಧಿ'.

(೨) ಲಿಡ್ರೂಪ : ಚಿಚ್ಛೇದ ಚಿಚ್ಛಿದಧುಃ ಚಿಚ್ಛಿದುಃ | ಚಿಚ್ಛೇದಿಧ ಇತ್ಯಾದಿ. ಲುಡ್ರೂಪ : ಛೇತ್ವಾ ; ಲ್ಯಟ್ : ಛೇತ್ಸ್ಯತಿ ||

(೩) ಭಿಧ್ ಧಾತುವಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ರೂಪಗಳು.

೭೬. ಯು, ರಿಕ್ - ಮುಂತಾದ ಧಾತುಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಾಗ ಸಂಧಿನಿಯಮಗಳನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕು.

ವರ್ತಮಾನ

ಯುನಕ್ತಿ	ಯುಕ್ತಃ	ಯುಜ್ಜಂತಿ	ಯುಕ್ತೇ	ಯುಜ್ಜಾತೇ	ಯುಜ್ಜತೇ
ಯುನಕ್ತಿ	ಯುಕ್ತಃ	ಯುಕ್ತಃ		ಯುಜ್ಜಾಥೇ	ಯುಜ್ಜಥವೇ
ಯುನಜ್ಜಿ	ಯುಜ್ಜವಃ	ಯುಜ್ಜಮಃ	ಯುಜ್ಜೇ	ಯುಜ್ಜವಹೇ	ಯುಜ್ಜಮಹೇ

ಅನದ್ಯತನಭೂತ

ಅಯುನಕ್-ಗ್	ಅಯುಕ್ತಾಮ್	ಅಯುಜ್ಜನ್	ಅಯುಕ್ತ	ಅಯುಜ್ಜಾತಾಮ್	ಅಯುಜ್ಜತ
ಅಯುನಕ್-ಗ್		ಅಯುಕ್ತ	ಅಯುಕ್ತಃ	ಅಯುಜ್ಜಾಥಾಮ್	ಅಯುಜ್ಜಥವಮ್
ಅಯುನಜಮ್	ಅಯುಜ್ಜವ	ಅಯುಜ್ಜಮ	ಅಯುಜ್ಜಿ	ಅಯುಜ್ಜವಹಿ	ಅಯುಜ್ಜಮಹಿ

ಅಜ್ಞಾರ್ಥ

ಯುನಕ್ತು	ಯುಡ್‌ವತಾಮ್	ಯುಜ್ಜಂತು	ಯುಡ್‌ವತಾಮ್	ಯುಜ್ಜಾತಾಮ್	ಯುಜ್ಜತಾಮ್
ಯುಡಿಗ್‌ಘ	ಯುಡ್‌ವತಮ್	ಯುಡ್‌ವತ	ಯುಡ್‌ಕ್ಷವ	ಯುಜ್ಜಾಥಾಮ್	ಯುಡ್‌ಗ್‌ಧವಮ್
ಯುನಜಾನಿ	ಯುನಜಾವ	ಯುನಜಾಮ	ಯನಜೈ	ಯುನಜಾವಹೈ	ಯುನಜಾಮಹೈ

ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥ

ಯುಜ್ಜಾತ್	ಯುಜ್ಜಾತಾಮ್	ಯುಜ್ಜ್ಯುಃ	ಯುಜ್ಜೀತ	ಯುಜ್ಜೀಯಾತಾಮ್	ಯುಜ್ಜೀರನ್
ಯುಜ್ಜ್ಯಾಃ	ಯುಜ್ಜಾತಮ್	ಯುಜ್ಜ್ಯಾತ	ಯುಜ್ಜೀಥಾಃ	ಯುಜ್ಜೀಯಾಥಾಮ್	ಯುಜ್ಜೀಧವಮ್
ಯುಜ್ಜ್ಯಾಮ್	ಯುಜ್ಜ್ಯಾವ	ಯುಜ್ಜ್ಯಾಮ	ಯಜ್ಜೀಯ		ಯುಜ್ಜೀಮಹಿ

ವಿಶೇಷ: (೧) ಕಕರ್ತವರ್ಣವು ಪರವಾದಾಗ ಜಕಾರಕ್ಕೆ ಕಕಾರ, ಅನುನಾಸಿಕಾರ್ಥಕ್ಕರವಲ್ಲದ ಮೃದುವ್ಯಂಜನವು ಪರವಾದಾಗ ಗಕಾರ : ಯುನಕ್ತಿ, ಯುನಕ್ತಿ (ಕಕಾರವು ಕಂಠ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಷಕಾರ), ಯುಜ್ಜ್ಞಮ್ |

(೨) ದುರ್ಬಲಪ್ರತ್ಯಯದ ಹಿಂದೆ ನಕಾರದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ, ನಕಾರಕ್ಕೆ ಆಯಾ ವರ್ಗದ ಅನುನಾಸಿಕ : ಯುಜ್ಜ್ಞಃ, ಯುಜ್ಜ್ಞಃ, ಯುಜ್ಜ್ಞಃ | ಹೀಗೆಯೇ ರಿಣಕ್ತಿ, ರಿಜ್ಜ್ಞಃ, ರಿಜ್ಜ್ಞಿನ್ತಿ |... ರಿಜ್ಜ್ಞಃ, ರಿಜ್ಜ್ಞಃ | ರಿಜ್ಜ್ಞೇ, ರಿಜ್ಜ್ಞತೇ ರಿಜ್ಜ್ಞತೇ | ರಿಜ್ಜ್ಞಹೇ, ರಿಜ್ಜ್ಞಹೇ | ಅರಿಣಕ್ - ಗ್....ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ 'ರಿಚ್' ಧಾತುವಿಗೆ ರೂಪಗಳಾಗುವವು.

ರುಧ್ ಧಾತುವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವಾಗ ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕು ; ಅನುನಾಸಿಕಾರ್ಥಸ್ವರವಲ್ಲದ ವ್ಯಂಜನಕ್ಕೆ ಅಥವಾ 'ಹ' ಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಜನವಿದ್ದು ಸಮಾನವರ್ಣವು ಪರವಾದರೆ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಲೋಪ. ಉದಾ :

ರುಣದ್ಧಿ (ಘಿ)	ರುನ್ದ್‌ಘಃ (ಞಃ)	ರುನ್ದಂತಿ	ರುನ್ದೇ (ಞೇ)	ರುನ್ದಾತೇ	ರುನ್ದತೇ
ರುಣತ್ಸಿ	ರುನ್ದ್‌ಘಃ (ಢಃ)	ರುನ್ದ್‌ಘ (ಞಃ)	ರುನ್ದಸೇ	ರುನ್ದಾಥೇ	ರುನ್ದವೇ
ರುಣಧಿ	ರುನ್ದವಃ	ರುನ್ದಮಃ	ರುನ್ದೇ	ರುನ್ದವಹೇ	ರುನ್ದಮಹೇ

ವಿಶೇಷ : (೧) ರುಧ್ - ತಿ ರುಣದ್ - ತಿ ರುಣದ್ ಧಿ ದಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವಾದರೆ ರುಣಧಿ ಇತ್ಯಾದಿ. (ಪ್ರತ್ಯಯಾದಿಯಾದ ತಥಕಾರಗಳು ವರ್ಗಚತುರ್ಥಾಕ್ಷರದ ಮುಂದೆ ಬಂದಾಗ ಅವಕ್ಕೆ ಧಕಾರಾದೇಶ).

(೨) ಆತ್ಮನೇಪದದಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿವೆ. ದಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಿದೆ.

೭೭. ಪಾಠದ ಮೊದಲು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ 'ಸಮಿನ್ಧಾನಃ' ಎಂಬ ರೂಪವು ಇನ್ - ಹೊತ್ತಿಸು, ಹೊಳೆ ಎಂಬ ೭ನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುವಿನ ವರ್ತಮಾನ ಕೃದಂತ.

ಈವರೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹತ್ತು ಗಣಗಳ ಪರಸ್ಮೈಪದ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನೇಪದದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ವರ್ತಮಾನಕೃದಂತಗಳು ಹೇಗೆ ಆಗುವವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪಟ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾಣಬಹುದು :

ಧಾತು	ಕೃದಂತ ಪರಸ್ಮೈ	ಕೃದಂತ ಆತ್ಮನೇ	ಕೃದಂತ ಕರ್ಮಣಿ
ಭೂ(೧)	ಭವನ್		ಅನುಭೂಯಮಾನಃ
ಋ(೧)		ಋಧಮಾನಃ	ಋಧ್ಯಮಾನಃ
ದಿವ್(೪)	ದೀವ್ಯನ್	....	ದೀವ್ಯಮಾನಃ
ಜನ್(೪)	....	ಜಾಯಮಾನಃ	ಜನ್ಯಮಾನಃ
ತುಡ್(೬)	ತುಡನ್	ತುಡಮಾನಃ	ತುಡ್ಯಮಾನಃ
ಚುರ್(೧೦)	ಚೋರಯನ್	ಚೋರಯಮಾಣಃ	ಚೋರಯಮಾಣಃ
ಅಡ್(೨)	ಅಡನ್	....	ಅಡ್ಯಮಾನಃ
ದ್ವಿಷ್(೨)	ದ್ವಿಷನ್	ದ್ವಿಷಮಾಣಃ	ದ್ವಿಷ್ಯಮಾಣಃ
ಧಾ(೩)	ದಧತ್	ದಧಮಾನಃ	ಧೀಯಮಾನಃ
ಚಿ(೫)	ಚಿನ್ವನ್	ಚಿನ್ವಮಾನಃ	ಚೀಯಮಾನಃ
ಋ(೭)	ಋನ್ವನ್	ಋನ್ವಮಾನಃ	ಋನ್ವಮಾನಃ
ತನ್(೮)	ತನ್ವನ್	ತನ್ವಮಾನಃ	ತನ್ಯಮಾನಃ, ತಾಯಮಾನಃ
ಕ್ರೀ(೯)	ಕ್ರೀಣನ್	ಕ್ರೀಣಮಾನಃ	ಕ್ರೀಣಮಾಣಃ

ಮೇಲಿರುವ ರೂಪಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ (೧) ಪರಸ್ಮೈಪದದಲ್ಲಿ ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನದ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುವಾಗ ಇರುವ ಧಾತುವಿನ ಅಂಗರೂಪಕ್ಕೆ ಅತ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ವರ್ತಮಾನಕೃದಂತವಾಗುವದೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ವದನ್ತಿ - ವದನ್, ತಿಷ್ಠನ್ತಿ - ತಿಷ್ಠನ್, ಭ್ರಮನ್ತಿ - ಭ್ರಮನ್, ಘ್ನನ್ತಿ - ಘ್ನನ್, ಶ್ವಸನ್ತಿ - ಶ್ವಸನ್, ಜುಹ್ವತಿ - ಜುಹ್ವನ್, ಶಾಮ್ಯನ್ತಿ - ಶಾಮ್ಯನ್, ಆಪ್ಸುವನ್ತಿ - ಆಪ್ಸುವನ್, ದಿಶನ್ತಿ - ದಿಶನ್, ಹಿಂಸನ್ತಿ -

ಹಿಂಸನ್, ಕುರ್ಪನ್ತಿ - ಕುರ್ಪನ್, ಅಶ್ನನ್ತಿ - ಅಶ್ನನ್, ಕೀರ್ತಯನ್ತಿ - ಕೀರ್ತಯನ್ (ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದ ೫೬ನೆಯ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡಿ.) ಈ ಕೃದಂತಗಳೆಲ್ಲ ಭವನ್ ಭವನ್ತಾ ಭವಂತಃ - ಹೀಗೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ.^೧

(೧) ಆತ್ಮನೇಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷದ ಬಹುವಚನದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಹಿಂದಿರುವ ರೂಪಕ್ಕೆ ಆಗ ಸೇರಿಸಿದರಾಯಿತು ; ಆದರೆ ೧, ೪, ೬, ೧೦ - ಈ ಗಣಗಳ ಧಾತುಗಳಿಗೆ 'ಮಾನ' ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಉದಾ : ಈಹನ್ತೇ - ಈಹಮಾನಃ, ಮೋದನ್ತೇ - ಮೋದಮಾನಃ, ದಯನ್ತೇ - ದಯಮಾನಃ, ಕಲ್ಪನ್ತೇ - ಕಲ್ಪಮಾನಃ, ಗಾಹನ್ತೇ - ಗಾಹಮಾನಃ, ಬುಧ್ಯನ್ತೇ - ಬುಧ್ಯಮಾನಃ, ಯುಧ್ಯನ್ತೇ - ಯುಧ್ಯಮಾನಃ, ಮ್ರಿಯನ್ತೇ - ಮ್ರಿಯಮಾಣಃ, ಕ್ಷಿಪನ್ತೇ - ಕ್ಷಿಪಮಾನಃ, ಗರ್ಹಯನ್ತೇ - ಗರ್ಹಯಮಾಣಃ, ವ್ಹ್ಯಯನ್ತೇ - ವ್ಹ್ಯಯಮಾನಃ || ಈಶತೇ - ಈಶಾನಃ, ಆಶಾಸತೇ - ಆಶಾಸಾನಃ, ದುಹತೇ - ದುಹಾನಃ, ಸ್ತುವತೇ - ಸ್ತುವಾನಃ, ದದತೇ - ದದಾನಃ, ಶೇರತೇ - ಶಯಾನಃ, ಅಶ್ನುವತೇ - ಅಶ್ನುವಾನಃ, ಸೃಣ್ವತೇ - ಸೃಣ್ವಾನಃ, ಇನ್ಲತೇ - ಇನ್ಲಾನಃ, ಕುರ್ವತೇ - ಕುರ್ವಾಣಃ, ಮನ್ವತೇ - ಮನ್ವಾನಃ, ಪುನತೇ - ಪುನಾನಃ, ಗೃಹ್ಣತೇ - ಗೃಹ್ಣಾನಃ, ಜಾನತೇ - ಜಾನಾನಃ - ಇತ್ಯಾದಿ.

(೨) ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗದ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುವ ರೂಪಕ್ಕೆ 'ಮಾನ' ಸೇರಿಸಿದರೆ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗದಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಕಛ್ಯತೇ - ಕಛ್ಯಮಾನಃ, ಉಚ್ಯತೇ - ಉಚ್ಯಮಾನಃ, ಗಮ್ಯತೇ - ಗಮ್ಯಮಾನಃ, ಪೀಯತೇ - ಪೀಯಮಾನಃ, ಸ್ಮೃಯತೇ - ಸ್ಮೃಯಮಾನಃ, ಸ್ಮರ್ಯತೇ - ಸ್ಮರ್ಯಮಾಣಃ, ಕೀರ್ತ್ಯತೇ - ಕೀರ್ತ್ಯಮಾನಃ - ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೪೧

ಈ ಕಥಾಭಾಗವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ :

ಪ್ರತಾರ್ಯತೇ - ವಂಚಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಮುದ್ರಾ - ಮುಖಚಿಹ್ನೆ. ಅಭಿ ಜ್ಞಾನಾನಿ - ಗುರುತಿನ ವಿಷಯಗಳು. ಪ್ಲೆಶಪದಾನಿ - ಐದಾರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ವಿತನೋತಿ - ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ.

ततः क्रमेण सभायां कोऽपि ज्योतिश्शस्त्रपारङ्गतः सकलविद्याचातुर्यवान् ब्राह्मणः समागमत् (= समागच्छत्) । 'राज्ञे स्वस्ति' इत्युक्तवा राजाज्ञया उपविष्टः । 'हे देव, लोकोऽयं मां सर्वज्ञं वक्ति । तत्किमपि पृच्छ ।

कण्ठस्था या भवेद् विद्या सा प्रकाश्या सदा बुधैः ।

೧. ದದತ್, ಜಕ್ಷತ್, ಜಾಗ್ರತ್, ಶಾಸತ್, ದರಿದ್ರತ್ - ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ಕೃದಂತಗಳು ತಕಾರಾಂತವಾಗಿಯೇ ಇರುವವು. ಇವನ್ನು 'ಮರುತ್' ಶಬ್ದದಂತೆ ನಡೆಯಿಸಬೇಕು.

या गुरौ पुस्तके विद्या तया मूढः प्रतार्यते ॥'

ततो राजा विप्रस्य अहम्भावमुद्रया चमत्कृतां तां तद्वार्तां श्रुत्वा 'अस्माकं जन्मारभ्य एतत्क्षणपर्यन्तं यद्यन्मया आचरितं यद्यत् कृतं तत्सर्वं वदसि यदि तर्हि भवान् सर्वज्ञ एव' इति उवाच । ततो ब्राह्मणोऽपि राज्ञा यद्यत् कृतं तत्सर्वम् उवाच गूढव्यापारमपि । ततो राजापि सर्वग्यपि अभिज्ञानानि ज्ञात्वा तुतोष पुनश्च पञ्चषपदानि गत्वा विप्रस्य पादयोः पतित्वा तमिन्द्रनीलपुष्परामरकतवैडूर्यखचितसिंहासने उपवेशयित्वा राजा प्राह -

मातेव रक्षति पितेव हिते नियुङ्क्ते

कान्तेव चाभिरमयत्यपनीय खेदम् ।

कीर्तिं च दिक्षु विमलां वितनोति लक्ष्मीं

किं किं न साधयति कल्पलतेव विद्या ॥

अध्यास ५७

वक्ति, पृच्छ, तुतोष, प्राह, नियुङ्क्ते, वितनोति - ಈ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ
ಆಯಾ ಲಕಾರದ (mood or tense) ರೂಪಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬರೆಯಿರಿ.

२७. मित्रभेदः (अनुवृत्तः)

७८. सञ्जीवक आह - 'तदेवंगतेऽपि किं कर्तव्यम्?' - इत्यहं सुहृद्भावात् पृच्छामि' ।

दमनक आह - 'तद् देशान्तरगमनं युज्यते, नैवंविधस्य कुस्वामिनः सेवां विधातुम्' ।

सञ्जीवक आह - अस्माकमुपरि स्वमिनि कुपिते गन्तुं न शक्यते । न च अन्यत्र गतानामपि निर्वृतिर्भवति । तद् युद्धं मुक्त्वा मे नान्यदस्ति श्रेयस्करम्' ।

तदाकर्ण्य दमनकश्चिन्तयामास - 'युद्धाय कृतनिश्चयोऽयं दृश्यते दुरात्मा । तद् यदि कदाचित् तीक्ष्णश्रुङ्गाभ्यां स्वामिनं प्रहरिष्यति, तन्महाननर्थः संपत्स्यते ।

ತದೇನಂ ಭೂಯೋಽಪಿ ಸ್ವಬುದ್ಧಯಾ ಪ್ರಬೋಧ್ಯ ತಥಾ ಕರೋಮಿ ಯಥಾ ದೇಶಾಂತರಗಮನಂ ಕರೋತಿ ।' ಆಹ
 ಚ ಪ್ರಕಾಶಮ್ - 'ಭೋ ಮಿತ್ರ, ಸಮ್ಯಗಭಿಹಿತಂ ಭವತಾ । ಪರಂ ಕಿನ್ತು ಕ: ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯಯೋ:
 ಸಂಗ್ರಾಮ: ? ತಸ್ಮಾತ್ ತ್ವಯಾ ಉಚ್ಯಮೋ ನ ತ್ಯಾಜ್ಯ: ।' ॥

ತದಾಕರ್ಣ್ಯ ಸಜ್ಜಿವಕಸ್ತಮೇವ ಭೂಯೋಽಪಿ ಪಪ್ರಚ್ಛ - 'ಭೋ ಮಿತ್ರ, ಕಥಂ ಜ್ಞೇಯೋ
 ಮಯಾ ಅಸೌ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿರೀತಿ ? ಇಯನ್ತಂ ಕಾಲಂ ಯಾವತ್ ಉತ್ತರೋತ್ತರಸ್ನೇಹೇನ ಪ್ರಸಾದೇನ ಚ ಅಹಂ
 ದೃಷ್ಟ: । ನ ಕದಚಿತ್ ತದ್ವಿಕೃತಿರ್ದೃಷ್ಟಾ । ತತ್ ಕಥ್ಯತಾಮ್, ಯೇನಾಹಂ ಆತ್ಮರಕ್ಷಾರ್ಥಂ ತದ್ವಧಾಯ
 ಉಚ್ಯಮಂ ಕರೋಮಿ' ।

ದಮನಕ ಅಹ - 'ಭದ್ರ, ಕಿಮಿತ್ರ ಜ್ಞೇಯಮ್ ? ಏಷ ತೇ ಪ್ರತ್ಯಯ: - ಯದಿ ರಕ್ತನೇತ್ರ:,
 ತ್ರಿಶಿಖಾಂ ಭೃಕೃತಿಂ ದಧಾನ:, ಸ್ರವಣಿ ಪರಿಲೇಲಿಹತ್ ತ್ವಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಭವತಿ ತದ್ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ: ;
 ಅನ್ಯಥಾ ಸುಪ್ರಸಾದಶ್ಚ ಇತಿ । ತದಾಜ್ಞಾಪಯ ಮಾಮ್, ಸ್ವಾಶ್ರಯಂ ಗಚ್ಛಾಮಿ । ತ್ವಯಾ ಚ ಯಥಾಯಂ
 ಮನ್ತ್ರಭೇದೋ ನ ಭವತಿ ತಥಾ ಕಾರ್ಯಮ್ । ಯದಿ ನಿಶಾಮುಖಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಗಂತುಂ ಶಕ್ನೋಷಿ, ತದ್ ದೇಶತ್ಯಾಗ:
 ಕಾರ್ಯ: । ಯತೋ ಬಲವತಾ ಅಭಿಭೂತಸ್ಯ ವಿदेशಗಮನಂ ತದನುಪ್ರವೇಶೋ ವಾ ನೀತಿ: । ತದೇಶತ್ಯಾಗ:
 ಕಾರ್ಯ:, ಅಥವಾ ಆತ್ಮಾ ಸಾಮಾದಿಭಿರುಪಾಯೈರಭಿರಕ್ಷಣೀಯ: ॥

ಮೇಲಿನ ಕಥಾಭಾಗವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ.

ಚಿಂತನ

೧. ಏವಂಗಳೇಽಪಿ । ಹೀಗಿದ್ದರೂ. 'ಏವಂವಿಧೇ ವ್ಯತಿಕರೇ', 'ಏವಂವಿಧೇ
 ಸಮಯೇ' - ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಿದು.

೨. ಸುಹೃದ್ಭಾವಾತ್ ಪ್ರಚ್ಛಾಮಿ । ನನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಕೋರುವ
 ವನಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತೇನೆ. ಬುದ್ಧಿಯಮಾತನ್ನು (Advice) ಹೇಳೆಂದು ಕೇಳುವ
 ಬಗೆಯಿದು. ಸುಹೃದ್ಭಾವಾತ್ ವದತಿ - ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಕೋರಿ ತಾನೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ - ಎಂಬ
 ಮಾತನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವರು.

೩. ದೇಶಾಂತರಗಮನಂ ಯುಜ್ಯತೇ । 'ದೇಶಾಂತರಮ್' ಅನ್ಯೋ ದೇಶಃ ಎಂದು ಈ
 ನಿಯಮಸಕ್ಕೆ ವಿಗ್ರಹ. ಹೀಗೆಯೇ ಭಾಷಾಂತರಮ್ - ಅನ್ಯ ಭಾಷಾ । ಕಾರಣಾಂತರಮ್ -
 ಅನ್ಯತ್ ಕಾರಣಮ್ । ದೇಶಾಂತರಂ ಗಂತುಂ ಯುಜ್ಯತೇ 'ಯುಕ್ತಮ್', 'ಉಚಿತಮ್' -
 ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

೪. ನೈವಂವಿಧಸ್ಯ ಕುಸ್ವಾಮಿನಃ ಸೇವಾಂ ವಿಧಾತುಮ್ . 'ಯುಜ್ಯತೇ' ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ 'ಅನುಷಂಗವೆಂದು' ಹೆಸರು. 'ನೈವಂವಿಧಸ್ಯ', 'ನ ತ್ವೇವಂವಿಧಸ್ಯ' - ಎಂದು ತುಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಯೂ ಹೇಳಬಹುದು. 'ಕುತ್ಸಿತಃ ಸ್ವಾಮೀ = ಕುಸ್ವಾಮಿ | ತಸ್ಯ ಕುಸ್ವಾಮಿನಃ' ಎಂದು ವಿಗ್ರಹ. ಕರ್ಮಧಾರಯ.

೫. ಅಸ್ಮಾಕಮುಪರಿ = ಅಸ್ಮಾಸು | 'ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ' ಎಂದರ್ಥ. ಸಪ್ತಮಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಉಪರಿ'ಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಸ್ಥಲಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಇವೆ. ಇದರ ಹಿಂದೆ 'ಅಸ್ತೇತತ್, ಪರಮ್' ಎಂದು ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ. (ಇದು ಉಂಟು =) ಇದು ನಿಜ ; ಆದರೆ - ಎಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ.

೬. ಸ್ವಾಮಿನಿ ಕುಪಿತೇ | ಒಡೆಯನು ಸಿಟ್ಟಾಗಿರುವಲ್ಲಿ. ಸತಿಸಪ್ತಮಿ (Locative absolute).

೭. ನ ಚ ಅನ್ಯತ್ರ ಗತಾನಾಮಪಿ ನಿರ್ವೃತಿರ್ಭವತಿ | ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ (ಹೋದವರಿಗೂ =) ಹೋದರೂ ಸುಖವಾಗುವದಿಲ್ಲ. 'ನ ಚ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು 'ಹೀಗೂ ಆಗಲಾರದು' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಬಳಸುವರು. ಉದಾ : ಸ ನ ತದ್ ಭಕ್ಷಯತಿ, ನ ಚ ಮಾಂ ಭಕ್ಷಯಿತುಮ್ ಅನುಜಾನಾತಿ | ಅವನು ಅದನ್ನು ತಿನ್ನುವದಿಲ್ಲ, (ನನ್ನನ್ನು =) ನಾನು ತಿನ್ನುವದಕ್ಕೂ ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ. ನ ಚೈವಂ ವಾಚ್ಯಮ್ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲೂಬಾರದು.

೮. ಯುದ್ಧಂ ಮುಕ್ತ್ವಾ ನಾನ್ಯತ್ | ಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮತ್ತೊಂದು ; 'ವಿಹಾಯ ವರ್ಜಯಿತ್ವಾ' ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು 'ಮುಕ್ತ್ವಾ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು.

೯. ಯುದ್ಧಾಯ ಕೃತನಿಶ್ಚಯೋಽಯಂ ದೃಶ್ಯತೇ ದುರಾತ್ಮಾ = ಅಯಂ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಃ ಯೋದ್ಧಂ ನಿಶ್ಚಿತಮಾನ್ ಇತಿ ತರ್ಕಯಾಮಿ (ಮನ್ಯೇ, ಶಂಕೇ) - ಹೀಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ, ಹೀಗೇಂದು ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ - ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಾತಿದು. 'ಯೋಗ್ಯೋಽಯಂ ದೃಶ್ಯತೇ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ [ಪುಟ ೪೯ರಲ್ಲಿ].

೧೦. ಯದಿ ಕದಾಚಿತ್ ತೀಕ್ಷ್ಣಶೃಜ್ಞಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಹರಿಷ್ಯತಿ | ಒಂದುವೇಳೆ ಚೂಪಾದ ಕೋಡುಗಳಿಂದ ತಿವಿದರೆ - ಎಂದರ್ಥ.

೧೧. ಮಹಾನನರ್ಥಃ ಸಂಪತ್ಸ್ಯತೇ | ದೊಡ್ಡ ಕೇಡು ಆಗುವದು. ಪದ್ ಧಾತುವಿನ ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪ 'ಪತ್ಸ್ಯತೇ' | 'ಭವಿಷ್ಯತಿ' ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

೧೨. ತಥಾ ಕರೋಮಿ ಯಥಾ | (ಹೋಗು) ವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. [ಪು. ೧೦೦ ರಲ್ಲಿ] 'ತಥಾ - ಯಥಾ' ಇದರ ವಿಷಯದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ. 'ಕರೋಮಿ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ.

೧೩. ಸಮ್ಯಗಭಿಹಿತಂ ಭವತಾ | ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ. ಸಾಧೂಕ್ತಮ್, ಸತ್ಯಮುಕ್ತಮ್, ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಮ್ - ಇವೆಲ್ಲ ಸಮಾನಾರ್ಥಕ.

೧೪. 'ಸಮ್ಯಗಭಿಹಿತಂ, ಪರಮ್' - ಸತ್ಯಮೇತತ್ ಕಿಂ ತು, ಯದ್ಯಪ್ಯೇವಂ ತಥಾಪಿ. ಇದು ನಿಜ, ಆದರೆ - ಎಂದರ್ಥ. ಪರಂ ಕಿಂ ತು - ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿದೆ. 'ಪರಮ್' ಅಥವಾ ಕಿಂ ತು' ಎಂದು ಒಂದೊಂದೇ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು.

೧೫. ಇಯಂತಂ ಕಾಲಂ ಯಾವತ್ | ಇಷ್ಟುಕಾಲದವರೆಗೂ. 'ವರೆಗೆ' ಎಂಬರ್ಥವಿರುವದರಿಂದ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯು ಬಂದಿದೆ.

೧೬. ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಸ್ನೇಹೇನ - ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ನೇಹದಿಂದ.

೧೭. ನ ಕದಾಚಿತ್ - ನ ಜಾತುಚಿತ್, ಯಾವಾಗಲೂ ಇಲ್ಲ, 'ವಿಕೃತಿಃ' - ಬೇರೆಯಾದದ್ದು.

೧೮. ಆತ್ಮರಕ್ಷಾರ್ಥಮ್ | ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ. ಆತ್ಮನ್ ಶಬ್ದವು ಹಿಂದೆ ಯಾವದು ಪರಾಮೃಷ್ಟವಿರುವದೋ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. (ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದ ೭೫ನೆಯ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡಿ.)

೧೯. ಸ್ರಕ್ವಣೇ ಪರಿಲೇಲಿಹತ್ | ಕಟವಾಯನ್ನು ನೆಕ್ಕುತ್ತಾ. ಸ್ರಕ್ವಣೇ - ಇದು ಸ್ರಕ್ವನ್ ಶಬ್ದದ ದ್ವಿವಚನ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. ಲೇಲಿಹತ್ | ಲಿಹ್ (ನೆಕ್ಕು) ಧಾತುವಿಗೆ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಯಜ್ಞಂತಕ್ರಿಯಾಪದದ ವರ್ತಮಾನ ಕೃದಂತವಿದು. ಲೇಲಿಹತ್ ಎಂದು ರೂಪ, ಲೇಲಿಹನ್ ಎಂದಲ್ಲ. ಆತ್ಮನೇಪದದಲ್ಲಿ ಲೇಲಿಹಾನಃ ಎಂದು ರೂಪ.

೨೦. ತ್ರಿಶಿಖಾಂ ಭುಕ್ತುಟಂ ಕೃತ್ವಾ | ಹುಬ್ಬುಗಂಟುಹಾಕಿಕೊಂಡು. 'ಭ್ರೂಕುಟಂ ಬದ್ಧ್ವಾ' ಎಂದೂ ಇರಬಹುದು. ಭ್ರೂವೋಃ ಕುಟಃ ಭುಕ್ತುಟಃ | 'ಭ್ರೂಕುಟಃ' ಎಂದು (ಭ್ರೂ - ದೀರ್ಘ) ಪ್ರಯೋಗವೂ ಇದೆ.

೨೧. ತದಾಜ್ಞಾಪಯ ಮಾಮ್ | 'ಹೋಗಿಬರುತ್ತೇನೆ' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳುವ ಮಾತಿದು. 'ಆಪ್ಯಚ್ಛೇ ತ್ವಾಮ್' ಎಂದರೂ ಇದೇ ಅರ್ಥ.

೨೨. ನಿಶಾಮುಖಿಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ | ರಾತ್ರೆಯಾದ ಕೂಡಲೆ.

೨೩. ತದನುಪ್ರವೇಶೋ ವಾ | ಅವನನ್ನೇ ಒಳಹೋಗುವದು, ಅವನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವದು ರಾಜನೀತಿ.

೨೪. ಆತ್ಮಾ ಸಾಮಾದಿಭಿರುಪಾಯೈರಭಿರಕ್ಷಣೀಯಃ | ಸಾಮವೇ ಮುಂತಾದ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆತ್ಮಾನಂ ರಕ್ಷಯ - ಎಂಬುದರ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಯೋಗ. ಸಾಮದಾನಭೇದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ದಮನಕನು 'ಸಾಮಾದಿ' ಎಂದಿರುತ್ತಾನೆ.

೨೮. ಮಿತ್ರಭೇದ: (ಅನುವೃತ್ತಿಃ)

೨೯. ಅಥ ದಮನಕೇ ಗತೇ ಸಂಜೀವಕಾಶ್ಚಿಂತಯಾಮಾಸ 'ಅಹೋ ! ಕಿಮೇತನ್ಮಯಾ ಕೃತಮ್,

यत् शष्पादोऽपि मांसाशिनस्तस्य अनुगः संवृत्तः । तर्किं करोमि ? क्व गच्छामि ? कथं मे शान्तिर्भविष्यति ? अथवा तमेव पिङ्गलकं गच्छामि । कदाचिन्मां शरणागतं रक्षति, प्राणैर्न वियोजयति । अपरं च अन्यत्र गतस्यापि मे कस्याचिद् दुष्टसत्वस्य मांसाशिनः सकाशान्मृत्युर्भविष्यति । तद् वरं सिंहात्' ॥

एवं निश्चित्य स स्वल्पितगतिः मन्दं मन्दं गत्वा सिंहाश्रयम् अपश्यत् । तत्र दमनकोक्ताकारं पिङ्गलकं दृष्ट्वा प्रचकितः संवृतशरिरो दूरतरं प्रणामकृतिं विनापि उपविष्टः । पिङ्गलकोऽपि तथविधं तं विलोक्य दमनकवाक्यं श्रद्धधानः कोपात् तस्योपरि पपात । अथ सञ्जीवकः खरनखरविकर्तितपृष्ठः शृङ्गाभ्यां तदुदरम् उल्लिख्य कथमपि तस्मादपेतः शृङ्गाभ्यां हन्तुमिच्छन् युद्धाय अवस्थितः ॥

अथ द्वावपि तौ पुष्पितपलाशप्रतिमौ परस्परवधकाङ्क्षिणौ दृष्ट्वा करटको दमनकम् आह - 'भो मूढमते, अनयोर्विरोधं वितन्वता त्वया न साधु कृतम् । यदि स्वाम्यभिघातो भविष्यति, तत् किं त्वदीयमंत्रबुद्ध्या क्रियते ? अथ सञ्जीवको न हन्यते, तथाप्यभव्यम् ? यतः प्राणसंदेहात् तस्य च वधः । यदि त्वं स्वामिनं एनां दशां नयसि, तदस्मद्विधस्य का गणना ? तस्मान्मम आसन्नेन भवता न भाव्यम् ॥

अथैवं संवदतोस्तयोः सञ्जीवकः क्षणमेकं पिङ्गलकेन सह युद्धं कृत्वा तस्य खरनखरप्रहाराभिहतो गतासुर्वसुन्धरापीठे निपपात । अथ तं गतासुम् अवलोक्य पिङ्गलकस्तद्गुणस्मरणार्द्रहृदयः प्रोवाच - 'भोः, अयुक्तं मया पापेन कृतं सञ्जीवकं व्यापादयता । यतो विश्वासघातात् अन्यत्रास्ति पापतरं कर्म । तथा मया सभामध्ये स सदैव प्रशंसितः । तत् किं कथयिष्यामि तेषामग्रतः ?

एवंविधं प्रलपन्तं दमनकः समेत्य सहर्षम् इदमाह - 'देव, कातरतमस्तवैष न्यायो यद् द्रोहकारिणं शष्पभुजं हत्वेत्थं शोचसि । तत्रैतदुपपन्नं भूभुजाम्' । एवं तेन संबोधितः पिङ्गलकः सञ्जीवकशोकं त्यक्त्वा दमनकसाचिव्येन राज्यम् अकरोत् ॥

ಅಭ್ಯಾಸ ೪೩

ಮೇಲಿನ ಗ್ರಂಥಭಾಗವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ. ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಠಿನಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ :

ಶಷ್ಟಾದಃ, ಶಷ್ಟಭುಕ್ - ಹುಲ್ಲುಮೇಯುವ, ಸಸ್ಯಾಹಾರಿಯಾದ. ಅನುಗಃ - ಹಿಂಬಾಲಕ, ಸೇವಕ ಸಂವೃತ್ತಿಃ - ಆದನು. ಪ್ರಾಣೈರ್ನ ವಿಯೋಜಯತಿ - ಕೊಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಮ್ - ಪ್ರಾಣಿ. ಅನ್ಯತ್ರ ಗತಸ್ಯಾಪಿ ಮೇ - ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆ ಹೋದವನಾದರೂ ನನಗೆ. ವರಂ ಸಿಂಹಾತ್ - ಸಿಂಹದಿಂದಲೇ ಮೇಲು. ಸಿಂಹಾಶ್ರಯಃ - ಸಿಂಹದ ಮನೆ. ದಮನಕೋಕ್ತಾಕಾರಮ್ - ದಮನಕನು ಹೇಳಿದ ಆಕಾರವುಳ್ಳ. ಪ್ರಚಿಕಿತಃ - ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದು. ಸ್ಥಲಿತಗತಿಃ - ತಪ್ಪುಹೆಜ್ಜೆಯ ಗತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ, ತಪ್ಪುಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತಾ. ಪ್ರಣಾಮಕೃತಿಂ ವಿನಾ - ನಮಸ್ಕಾರಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದೆ. ಪುಷ್ಪಿತಪಲಾಶ ಪ್ರತಿಮ್ - (ಹೂಬಿಟ್ಟು ಮುತ್ತುಗದ ಗಿಡದಂತಿರುವ) ರಕ್ತವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ. ಸ್ವಾಮ್ಯಭಿಘಾತಃ - ಒಡೆಯನ ಕೊಲೆ. ಮನ್ಮಬುದ್ಧಿಃ - ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆಯ ಬುದ್ಧಿ. ಅಭವ್ಯಮ್ - ಅಮಂಗಲ. ಪ್ರಾಣಸಂದೇಹಾತ್ - (ಪ್ರಾಣಾಪಾಯದಿಂದ) ಪ್ರಾಣಾಪಾಯವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ. ತದಸ್ತದ್ವಿಧಸ್ಯ ಕಾ ಗಣನಾ ? - ಆಗ ನಮ್ಮಂಥವರ ಲೆಕ್ಕವೇನು ? ಮಮ ಆಸನ್ನೇನ ಭವತಾ ನ ಭಾವ್ಯಮ್ - ನಿನ್ನಿಂದ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರವಿರೋಣಾಗ ಬಾರದು, ನನ್ನ ಹತ್ತಿರವಿರಬೇಡ. ಸಂವದತೋಸ್ತಯೋಃ - ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಸಂಭಾಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು. ನಖರಪ್ರಹಾರಃ - ಉಗುರಿನ ಏಟು. ಅಯುಕ್ತಂ ಮಯಾ ಪಾಪೇನ ಕೃತಂ ಸಂಜೀವಕಂ ವ್ಯಾಪಾದಯತಾ - ಸಂಜೀವಕನನ್ನು ಕೊಂದ ಕೆಟ್ಟ ನಾನು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಪ್ರಶಂಸಿತಃ - ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ. ಕಾತರತಮಃ - ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಜುಪುರಕತನದ. ತೇನ ಸಂಬೋಧಿತಃ - ಅವನಿಂದ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ) ಅವನು ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ.

೨೯. ಭೂತಕೃದಂತಗಳು

ಶ್ವಾಪದರಾಜಃ ಸೃಗಾಲಃ

80. ಕस्मिंश्चिद् वनप्रदेशे चण्डरवो नाम शृगालः प्रतिवसति स्म । स कदाचित् क्षूधाविष्टो जिह्वालौल्यात् नगरान्तरे प्रविष्टः । अथ तं नगरवासिनः सारमेया अवलोक्य सर्वतः शब्दायमानाः परिधाव्य तीक्ष्णदंष्ट्राग्रैर्भीक्षितुमारब्धाः । सोऽपि तैर्भीक्ष्यमाणः प्राणभयात् प्रत्यासन्नरजकगृहं प्रविष्टः । तत्र च नीलीरसपरिपूर्णमहाभाण्डं सज्जीकृतमासीत् । तत्र सारमेयैराक्रान्तो भाण्डमध्ये पतितः । अथ यावन्निष्क्रान्तः,

ತಾವನ್ನಿಲಿವರ್ಣಃ ಸಜ್ಜಾತಃ । ತತ್ರ ಅಪರೇ ಸಾರಮೇಯಾಸ್ತಂ ಶೃಗಾಲಮಜಾನಂತೋ ಯಥಾಭಿಷ್ಠದಿಶಂ
ಜಗ್ಮುಃ । ಚಂಡರವೋಽಪಿ ದೂರತರಂ ಪ್ರದೇಶಮ್ ಆಸಾಘ ಕಾನನಾಭಿಮುಖಂ ಪ್ರತಸ್ಥೇ ॥

ಅಭ್ಯಾಸ ೪೪

ಭೂತಕೃದಂತಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತ, ಕೆಲವಕ್ಕೆ ನ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರಿರುತ್ತವೆ. ಮೇಲಿನ ಕಥಾಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಭೂತಕೃದಂತಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಿರಿ. ಅವುಗಳ ವರ್ತಮಾನಪ್ರಥಮಪುರುಷದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ. ಉದಾ : आविष्टः - आविष्टति । आरब्धाः - आरभन्ते । आसन्नम् - आसीदति । ಇತ್ಯಾದಿ.

81. अथ तं हरगलगरलतमालसमप्रभम् अपूर्वसत्त्वं अवलोक्य सर्वे सिंहव्याघ्रद्वीपिवृकप्रभृतयोऽरण्यनिवासिनो भयव्याकुलचित्ताः समन्तात् पलायनक्रियां कुर्वन्ति । कथयन्ति च 'नृ ज्ञायतेऽस्य कीदृग् विचेष्टितं पौरुषं च । तद् दूरतरं गच्छामः' ॥

ಅಭ್ಯಾಸ ೪೫

(೧) कुर्वन्ति, कथयन्ति, गच्छामः - ಈ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಅನದ್ಯತನ ಮತ್ತು ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತರೂಪಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ. (೨) ಈ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಭೂತಕೃದಂತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ.

82. चण्डरवोऽपि तान् भयव्याकुलितान् विज्ञाय, इदमाह - 'भो भोः श्वापदाः, किं यूयं मां दृष्ट्वैव संत्रस्ता व्रजथ ? तत्र भेतव्यम् । अहं ब्रह्मणा अद्य स्वयमेव सृष्ट्वा अभिहितो यत् श्वापदानां मध्ये कश्चिद् राजा नास्ति । तत् त्वं मया अद्य सर्वश्वापदप्रभुत्वेऽभिषिक्तः ककुद्द्रुमाभिदः । ततो गत्वा क्षितितले तान् सर्वान् परिपालय' इति । ततोऽहम् अत्रागतः । तन्मम छत्रच्छायायां सर्वैरेव श्वापदैर्वर्तितव्यम् । अहं ककुद्द्रुमो नाम राजा त्रैलोक्येऽपि संजातः । तच्छ्रुत्वा सिंहव्याघ्रपुरःसराः श्वापदाः 'स्वामिन्, प्रभो, समादिश' इति वदन्तः तं परिवव्रुः । अथ तेन सिंहस्य

೧. ಭೂತಕೃದಂತಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ೨ನೆಯ ಭಾಗದ (ಪುಟ ೮೪ರಲ್ಲಿ) ನೋಡಿರಿ.

ಅಮಾತ್ಯಪದವಿ ಪ್ರದತ್ತಾ । ವ್ಯಾಘ್ರಸ್ಯ ಶಯ್ಯಾಪಾಲತ್ವಮ್ ; ದ್ವಿಪಿನಸ್ತಾಮ್ಬೂಲಾಧಿಕಾರಃ ; ವೃಕಸ್ಯ ದ್ವಾರಪಾಲಕತ್ವಮ್ । ಯೇ ಚ ಆತ್ಮೀಯಾಃ ಶೃಗಾಲಾಃ, ತೈಃ ಸಹ ಆಲಾಪಮಾತ್ರಮಪಿ ನ ಕರೋತಿ । ಶೃಗಾಲಾಃ ಸರ್ವೇಽಪಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಮ್ ದತ್ವಾ ನಿಃಸಾರಿತಾಃ । एवं ತಸ್ಯ ರಾಜ್ಯಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ, ತೇ ಸಿಂಹಾದಯೋ ಮೃಗಾನ್ ವ್ಯಾಪಾಘ ತತುರತಃ ಪ್ರಕ್ಷಿಪಂತಿ । ಸೋಽಪಿ ಪ್ರಭುಧರ್ಮೇಣ ಸರ್ವೇಷಾಂ ತಾನ್ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯ ಪ್ರಯच्छತಿ ॥

ಅಭ್ಯಾಸ ೪೬

ಮೇಲಿನ ಕಥಾಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಭೂತಕೃದಂತಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅವು ಭಾವಾರ್ಥ (Impersonal) ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆಯೋ ಕರ್ಮಾರ್ಥ (Passive) ದಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆಯೋ ಹೇಳಿ. ಉದಾ : ಸನ್ರಸ್ತಾಃ - (ಹೆದರಿದ) ಭಾವಾರ್ಥ ; ಅಭಿಹಿತಃ - (ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ) ಕರ್ಮಾರ್ಥ.

೮೩. ಭೂತಕೃದಂತಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ನ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಇಡಾಗಮವು ಬರುತ್ತದೆ, ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸುವೆವು :

(೧) ತ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದಿರುವ ರೂಪಗಳು : ಭೂತ, ನೀತ, ಶ್ರಿತ (ಆಶ್ರಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ), ಶ್ರುತ, ಹೂತ (ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ), ತ್ಯಕ್ತ, ಕೃತ, ಜಾತ, ಜ್ಞಾತ, ಕ್ಷಿಪ್ತ (ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ), ಸ್ಥಿತ, ಕಥಿತ, ಪ್ರಥಿತ (ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ), ಕ್ಷುಧಿತ, ಜಾಗರಿತ, ದಂದಿತ, ಏಧಿತ (ಹೆಚ್ಚಿದ), ಕಮ್ಮಿತ, ಮುಷಿತ (ಕದಿಯಲ್ಪಟ್ಟ) ; ನಷ್ಟ, ಸೃಷ್ಟ (ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟ), ಇಷ್ಟ, ದೃಷ್ಟ, ಹೃಷಿತ - ಹೃಷ್ಟ, ಶ್ವಸಿತ-ವಿಶ್ವಸ್ತ, ಇಷ್ಟ (ಯಾಗಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ), ಭೃಷ್ಟ (ಹುರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ), ಉಷಿತ (ವಾಸಮಾಡಿದ), ಉದಿತ, ಗೃಹೀತ, ಪೃಷ್ಟ (ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟ) ; ಇದ್ಧ (ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡ), ಧ್ವಸ್ತ, ಭೃಷ್ಟ (ಜಾರಿಬಿದ್ದ), ದಷ್ಟ (ಕಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ), ಶಸ್ತ (ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ), ಗತ, ನತ, ರತ, ಮತ, ತತ, ಶಾನ್ತ - ಶಮಿತ, ದಾನ್ತ - ದಮಿತ.

(೨) ನಕಾರವು ಬರುವಂಥವು : ತುನ್ನ (ವೃಥೆಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ), ಲೀನ, ಭಿನ್ನ, ಕ್ಷೀಣ, ಲಗ್ನ, ವಿನ್ನ, ಕ್ಲಿನ್ನ (ತೋಯ್ದು), ಸಂಪನ್ನ ಉದ್ವಿಗ್ನ, ಮಗ್ನ, ಛನ್ನ - ಛಾದಿತ (ಮುಚ್ಚಿದ), ಜೀರ್ಣ, ತೀರ್ಣ (ದಾಟಿದ), ರುಗ್ನ (ಬೇನೆಬಿದ್ದ)°.

(೩) ಅನಿಯಮಬದ್ಧ : ದತ್ತ, ಕ್ಷಾಮ (ಒಣಗಿದ, ಬಾಡಿದ), ಖ್ಯಾತ (ಹೇಳಿದ), ಸಂಪಲ್ಲ (ಅರಳಿದ), ಪಕ್ವ, (ಬೇಯ್ದು, ಮಾಗಿದ), ಶುಷ್ಟ (ಒಣಗಿದ).

ವಿಶೇಷ : ಈ ಕೃದಂತಗಳಿಗೆ ವತ್‌ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಅದೇ ಅರ್ಥದ ಕರ್ತೃಾರ್ಥ

ಕೃದಂತಗಳಾಗುವವು. ಉದಾ : ತ್ಯಕ್ತವತ್ (ಬಿಟ್ಟು), ಕಥಿತವತ್ (ಹೇಳಿದ), ಗೃಹೀತವತ್ (ಹಿಡಿದ).

ಅಭ್ಯಾಸ ೪೨

ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿರುವ ವಸತಿ ಸ್ಮ, ಜಗ್ಮುಃ, ಪ್ರತಸ್ಥೇ, ಕುರ್ವಂತಿ, ಕಥಯಂತಿ, ಜ್ಞಾಯತೇ, ಪರಿಪಾಲಯ, ಸಮಾದಿಶ, ಪರಿವ್ರಜ್ಞಃ, ಪ್ರಕ್ಷಿಪಂತಿ, ಪ್ರಯच्छತಿ - ಈ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಭೂತಕೃದಂತಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ.

84. एवं गच्छति काले कदाचित् तेन सभागतेन दूरदेशे शब्दायमानस्य शृगालवृन्दस्य कोलाहलः श्रुतः । तं शब्दं श्रुत्वा सोऽपि पुलकिततनुः, आनन्दाश्रुपरिपूर्णनयनः, उथ्याय तारस्ववरेण विरोतुम् आरब्धवान् । अथ ते सिंहादयः, तं तारस्वरम् आकर्ण्य शृगालोऽयम् इति मत्वा सलज्जम् अधोमुखाः क्षणमेकं स्थित्वा मिथः प्रोचुः - 'भोः, वाहिता वयम् अनेन क्षुद्रशृगालेन । तद् हन्यताम्' इति । सोऽपि तदाकर्ण्य पलायितुमिच्छन् स्थान एव सिंहादिभिः खण्डशः कृतो मृतश्च ॥

ಅಭ್ಯಾಸ ೪೩

ಕಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ಷಾಂತ, ಲ್ಯಬಂತಾವ್ಯಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳಿ. ದೃಷ್ಟ್ವಾ, ಗತ್ವಾ, ಶ್ರುತ್ವಾ, ದತ್ವಾ - ಇವುಗಳಿಗೆ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಲ್ಯಬಂತಾವ್ಯಯಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿರಿ.

ಅಭ್ಯಾಸ ೪೪

೮೦, ೮೧, ೮೨, ೮೪ - ಈ ಖಂಡಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿ. ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕೋಶವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ. (ಪು. = ಪುಲ್ಲಿಂಗ, ಸ್ತ್ರೀ. = ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ, ನ. = ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ, ವಿ. = ವಿಶೇಷಣ, ಅ. = ಅವ್ಯಯ.)

೧. ಭೂತಕೃದಂತದ ಪ್ರತ್ಯಯವು ದುರ್ಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಗುಣವೃದ್ಧಿಗಳಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷೇಧಗಳೂ ಉಂಟು. ಉದಾ : ಶಯಿತ, ಜಾಗರಿತ, ಸ್ವೇದಿತ, ಘೋಷಿತ, ಶೋಭಿತ.

ಜಿಹ್ವಾಲೌಲ್ಯ - (ನ.) ನಾಲಗೆಯ ಚಟ.	ಸಜ್ಜಿಣ್ಯತ - (ವಿ.) ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ.
ಸಾರಮೇಯ - (ಪು.) ನಾಯಿ.	ಆಕ್ರಾಂತ - (ವಿ.) ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ.
ಶಬ್ದಾಯಮಾನ - (ವಿ.) ಕೂಗುವ.	ನಿಷ್ಪ್ರಾಂತ - (ವಿ.) ಹೊರಹೊರಟ.
ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನ - (ವಿ.) ಹತ್ತಿರವಿರುವ.	ಹರಗಲಗರಲ-(ನ.)ಶಿವನ ಕೊರಳ ವಿಷ.
ರಜಕಗೃಹ - (ನ.) ಅಗಸನ ಮನೆ.	ತಮಾಲ - (ಪು.) ಹೊಂಗೆಗಿಡ.
ಸಮನ್ವಾತ್ - (ಅ.)ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ.	ರಾಜ್ಯಕ್ರಿಯಾ - (ಸ್ತ್ರೀ.) ಆಳುತ್ತಿರುವುದು.
ಸಂತ್ರಸ್ತ - (ವಿ.) ಹೆದರಿದ.	ಪ್ರಭುಧರ್ಮ - (ಪು.) ರಾಜನ ಸ್ವಭಾವ.
ಶ್ವಾಪದ - (ಪು.) ಕಾಡುಮೃಗ.	ಪುಲಕಿತತನು-(ವಿ.)ಕೂದಲು ನೆಟ್ಟಿಗಾದ
ಕ್ಷುತಿತಲ - (ನ.) ಭೂಮಿ.	ಶರೀರವುಳ್ಳ.
ಕಕುದ್ರಮಾಭಿದ - (ವಿ.) ಕಕುದ್ರಮನೆಂಬ	ಉತ್ಥಾಯ - (ಅ.) ಎದ್ದುನಿಂತ.
ಹೆಸರಿನ.	ತಾರಸ್ವರ - (ಪು.) ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ.
ಭ್ರತೃಚ್ಛಾಯಾ - (ಸ್ತ್ರೀ.) ಕೊಡೆಯ ನೆಳಲು,	ವಿರೋತುಮ್ - (ಅ.) ಬಲವಾಗಿ
ಆಳ್ವಿಕೆ	ಕೂಗುವದಕ್ಕೆ.
ಆತ್ಮೀಯ - (ವಿ.) ತನ್ನವ.	ವಾಹಿತ - (ವಿ.) ವಂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ.
ಅರ್ಥಚಿನ್ಮಂ ದತ್ವಾ - ಕತ್ತುಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿ.	ಮಿಥಃ - (ಇ.) ಒಬ್ಬರೊಡನೊಬ್ಬರು.
ನಿಃಸಾರಿತ - (ವಿ.) ದೂಡಲ್ಪಟ್ಟ.	ಕ್ಷುದ್ರತ್ಯಗಾಲ - (ಪು.) ಅಲ್ಪವಾದ ನರಿ.
ಆಲಾಪ - (ಪು.) ಮಾತು.	ಖಣ್ಣಶಃ ಕೃತಃ - ತುಂಡು ತುಂಡು ಮಾಡ
	ಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

೮೫. आसिद्गङ्गा दक्षिणकूले राधा नाम नगरी । तत्र निरपेक्षो नाम राजा बभूव । एकदा तस्य राजशब्दप्रतारितः सकलकविकलाकुशलो वाग्विलसो नाम कश्चित् कविराजो दुर्दैवादेशितस्तत्राजगाम । स तस्य राज्ञः प्रियसचिवम् उपगम्य आह - 'विचक्षण, राजानं दर्शय' ।

ಸಚಿವೋಽಬ್ರವೀತ್ - 'ಕವೇ, ಕಿಮಸ್ಯ ರಾಜ್ಞೋ ದರ್ಶನಿನ್ ಪ್ರಯೋಜನಮ್? ತ್ವಂ ಕವಿಃ, ಅಯಂ ಅವಿಜ್ಞಃ । ತದ್ವಯೋಃ ಸಮಾಲಾಪಸ್ಸುಖಂ ನ ಭವಿತಾ - ಇತಿ ತರ್ಕಯಾಮಿ' ॥

ಕವಿರವಾಚ - 'ಮನ್ವಿರಾಜ, ಅವಿಜ್ಞೋಽಪಿ ರಾಜಾಽಸೌ ಮಮ ಕವಿತಯಾ ನಿಶ್ಚಿತಂ
ಪರಿತೋಷಮ್ ಅङ್ಗೀಕರಿಸ್ಯತಿ' ॥

ಸಚಿವ ಉವಾಚ - 'ನ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯೋಽಯಂ ಭೂಪಾಲಃ । ಯತಃ - ೧'

ನ ಶ್ರೃಣೋತಿ ನ ಜಾನಾತಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಯೋ ನ ಪ್ರಯच्छತಿ ।

ತಂ ಕವಿಃ ಕವಿಭಾವೇನ ಕಿಮಾರಾಧ್ಯ ಕರಿಸ್ಯತಿ' ॥'

ಕವಿರಹ - 'ಮನ್ವಿರಾಜ, ಮಮ ಕವಿತಾ ಕರ್ಣಗತಾಪಿ ಯಂ ನಾರಾಧಯತಿ, ಸೋಽದ್ಭುತಃ
ಪುರುಷಸ್ತತಃ ಉ ದರ್ಶನೀಯೋ ಭವತಿ' ॥

ತತಃ ಮಹತಾ ಸಚಿವಪ್ರಯತ್ನೇನ ಸ ರಾಜಾ ನಿರಪೇಕ್ಷಸ್ತಸ್ಮೈ ಕವಿರಾಜಾಯ ಕದಾಚಿತ್ ದರ್ಶನಂ
ದದೌ । ಕವಿಶ್ಚ ರಾಜಾನಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪದಮೇಕಂ ಪಪಾಠ ॥

ರಾಜೋವಾಚ - 'ಹೇ ಮನ್ವಿಣಃ, ಕಿಮಯಂ ವಿಹಗಕುಲಕೋಲಾಹಲಾಕಾರಂ ಪ್ರಲಪತಿ ?'

ಮನ್ವಿಣ ಉಚುಃ - 'ದೇವ, ಮಹಾನಯಂ ಕವಿಃ । ದೇವಸ್ಯ ಯಶೋ ವರ್ಣಯತಿ । ತತಃ
ಪೂಜನೀಯೋ ಭವತಿ' ॥

ರಾಜೋವಾಚ - 'ಕಥಮಸ್ಯ ಪೂಜಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ? ಉತಸ್ಯ ಕವಿತಯಾ ಮಮ ಧನಂ ವರ್ಧಿಸ್ಯತೇ,
ಸೈನ್ಯಂ ವಾ ?'

ಮನ್ವಿಣಾ ಉಚುಃ - 'ಧನಸ್ಯ ಸೈನ್ಯಸ್ಯ ಚ ಫಲಂ ಯಶೋ ವರ್ಧತೇ ಕವಿಗಿರಾ । ತತಃ
ಭವಾನ್ ಪೂಜಯಿತುಮರ್ಹತಿ ಕವಿರಾಜಂ ಕಾಂಞನೈಃ' ॥

ರಾಜೋವಾಚ - 'ನ ಮಮ ಅನೇನ ಯಶಃ ರವ್ಯಾಪನೇನ ಪ್ರಯೋಜನಮ್, ಯತ್ರ ಅರ್ಥವ್ಯಯಸ್ಯ
ಕಾರಣತಾ । ರೇ ರೇ, ಮಮ ಪುರೋವರ್ತಿನೋ ವೇತ್ರಪಾಣಯಃ ಪುರುಷಾಃ, ಗಲಹಸ್ತಿಕಯಾ ಅಯಂ ಬಹಿಃ
ಕ್ರಿಯತಾಮ್, । ತತಸ್ತೈಸ್ತಥಾ ಕೃತಮ್ ॥

೧. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾರ್ಪಾಡು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೨. ತಂ ಕವಿಭಾವೇನ ಆರಾಧ್ಯ ಕವಿಃ ಕಿಂ ಕರಿಸ್ಯತಿ ? - ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ಅವನನ್ನು ಕವಿತೆಯಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದರೂ ಕವಿಗೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವಾದೀತು ? - ಎಂದರ್ಥ.

ಕವಿರಾಜ: ಪಪಾಠ | ತದ್ವಥಾ -

ಭ್ರಾನ್ವಾ ಯತ್ ಪರಿಷೇವಿತಂ ಗುರುಪದಂ ತ್ಯಕ್ತಂ ಚ ನಿद्रಾಸುಖಂ
ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಕರಣಾದಿ ಯಚ್ಚ ಪಠಿತಂ ಸರ್ವಂ ವೃಥೈವಾಸ್ತಿ ಮೇ |

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿಚಜನಾನುರಾಗಹೃದಯಾ ಮೂರ್ಖೋ ಯದಿ ಕ್ಷಮಾಪತಿ-
ಸ್ತ್ವಾಮಾರಾಧಯತೋಽಪಿ ದುರ್ಗಾತಿರಿಯಂ ವಾಗ್‌ದೇವಿ ದೂರಂ ಬ್ರಜ ||

ಇತಿ ಪಠತ್ರೇವ ಬಹಿರಾಗತ್ಯ ಸ ಕವಿ: ಕೋಪೇನ ಕವಿತಾಸಂನ್ಯಾಸಂ ಚಕಾರ ||

ಅಭ್ಯಾಸ ೫೦

ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ. ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕೋಶವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಿರಿ :

ಅದ್ಭುತ - (ವಿ.) ಅಶ್ಚರ್ಯರೂಪನಾದ	ದುರ್ದೈವಾದೇಶಿತ - (ವಿ.) ದುರದೃಷ್ಟದಿಂದ
ಅವಿಜ್ಞ - (ವಿ.) ಏನೂ ತಿಳಿಯದ,	ಆಜ್ಞಾಪ್ರನಾದ.
ಮೂಢನಾದ.	ಪರಿಷೇವಿತ - (ವಿ.) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ.
ಏಕದಾ - (ಅ.) ಒಮ್ಮೆ	ಪ್ರತಾರಿತ - (ವಿ.) ವಂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ.
ಆರಾಧಯತ್ - (ವಿ.) ಪೂಜಿಸುವ,	ಯಶಃ - (ಸ. ನ.) ಹೆಸರುವಾಸಿ.
ಮೆಚ್ಚಿಸುವ.	ವೃಥಾ - (ಅ.) ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ.
ಆರಾಧಯತಿ - (ಕ್ರಿ.) ಮೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾನೆ,	ವೇತ್ರಪಾಣಿ - (ಪು.) ಬೆತ್ತವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ.
ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೆ.	ವ್ರಜ - (ಕ್ರಿ.) ಹೋಗು.
ಕವಿಗೀ - (ರ. ಸ್ತ್ರೀ.) ಕವಿಯ ಮಾತು.	ವಿಹಗಕುಲಕೋಲಾಹಲಾಕಾರಮ್ - (ಅ.)
ಕ್ಷಮಾಪತಿ - (ಪು.) ನೆಲದೊಡೆಯ, ದೊರೆ.	ಹಕ್ಕಿಗಳ ಗುಂಪು ಕಲಕಲಧ್ವನಿಮಾಡುವಂತೆ.
ಗಲಹಸ್ತಿಕಾ - (ಕ್ರಿ.) ಕತ್ತಿಗೆ ಕೈ ಹಾಕುವದು,	ಸಚಿವ - (ಪು.) ಮಂತ್ರಿ.
ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳುವದು.	ಸಮಾಲಾಪಸುಖ - (ನ.) ಸಂಭಾಷಣೆಯ
ದಕ್ಷಿಣಕೂಲ - (ವಿ.) ಬಲದಡ.	ಸುಖ.
	ಉಪಗಮ್ಯ - (ಅ.) ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು.

೩೦. ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕ ಕೃದಂತಗಳು

೮೯. ಧಾತುಗಳಿಂದ ವರ್ತಮಾನ ಮತ್ತು ಭೂತಭವಿಷ್ಯದರ್ಥಕಕೃದಂತ

ಗಳಂತೆಯೇ 'ಹೀಗೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಪ್ಯ, ಅನೀಯ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಕೃದಂತಗಳೂ, ಹೀಗೆ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಅಥವಾ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದದ್ದು ಅಥವಾ ಶಕ್ತವಾದದ್ದು ಎಂಬರ್ಥದ ಯ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಕೃದಂತಗಳೂ ಬರುವವು. ಇವುಗಳೂ ಭೂತಕೃದಂತಗಳಂತೆ ಕ್ರಿಯಾಪದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ. (೨ನೆಯ ಭಾಗದ ೭೪ನೆಯ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡಿರಿ). ಉದಾ :

೧. ನ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಯಂ ಭೂಪಾಲಃ - ಈ ದೊರೆ ನೋಡಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಲ್ಲ. (= ಈ ದೊರೆಯನ್ನು ಕಾಣತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ.)

೨. ಸೋದ್ಭುತಃ ಪುರುಷಸ್ತತ ಏವ ದರ್ಶನೀಯೋ ಭವತಿ - ಆ ಆಶ್ಚರ್ಯರೂಪನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಅದರಿಂದಲೇ ನೋಡಲ್ಪಡತಕ್ಕವನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. (= ಅಂಥ ಆಶ್ಚರ್ಯರೂಪನಾದ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಆ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ನೋಡತಕ್ಕದ್ದು.)

೩. ರಾತ್ರಾಂ ತ್ವಯಾ ಮಠಮಧ್ಯೆ ನ ಪ್ರವೇಷವ್ಯಮ್ - ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಮಠದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸೋಣಾಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. (= ರಾತ್ರಿ ನೀನು ಮಠದೊಳಕ್ಕೆ ಬರಬಾರದು.)

೪. ಪ್ರಭೂತಕಾಲಜ್ಞೇಯಾನಿ ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ - ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಬಹುಕಾಲಕ್ಕೆ ತಿಳಿದುಬರುವಂಥವು.

೫. ಧ್ಯೇಯಂ ಶ್ರೀಪತಿರೂಪಮ್ ಅಜಸ್ತ್ರಮ್ - ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ ರೂಪವು ಯಾವಾಗಲೂ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು. (= ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಧ್ಯಾನಿಸತಕ್ಕದ್ದು.)

ವಿಶೇಷ : ಈ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಭಾವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಾರ್ಥ - ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ. ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೃದಂತಗಳಿಗೆ ಬದಲು ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಹೀಗೆ ಬರೆಯಬಹುದು :

೧. ನೈನಂ ಭೂಪಾಲಂ ದ್ರಷ್ಟುಮರ್ಹಸಿ ಅಥವಾ ನೈನಂ ಭೂಪಾಲಂ ಪಶ್ಯಃ || ೨. ತಮದ್ಭುತಂ ಪುರುಷಂ ತತಃ ಏವ ಪಶ್ಯೇಯಮ್ || ೩. ರಾತ್ರೌ ತ್ವಂ ಮಠಮಧ್ಯೆ ನ ಪ್ರವಿಶಃ || ೪. ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಪ್ರಭೂತಕಾಲೇನ ಜಾನೀಯಾತ್ || ೫. ಶ್ರೀಪತಿರೂಪಮ್ ಅಜಸ್ತ್ರಂ ಧ್ಯಾಯೇತ್ ||

ಅಭ್ಯಾಸ ೫೦

೦. ಈ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಸದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕೃದಂತಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ. ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ :

೧. ತತ್ ಸಂಕ್ಷೇಪಮಾತ್ರಂ ಕಿञ्चित् ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚಿಂತಯತಾಂ (ಚಿಂತನೀಯ) | ೨. ತಸ್ಮೈ ಸಮರ್ಪಯತು ಏತಾನ್ (ಸಮರ್ಪಣೀಯ) | ೩. ಅಹಂ ತದೇವ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ (ಕರತವ್ಯ) | ೪. ತೃಷ್ಣಾಂ ಛಿನ್ದಿ (ಛೇದನೀಯ) | ೫. ಸತ್ಯಂ ಬ್ರೂಹಿ (ವಕ್ತವ್ಯ) | ೬. ಶೃಣ್ವಂತು ಸರ್ವೇ ಲೋಕಪಾಲಾಃ (ಶ್ರೋತವ್ಯ) ||

೨. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಬದಲು ತಕ್ಕ ಕೃದಂತಗಳನ್ನು ಪಯೋಗಿಸಿ :

೧. ವೇದೋ ನಿಯಮಧೀಯತಾಂ | ೨. ಸದ್ವಿದ್ವಾನ್ ಉಪಸೃಪ್ಯತಾಂ | ೩. ಪ್ರತಿದಿನಂ ಭಿಕ್ಷೌಷಧಂ ಭುಜ್ಯತಾಂ | ೪. ಪರತರೇ ಚೇತಃ ಸಮಾಧೀಯತಾಂ | ೫. ಶೀಘ್ರಮಾಗಮ್ಯತಾಂ | ೬. ಕಥಮಿಮಾಂ ವರಾಕಿಂ ವಜ್ರಯೇಯಮ್ ? ೭. ಯಥಾಭಿಲಷಿತಮ್ ಅನುಷ್ಠೀಯತಾಂ | ೮. ಏಕಾಂತೇ ಮದ್ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯಮ್ ಆಕರ್ಣಯಂತು ಭವಂತಃ ||

ಅಭ್ಯಾಸ ೫೨

ಇಲ್ಲಿ ಕೃದಂತಗಳಿಗೆ ಬದಲು ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನು ಪಯೋಗಿಸಿ ; ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ :

೧. ಪ್ರಭೂತೇಽಪಿ ವಿಕೃತೇ ಅರ್ಥೋಪಾಯಾಃ ಚಿಂತನೀಯಾಃ | ೨. ತಸ್ಯ ಚ ಶಬ್ದಾನುರೂಪೇಣ ಪರಾಕ್ರಮೇಣ ಭಾವ್ಯಮ್ | ೩. ಅಹಂ ಪ್ರಭೃತಿ ಪ್ರಸಾದನಿಗ್ರಹಾದಿಕಂ ತ್ವಯೈವ ಕಾರ್ಯಮ್ | ೪. ತ್ವಯಾ ಅಭಯಪ್ರದಾನೇನ ಸ್ವಾಮಿನಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಪ್ರಸಾದಃ ಕಾರಯಿತವ್ಯಃ | ೫. ತೇನ ಸಹ ತ್ವಯಾ ಏಕಸ್ಥಾನಾಶ್ರಯೇಣ ಕಾಲೋ ನೇಯಃ | ೬. ಸ್ವಾಮಿನಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಮಹ್ಯಮ್ ಅಭಯದಕ್ಷಿಣಾ ದಾಪಯಿತವ್ಯಾ | ೭. ಪರಂ ತ್ವಯಾ ಮಯಾ ಸಹ ಸಮಯಧರ್ಮೇಣ ವರ್ತಿಸತವ್ಯಮ್ | ೮. ಯದ್ ಭವತಾ ಅಭಿಹಿತಂ ತದೇವ ಮಯಾ ಕರತವ್ಯಮ್ | ೯. ಭವತಾ ನಿಯಮಂ ಮತ್ಸಮೀಪವರ್ತಿನಾ ಭಾವ್ಯಮ್ | ೧೦. ಅಧುನಾ ಅಸ್ಮಾಭಿಃ ಕ್ವ ಗಂತವ್ಯಮ್ ?

೩. ವರ್ತಮಾನ, ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯತ್ಪದಂತಗಳೂ ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕ ಕೃದಂತಗಳೂ ವಿಶೇಷಣಗಳಾಗಿವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಮೂರು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ :

೧. ಆಗಚ್ಛಂತಂ ದಮನಕಮ್ ಆಲೋಕಯ ಪಿಙ್ಗಲಕೋಽಬ್ರವೀತ್ | ಆಗಚ್ಛಂತಿ ಸಖಿಂ

ಸಂಭ್ರಮೇಣ ಅಪश्यತ್ । ಆಗच्छಂತಂ ಸ್ವಮಿತ್ರಮ್ ಇದಮಾಹ । ಯದೇವಮ್ ತರ್ಹಿ ಶೋಭನಂ ಕೃತಮ್ । ನ ಸಮ್ಯಕ್ ಕಥಿತಾ ವಾರ್ತಾ । ಕಿಂ ಕಥಿತಃ ಸರ್ವೋಽಪಿ ವೃತ್ತಾಂತಃ ? ಏತಮರ್ಥಂ ಕಥಯಿಷ್ಯನ್ ಏವಮಾಹ । ಗच्छता कालेन शृगालोऽयम् इति विज्ञातः । शृगालः शब्दायमानैः सारमेयैराक्रान्तः । कियता क्रीतानि पुस्तकानि ? रूप्यकशतकेन क्रीता महिषी । ते तु जात्यश्वाः प्रत्येकं सार्धशतेन क्रेय्यमाना भवन्ति । दास्यमानं ताम्बूलं सञ्जीकुरु । नारायणः शरणीकरणीयः ॥

೨. ಸಂಕ್ಷೇಪಮಾತ್ರಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕಿಂಚಿತ್ ಚಿಂತನೀಯಮ್ । ಪ್ರಭೂತೇಽಪಿ ವಿಸ್ತೇ ಅರ್ಥೋಪಾಯಾಃ ಚಿಂತನೀಯಾಃ ಕರ್ತವ್ಯಾಃ । ಶ್ರೀಹರೇಃ ಪಾದಕಮಲಯುಗಲಂ ಸದಾ ಚಿಂತನೀಯಮ್ । ದುರಾರಾಧ್ಯಾಃ ಪ್ರಭವಃ । ಅಸ್ಮಿನ್ನವಸರೇ ಕಾ ದೇವತಾ ಧ್ಯಾತವ್ಯಾ (ಧ್ಯೇಯಾ) ? ಜ್ಞೇಯಂ ಕಿಮತ್ರ ? ಪರಮಾರ್ಥತತ್ವಂ ಜ್ಞೇಯಮ್ । ತಸ್ಯ ವಾರ್ತಾ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ॥

ವಿಶೇಷ : ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೃದಂತಗಳ ಲಿಂಗವಿಭಕ್ತಿವಚನಗಳು ವಿಶೇಷ್ಯದ ಲಿಂಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಡಬೇಕು. (೨ನೆಯ ಭಾಗದ ೪೨ನೆಯ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡಿ).

ಅಭ್ಯಾಸ ೫೩

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ :

ಉ. ಕೃದಂತಗಳಿಗೆಲ್ಲ ನನ್ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಒಂದು ಸಮಸ್ತಪದವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ :

ಕೃದಂತ

ನನ್ನಿಂದ ಸೇರಿಸಿದ ರೂಪ

೧. ಕುर्वन्	कुर्वती	कुर्वत् ।	अकुर्वन्	अकुर्वती	अकुर्वत् ।
೨. कुर्वाणः	कुर्वाणा	कुर्वाण ।	अकुर्वाणः	अकुर्वाणा	अकुर्वाणम् ।
೩. कृतः	कृता	कृतम् ।	अकृतः	अकृता	अकृतम् ।
೪. कृतवान्	कृतवती	कृतवत्	अकृतवान्	अकृतवती	अकृतवत् ।

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಲಿಂಗವಚನವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಗೂ, ಕೃದಂತಾವ್ಯಯಗಳಿಗೂ ನನ್ ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಈ ಕೆಳಗೆ ಒಂದೊಂದು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಕರಿಷ್ಯमाणಃ - ಅಕರಿಷ್ಯमाणಃ | ಕರಣಮ್ - ಅಕರಣಮ್ | ಕ್ರಿಯಾ - ಅಕ್ರಿಯಾ | ಕೃತ್ಯಮ್ - ಅಕೃತ್ಯಮ್ | ಕರತವ್ಯಮ್ - ಅಕರತವ್ಯಮ್ | ಕರಣೀಯಮ್ - ಅಕರಣೀಯಮ್ | ಕಾರ್ಯಮ್ - ಅಕಾರ್ಯಮ್ | ಕೃತ್ವಾ - ಅಕೃತ್ವಾ | ಅನುಕೃತ್ಯ - ಅನನುಕೃತ್ಯ | ಕರತುಮ್ - ಅಕರತುಮ್ |

ವಿಶೇಷ : ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ನಿಷೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಹೀಗೆ ಕೂಡಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಉದಾ : ನ ಶೃಣೋತಿ, ನ ಜಾನಾತಿ | ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ಭೂತಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಕಾರಾಗಮಕ್ಕೆ ನಿಷೇದಾರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಉದಾ : ಅಗಚ್ಛತ್ |

ಅಭ್ಯಾಸ ೫೪

ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿ :

೧. ಗುರುನ್ ಅಹತ್ವಾ ಭೈಷ್ಯಮಪಿ ಭೋಕ್ತುಂ ಶ್ರೇಯಃ | ೨. ಏತತ್ ಕರತುಮ್ ಅಕರತುಮ್ ಅನ್ಯಥಾ ವಾ ಕರತುಂ ಶಕ್ಯತೇ | ೩. ರಾಜಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ತಾಮ್ ಅಸಂಭಾವ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಮ್ ಅಶೃಣೋತ್ | ೪. ವಾಣಿಜ್ಯೇನ ಅತಿರಸ್ಕೃತೋಽರ್ಥಲಾಭಃ ಸ್ಯಾತ್ | ೫. ಅಕೃವನ್ ವಿಹಿತಂ ಕರ್ಮ ನಿಂದಿತಂ ಚ ಸಮಾಚರನ್ ನರಃ ಪತಿತೋ ಭವತಿ | ೬. ಕಿಮಸಾಧ್ಯಂ ಬುದ್ಧೇರಸ್ತಿ ? ೭. ಬಹುಪಾಠಯನ್ ಗುರುಣಾಮಪಿ ಸತ್ವಾನಾಮ್ ಅಸೇವ್ಯಮ್ | ೮. ಮಮ ವಚನಮ್ ಅಕುರ್ವಾಣಯಾ ಭಾರ್ಯಯಾ ಕಿಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ? ೯. ಅನಾರುಹ್ಯ ವೃಕ್ಷಂ ಫಲಂ ನಾಸಾಧತೇ | ೧೦. ಕಿಂ ವಚನೀಯಮ್, ಕಿಮವಚನೀಯಮ್ ? ೧೧. ಗುರುಣಾಮ್ ಅನನುಸರಣಮ್ ಅಶ್ರೇಯಸೇ ಭವತಿ | ೧೨. ಅಜನಿಷ್ಯमाणಸ್ಯ ಕಥಂ ವಾ ನಾಮ ಅಭಿಧಾತವ್ಯಂ ಭವೇತ್ ?

೮೯. ಧಾತುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥಕ (causal), ಇಚ್ಛಾರ್ಥಕ (desiderative), ನಾಮಧಾತು (denominative), ಪೌನಃಪುನ್ಯಾರ್ಥಕ (frequentative) - ಈ ಕ್ರಿಯಾಪದರೂಪಗಳನ್ನು ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಿಂದಲೂ ಕೆಲವು ಕೃದಂತಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಿಷ್ಟನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಡಬೇಕು.

ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥ : कारयति (ते) । कारयन् कारयमाणः, कारितम्, कारितवान्, कारयिष्यन् कारयिष्यमाणः, कारयितव्यम्, कारणीयम्, कारयित्वा, अधिकार्यं, कारयितुम् ॥

ಇಚ್ಛಾರ್ಥ : चिकीर्षति (ते) । चिकीर्षन् चिकीर्षमाणः, चिकीर्षितम्, चिकीर्षिष्यन्, चिकीर्षिष्यमाणः, चिकीर्षितव्यम्, चिकीर्षणीयम्, चिकीर्षणम्, चिकीर्षित्वा, उपचिकीर्ष्य, चिकीर्षितुम् ॥

ನಾಮಧಾತು : पुत्रीयति । पुत्रीयन् ॥

ಪೌನಃಪುನ್ಯಾರ್ಥಕ : बोबुध्यते । बोबुध्यमानः ॥

ಅಭ್ಯಾಸ ೫೫

ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರಿ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕೃದಂತಗಳಿಗೆ ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕ ರೂಪದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನೂ ಅಜ್ಞಾರ್ಥದ ಅಥವಾ ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಕಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಿಗೆ ಕೃದಂತರೂಪಗಳನ್ನೂ ಬರೆಯಿರಿ :

೧. स्वामिनः सकाशात् अभयदक्षिणा दापयितव्या । ೨. सोऽपि मदर्थे अभयदक्षिणां याचयित्वा द्रुततरं आनीयताम् । ೩. पिपासितेनापि विषं न पेयम् । ೪. सुरैः पेपीयमानम् अमृतं पामराणां कथं लभ्यं भवेत् ? ೫. स नीतं रामं दिदृक्षमाणो यदा नैक्षत्, तदा भरतो रोरुद्यमानः पुरोहितादीन् अपृच्छत् । ೬. आत्मतत्त्वं बुबोधिषन्तीं मैत्रेयीं याज्ञवल्क्यः प्रोवाच । ೭. भगवन्तं भक्ता नित्यं नमस्यन्त उपासते । ೮. तत् कथ्यताम् आत्मस्वरूपम् । ೯. सत्यं प्रियं च वदेत् । ೧೦. यद्येवं तर्ह्यगच्छतु स्वामी । ೧೧. अस्माकं मध्यात् एकतमो वध्यः । ೧೨. नाभक्ष्यं भक्षयेत् ॥

ಪರಿಶಿಷ್ಟ

ಧಾತುಗಳು ಸೇಟ್, ಅನಿಟ್, ವೇಟ್ - ಎಂದು ಮೂರುವಿಧವೆಂತ ಹಿಂದೆ (೩೯ನೆಯ ಖಂಡದಲ್ಲಿ) ತಿಳಿಸಿದ. ಈ ವಿಭಾಗವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಧಾತುರೂಪಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಕಾರಿಕಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಸ್ವರಾಂತ ಸೇಟ್ಕು ಧಾತುಗಳು

ऊदृदन्तैर्यौति रु क्षु । शीङ् ष्टु णु क्षु श्वि डीङ् श्रिभिः ।

वृङ् वृञ्भ्याञ्च विनैकाचोऽजन्तेषु निहताः स्मृताः ॥१॥

ಉಕಾರಾಂತಧಾತುಗಳು. ಉದಾ : ಭೂ (ಇರು). ಭವಿತಾಸಿ, ಭವಿಷ್ಯತಿ ।
ಬಭೂವಿಮ, ಬಭೂವಿಥ । ಭೂತ್ವಾ-ಅನುಭೂಯ, ಭವಿತುಮ್ ॥

ಋಕಾರಾಂತ ಧಾತುಗಳು. ಉದಾ : ಸ್ತು (ಹಾಸು). ಸ್ತರಿತಾಸಿ-ಸ್ತರೀತಾಸಿ,
ಸ್ತರಿಷ್ಯತಿ-ಸ್ತರೀಷ್ಯತಿ । ತಸ್ಥರಿಥ ॥

यु - ಸೇರಿಸು. (೨ ಪ.) ಯವಿತಾಸಿ, ಯವಿಷ್ಯತಿ । ಯುವಿಥ, ಯುತ್ವಾ-ವಿಯುತ್ಯ ॥

र - ಕೂಗು, ಗುಟ್ಟುರುಹಾಕು. (೨ ಪ.) ರೌತಿ-ರವೀತಿ । ರವಿತಾಸಿ, ರವಿಷ್ಯತಿ । ರುತ,
ರವ್ಯ-ರಾವ್ಯ, ರುತ್ವಾ-ವಿರುತ್ಯ ರವಿತುಮ್ ॥

क्षु - ಹರಿತಮಾಡು. (೨ ಪ.) ಕ್ಷೌತಿ, ಕ್ಷಣವಿತಾ ॥

शी - ಮಲಗು, ನಿದ್ರಿಸು, (೨. ಆ.) ಶೇತೆ. ಶಯಾತೆ, ಶೇರತೆ । ಶಯಿತಾಹೆ, ಶಯಿಷ್ಯತೆ ।
ಶಿಶಿಯಿಠೆ । ಶಯಿತಮ್, ಶೇಯಮ್, ಶಯಿತ್ವಾ-ನಿಶಯ್ಯ, ಶೇತಮ್ ॥

सु - ಜಿಸುಗಿಸು, (ಹಾಲು) ಕರೆ. (೨ ಪ.) ಸ್ನೌತಿ । ಅಸ್ನೌತ್ । ಸ್ನವಿತಾ ಸ್ನವಿ-
ಷ್ಯತಿ । ಸುಷ್ಣಾವ । (ಕರ್ಮ) ಸ್ನೂಯತೆ । ಸ್ನಾವಯತಿ । ಸುಷ್ಣೂಷತಿ । ಸ್ನುತ್ವಾ-ಪ್ರಸ್ನುತ್ಯ ॥

नु - ಹೊಗಳು. (೨ ಪ.) ನವಿತಾಸಿ, ನವಿಷ್ಯತಿ । ನುತ, ನವ್ಯ-ನಾವ್ಯ ನವಿತವ್ಯ, ನುತ್ವಾ,
ಪ್ರಣುತ್ಯ, ನವಿತುಮ್ ॥ (ಯು ಧಾತುವಿನಂತೆ).

ಕ್ಷು - ಸೀನು. (೨ ಪ.) ಕ್ಷವಿತಾಸಿ, ಕ್ಷವಿಷ್ಯತಿ | ಚಕ್ಷುವ ಚಕ್ಷುವಿಥ | ಕ್ಷುತ, ಕ್ಷವಿತ್ವಾ
ಪ್ರಕ್ಷುತ್ಯ, ಕ್ಷವಿತುಮ್ |.

ಶ್ವಿ - ಹೋಗು, ಉಬ್ಬು. (೧ ಪ.) ಶ್ವಯತಿ | ಶ್ವಯಿತಾಸಿ, ಶ್ವಯಿಷ್ಯತಿ | ಶಿಶ್ವಾಯ-
ಶುಶಾವ, ಶಿಶ್ವಯಿಥ-ಶುಶಾವಿಥ | ಶ್ವಯಿತಾಸಿ, ಶ್ವಯಿಷ್ಯತಿ | ಶೂನ, ಶ್ವಯಿತ್ವಾ-उच्छूय-
ಶ್ವಯಿತುಮ್ ||

ಡೀ - ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರಾಡು. (೧. ಆ.) ಡಯತೆ, ಡಯಿತಾಹೆ, ಡಯಿಷ್ಯತೆ, (ಭಾವೇ)
ಡಯಿಷ್ಯತೆ-ಡಾಯಿಷ್ಯತೆ | ಡಯಮಾನಃ, ಡಯಿತ-उडुडीन, ಡಯಿತ್ವಾ-उडुडीय, ಡಯಿತುಮ್ ||

ಶ್ರಿ - ಸೇವಿಸು, ಆಶ್ರಯಿಸು. (೧ ಡ.) ಶ್ರಯತಿ-ತೆ | ಶಿಶ್ರಾಯ ಶಿಶ್ರಿಯತುಃ ಶಿಶ್ರಯಿಥ |
ಶಿಶ್ರಿಯೆ | ಶ್ರಯಿತಾಸಿ, ಶ್ರಯಿಷ್ಯತಿ | ಶ್ರಯಿತಾಸೆ-ಶ್ರಯಿಷ್ಯತೆ | (ಕರ್ಮಣಿ) ಶ್ರಿಯತೆ,
ಶ್ರಯನ್-ಶ್ರಯಮಾಣಃ, ಶ್ರಿತ, ಶ್ರಿತ್ವಾ-आश्रित्य ||

ವೃ - ಭಜಿಸು. (೧ ಆ.) ವೃಣೀತೆ | ವತ್ರೇ ವತ್ರಾತೆ ವತ್ರೀ | ವವೃಷೇ ವವ್ರಾಥೆ ವವೃಧ್ವೆ
ಇತ್ಯಾದಿ. ವರಿ(ರೀ)ತಾಹೆ, ವರಿ(ರೀ)ಷ್ಯತೆ ||

ವೃ - ಆರಿಸಿಕೊ, ವರಿಸು. (೫ ಡ.) ವೃಣೋತಿ ವೃಣುತೆ | ವರಿ(ರೀ)ತಾಸಿ-ಹೆ, ವರಿ(ರೀ)ಷ್ಯತಿ-
ತೆ | ವೃಣವನ್-वृणान, वृत, वृत्वा, वरि(री)तुम् ||

ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಧಾತುಗಳ ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕ ಏಕಸ್ವರವುಳ್ಳ ಸ್ವರಾಂತ
ಧಾತುಗಳೆಲ್ಲ ಅನಿಟ್ ಎನಿಸುವವು. ಕಾರಿಕೋಕ್ತಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಉಪಯುಕ್ತ
ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ವ್ಯಂಜನಾಂತ ಏಕಾಚ್ಯ - ಅನಿಟ್ಕ ಧಾತುಗಳು

शकलृ पच् मुचि रिच् वच् विच् |

सिच् प्रच्छि त्यज् निजिर् भजः

||१||

भञ् भुज् भ्रस्ज् भ्रस्जि यज् युज् रुज् |

रञ् विजिर् स्वज्जि सञ् सृजः

||२||

ಅದ್ ಕ್ಷುಡ್ ಖಿಡ್ ಛಿಡ್ ತುಡಿ ನುದಃ । ಪಞ್ ಭಿಡ್ ವಿಘತಿರ್ವಿನದ್ ।	
ಶದ್ ಸದಿ ಸ್ವಿಘತಿಃ ಸ್ಕಂದಿ । ಹದಿ ಕ್ರುಢ್ ಕ್ಷುಧಿ ಬುಧ್ಯತೀ	॥೩॥
ಬನ್ಧಿರ್ಯುಧಿ ರುಧಿ ರಾಧಿ । ವ್ಯಧ್ ಶುಧಃ ಸಾಧಿ ಸಿಧ್ಯತೀ ।	
ಮನ್ಯ ಹನ್ನಾಪ್ ಕ್ಷಿಪ್ ಛುಪಿ ತಪ್ । ತಿಪಸ್ತುಪ್ಯತಿ ದೃಪ್ಯತೀ ।	॥೪॥
ಲಿಪ್ ಲುಪ್ ವಪ್ ಶಪ್ ಸ್ವಪ್ ಸೃಪಿ ಯಞ್ । ರಞ್ ಲಞ್ ಗಞ್ ನಞ್ ಯಮೋ ರಮಿಃ ।	
ಕ್ರುಶಿರ್ ದಂಶಿ ದೃಶ್ ಮೃಶ್ । ರಿಶ್ ರುಶ್ ಲಿಶ್ ವಿಶ್ ಸ್ಪೃಶಃ ಕೃಷಿಃ	॥೫॥
ತ್ವಿಷ್ ತುಷ್ ಡ್ವಿಷ್ ದುಪ್ ಪುಷ್ಯ ಪಿಷ್ ವಿಷ್ । ಶಿಷ್ ಶುಷ್ ಶಿಲಷ್ಯತಯೋ ಘಸಿಃ ।	
ವಸತಿರ್ ದಹ್ ದಿಹಿ ದುಹೋ । ನಹ್ ಮಿಹ್ ರುಹ್ ಲಿಹ್ ವಹಿಸ್ತಥಾ	॥೬॥
ಅನುದಾತ್ತಾ ಹಲಂತೆಷು ಧಾತವೋ ದ್ವಿಧಿಕಂ ಶತಮ್ ।	
ತುದಾದೌ ಮತಭೇದೇನ ಸ್ಥಿತೌ ಯೌ ಚ್ಚುರದಿಷು	॥೭॥
ತೃಪ್ ದೃಪಿ ತೌ ವಾರಯಿತುಂ ಶ್ಯನಾ ನಿರ್ದೇಶ ಆದೃತಃ ।	
ಸ್ವಿಘಪಠೌ ಸಿಧ್ಯಬುಧ್ಯೌ ಮನ್ಯಪುಷ್ಯಶಿಲಿಷಃ ಶ್ಯನಾ	॥೮॥
ವಸಿಃ ಶಾಪಾ ಲುಕಾ ಯೌತಿರ್ನಿರ್ದಿಷ್ಟೋಽನ್ಯನಿವೃತ್ತಯೇ ।	
ಗಿಜಿರ್ ವಿಜಿರ್ ಶಕಲ್ ಇತಿ ಸಾನುಬನ್ಧಾ ಅಮೀ ತಥಾ	॥೯॥

ಮೇಲಿನ ಕಾರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯಂಜನಾಂತ (೧೦೨) ಧಾತುಗಳು ಅನಿಟ್ಟು ಎಂದರೆ ಅರ್ಧಧಾತುಕಪ್ರತ್ಯಯವು ಪರವಾದರೆ ಇವಕ್ಕೆ ಇಡಾಗಮ (ಇಕಾರಾಗಮ)ವಿಲ್ಲ.

ವಿಶೇಷ : ಮೇಲಿನ ಕಾರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ :

(೧) ತ್ಯಪ್ ದ್ಯಪ್ ಇವುಗಳೂ, ಸ್ವಿದ್ ಗದ್ ಸಿದ್ ಬುಧ್ ಮನ್ ಪುಷ್ ಶ್ಲಿಷ್ - ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗಣದವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ತ್ಯಪ್ಯ, ದ್ಯಪ್ಯ, ಸ್ವಿದ್ಯ, ಪದ್ಯ ಎಂದುಮುಂತಾಗಿ ಯಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದೆ. ಇವೇ ಧಾತುಗಳು ಬೇರೆಯ ಗಣದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅವು ಅನಿಟ್ಟುಗಳಲ್ಲ.

(೨) ವಸ್ ಧಾತುವು ೧ನೆಯ ಗಣದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕೆ ವಸತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ.

(೩) ಶಕ್ಯ ಎಂದಿರುವದು ಜನೆಯ ಗಣದ ಶಕ್ ಧಾತು ; ಣಿಜಿರ್ ವಿಜಿರ್ ಎಂಬಿವು

ನಿಜ್, ವಿಜ್ ಎಂಬ ೩ನೆಯ ಗಣದ ಧಾತುಗಳು.

ಶಕ್ಲ್ (೫ ಪ.) ಶಕ್ತೌ, ಶಕ್ - ಶಕ್ತೌನಾಗಿರು. ಶಕ್ನೋತಿ । ಶಕ್ತಾಸಿ
ಶಕ್ಯತಿ । ಶಶಾಕ ಶೇಕಿಥ-ಶಶಕ್ಥ । ಶಾಕಯತಿ (ಪ್ರೇ.) । ಶಿಕ್ಷತಿ (೨.) ।
ಶಕ್ಯತೆ (ಛ.) ಶಕ್ತ ಶಕ್ತ್ವಾ ಶಕ್ತುಮ್ ॥

ಙುಪಚ್ (೧ ಉ.) ಪಾಕೇ, ಪಚ್ - ಬೇಯಿಸು. ಪಚತಿ । (ಅಡಿಗಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು
ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ. ಅ.) ಪಚತೆ । ಪಕ್ತಾಸಿ (ಸೆ) ಪಕ್ಯತಿ (ತೆ) । ಪಪಾಚ ಪೇಚೆ ಪೇಚಿಥ-
ಪಪಕ್ಥ ಪೇಚಿಠೆ ಪಾಚಯತಿ (ತೆ) । ಪಿಪಕ್ಯತಿ (ತೆ) । ಪಚ್ಯತೆ । ಪಕ್ವ ಪಾಕ್ಯಮ್ ಪಕ್ತ್ವಾ-
ಪಪಚ್ಯ ಪಕ್ತುಮ್ ॥ .

ಮುಚ್ಲ್ (೬ ಉ.) ಮೋಕ್ಷಣೆ, ಮುಚ್ - ಬಿಡು. ಮುಚ್ವತಿ (ತೆ) । ಮೋಕ್ತಾಸಿ (ಸೆ) ಮೋಕ್ಯತಿ
(ತೆ) । ಮುಮೋಚ ಮುಮೋಚಿಥ ಮುಮುಚಿಠೆ । ಮೋಚಯತಿ(ತೆ) । ಮುಮುಕ್ಯತಿ(ತೆ) ।
ಮುಚ್ಯತೆ । ಮುಕ್ತ ಮುಕ್ತ್ವಾ-ಪ್ರಮುಚ್ಯ ಮುಕ್ತುಮ್ ॥

ರಿಚ್ಲ್ (೭ ಉ.) ವಿರೇಚನೆ, ರಿಚ್ - ಬಿಡುಮಾಡು. ರಿಣಕ್ತಿ-ರಿಡ್ಕ್ತೆ (ಹಿಂದೆ ಪು.
೦೩೮) ರೇಕ್ತಾಸಿ(ಸೆ) ರೇಕ್ಯತಿ(ತೆ) । ರಿರೇಚ ರಿರಿಚೆ । ರೇಚಯತಿ(ತೆ) ।
ರಿಚ್ಯತೆ । ರಿಕ್ತ: ರಿಕ್ತ್ವಾ-ಅತಿರಿಚ್ಯ ರೇಕ್ತುಮ್ ॥

ವಚ್ (೨ ಪ.) ಪರಿಭಾಷಣೆ, ವಚ್ - ಹೇಳು. ವಕ್ತಿ । ವಕ್ತಾ (ಅರ್ಥಧಾತುಕದಲ್ಲಿ
ಉಭಯಪದಿ) ವಕ್ಯತಿ । ಉವಾಚ ಊಚೆ । ವಾಚಯತಿ (ತೆ) । ವಿವಕ್ಯತಿ । ಉಚ್ಯತೆ ।
ಉಕ್ತ-ಉಕ್ತ್ವಾ, ಪ್ರೋಚ್ಯ ವಕ್ತುಮ್ ॥

ವಿಚ್ಲ್ (೭ ಉ.) ಪೃಥಗಭಾವೆ, ವಿಚ್ - ವಿಂಗಡಿಸು. ವಿಣಕ್ತಿ ವಿಡ್ಕ್ತೆ । ವೇಕ್ತಾಸಿ (ಸೆ)
ವೇಕ್ಯತಿ (ತೆ) । ವಿವೇಚ ವಿವಿಚೆ । ವೇಚಯತಿ । ವಿವಿಕ್ಯತಿ । ವಿವಿಚ್ಯತೆ । ವಿಕ್ತ
ವಿಕ್ತ್ವಾ ವಿವಿಚ್ಯ ವೇಕ್ತುಮ್ ॥

ಷಿಚ್ (೬ ಉ.) ಕ್ಷರಣೆ, ಸಿಚ್ - ಚಿಮ್ಮುಕಿಸು. ಸಿಚ್ವತಿ (ತೆ) । ಸೇಕ್ತಾಸಿ (ಸೆ) ಸೇಕ್ಯತಿ
(ತೆ) । ಸಿಠೆಚ ಸಿಠಿಚೆ । ಸಿಠೆಚಿಥ ಸಿಠಿಚಿಠೆ । ಸೇಚಯತಿ । ಸಿಸಿಕ್ಯತಿ (ತೆ) ।
ಸಿಚ್ಯತೆ । ಸಿಕ್ತ ಸಿಕ್ತ್ವಾ-ಅಭಿಠಿಚ್ಯ ಸೇಕ್ತುಮ್ ॥

ಪ್ರಚ್ಛ (೬ ಪ.) ಜಿಪ್ಸಾಯಾಮ್, ಪ್ರಚ್ಛ - ಕೇಳು ಪೃಚ್ಛತಿ (ಆ ಸೇರಿದರೆ ಆ.) ಪೃಚ್ಛತೇ ।
ಪ್ರಚ್ಛಾಸಿ (ಸೆ) ಪ್ರಚ್ಛಯತಿ (ತೆ) । ಪಪ್ರಚ್ಛ ಪಪ್ರಚ್ಛೇ । ಪಪ್ರಚ್ಛಿಥ-ಪಪ್ರಚ್ಛ । ಪ್ರಚ್ಛಯತಿ ।
ಪಿಪ್ರಚ್ಛಿಷತಿ । ಪೃಚ್ಛಯತೇ । ಪೃಷ್ಠ ಪೃಷ್ಠಾ-ಆಪೃಚ್ಛಯ ಪ್ರಪ್ಪುಮ್ ॥

ತ್ಯಜ (೧ ಪ.) ಹಾನಿ, ತ್ಯಜ್ - ಬಿಡು. ತ್ಯಜತಿ । ತ್ಯಕ್ತಾ ತ್ಯಕ್ಸಯತಿ । ತತ್ಯಾಜ
ತತ್ಯಜಿಥ-ತತ್ಯಕ್ಸಯ । ತ್ಯಾಜಯತಿ । ತಿತ್ಯಕ್ಸಯತಿ । ತ್ಯಜ್ಯತೇ । ತ್ಯಕ್ತ ತ್ಯಕ್ತವಾ-ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ
ತ್ಯಕ್ತುಮ್ ॥

ಣಿಜಿರ್ (೩ ಉ.) ಶೌಚಪೋಷಣಯೋಃ, ನಿಚ್ - ತೊಳೆ, ಒಣ್ಣಿಸು. ನೇನಕ್ತಿ-
ನೇನಕ್ತೇ । ನೇನಕ್ತಾಸಿ (ಸೆ) ನೇನಕ್ಸಯತಿ(ತೆ) । ನಿನೇಜ ನಿನೇಜೇ ನಿನೇಜಿಥ ನಿನೇಜಿಷೇ ।
ನೇಜಯತಿ । ನಿನೇನಕ್ಸಯತಿ । ನಿಜ್ಯತೇ । ನೇನೇಜತ್ ನೇನೇಜಾನ ನಿಕ್ತ ನಿಕ್ತವಾ-ನಿರ್ಣಿಜ್ಯ
ನೇಕ್ತುಮ್ ॥

ಭಜ (೧ ಉ.) ಸೇವಾಯಾಮ್, ಭಜ್ - ಸೇವಿಸು. ಭಜತಿ (ತೆ) । ಭಕ್ತಾಸಿ (ಸೆ) ಭಕ್ಸಯತಿ
(ತೆ) ಬಭಾಜ ಭೇಜೆ ಭೇಜಿಥ - ಬಭಕ್ಸಯ ಭೇಜಿಷೇ । ಭಾಜಯತಿ । ಬಿಭಕ್ಸಯತಿ । ಭಜ್ಯತೇ ।
ಭಕ್ತ ಭಕ್ತವಾ ವಿಭಜ್ಯ ಭಕ್ತುಮ್ ॥

ಭಜ್ಜಿ (೭ ಪ.) ಆಮರ್ದನೇ, ಭಜ್ಜ್ - ಒಡು. ಭನಕ್ತಿ, ಭಜ್ಜ್ಕಾ, ಭಜ್ಜ್ಸಯತಿ । ಬಭಜ್ಜ
ಬಭಜ್ಜಿಥ-ಬಭಜ್ಜ್ಸಯತಿ । ಭಜ್ಜಯತಿ । ಬಿಭಜ್ಜ್ಸಯತಿ । ಭಜ್ಜತೇ । ಭಗನ ಭಜ್ಜ್ಕವಾ-
ಭಕ್ತವಾ ಭಜ್ಜ್ಕುಮ್ ॥

ಭುಜ (೭ ಉ.) ಪಾಲನಾಭ್ಯವಹಾರಯೋಃ, ಭುಜ್ - ಕಾಣಾಡು, ತಿನ್ನು. ಭುನಕ್ತಿ (ಕಾಣಾಡು
ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಾಗ ಆ.) ಭುಜ್ಕೇ । ಭುನಕ್ತಾಸಿ (ಸೆ) ಭುನಕ್ಸಯತಿ । ಬುಭೂಜ, ಬುಭುಜೇ,
ಭೂಜಯತಿ (ತೆ) । ಬುಭುನಕ್ಸಯತಿ । ಭುಜ್ಯತೇ । ಭುಕ್ತುಮ್ ಭೂಜ್ಯಮ್ (ತಿನ್ನುತಕ್ಕ) ಭೂಜ್ಯಮ್ ಭುಕ್ತವಾ
ಭುಕ್ತುಮ್ ॥

ಭ್ರಸ್ಜ (೬ ಉ.) ಪಾಕೇ, ಭ್ರಸ್ಜ್ - ಹಿಂಚಿಸಲ್ಪಿ ಹುರಿ. ಭ್ರಜ್ಜತಿ (ತೆ) । ಭ್ರಷ್ಟಾಸಿ (ಸೆ)
ಅಥವಾ ಭ್ರಷ್ಟಾಸಿ (ಸೆ), ಭ್ರಕ್ಸಯತಿ (ತೆ) ಅಥವಾ ಭಕ್ಸಯತಿ (ತೆ) । ಬಭರ್ಜ - ಬಭ್ರಜ್ಜ
ಬಭರ್ಜಿಥ-ಬಭರ್ಜ್ಜ-ಬಭ್ರಷ್ಟ-ಬಭ್ರಜ್ಜಿಥ । ಭ್ರಜ್ಜಯತಿ ಅಥವಾ ಭರ್ಜಯತಿ । ಬಭರ್ಜತಿ,

ವಿಭ್ರಕ್ಷಿಷತಿ ಅಢ್ಞಾ ವಿಭ್ರಜ್ಜಿಷತಿ । ಭೃಜ್ಯತೇ । ಭ್ರಷ್ಟ, ಭೃಷ್ಟಾ-ಪ್ರಭೃಜ್ಯ ಭ್ರಷ್ಟುಮ್-ಭರ್ಷುಮ್ ॥
 ಮಸ್ಜ (೬ ಪ.) ಶುಭ್ರೌ, ಮಸ್ಜ್ - ಮುಳುಗು. ಮಜ್ಜತಿ । ಮಡ್ಕ್ತಾಸಿ ಮಡ್ಕ್ಷಯತಿ । ಮಮಜ್ಜ
 ಮಮಜ್ಜಿಥ-ಮಮಡ್ಕ್ಥ । ಮಜ್ಜಯತಿ ಮಿಮಡ್ಕ್ಷತಿ । ಮಜ್ಯತೇ । ಮಗನಃ ಮಡ್ಕ್ತ್ವಾ ನಿಮಜ್ಯ
 ಮಡ್ತುಮ್ ॥

ಯಜ (೧ ಉ.) ದೇವಪೂಜಾ-ಸಡ್ಗತಿಕರಣ-ಯಜನ-ದಾನೇಷು, ಯಜ್ - ಪೂಜಿಸು, ಯಜ್ಞಮಾಡು.
 ಯಜತಿ (ತೇ) । ಯಷ್ಟಾಸಿ (ಸೇ) ಯಕ್ಷಯತಿ (ತೇ) । ಇಯಾಜ-ಇಂಜೇ, ಇಯಜಿಥ-ಇಯಷ್ಟ ಇಂಜಿಷೇ ।
 ಯಾಜಯತಿ । ಯಿಯಕ್ಷತಿ । ಇಷ್ಟ ಯಷ್ಟವ್ಯಮ್ ಯಾಜ್ಯ ಇಷ್ಟಾ-ಸಮಿಜ್ಯ ಯಷ್ಟುಮ್ ॥

ಯುಜಿರ್ (೭ ಉ.) ಯೋಗೇ, ಯುಜ್ - ಸೇರಿಸು. ಯುನಕ್ತಿ (ಸ್ವರಾಂತರೋಪಸರ್ಗದ ಮುಂದೆ
 ಉ.) ಯುಡ್ಕ್ತೇ । ಯೋಕ್ತಾಸಿ (ಸೇ) ಯೋಕ್ಷಯತಿ (ತೇ) । ಯುಯೋಜ ಯುಯುಜೇ ।
 ಯೋಜಯತಿ । ಯುಜ್ಯತೇ । ಯುಕ್ತ ಯಕ್ತ್ವಾ-ಪ್ರಯುಜ್ಯ ॥

ರುಜೋ (೬ ಪ.) ಭಡ್ಗೋ, ರುಜ್ - ನೋಯಿಸು ರುಜತಿ । ರೋಕ್ತಾಸಿ ರೋಕ್ಷಯತಿ । ರುಗ್ಣಃ
 ರುಕ್ತ್ವಾ-ಪ್ರರುಜ್ಯ ॥

ರಜ್ಜ (೪ ಉ.) ರಾಗೇ, ರಜ್ಜ್ - ರಂಗುಮಾಡು, ಅನುರಕ್ತಿಸು. ರಜ್ಯತಿ (ತೇ), (ರಜ್ಜಯತಿ)
 ರಿರಡ್ಕ್ಷತಿ । ರಜ್ಯತೇ । ರಕ್ತ ರಡ್ಕ್ತ್ವಾ ಅಢ್ಞಾ ರಕ್ತ್ವಾ-ವಿರಜ್ಯ ॥

ವಿಜಿರ್ (೩ ಉ.) ಪೃಥುಭಾವೇ, ವಿಜ್ - ಎಂಗಡಿಸು. ವೇವೆಕ್ತಿ ವೇವೆಕ್ತೇ । ವೇಕ್ತಾಸಿ (ಸೇ)
 ವೇಕ್ಷಯತಿ । ವಿವೇಜ ವಿವಿಜೇ । ವಿವಿಕ್ಷತಿ । ವಿಕೃತ ವಿಕೃತ್ವಾ; ವೇಕ್ತುಮ್ ॥

ಪ್ವಜ್ಜ (೧ ಪ.) ಪರಿಷ್ವಡ್ಗೇ, ಪ್ವಜ್ಜ್ - ಅಪ್ಪಿಡಿಸು. ಪ್ವಜತೇ । ಪ್ವಡ್ಕ್ತಾಸೇ ಪ್ವಡ್ಕ್ಷಯತೇ ।
 ಸಪ್ವಜೇ-ಸಪ್ವಜ್ಜೇ । ಪ್ವಜ್ಜಯತಿ । ಪಿಸ್ವಡ್ಕ್ಷತೇ । ಪ್ವಜ್ಯತೇ ಪ್ವಕ್ಷಯತೇ । ಪ್ವಕ್ತ ಪ್ವಕ್ತ್ವಾ
 ಅಢ್ಞಾ ಪ್ವಡ್ಕ್ತ್ವಾ ಪರಿಷ್ವಜ್ಯ ॥

ಪಜ್ಜ (೧ ಪ.) ಸಡ್ಗೇ, ಪಜ್ಜ್ - ಅಂಟಿಸು. ಪಜ್ಜತಿ । ಪಡ್ಕ್ತಾಸಿ (ಸೇ)
 ಪಡ್ಕ್ಷಯತಿ । ಪಸಜ್ಜ ಪಸಜ್ಜಿಥ-ಪಸಡ್ಕ್ಥ । ಪಿಸಡ್ಕ್ಷತಿ । ಪಜತ್ ಸಕ್ತ ಸಕ್ತ್ವಾ-
 ಪ್ರಸಜ್ಯ ಪಡ್ಕ್ತುಮ್ ॥

ಸೃಜ (೬ ಪ.) ವಿಸರ್ಗೇ, ಸೃಜ್ - ಬಿಡು, ಸೃಷ್ಟಿಸು. ಸೃಜತಿ । ಸ್ವಾಪ್ತಾಸಿ
ಸ್ವಸ್ಯತಿ । ಸೃಷ್ಟ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ-ವಿಸೃಜ್ಯ ಸ್ವಷ್ಟುಮ್ ॥

ಅದ (೨ ಪ.) ಭಕ್ಷಣೇ, ಅದ್ - ಅನ್ನ. ಅತ್ತಾ । ಅತ್ತಾಸ್ಮಿ ಅತ್ಸ್ಯತಿ । ಆದ-ಜಘಾಸ
ಆದಿಥ-ಜಘಾಸಿಥ । ಆದಯತಿ-ಜಿಘತ್ಸತಿ । ಜಗಧಮ್ ಜಗಧ್ವಾ-ಪ್ರಜಗಧ್ಯ
ಅತ್ತುಮ್ ॥

ಕ್ಷುದ (೭ ಉ.) ಸಂಪೇಷಣೇ, ಕ್ಷುದ್ - ಕುಟ್ಟು, ಅರೆ. ಕ್ಷುಣ್ತಿ (ಕ್ಷುಂತೇ) । ಕ್ಷೋತ್ತಾಸಿ (ಸೇ)
ಕ್ಷೋತ್ಸ್ಯಸಿ (ತೇ) । ಚುಕ್ಷೋದ ಚುಕ್ಷುದೇ । ಕ್ಷೋದಯತಿ । ಚುಕ್ಷುತ್ಸತಿ । ಕ್ಷುಣ್ಣ ಕ್ಷುತ್ವಾ ಕ್ಷೋತ್ತುಮ್ ॥

ಖಿದ (೪ ಆ.) ದೈನ್ಯೇ, ಖಿದ್ - ಸಂಕಟಪಡು. ಖಿದ್ಯತೇ । ಖೇತ್ತಾಸೇ ಸೇತ್ಸ್ಯತೇ । ಚಿಖಿದೇ
ಚಿಖಿದಿರೇ । ಖೇದಯತಿ । ಖಿನ್ನ ಖಿತ್ವಾ ಖೇತ್ತುಮ್ ।

ಛಿದಿರ್ (೭ ಉ.) ದ್ವೈಧೀಕರಣೇ, ಛಿದ್ - ಛುಂಡುಮಾಡು. ಛಿನ್ತಿ (ಛಿಂತೇ) । ಛೇತ್ತಾಸಿ
(ಸೇ) ಛೇತ್ಸ್ಯತಿ (ತೇ) । ಚಿच्छೇದ ಚಿच्छಿದೇ । ಚಿच्छಿತ್ಸತಿ । ಛಿನ್ದಾನ । ಛಿನ್ನಮ್ ಛಿತ್ವಾ
ಽಛಿನ್ನ ಛೇತ್ತುಮ್ ॥

ತುದ (೬ ಉ.) ವ್ಯಥನೇ, ತುದ್ - ನೋಯಿಸು. ತುದತಿ (ತೇ) । ತೋತ್ತಾಸಿ (ಸೇ) ತೋತ್ಸ್ಯತಿ
(ತೇ) । ತುತೋದ ತುತುದೇ । ತೋದಯತಿ । ತುತುತ್ಸತಿ । ತುದ್ಯತೇ ತುನ್ನ ತುತ್ವಾ ತೋತ್ತುಮ್ ॥

ನುದ (೬ ಉ.) ಪ್ರೇರಣೇ, ನುದ್ - ಬೋಧಿಸು, ಅಸೆ. ನುದತಿ (ತೇ) ನುದ್ಯತೇ । ನುತ್ ನುನ್ ॥

ಪದ (೪ ಆ.) ಗತೌ, ಪದ್ - ಹೋಗು. ಪದ್ಯತೇ । ಪತ್ತಾ ಪತ್ಸ್ಯತೇ । ಪೇದೇ । ಪಾದಯತಿ (ತೇ)
ಪಿತ್ಸತೇ । ಪದ್ಯತೇ । ಪನ್ನ ಪತ್ವಾ-ಸಂಪದ್ಯ ಪತ್ತುಮ್ ॥

ಭಿದಿರ್ (೭ ಉ.) ವಿದಾರಣೇ, ಭಿದ್ - ಮುರಿ. ಭಿನ್ತಿ ಭಿಂತೇ । ಭೇತ್ತಾಸಿ (ಸೇ) ಭೇತ್ಸ್ಯತೇ
(ಸೇ) ಬಿಭೇದ ಬಿಭಿದೇ । ಬಿಭಿತ್ಸತಿ । ಭಿದ್ಯತೇ । ಭಿನ್ನ ಭಿತ್ವಾ ವಿಭಿದ್ಯ
ಭೇತ್ತುಮ್ ॥

ವಿದ (೪ ಆ.) ಸತ್ತಾಯಾಮ್, ವಿದ್ - ನೋಡು. ವಿದ್ಯತೇ । ವೇತ್ತಾ ವೇತ್ಸ್ಯತೇ । ವಿವಿದೇ ।
ವಿವಿತ್ಸತೇ । ವಿನ್ನ ವಿತ್ವಾ ವೇತ್ತುಮ್ ॥

ವಿದ (೭ ಆ.) ವಿಚಾರಣೆ, ವಿಡ್ - ವಿಚಾರಮಾಡು. ವಿನತೆ | ಅವಿನ್ದತ | ವಿನತಾಮ್ |
ವಿಂದಿಯ | (೪ನೆಯ ಗಣದ ಏದ್ ಧಾತುವಿನಂತೆ).

ಶದ (೧, ೬ ಆ.) ಶಾತನೆ, ಶದ್ - ನಾಶವಾಗು. (ಸಾರ್ವಧಾತುಕದಲ್ಲಿ ಆ.) ಶಿಯತೆ
ಅಶಿಯತ | ಶಿಯತಾಮ್ | ಶಿಯೇಯ ಶತಾಸಿ ಶತ್ಸ್ಯಸಿ | ಶಶಾದ ಶೋದಿಥ-ಶಶತ್ಥ |
ಶಾತಯತಿ | ಶಿಶಿತ್ಸತಿ | ಶನ್ಮ | ಶತ್ವಾ-ಆಶದ್ ಶತುಮ್ ||

ಷದ್ಲ್ (೧, ೬ ಪ.) ವಿಶರಣಗತ್ಯವಸಾದನೇಷು, ಸದ್ - ಸಡಿಲಿಸು, ಹೋಗು, ಕುಸಿ.
ಸಿದತಿ | ಸತಾಸಿ ಸತ್ಸ್ಯತಿ | ಸಸಾದ ಸೇದಿಥ-ಸಸತ್ಥ | ಸಾದಯತಿ | ಸಿಷತ್ಸತಿ |
ನಿಷಿಷತ್ಸತಿ | ಸಿದನ್ ಸನ್ ಸತ್ವಾ-ನಿಷದ್, ಆಸಾದ್ ಸತುಮ್ ||

ಷ್ವಿದಾ (೪ ಪ.) ಗಾತ್ರಪ್ರಕ್ಷರಣೆ, ಸ್ವಿದ್ - ಬೆವರು. ಸ್ವಿದಯತಿ | ಸ್ವೇತಾಸಿ
ಸ್ವೇತ್ಸ್ಯತಿ | ಸಿಷ್ವೇದ | ಸ್ವಿತ್ಸತಿ | ಸ್ವಿನ್ ಸ್ವಿತ್ವಾ-ಪ್ರಾಸ್ವಿದ್ ಸ್ವೇತುಮ್ ||

ಸ್ಕಂದಿರ್ (೧ ಪ.) ಗತಿಶೋಷಣಯೋಃ ಸ್ಕಂದ್ - ಹೋಗು, ಒಣಗು. ಸ್ಕಂದತಿ |
ಸ್ಕಂತಾಸಿ | ಸ್ಕಂತಸ್ಯತಿ | ಚಸ್ಕಂದ ಸ್ಕಂದಯತಿ | ಚಿಸ್ಕಂತಸ್ಯತಿ | ಸ್ಕಂದತೆ |
ಸ್ಕನ್ ಸ್ಕನ್ವಾ-ಪ್ರಸ್ಕಂದ್ ||

ಹದ (೧ ಆ.) ಪುರಿಷೋತ್ಸರ್ಗೇ, ಹದ್ - ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು. ಹದತೆ | ಹತಾಸೆ
ಹತ್ಸ್ಯತೆ | ಜಹದೆ | ಹಾದಯತಿ | ಜಿಹತ್ಸತೆ | ಹನ್ ಹತ್ವಾ-ಸಂಹತ್ಯ ಹತುಮ್ ||

ಕ್ರುಠ (೪ ಪ.) ಕ್ರೋಢೆ, ಕ್ರುಠ್ - ಸಿಟ್ಟಾಗು. ಕ್ರುಠಯತಿ | ಕ್ರುಠ್ತಾ ಕ್ರೋತ್ಸ್ಯತಿ | ಕ್ರುಠಯತಿ |
ಚುಕ್ರತ್ಸತಿ | ಕ್ರುಠಯತೆ ಕ್ರುಠ್ ಕ್ರುಠ್ವಾ-ಪ್ರಕ್ರುಠ್ಯ ಕ್ರುಠ್ತುಮ್ ||

ಕ್ಷುಠ (೪ ಪ.) ಬುಭುಷಾಯಾಮ್, ಕ್ಷುಠ್ - ಹಸಿವಾಗು. ಕ್ಷುಠಯತಿ | ಕ್ಷೋಠ್ತಾಸಿ
ಕ್ಷೋತ್ಸ್ಯತಿ | ಚುಕ್ಷೋಠ | ಕ್ಷೋಠಯತಿ | ಚುಕ್ಷುತ್ಸತಿ | ಕ್ಷುಠಯತೆ | ಕ್ಷುಠಿತ ಕ್ಷೌಠಿತ್ವಾ ಅಥವಾ
ಕ್ಷುಠಿತ್ವಾ-ಸಂಕ್ಷುಠ್ಯ ಕ್ಷೋಠ್ತುಮ್ ||

ಬುಠ (೪ ಆ.) ಅವಗಮನೆ, ಬುಠ್ - ೩೪. ಬುಠಯತೆ | ಬುಠ್ತಾ ಭೋತ್ಸ್ಯತೆ | ಬುಠೋಠ | ಬುಠಯತಿ
(ತೆ) | ಬುಠುತ್ಸತೆ | ಬುಠಯತೆ | ಬುಠ್ ಬುಠ್ವಾ-ಪ್ರತಿಬುಠ್ಯ | ಬುಠ್ತುಮ್ ||

ಬನ್ಧ (೯ ಪ.) ಬನ್ಧನೇ, ಬನ್ಧ್ - ಕಟ್ಟಿಹಾಕು. ಬಧ್ನಾತಿ | ಬನ್ಧಾಸಿ ಭನ್ತಸ್ಯತಿ |
ಬಬನ್ಧ | ಬನ್ಧಯತಿ | ಬಿಭನ್ತಸತಿ | ಬದ್ಧ ಬದ್ಧ್ವಾ ನಿಬಧ್ಯ | ಬನ್ಧುಮ್ ||

ಯುಧ (೪ ಆ.) ಸಂಪ್ರಹಾರೇ, ಯುಧ್ - ಕದನಮಾಡು. ಯುಧ್ಯತೇ | ಯೋದ್ಧಾ ಯೋತ್ಸ್ಯತೇ | ಯುಯುಧೇ |
ಯೋಧಯತಿ | ಯುಯುತ್ಸತೇ | ಯುಧ್ ಯುಧ್ವಾ-ಸಂಯುಧ್ಯಯ ಯೋದ್ಧುಮ್ ||

ರುಧಿರ್ (೭ ತ.) ಆವರಣೇ, ರುಧ್ - ಮುತ್ತಿಗಿಹಾಕು, ಅಡ್ಡಿಮಾಡು. ರುಣದ್ಧಿ ರುನ್ಧ್ರೇ | ರೋದ್ಧಾ
ರೋತ್ಸ್ಯತಿ (ತೇ) | ರುರೋಧ ರುರುಧೇ | ರೋಧಯತಿ | ರುರುತ್ಸತೇ | ರುಧ್ಯತೇ | ರುಧ್ ರುಧ್ವಾ-ನಿರುಧ್ಯ
ರೋದ್ಧುಮ್ ||

ರಾಧ (೪ ಪ.) ವೃದ್ಧಿ, ರಾಧ್ - ಬೆಳೆ, ಸಿದ್ಧವಾಗಿರು. ರಾಧ್ಯತಿ | ರಾಧ್ವಾಸಿ
ರಾತ್ಸ್ಯತಿ | ರಾಧ ರಾಧತು: ರಾಧಿಥ | ರಿರಾತ್ಸತಿ | ರಾಧ್ ರಾಧ್ವಾ ರಾಧುಮ್ ||

ರಾಧ (೫ ಪ.) ಸಂಸಿದ್ಧಿ, ಹಿಸಾಯಾಂ ಚ, ರಾಧ್ - ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು, ಕೊಲ್ಲು.
ರಾಧ್ನೋತಿ | ರಾಧ (ಅಪ ಸೇವಿದಾಗ) ಅಪರೇಧಿಥ | ರಿರಾತ್ಸತಿ, (ಹಿಂಸೆಮಾಡು
ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ) ರೇಧಿಥ | ರಿತ್ಸತಿ ||

ವ್ಯಥ (೪ ಪ.) ತಾಡನೇ, ವ್ಯಥ್ - ಹೊಡೆ. ವಿಧ್ಯತಿ | ವ್ಯದ್ಧಾಸಿ ವ್ಯತ್ಸ್ಯತಿ | ವಿವ್ಯಾಧ
ವಿವ್ಯಾಧಿಥ-ವಿವ್ಯದ್ಧ | ವ್ಯಾಧಯತಿ | ವಿಧ್ಯತ್ಸತಿ | ವಿಧ್ಯತೇ | ವಿಧ್ ವಿಧ್ವಾ-ಪ್ರವಿಧ್ಯ
ವೇದ್ಧುಮ್ ||

ಶುಧ (೪ ಪ.) ಶೌಚೇ, ಶುಧ್ - ಶುದ್ಧವಾಗು. ಶುಧ್ಯತಿ | ಶೋದ್ಧಾಸಿ ಶೋತ್ಸ್ಯತಿ | ಶುಶೋಧ |
ಶೋಧಯತಿ | ಶುಶುತ್ಸತಿ | ಶುಧ್ಯತೇ | ಶುಧ್ ಶೋಧ್ಯ ಶೋಧನೀಯ ||

ಸಾಧ (೫ ಪ.) ಸಂಸಿದ್ಧಿ, ಸಾಧ್ - ಸಾಧಿಸು. ಸಾಧ್ನೋತಿ | ಸಾಧ್ವಾಸಿ ಸಾತ್ಸ್ಯತಿ |
ಸಸಾಧ | ಸಾಧಯತಿ | ಸಿಷಾತ್ಸತಿ ||

ಸಿಧು (೪ ಪ.) ಸಂರಾಧಿ, ಸಿಧ್ - ಸಿದ್ಧವಾಗು. ಸಿಧ್ಯತಿ | ಸೇದ್ಧಾಸಿ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ |
ಸಿಷೇಧ | ಸಾಧಯತಿ | ಸಿಷಿತ್ಸತಿ | ಸಿಧ್ವಮ್ | ಸಿದ್ಧ್ವಾ ಸೇಧಿತ್ವಾ-ಸಿಧಿತ್ವಾ ಪ್ರಸಿಧ್ಯ |
ಸೇದ್ಧುಮ್ ||

ಮನ (೪ ಆ.) ಜ್ಞಾನೇ, ಮನ್ - ೩೪ ಮನ್ಯತೇ । ಮನ್ತಾಸಿ ಮನ್ಸ್ಯತೇ । ಮೇನೇ । ಮಾನಯತೇ । ಮಿಮಂಸತೇ । ಮತ ಮತ್ವಾ-ವಿಮತ್ಯ ಮನ್ತುಮ್ ॥

ಹನ (೨ ಡ.) ಹಿಸಾಗಾತ್ಯೋಃ, ಹನ್ - ಕೊಲ್ಲು, ಹೋಗು. ಹನ್ತಿ - (ಆ ಉಪಸರ್ಗ ವಿರುದ್ಧಾಂಗ ಆ.) ಹತೇ । ಹನ್ತಾಸಿ (ಹೇ) । ಹನಿಷ್ಯತಿ (ತೇ) । ಜಘಾನ ಜಘನಿಥ-ಜಘನ್ಥ । ಘಾತಯತಿ । ಜಿಘಾಂಸತಿ (ತೇ) । ಧನ್ ಧ್ನಾನ ಹತ ಹಂತವ್ಯ ಹನಿಷ್ಯನ್ । ಘಾತ್ಯ ವಧ್ಯ । ಹತ್ವಾ-ನಿಹತ್ಯ ಹಂತುಮ್ ॥

ಆಪ್ತು (೪ ಪ.) ವ್ಯಾಪ್ತೌ, ಆಪ್ - ವ್ಯಾಪಿಸು, ಪಡೆ. ಆಪ್ನೋತಿ । ಆಪ್ತಾಸಿ ಆಪ್ಸ್ಯತಿ । ಆಪ ಆಪಿಥ । ಆಪಯತಿ । ಇಪ್ಸತಿ । ಆಪ್ತ ಆಪ್ತ್ವಾ-ವ್ಯಾಪ್ಯ ಆಪ್ತುಮ್ ॥

ಕ್ಷಿಪ (೪, ೬ ಪ.) ಪ್ರೇರಣೆ, ಕ್ಷಿಪ್ - ಪ್ರೇರಿಸು. ಕ್ಷಿಪ್ಯತಿ (೪), ಕ್ಷಿಪತಿ (೬) । ಕ್ಷೇಪ್ತಾಸಿ ಕ್ಷೇಪ್ಯತಿ । ಚಿಕ್ಷೇಪ । ಕ್ಷೇಪಯತಿ । ಚಿಕ್ಷಿಪತಿ । ಕ್ಷಿಪ್ತ ಕ್ಷಿಪ್ತವಾ-ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ಯ ಕ್ಷೇಪ್ತುಮ್ ॥

ಛುಪ (೬ ಪ.) ಸ್ಪರ್ಶೆ, ಛುಪ್ - ಮುಟ್ಟು. ಛುಪತಿ । ಛೋಪ್ತಾ ಛೋಪ್ಯತಿ । ಚುಕ್ಷೋಪ ॥

ತಪ (೧ ಪ.) ಸಂತಾಪೆ, ತಪ್ - ತಪಿಸು, ಕಾಯಿಸು. ತಪತಿ (ತನ್ನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆ.) ತಪತೇ । ತಪ್ತಾಸಿ (ಸೇ) ತಪ್ಸ್ಯತಿ (ತೇ) । ತತಾಪ ತೇಪಿಥ-ತತಾಪ್ಥ ತೇಪೇ । ತಾಪಯತಿ । ತಿತಪ್ಸತಿ । ತಪ್ಯತೇ । ತಪ್ತ ತಪ್ತ್ವಾ-ಸಂತಪ್ಯ ತಪ್ತುಮ್ ॥

ತಪ (೪ ಆ.) ಔಶ್ವರೈ, ತಪ್ - ಶಕ್ತನಾಗಿರು, ತಪಸ್ಸುಮಾಡು. ತಪ್ಯತೇ । ತಪ್ತಾಸೇ ತಪ್ಸ್ಯತೇ । ತೇಪೇ ॥

ತಿಪ (೧ ಆ.) ಕ್ಷರಣೆ, ತಿಪ್ - ತೊಟ್ಟುಕಟ್ಟು, ಚಿಮುಕಿಸು. ತೇಪ್ತಾಸೇ । ತೇಪ್ಯತೇ । ತಿತಿಪೇ ॥

ತೃಪ (೪ ಪ.) ಪ್ರೀಣನೆ, ತೃಪ್ - ತೃಪ್ತನಾಗು. ತೃಪ್ಯತಿ । ತೃಪ್ತಾಸಿ-ತೃಪ್ತಾಸಿ ತರ್ಪಿತಾಸಿ । ತರ್ಪ್ಯತಿ-ತ್ರಪ್ಯತಿ ತರ್ಪಿಷ್ಯತಿ । ತತರ್ಪ ತತರ್ಪ್ಥ-ತತ್ರಪ್ಥ ತತರ್ಪಿಥ । ತರ್ಪಯತಿ । ತಿತೃಪ್ಸತಿ ತಿತರ್ಪಿಷತಿ । ತೃಪ್ತ ತೃಪ್ತ್ವಾ ತರ್ಪಿತ್ವಾ ತರ್ಪುಮ್ ತ್ರಪ್ತುಮ್ ತರ್ಪಿತುಮ್ ॥

ದೃಪ್ (೪ ಪ.) ಹರ್ಷಮೋಹನಯೋಃ, ದೃಪ್ - ಹೃಷ್ಯನಾಗು, ಹೆಮ್ಮೆಪಡು. ದೃಪ್ಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿ. ತೃಪ್ ಧಾತುವಿನಂತೆ. (ತೃಪ್ ದೃಪ್ ಧಾತುಗಳು ಆನೆಯ ಗಣದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯ ಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇಟ್ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಎರಡೆರಡು ರೂಪಗಳು ಬರುತ್ತವೆಯಾಗಿ ಅವು ವೇಟ್ನವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.)

ಲಿಪ (೬ ತ.) उपदेहे, लिप् - ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು. लिम्पति-ತೆ । लेप्तासि (ಹೆ) लेप्स्यति (ತೆ) । लिप्त, लिप्त्वा-विलिप्य लेप्तुम् ॥

लुप् (೬ ತ.) छेदने, लुप् - ಕತ್ತರಿಸು. लुम्पति (ತೆ) । लोप्तास्मि (ಹೆ) लोप्स्यति (ತೆ) । लुप्त, लोप्तुम्, लुप्त्वा, विलुप्य लोप्तुम् ॥

(लुप् (೪) विमोहने, लुप् - ಬೆರಗುಗೊಳಿಸು, ಕಾಣದಾಗು - ಎಂಬ ಧಾತುವಿದೆ. लुप्त्वा, लुपित्वा ಅಥವಾ लेपित्वा, लोपितुम् ॥)

डुवप् (೧ ತ.) बीजसंताने, छेदने च, वप् - ಬಿತ್ತು, (ಕೂದಲು) ಕತ್ತರಿಸು. वपति (ತೆ) । उवाप (ಋಪೆ) । उवपिथ-उवपथ ऊपिषे । वप्तास्मि (ಹೆ) वप्स्यति (ತೆ) । (ಕರ್ಮಣಿ) उप्यते, वप्स्यते । उप्त । उप्त्वा-प्रत्युप्य ॥

शप (೧, ೪ ತ.) आक्रोशे, शप् - ಬಯ್ಯು, ಆಣೆಮಾಡಿ ಹೇಳು. शपति (ತೆ) शप्यति (ತೆ) । शप्तास्मि (ಹೆ), शप्स्यति (ತೆ) । शशाप, शेपे । (ಕರ್ಮಣಿ) शप्यते । शिशप्सति (ತೆ) । शप्त, शप्त्वा-संशप्य शप्तुम् ।

जिष्वप् (೨ ಪ.) शये, स्वप् - ನಿದ್ರಿಸು. स्वपिति । अस्वपीत्-अस्वपत् । अस्वपीः-अस्वपः । स्वर्पितु । स्वप्याम् । स्वप्तास्मि । सुष्वाप सुष्वपिथ-सुष्वप्य । (ಭಾವೇ) सुप्यते । सुषुप्सति । सुप्त सुषुप्त सुप्त्वा-प्रसुप्य स्वप्तुम् ॥

सृप् (೧ ಪ.) गतौ, सृप् - ಹೋಗು, ಹರಿದಾಡು. सर्पतु । सर्प्तास्मि-सृप्तास्मि । सर्पर्यति-स्रप्स्यति । (ಕರ್ಮ) सृप्यते सर्पर्यते-स्रप्स्यते । सिसृप्सति । सृप्त सर्पितव्य-सृप्तव्य सृप्त्वा-उपसृप्य सर्पुम्-स्रप्तुम् ॥

यभ (೧ ಪ.) मैथुने, यभ् - ಮೈಥುನಮಾಡು. यभति । यब्धा यप्स्यति । ययाभ,

ಯೇಭಿಃ-ಯಯಾ ಯಿಪ್ಸತೇ । ಯಃ-ಯಃ ॥

ರಭ (೧ ಆ.) ರಭಸ್ಯೇ, ರಭ್ - ಮೊದಲುಮಾಡು, ತಟ್ಟನೆಮಾಡು. ರಭತೇ । ರಭಾ, ರಂಪ್ಯತೇ । ರೇಭೇ । ರಿಪ್ಸತೇ । ರಂಭಯತಿ (ತೇ) । ರಃ ರಃ-ಆರಭ್ಯ ರಃ ॥

ಒಲಭಃ (೧ ಆ.) ಪ್ರಾಪ್ತೌ, ಲಭ್ - ಪಡೆ. ಲಭತೇ । ಲಭಾಹೇ ಲಪ್ಯತೇ । ಲಂಭಯತಿ (ತೇ) । ಲಿಪ್ಸತೇ । ಲಃ ಲಃ-ಆಲಭ್ಯ ಲಃ ॥

ಗಮ್ (೧ ಪ.) ಗತೌ, ಗಮ್ - ಹೋಗು. ಗಚ್ಛತಿ, (ಸಂ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಅ.) ಸಂಗಚ್ಛತೇ । ಗಂತಾಸ್ಮಿ-ಸಂಗಂತಾಹೇ, ಗಮಿಷ್ಯತಿ-ಸಂಗಸ್ಯತೇ । ಜಗಾಮ-ಸಂಜಮೇ ಜಗಮಿಥ ಅಥವಾ ಜಗಮ್ಯ ಸಂಜಗಮಿಷೇ । ಜಿಗಮಿಷತಿ-ಸಂಜಿಗಂಸತೇ । ಗತ ಗತಾಂ-ಆಗಮ್ಯ ಅಥವಾ ಆಗಮ್ಯ ಗಂತುಮ್ ಗತಾ । ಆಗಮ್ಯ ಅಥವಾ ಆಗಮ್ಯ । ಜಗಮಿವಾನ್, ಜಗಮ್ವಾನ್ ॥

ಗಮ (೧ ಪ.) ಪ್ರಹ್ಲವೇ ಶಬ್ದೇ ಚ, ನಮ್ - ಬಾಗು, ನಮಸ್ಕರಿಸು. ನಮತಿ । ನಂತಾಸಿ ನಂಸ್ಯತಿ । ನನಾಮ ನೇಮಿಥ-ನನಂಥ । ನಂಸ್ಯತೇ । ನಮಯತಿ ಅಥವಾ ನಾಮಯತಿ ಉಪಸರ್ಗವಿದ್ದರೆ ಉತ್ತಮಯತಿ । ನಿನಂಸತಿ । ನತ ನತಾ-ವಿನಮ್ಯ ಅಥವಾ ವಿನಮ್ಯ ನಂತುಮ್ ॥

ಯಮ (೧ ಪ.) ಉಪರಮೇ, ಯಮ್ - ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡು, ನಿಲ್ಲಿಸು, ಅ, ಸಂ, ಉತ್ - ಇವು ಸೇರಿದರೆ ಅತ್ಮನೇಪದ. ಯಚ್ಛತಿ-ಉಚ್ಛತೇ । ಯಂತಾಸ್ಮಿ ಯಂಸ್ಯತಿ । ಯಯಾ ಇಯಮಿಥ ಅಥವಾ ಯಯಂಥ । ಯತ ಯತಾ-ನಿಯಮ್ಯ ಅಥವಾ ನಿಯಮ್ಯ ನಂತುಮ್ ॥

ರಮು (೧ ಆ.) ಕ್ರೀಡಾಯಾಮ್, ರಮ್ - ಸಂತಸದಿಂದಿರು, ರತನಾಗಿರು. ವಿ, ಅ, ಪರಿ - ಸೇರಿದಾಗ ಪರಿಸ್ಥಿಪದ. ರಮತೇ-ವಿರಮತಿ । ರಂತಾಹೇ ರಂಸ್ಯತೇ । ರೇಮೇ ರೇಮಿಷೇ । ರಮಯತಿ । ರಿರಂಸತೇ-ತಿ । ರತ ರತಾ ಅಥವಾ ರಮಿತ್ವಾ-ವಿರಮ್ಯ ಅಥವಾ ವಿರಮ್ಯ ॥

ಕ್ರಶ (೧ ಪ.) ಆಹ್ವಾನೇ ರೋದನೇ ಚ, ಕ್ರಶ್ - ಕೂಗಿ ಕರೆ, ಅಳು. ಕ್ರೋಶತಿ । ಕ್ರೋಷಾಸಿ ಕ್ರೋಷ್ಯತಿ । ಚಕ್ರೋಶ ಚುಕ್ರೋಶಿಥ । ಕ್ರೋಶಯತಿ । ಚುಕ್ರೂಕ್ಷತಿ । ಕ್ರೂಷ್ಯತೇ ಕ್ರೋಷ್ಯತೇ । ಕ್ರೂಷ್ ಕ್ರೂಷನ್ ಕ್ರೂಷ್ಯನ್ ಕ್ರೂಷ್ಠಾ-ಆಕ್ರೂಷ್ಯ ಕ್ರೂಷ್ಠುಮ್ ॥

ದಶಿ (೧ ಪ.) ದಶನೇ, ದಶ್ - ಕಟ್ಟು, (ಸೊಳ್ಳಿಯಂತೆ) ಕಡಿ. ದಶತಿ । ದಂಷಾಸಿ

ದಕ್ಷಯತಿ । ದದಂಶ ದದಂಶಿಥ-ದದಂಠ । ದಂಶಯತಿ । ದಿದಂಕ್ಷತಿ । ದಶಯತೆ । ದಘ್ಢ ದಘ್ಢ್ವಾ-
ಁಪದಶಯ ದಂಘ್ಢುಢ್ಢು ॥

ದಿಶ (೬ ಁ.) ಅತಿಸರ್ಜನೆ, ದಿಶ್ - ಕೂಡು. ದಿಶತಿ (ತೆ) । ದೆಘ್ಢಾಸಿ (ಸೆ) ದೆಕ್ಷಯತಿ
(ತೆ) । ದಿದೇಶ-ದಿದಿಶೆ । ದೆಶಯತಿ । ದಿದಿಕ್ಷತಿ । ದಿಶಯತೆ । ದಿಘ್ಢ್ವಾ ದಿಘ್ಢ್ಢ-ಆದಿಶಯ
ದೆಘ್ಢುಢ್ಢು ॥

ದೃಶಿರ್ (೧ ಪ.) ಪ್ರೆಕ್ಷಣೆ, ದೃಶ್ - ನೂಡು. ಪಶಯತಿ (ಁಂ ಉಪಸರ್ಗದೊಡನೆ ಆ.)
ಸಂಪಶಯತೆ । ದ್ರಘ್ಢಾಸಿ (ಸೆ) ದ್ರಕ್ಷಯತಿ (ತೆ) । ದದರ್ಶ ದದರ್ಶಿಥ-ದದ್ರಘ್ಢ ದದೃಶೆ ।
ದರ್ಶಯತೆ (ಕಾಣಿಸಿಕೂಳ್ಳುತ್ತಾನೆ) । ದಿದೃಕ್ಷತೆ । ದೃಶಯತೆ । ಪಶಯನ್ । ದೃಘ್ಢ ದೃಘ್ಢ್ವಾ-ಸಂದೃಶಯ
ದ್ರಘ್ಢುಢ್ಢು ॥

ಮೃಶ (೬ ಪ.) ಆಮರ್ಶನೆ, ಮೃಶ್ - ಮುಟ್ಟುನೂಡು, ಅಲೂಚಿಢು. ಮೃಶತಿ । ಮಘ್ಢಾಸಿ-
ಮ್ರಘ್ಢಾಸಿ ಮರ್ಶಯತಿ-ಮ್ರಕ್ಷತಿ । ಮಮರ್ಶ । ಮರ್ಶಯತಿ । ಮಿಮೃಕ್ಷತಿ । ಮೃಶಯತೆ । ಮೃಘ್ಢ ಮೃಘ್ಢ್ವಾ-
ವಿಮೃಶಯ ಮಘ್ಢುಢ್ಢು ಮ್ರಘ್ಢುಢ್ಢು ॥

ರಿಶ (೬ ಪ.) ಹಿಸಾಯಾಢ್ಢು, ರಿಶ್ - ಕೂಲು. ರೆಘ್ಢಾ ರೆಕ್ಷಯತಿ । ರಿರೇಶ । ರಿರಿಕ್ಷತಿ ।
ರಿಘ್ಢ ॥

ಠಶ (೬ ಪ.) ಹಿಸಾಯಾಢ್ಢು, ಠಶ್ - ಕೂಲು. ರೂಘ್ಢಾಸಿ ॥

ಲಿಶ (೬ ಪ.) ಗತೂ, ಲಿಶ್ - ಡೂಗು. ಲೆಘ್ಢಾಸಿ ॥

ವಿಶ (೬ ಪ.) ಪ್ರವೇಶನೆ, ವಿಶ್ - ಡೂಗು. ವೆಘ್ಢಾಸಿ (೨ ಸೇರಿದಾಗ ಆ.) ವೆಘ್ಢಾಸೆ ।
ವೆಕ್ಷಯತಿ (ತೆ) । ವಿಘ್ಢ್ಢ ವಿಘ್ಢ್ವಾ-ಁಪವಿಶಯ ವೆಘ್ಢುಢ್ಢು ॥

ಸ್ಮೃಶ (೬ ಪ.) ಸಂಸ್ಪರ್ಶನೆ, ಸ್ಮೃಶ್ - ಮುಟ್ಟು. ಸ್ಮೃಶತಿ । ಸ್ಮೃಘ್ಢಾಸಿ-ಸ್ಮಘ್ಢಾಸಿ ಸ್ಮ್ರಕ್ಷಯತಿ-
ಸ್ಮ್ರಕ್ಷಯತಿ । ಸ್ಮ್ರಶಯತಿ । ಪಿಸ್ಮೃಕ್ಷತಿ । ಸ್ಮೃಶಯತೆ । ಸ್ಮೃಘ್ಢ್ಢ ಸ್ಮೃಘ್ಢ್ವಾ-ಁಪಸ್ಮೃಶಯ । ಸ್ಮ್ರಘ್ಢುಢ್ಢು-
ಸ್ಮಘ್ಢುಢ್ಢು ॥

ಕೃಷ (೧ ಪ., ೬ ಁ.) ವಲೇಖನೆ, ಕೃಷ್ - ಂಳೆ, ಉಳು. ಕರ್ಷತಿ । ಕೃಷತಿ (ತೆ) ।

ಕರ್ಷಾಸಿ-ಕ್ರಷಾಸಿ ಕರ್ಷಯತಿ-ಕ್ರಷಯತಿ । ಚಕರ್ಷ । ಕರ್ಷಯತಿ । ಚಿಕೃಕ್ಷತಿ । ಕೃಷ್ಯತೇ ।
ಕೃಷ್ಠಮ್ ಕೃಷ್ಣ-ಆಕೃಷ್ಯ ಕರ್ಷ್ಠಮ್-ಕ್ರಷ್ಠಮ್ ॥

ತ್ವಿಷ (೧ ಡ.) ದೀಪ್ತೌ, ತ್ವಿಷ್ - ಹೊಳೆ. ತ್ವೇಷಾಸಿ (ಸೇ) ತ್ವೇಷಯತಿ ॥

ತುಷ (೪ ಪ.) ತುಷ್ಠೌ, ತುಷ್ - ತುಟ್ಟುನಾಗು, ಸಂತೋಷಪಡು. ತುಷ್ಯತಿ । ತೋಷಾಸಿ
ತೋಷಯತಿ । ತುತೋಷ । ತೋಷಯತಿ । ತುತುಕ್ಷತಿ । ತುಷ್ಯತೇ । ತುಷ್ಠ ತುಷ್ಠಾ ಸಂತುಷ್ಯ-ತೋಷ್ಯ ॥

ದ್ವಿಷ (೨ ಡ.) ಅಪ್ರಿತೌ, ದ್ವಿಷ್ - ಹಗೆಮಾಡು. ದ್ವೇಷಿ ದ್ವೇಷಿಣಿ । ದ್ವೇಷಾಸಿ (ಸೇ) ದ್ವೇಷಯತಿ
(ತೇ) । ದಿದ್ವೇಷ ದಿದ್ವಿಷೇ । ದ್ವೇಷಯತಿ । ದಿದ್ವಿಕ್ಷತಿ । ದ್ವಿಷ್ಯತೇ । ದ್ವಿಷ್ಠ ದ್ವಿಷ್ಠಾ-ವಿದ್ವಿಷ್ಯ
ದ್ವೇಷ್ಠಮ್ ॥

ದುಷ (೪ ಪ.) ವೈಕೃತ್ಯೇ, ದುಷ್ - ಮಲಿನವಾಗು, ಕಲಂಕವುಳ್ಳದ್ದಾಗು. ದುಷ್ಯತಿ । ದೋಷಾಸಿ
ದೋಷಯತಿ । ದುದೋಷ । ದೂಷಯತಿ-ದೋಷಯತಿ । ದುದುಕ್ಷತಿ । ದೋಷ್ಯತೇ । ದುಷ್ಠಾ-ಪ್ರದುಷ್ಯ ॥

ಪುಷ (೪ ಪ.) ಪುಷ್ಠೌ, ಪುಷ್ - ಪೋಷಿಸು. ಪುಷ್ಯತಿ । ಪೋಷಾ ಪೋಷಯತಿ । ಪುಷ್ಠ ಪೋಷ್ಯ ಪುಷ್ಠಾ-
ಪ್ರಪುಷ್ಯ ಪೋಷ್ಠಮ್ ॥

ಪಿಪ್ಲ (೭ ಪ.) ಸಂಚೂರ್ಣೇ, ಪಿಪ್ - ಅರೆದುಹಾಕು. ಪಿನಪ್ಲಿ । ಅಪಿನಪ್-ಙ್ । ಪಿನಪ್ಲಿ
ಪಿಪ್ಲಿಡಢ । ಪಿಪ್ಲಯಮ್ । ಪಿಪ್ಲಾಸಿ ಪಿಪ್ಲಯತಿ । ಪಿಪ್ಲೇಷ । ಪಿಪ್ಲಯತೇ ಪಿಪ್ಲಯತಿ (ತೇ) । ಪಿಪಿಪ್ಲಾಸಿ ।
ಪಿಪ್ಲಿ ಪಿಪ್ಲಾ-ಆಪಿಪ್ಲಯ ಪಿಪ್ಲಮ್ ॥

ಶಿಪ್ಲ (೭ ಪ.) ವಿಶಲೇಷಣೇ, ಶಿಪ್ - ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತಿಳಿಸು. ಶಿನಪ್ಲಿ । ಶಿಪ್ಲಾ ಶಿಪ್ಲಯತಿ ।
ಶಿಶಿಷೇಷ । ಶಿಶಿಷಯತಿ । ಶಿಶಿಷಿಕ್ಷತಿ । ಶಿಪ್ಲಯತೇ । ಶಿಪ್ಲಮ್ ಶಿಪ್ಲವಾ ಶಿಪ್ಲಮ್ ॥

ಶುಷ (೪ ಪ.) ಶೋಷಣೇ, ಶುಷ್ - ಒಣಗು. ಶುಷ್ಯತಿ । ಶೋಷಾಸಿ ಶೋಷಯತಿ । ಶುಶೋಷ ।
ಶೋಷಯತಿ । ಶುಶುಕ್ಷತಿ । ಶುಷ್ಕಮ್ ಶುಷ್ಕವಾ ಶುಷ್ಕಮ್ ॥

ಶಿಲಿಷ (೪ ಪ.) ಆಲಿಪ್ತಗ್ನೇ, ಶಿಲಿಷ್ - ಅಪ್ಪಿಕೊ, ಅಂಚಿಕೊ. ಶಿಲೇಷಾಸಿ ಶಿಲೇಷಯತಿ ।
ಶಿಶಿಲಿಕ್ಷತಿ । ಶಿಲಿಷ್ಯತೇ । ಶಿಲಿಷ್ಠ ಶಿಲಿಷ್ಠವಾ ಶಿಲೇಷ್ಠಮ್ ॥

ಘಸ್ಲ (೧ ಪ.) ಅದನೇ, ಘಸ್ - ತಿನ್ನು, ನುಂಗು. ಘಸತಿ । ಘಸ್ತಾ ಘತ್ಸಯತಿ । ಜಘಾಸ
ಜಘಾಸಿಥ ಘತ್ಸಯತೇ । ಜಿಘತ್ಸತಿ ॥

ಈ ಧಾತುವನ್ನು ಅದ್ ಎನೇ ಗಣದ ಧಾತುವಿನ ಲಿಟ್‌ರೂಪಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವದುಂಟು. ಇದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾ ರೂಪಗಳೂ ಇಲ್ಲ.

ವಸ (೧ ಪ.) ನಿವಾಸೇ, ವಸ್ - ವಾಸಿಸು. ವಸ್ತಾಸಿ ವತ್ಸ್ಯತಿ | ತವಾಸ ತವಸಿಥ-
ತವಸ್ಥ | ವಾಸಯತೇ | ವಿವತ್ಸತಿ | ತಪ್ಯತೇ ವತ್ಸ್ಯತೇ | ತಪಿತ ತಪಿತ್ವಾ-ಪ್ರೋಷ್ಯ
ವಸ್ತುಮ್ ||

ದಹ (೧ ಪ.) ಭಸ್ಮೀಕರಣೇ, ದಹ - ಸುಡು, ಬೂದಿಗೈಯು. ದಗ್ಧಾಸಿ ಧಕ್ಸ್ಯತಿ | ದದಾಹ
ದೇಹಿಥ-ದದಗ್ಧ | ದಾಹಯತಿ | ದಿಧಕ್ಸತಿ | ದಹ್ಯತೇ ಧಕ್ಸ್ಯತೇ | ದಗ್ಧ ದಗ್ಧ್ವಾ-ಸಂದಹ್ಯ ದಗ್ಧುಮ್ ||

ದಿಹ (೨ ತ.) ತಪಚಯೇ, ದಿಹ - ಬೆಳೆ, ಹೆಚ್ಚು. ದೇಗ್ಧಿ ದಿಗ್ಧೇ | ಧೇಕ್ಷಿ ಧಿಕ್ಷೇ | ದಿಗ್ಧ
ದಿಗ್ಧವೇ | ಅಧೇಕ್ ಅದಿಗ್ಧ | ದೇಗ್ಧು ದಿಗ್ಧಾಮ್ | ದಿಗ್ಧಿ ಧಿಕ್ಷವ | ದಿಹ್ಯಾಮ್ ದಿಹೀಯ |
ದಿದೇಹ ದಿದಿಹೇ | ದಿದೇಹಿಥ ದಿದಿಹಿಠೇ | ದೇಗ್ಧಾಸಿ (ಸೇ) ಧೇಕ್ಸ್ಯತಿ (ತೇ) | ದೇಹಯತಿ |
ದಿಧಿಕ್ಸತಿ | ಧೇಕ್ಸ್ಯನ್ ಧೇಕ್ಸ್ಯಮಾಣ ದಿಗ್ಧ ದಿಗ್ಧ್ವಾ-ಸಂದಿಹ್ಯ ದೇಗ್ಧುಮ್ ||

ದುಹ (೨ ತ.) ಪ್ರಣೂರಣೇ, ದುಹ - ಹಾಲು ಕರೆ. ದೋಗ್ಧಿ ದುಗ್ಧೇ | ದೋಗ್ಧಾಸಿ (ಸೇ) ಧೋಕ್ಸ್ಯತಿ
(ತೇ) ದುದೋಹ ದುದೋಹಿಥ ದುದೋಹೇ | ದೋಹಯತಿ | ದುದುಕ್ಸತಿ | ದುಹ್ಯತೇ | ದುಗ್ಧ ದುಗ್ಧ್ವಾ ದೋಗ್ಧುಮ್ ||

ಗಹ (೪ ತ.) ಬನ್ಧನೇ, ನಹ - ಗಂಟುಹಾಕು. ನಹ್ಯತಿ (ಕಟ್ಟಿಕೊ, ಹಾಕಿಕೊ ಎಂಬರ್ಥ
ದಲ್ಲಿ ಅ.) ನಹ್ಯತೇ | ನಹ್ಯಾಸಿ (ಸೇ) ನತ್ಸ್ಯತಿ (ತೇ) | ನನಾಹ ನೇಹಿಥ ನನಹ್ಯ | ನೇಹೇ |
ನಾಹಯತಿ | ನಿನಿತ್ಸತಿ ನಹ್ಯತೇ | ನಹ್ಯ ನದ್ಧ್ವಾ ನಹ್ಯುಮ್ ||

ಮಿಹ (೧ ಪ.) ಸೇಚನೇ, ಮಿಹ - ಮೂತ್ರಬಿಡು. ಮೇಹತಿ | ಮೇಹಾಸಿ ಮೇಕ್ಸ್ಯತಿ | ಮಿಮೇಹ |
ಮೇಹಯತಿ | ಮಿಮಿಕ್ಸತಿ | ಮಿಹ ಮಿಹ್ವಾ ಮೇಹುಮ್ ||

ರುಹ (೧ ಪ.) ಬೀಜಜನ್ಮನಿ ಪ್ರಾಧುರ್ಭಾವೇ ಚ, ರುಹ - ಬೀಜದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದು,
ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವದು. ರೋಹತಿ | ರೋಹಾಸಿ ರೋಕ್ಸ್ಯತಿ | ರುರೋಹ | ರೋಹಯತಿ | ರೋಪಯತಿ |
ರುರುಕ್ಸತಿ | ರೂಹ ರೋಹ್ಯ, ರೂಹ್ವಾ-ಆರುಹ್ಯ, ರೋಹುಮ್ ||

ಲಿಹ (೨ ತ.) ಆಸ್ವಾದನೇ, ಲಿಹ - ನೆಕ್ಕು. ಲೇಡಿ ಲೀಡೆ | ಲೋಕ್ಷಿ ಲಿಕ್ಷೇ | ಅಲೇಡ್
ಅಲಿಡ | ಲೇಡು ಲೀಡಾಮ್ ಲೀಡಿ ಲಿಕ್ಷವ | ಲಿಹ್ಯಾಮ್ ಲಿಹೀಯ | ಲೇಹಾಸಿ (ಸೇ) ಲೇಕ್ಸ್ಯತಿ

(ತೇ) । ಲಿಲೇಹ-ಲಿಲಿಹೇ । ಲೇಹಯತಿ । ಲಿಲಿಕ್ಷತಿ । ಲೀಡ ಲೇಡವ್ಯ ಲೇಹ್ಯ ಲೀಡ್ವಾ ಲೇಡುಮ್ ॥

ವಹ (೧ ತ.) ಪ್ರಾಪಣೆ, ವಹ - ಹೊರು, ಒಯ್ಯು. (ಗಾಳಿ) ಬೀಸು, (ಪ್ರವಾಹ) ಹರಿ. ವಹತಿ ವಹತೆ । ವೋಡಾಸಿ (ಸೆ) ವಕ್ಷಯತಿ (ತೇ) । ತವಾಹ ತುಹೇ ತವಹಿಥ-ತವೊಡ । ವಾಹಯತಿ । ವಿವಕ್ಷತಿ । ವಹನ್ ವಹಮಾನ । ತುಡ ವಾಹ್ಯ-ವಹ್ಯ ತುಡ್ವಾ-ಪ್ರೊಹ್ಯ ವೊಡುಮ್ ॥

ವೇಟ್ಟುಧಾತುಗಳು

೨. ಈ ಕೆಳಗೆ ವೇಟ್ಟು ಧಾತುಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾದಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಇಡಾಗಮವು ಬರುತ್ತದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಉಟ್ ಲ್ಯುಟ್‌ಗಳಲ್ಲಿ (ಸಾಮಾನ್ಯ) ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಅಕ್ಷು (೧ ಪ.) ವ್ಯಾಪ್ತೌ, ಅಕ್ಷ - ಹುಟ್ಟು. ಅಕ್ಷಿತಾ ಅಷ್ಟಾ, ಅಕ್ಷಿಷ್ಯತಿ ಅಕ್ಷಯತಿ ।

ಅಜ್ಜು (೨ ಪ.) ವ್ಯಕ್ತಿ-ಪ್ರಕ್ಷಣ-ಕಾಂತಿ-ಗತಿಷು, ಅಜ್ಜ್ - ತೊರಿಕೊ, ಹಟ್ಟು, ಹೊಳೆಯು, ಹೊಣೆಗು. ಅನಕ್ತಿ । ಅಜ್ಜಿತಾ-ಅಜ್ಜ್‌ವತಾ ಅಜ್ಜಿಷ್ಯತಿ ಅಜ್ಜ್‌ಕ್ಷಯತಿ ॥

ಅಶ್ಶು (೫ ಆ.) ವ್ಯಾಪ್ತೌ ಸಂಘಾತೇ ಚ, ಅಶ್ಶ - ವ್ಯಾಪಿಸು, ಕೂಡಿಹಾಕು. ಅಶ್ಶನುತೆ । ಅಶ್ಶಿತಾ-ಅಷ್ಟಾ ಅಶ್ಶಿಷ್ಯತೆ-ಅಕ್ಷಯತೆ । ಅಶ್ಶಿತ್ವಾ-ಅಷ್ಟಾ ಅಶ್ಶಿತುಮ್-ಅಷ್ಟುಮ್ ॥

ಕಲ್ಪು (೧ ಆ.) ಸಾಮರ್ಥ್ಯೆ, ಕಲ್ಪು ಅಥವಾ ಕೃಪ್ - ಸಮರ್ಥನಾಗಿರು. ಕಲ್ಪತೆ । ಕಲ್ಪಿತಾ-ಕಲ್ಪತಾ ಕಲ್ಪಿಷ್ಯತೆ-ಕಲ್ಪಸ್ಯತೆ । ಕಲ್ಪುತ ಕಲ್ಪಿತ್ವಾ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪುತ್ವಾ-ಪ್ರಕಲ್ಪು ಕಲ್ಪಿತುಮ್-ಕಲ್ಪುತುಮ್ ॥

ಕಿಲಿದ್ (೪ ಪ.) ಆದ್ರಿಭಾವೆ, ಕಿಲಿದ್ - ಒಡ್ಡೆಯಾಗು. ಕಿಲಿತಾ-ಕಿಲೆದಿತಾ ಕಿಲೆತ್ಸಯತಿ-ಕಿಲೆದಿಷ್ಯತಿ । ಕಿಲಿತ್ರ ಕಿಲೆತ್ತವ್ಯ-ಕಿಲೆದಿತವ್ಯ ಕಿಲಿತ್ವಾ-ಕಿಲೆದಿತ್ವಾ ಕಿಲೆತ್ತುಮ್-ಕಿಲೆದಿತುಮ್ ॥

ಕಿಲಿಶ್ಶು (೧ ಪ.) ವಿಬಾಧನೆ, ಕಿಲಿಶ್ಶ - ತೊಂದರೆಕೊಡು. ಕಿಲಿಶ್ಶನಾತಿ । ಕಿಲಿಶ್ಶಿತಾ-ಕಿಲಿಶ್ಶಿತಾ ಕಿಲಿಶ್ಶಿಷ್ಯತಿ-ಕಿಲಿಶ್ಶಯತಿ । ಕಿಲಿಶ್ಶಿತ-ಕಿಲಿಶ್ಶಿತ ಕಿಲಿಶ್ಶಿತ್ವಾ-ಕಿಲಿಶ್ಶಿತ್ವಾ ಕಿಲಿಶ್ಶಿತುಮ್-ಕಿಲಿಶ್ಶಿತುಮ್ ॥

ಕ್ಷಮೂಘ್ (೧ ಆ.) ಸಹನೆ, ಕ್ಷಮ್ - ಕ್ಷಮಿಸು, ಸಹಿಸಿಕೊ, ಶಕ್ತನಾಗಿರು. ಕ್ಷಮತೇ ।
 ಚಕ್ಷಮಿಷೇ-ಚಕ್ಷಸೇ । ಕ್ಷಮಿತಾ-ಕ್ಷಂತಾ ಕ್ಷಮಿಷ್ಯತೇ-ಕ್ಷಸ್ಯತೇ । ಚಕ್ಷಮಿಧ್ವೇ-ಚಕ್ಷನ್ವೇ । ಚಕ್ಷಮಿವಹೇ-
 ಚಕ್ಷಪ್ವಹೇ । ಕ್ಷಮ್ಯತೇ ॥

ಕ್ಷಮ್ (೪ ಪ.) ಸಹನೆ, ಕ್ಷಮ್ - ಸಹಿಸು, ಕ್ಷಮಿಸು. ಕ್ಷಾಮ್ಯತಿ । ಕ್ಷಾಮಿತಾ-ಕ್ಷಾಂತಾ ।
 ಕ್ಷಮಿಷ್ಯತಿ ಕ್ಷಸ್ಯತಿ । ಚಿಕ್ಷಮಿಷತಿ-ಚಿಕ್ಷಸತಿ ।

ಗಾಹ್ (೧ ಆ.) ವಿಲೋಡನೆ, ಗಾಹ್ - ಮುಳುಗು. ಗಾಹತೇ । ಗಾಹಿತಾ-ಗಾಢಾ ಗಾಹಿಷ್ಯತೇ-
 ಘಾಕ್ಷ್ಯತೇ । ಜಗಾಹಿಷೇ-ಜಘಾಕ್ಷೇ ಜಗಾಹಿಧ್ವೇ-ಜಗಾಡ್ವೇ ಜಗಾಹಿವಹೇ-ಜಗಾಹ್ವೇ । ಜಗಾಹಿಮಹೇ-
 ಜಗಾಹ್ಯಹೇ । ಗಾಹ್ಯತೇ । ಗಾಹಯತಿ । ಜಿಗಾಹಿಷತೇ-ಜಿಘಾಕ್ಷತೇ । ಗಾಢ ಗಾಹಿತವ್ಯ-ಗಾಢವ್ಯ
 ಗಾಹ್ಯ ಗಾಹಿತ್ವಾ-ಗಾಡ್ವಾ । ಅವಗಾಹ್ಯ ಗಾಹಿತುಮ್-ಗಾಡುಮ್ ।

ಗುಪ್ (೧ ಪ.) ರಕ್ಷಣೆ, ಗುಪ್ - ಕಾಪಾಡು. ಗೋಪಾಯತಿ । ಗೋಪಾಯಿತಾ-ಗೋಪಿತಾ-ಗೋಪ್ತಾ ।
 ಗೋಪಾಯಿಷ್ಯತಿ-ಗೋಪಿಷ್ಯತಿ-ಗೋಪ್ಸ್ಯತಿ । ಜುಗೋಪ, ಗೋಪಾಜ್ವಕಾರ । ಗೋಪಾಯತೇ-ಗುಪ್ಯತೇ । ಗೂಹಯತಿ
 (ತೇ) । ಗೋಪಾಯತಿ-ಗೋಪಯತಿ । ಜುಗೋಪಾಯಿಷತಿ-ಜುಗೋಪಿಷತಿ-ಜುಗುಪಿಷತಿ-ಜುಗುಪ್ಸತಿ ।
 ಗೋಪಾಯಿತಮ್-ಗುಪ್ತಮ್ । ಗೋಪಾಯಿತ್ವಾ-ಗೋಪಿತ್ವಾ-ಗುಪ್ತ್ವಾ । ಗೋಪಾಯಿತುಮ್-ಗೋಪಿತುಮ್-ಗೋಪ್ತುಮ್ ॥

ಗುಹ್ (೧ ಉ.) ಸಂವರಣೆ, ಗುಹ್ - ಮುಚ್ಚು. ಗೂಹತಿ (ತೇ) । ಗೂಹಿತಾ (-ಸೇ) । ಗೂಡಾಸಿ ।
 ಗೂಹಿಷ್ಯತಿ-ಘೋಕ್ಷ್ಯತಿ (ತೇ) । ಜುಗೂಹ-ಜುಗುಹೇ ಜುಗೂಹಿಥ-ಜುಗೂಡ ಜುಗೂಹಿಷೇ-ಜುಗುಹೇ ।
 ಗೂಹಯತಿ । ಜುಗುಹತಿ । ಗುಹ್ಯತೇ । ಗೂಹಿಷ್ಯತೇ-ಘೋಕ್ಷ್ಯತೇ । ಗೂಡ ಗುಹ್ಯ ಗೂಹಿತವ್ಯ ಗೂಡವ್ಯ
 ಗೂಹಿತ್ವಾ-ಗುಹಿತ್ವಾ-ಗುಡ್ವಾ ಉಪಗುಹ್ಯ । ಗೂಹಿತುಮ್-ಗೂಡುಮ್ ॥

ಗೂಹ್ (೧ ಆ.) ಗ್ರಹಣೆ, ಗೂಹ್ - ಗುಹಿಸು. ಗೂಹತೇ । ಗೂಹಿತಾ-ಗೂಡಾ । ಗೂಹಿಷ್ಯತೇ-ಘೋಕ್ಷ್ಯತೇ ॥

ತಕ್ಷು (೧ ಪ.) ತನುಕರಣೆ, ತಕ್ಷು - ಕಿತ್ತು. ತಕ್ಷಿತಾ-ತಷ್ಟಾ ತಕ್ಷಿಷ್ಯತಿ-ತಕ್ಷಯತಿ । ತತಕ್ಷಿಥ-
 ತತಷ್ಟ । ತಕ್ಷಯತಿ । ತಿತಕ್ಷತಿ । ತಕ್ಷಯತೇ । ತಷ್ಟ ತಕ್ಷಿತವ್ಯ ತಷ್ಟವ್ಯ । ತಕ್ಷಿತುಮ್-ತಷ್ಟುಮ್ ।
 ತಕ್ಷಿತ್ವಾ-ತಷ್ಟ್ವಾ । ಸಂತಕ್ಷಯ ॥

ತಜ್ಞ್ (೭ ಪ.) ಸಂಕೋಚನೆ, ತಜ್ಞ್ - ಮುದುರಿಕೊ. ತನಕ್ತಿ । ತಜ್ಞಿತಾ - ತಜ್ಞಿಕಾ ।
 (ತಜ್ಞ್ ಎಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ ರೂಪಾಂತರ.)

ತೃಪ್ (೪) ತರ್ಪಿತಾ-ತರ್ಪಾ । ತತರ್ಪ - ತತರ್ಪಿಥ ತತರ್ಪ್ಯ - ತತ್ರಪ್ಯ । ತಿತ್ರಪ್ಸತಿ - ತಿತರ್ಪಿಷತಿ
ತೃಪ್ತ, ತರ್ಪಿತ್ವಾ - ತೃಪ್ತ್ವಾ । ತರ್ಪಿತುಮ್ - ತರ್ಪುಮ್ - ತ್ರಪ್ತುಮ್ ॥

ತೃಹ್, ತೃಹ್ (೬ ಪ.) ಹಿಸಾಯಾಮ್ ತೃಹ್ - ಕೊಲ್ಲು. ತರ್ಹಿತಾ - ತರ್ಹಾ ॥

ತ್ರಪುಷ್ (೧ ಆ.) ಲಜ್ಜಾಯಾಮ್, ತ್ರಪತೇ । ತ್ರಪಿತಾ - ತ್ರಪ್ತಾ । ತ್ರಪಿಷ್ಯತೇ - ತ್ರಪ್ಯತೇ ।
ತ್ರೇಪೇ । ತ್ರಪಯತಿ । ತಿತ್ರಪಿಷತೇ - ತಿತ್ರಪ್ಸತೇ । ತ್ರಪ್ತ । ತ್ರಪಿತವ್ಯ - ತ್ರಪ್ತವ್ಯ । ತ್ರಪಿತ್ವಾ -
ತೃಪಿತ್ವಾ । ತ್ರಪಿತುಮ್ - ತ್ರಪ್ತುಮ್ ॥

ತ್ವಕ್ಷು (೧ ಪ.) ತನುಕರಣೇ, ತಕ್ಷು - ಧಾತುವಿನಂತೆ ರೂಪಗಳು.

ದೃಪ್ (೪) (ತೃಪ್ ಧಾತುವಿನ ರೂಪಗಳಂತೆ.)

ದ್ರುಹ್ (೪ ಪ.) ಜಿಘಾಂಸಾಯಾಮ್, ದ್ರುಹ್ - ದ್ರೋಹಮಾಡು. ದ್ರೋಹಿತಾ - ದ್ರೋಧಾ - ದ್ರೋಡಾ
ದ್ರೋಹಿಷ್ಯತಿ - ದ್ರೋಷ್ಯತಿ । ದುದ್ರೋಹಿಷತಿ - ದುದ್ರೋಹಿಷತಿ - ದುದ್ರೋಕ್ಷತಿ । ದ್ರುಗ್ಧ - ದ್ರುಡ ದ್ರೋಗ್ಧವ್ಯ -
ದ್ರೋಡವ್ಯ ದ್ರೋಹಿತವ್ಯ । ದ್ರುಗ್ಧ್ವಾ - ದ್ರುಡ್ವಾ - ದ್ರುಹಿತ್ವಾ - ದ್ರೋಹಿತ್ವಾ । ದ್ರೋಗ್ಧುಮ್ - ದ್ರೋಡುಮ್ -
ದ್ರೋಹಿತುಮ್ ॥

ಧುಜ್ (೧ ಉ.) ಕಮ್ಪನೇ, ಧು - ಅಲುಗಾಡು. ಧುನೋತಿ ಧುನುತೇ । ಧೋತಾ - ಧೋತಾಸಿ (ಸೇ)
ಧೋತಾಸ್ಮಿ - ಧವಿತಾಸ್ಮಿ (ಹೇ) । ಧವಿತಾಸಿ (ಸೇ) ಧೋಷ್ಯತಿ (ತೇ) ಧವಿಷ್ಯತಿ (ತೇ)
ಧುನಯತಿ - ದುಧುಷತಿ । ಧುಯತೇ । ಧುತವ್ಯ ಧುತ್ವಾ ಧೋತುಮ್ - ಧವಿತುಮ್ ॥

ಧುಜ್ (೧ ಉ.) ಕಮ್ಪನೇ, ಧುನಾತಿ - ಧುನೀತೇ । ಧುನನ್ ಧುನಾನ ಧುನ್ ॥ (ಮಿಕ್ಕ ರೂಪಗಳು
ಋನೀಯ ಗಣದಂತೆ.)

ನಶ (೪ ಪ.) ಅದರ್ಶನೇ, ನಶ್ - ಕಾಣದಾಗು. ನಶಿತಾ - ನಶ್ಟಾ । ನಶಿಷ್ಯತಿ -
ನಂಕ್ಷ್ಯತಿ । ನನಾಶ ನೇಶಿಥ - ನನಂಠ । ನಾಶಯತಿ । ನಿನಶಿಷತಿ - ನಿನಂಕ್ಷತಿ । ನಶ್ಠ
ನಶ್ಟ್ವಾ - ನಂಠ್ವಾ - ನಶಿತ್ವಾ ನಶ್ಠುಮ್ - ನಶಿತುಮ್ ॥

ಬೂಹ್ (೬ ಪ.) ಅಧ್ಯಮನೇ, ಬರ್ಹಿತಾ - ಬರ್ಹಾ ಬರ್ಹಿಷ್ಯತಿ - ಭರ್ಕ್ಷ್ಯತಿ ।

ಮುಹ್ (೪ ಪ.) ವೈಚಿತ್ಯೇ, ಮುಹ್ - ಮೂರ್ಛೆಹೋಗು. ಮೋಹಿತಾ - ಮೋಗ್ಧಾ - ಮೋಡಾ
ಮೋಹಿಷ್ಯತಿ - ಮೋಷ್ಯತಿ । ಮುಮೋಹಿಥ - ಮುಮೋಗ್ಧ - ಮುಮೋಡ । ಮೋಹಯತಿ (ತೇ), ಪರಿ-

ಮೋಹಯತೆ । ಮುಮುಹಿಷತಿ - ಮುಮೋಹಿಷತಿ - ಮುಮುಕ್ಷತಿ । ಮುಗ್ಧ - ಮೂಢ । ಮೋಹಿತವ್ಯ - ಮೋಗ್ಧವ್ಯ - ಮೋಢವ್ಯ । ಮೋಹಿತ್ವಾ - ಮುಹಿತ್ವಾ - ಮುಗ್ಧ್ವಾ - ಮೂಢ್ವಾ । ವ್ಯಾಮುಹ್ಯ । ಮೋಹಿತುಮ್ - ಮೋಗ್ಧುಮ್ ಮೋಢುಮ್ ॥

ಮೃಜು (೨ ಪ.) ಶುದ್ಧೌ, ಮೃಜ್ - ಶುದ್ಧಿಮಾಡು. ಮಾರ್ಷಿ ಮೃಜಂತಿ - ಮಾರ್ಜಂತಿ । ಮಾರ್ಷು ಮೃಡಿಢ ಮೃಜಂತು - ಮಾರ್ಜಂತು । ಮಾರ್ಜನ್ - ಮೃಜನ್ ॥ ಮುಂದಿನ ಧಾತುಪನ್ನು ನೋಡಿ.

ಮೃಜು (೧ ಪ.) ಶೌಚಾಲಂಕಾರಯೋಃ, ಮಾರ್ಜತಿ । ಮಾರ್ಜಿತಾ - ಮಾರ್ಷಾ ಮಾರ್ಜಿಷ್ಯತಿ - ಮಾರ್ಷ್ಯತಿ ಮಿಮಾರ್ಜಿಷತಿ - ಮಿಮೃಕ್ಷತಿ । ಮೃಷ್ಟ ಮೃಜ್ಯ ಮಾರ್ಜಿತ್ವಾ - ಮೃಷ್ಟ್ವಾ ಪರಿಮೃಜ್ಯ ಮಾರ್ಜಿತುಮ್ - ಮಾರ್ಷುಮ್ ॥

ರಥ (೪ ಪ.) ಹಿಸಾಸಂರಾಧ್ಯೋಃ, ರಥ್ - ಕೊಲ್ಲು, ಸಿದ್ಧಮಾಡು. ರಥಿತಾ - ರಥ್ತಾ ರಥಿಷ್ಯತಿ ರತ್ಸ್ಯತಿ ॥

ಬೃಹು (೬ ಪ.) ಉಘಮನೇ, (ಬೃಹ - ಧಾತುವಿನಂತೆ.)

ಔವ್ರಶ್ಚು (೬ ಪ.) ಛೇದನೇ, ವ್ರಶ್ಚ - ಕಡ್ಡುಂಟು, ಕಡಿ. ವೃಶ್ಚತಿ । ವ್ರಶ್ಚಿತಾ - ವ್ರಶ್ಚಾ ವ್ರಶ್ಚಿಷ್ಯತಿ - ವ್ರಶ್ಚ್ಯತಿ । ವೃಕ್ಷಣ ವ್ರಶ್ಚಿತ್ವಾ ವ್ರಶ್ಚಿತುಮ್ - ವ್ರಶ್ಚುಮ್ । ವ್ರಶ್ಚಿತ್ವಾ ॥

ಷಿಠು (೧ ಪ.) ಶಾಸ್ತ್ರೇ, ಮಾಡ್ಗಲ್ಯೇ ಚ, ಸಿಠ್ - ಹೇಳಿಕೊಡು, ಮಂಗಳವಾಗು. ಸೇಧಿತಾ-ಸೇಢ್ತಾ । ಸೇಧಿಷ್ಯತಿ-ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ । ಸಿಠೇಠ ಸಿಠೇಠಿಥ-ಸಿಠೇಢ್ಢ । ಸಿಠಿತ್ಸತಿ-ಸಿಸೇಠಿಷತಿ-ಸಿಸಿಠಿಷತಿ । ಸಿಢ್ಢ ಸೇಠಿತವ್ಯಮ್-ಸೇಢ್ಢವ್ಯಮ್ ಸೇಠಿತ್ವಾ-ಸಿಠಿತ್ವಾ-ಸಿಢ್ಢ್ವಾ । ಸೇಠಿತುಮ್-ಸೇಢ್ಢುಮ್ ॥

ಸೂಢ್ (೨ ಆ.) ಪ್ರಣಿಗರ್ಭವಿಮೋಚನೇ, ಸೂ - ಷಡ್. ಸೂತೇ । ಸೂತಾ-ಸವಿತಾ ಸೂಷ್ಯತೇ-ಸವಿಷ್ಯತೇ । ಸುಷುವೇ । ಸಾವಯತಿ । ಸುಸುಷತೇ । ಸೂಯತೇ । ಸೂತ್ ಸೂತವ್ಯ-ಸವಿತವ್ಯ । ಸವ್ಯಮ್-ಸಾವ್ಯಮ್ । ಸೂತುಮ್-ಸವಿತುಮ್ ॥ (೪ನೆಯ ಗಣದಲ್ಲಿ 'ಸೂನ' ಎಂದು ಭೂತಕೃದಂತೆ.)

ಸ್ಠು (೬ ಪ.) ಹಿಸಾಯಾಮ್, ಸ್ಠುಹ - ಕೊಲ್ಲು, ನೋಯಿಸು. ಸ್ಠಹಿತಾ-ಸ್ಠರ್ಢಾ ॥

ಸ್ಠಿಹು (೪ ಪ.) ಸ್ನೇಹೇ, ಸ್ನಿಹ್ - ಪ್ರೀತಿಸು. ಸ್ನೇಹಿತಾ-ಸ್ನೇಢಾ-ಸ್ನೇಘಾ ಸ್ನೇಹಿಷ್ಯತಿ-ಸ್ನೇಕ್ಷ್ಯತಿ । ಸಿಠ್ಠೇಹಿಥ - ಸಿಠ್ಠೇಢ-ಸ್ನಿಠ್ಠೇಘ । ಸಿಸ್ನಿಕ್ಷತಿ-ಸಿಸ್ನಿಹಿಷತಿ-ಸಿಸ್ನೇಹಿಷತಿ । ಸ್ನಿಠ್ಠ ಸ್ನಿಢ । ಸ್ನಿಹಿತ್ವಾ-ಸ್ನೇಹಿತ್ವಾ-ಸ್ನಿಠ್ಠ್ವಾ-ಸ್ನಿಢ್ಠ್ವಾ ।

ಸೋಹಿತುಮ್-ಸೋಡುಮ್-ಸೋಘುಮ್ ॥

ಞ್ಞಹ್ (೪ ಪ.) उद्गीरणे, सुह् - ವಾಂತಿಮಾಡಿಕೊ.

स्यन्द् (१ आ.) प्रस्रवणे, स्यन्द् - ಜಿನುಗು. स्यन्दितासे-स्यन्तासे स्यन्दिष्यते-
स्यन्तस्यते । स्यन्दयति । सिस्यन्दिषते सिस्यन्तस्यते । स्यन्न । स्यन्दितव्यम्-
स्यन्तव्यम् । स्यन्दित्वा-स्यन्त्वा । स्यन्दितुम्-स्यन्तुम् ॥

ವಿಶೇಷ : ಹಿಂದೆ (ಪುಟ ೧೫೯ - ೧೬೦ರಲ್ಲಿ) ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾರಿಕೆಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ, ತುದಾದಿ (೬ನೆಯ ಗಣ), ಚುರಾದಿ (೧೦ನೆಯ ಗಣ) - ಈ ಗಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ತೃಪ್, ದೃಪ್ - ಈ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೈ ಬಿಡುವದಕ್ಕಾಗಿ 'ತೃಪ್ಯತಿ, ದೃಪ್ಯತಿ' ಎಂದು ಧಾತುನಿರ್ದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ 'ಸ್ವಿದ್ಯಪದ್ಯಾ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. 'ವಸೀ', 'ಯಾತಿ' ಮುಂತಾದ ನಿರ್ದೇಶವೂ ಮಿಕ್ಕ ಗಣದ ಇದೇ ರೂಪದ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೈಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುವದು.

ಇಡಾಗಮದ ವಿಚಾರ

೩. 'ಙ್' ಎಂಬ ಆಗಮವು (ಇಡಾಗಮವು) ಅರ್ಧಧಾತುಕಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ವಲಾದಿ (ಯಕಾರ ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕ ವ್ಯಂಜನಗಳು ಮೊದಲು ಇರುವವು) ಆಗಿದ್ದರೆ ಸೇಟ್ಟಿಧಾತುಗಳಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ ; ವೇಟ್ಟಿಧಾತುಗಳಿಗೆ ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ ; ಅನಿಟ್ಟಿಧಾತುಗಳಿಗೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿಯಮವು (ಖಂ. ೩೯-೪೦).

(೧) ಅನಿಟ್ಟಿಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾಂತವಾದ ಅಥವಾ ಅಕಾರವುಳ್ಳ ಧಾತುವಿಗೆ ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತದ ಧಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುವಾಗ ಇಡಾಗಮವು ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನಿಟ್ಟಿಧಾತುಗಳ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಧಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರಿದಾಗ ಎರಡೆರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿರುತ್ತೇವೆ.

(೨) ಅನಿಟ್ಟಿಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೃ ಸ್ಯ ಮುಂತಾದ ಲ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಇಡಾಗಮ ವಿಲ್ಲ ; ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಮಿಕ್ಕ ಅನಿಟ್ಟಿಧಾತುಗಳೆಲ್ಲ ಲಿಟ್ (ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತ) ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಸೇರುವಾಗ ಸೇಟ್ಟಿವಾಗಿಯೇ ಇರುವವು.

(೩) ಹ್ರಸ್ವ ಋಕಾರಾಂತಧಾತುಗಳು ಪ. ಭೂತದಲ್ಲಿ ಸೇಟ್ಟಿವಾಗಿ ಆಗುವವು.

(೪) ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಬಂದಾಗ ಅನಿಟ್ಟಿಧಾತುಗಳಿಗೆ ಇಡಾಗಮ ವಿಲ್ಲ ; ವೇಟ್ಟಿಧಾತುಗಳಿಗೆ ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಭವಿಷ್ಯದ್ರೂಪಗಳಾದಮೇಲೆ ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತವನ್ನು ಬರೆದಿದೆ.

೪. ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥಕಗಳು, ಇಚ್ಛಾರ್ಥಕಧಾತುಗಳು, ಕೃದಂತಗಳು - ಇವುಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಪದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದಾಗ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಕೆಲವು ಸಂಸ್ಕೃತಗ್ರಂಥಗಳು

ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಯಾವ ಆಯಾಸವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಲಿಯುವದಕ್ಕೆಂದು ಈ ಹೊಸ ಗ್ರಂಥಾವಳಿಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದೆ. ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯ ಪರಿಚಯವಿರುವವರಿಗೆಲ್ಲ ಇದು ಅತ್ಯುತ್ತಮಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭ್ಯಾಸ-೧ನೆಯ ಭಾಗ - ಇದರಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳ ಪರಿಚಯ, ಅ, ಆಕಾರಾಂತ ನಾಮಗಳು, ವಿಶೇಷಣಗಳು, ತಕಾರಾಂತ ನಕಾರಾಂತ ನಾಮಗಳು, ಅಸ್ಮದ್, ಯುಷ್ಮದ್, ತತ್ - ಈ ಸರ್ವನಾಮಗಳು, ಭೂತಕೃದಂತಗಳು, ಇವು ಮನದಟ್ಟಾಗುವಂತೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಅರ್ಥದೊಡನೆ ಕೊಟ್ಟು ಅದೇ ಪದಗಳಿರುವ ಬೇರೆಬೇರೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವದನ್ನು ಕಲಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅನುವಾದವು ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲೇ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದರೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಸ್ವಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭ್ಯಾಸ - ೨ನೆಯ ಭಾಗ - ಒಂದನೆಯ ಭಾಗದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ವರಾಂತ ಮತ್ತು ವ್ಯಂಜನಾಂತಶಬ್ದಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ವರ್ತಮಾನಕಾಲ, ಅನದ್ಯತನಭೂತ, ಆಜ್ಞಾದ್ಯರ್ಥ, ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥ- ಈ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಕೃದಂತಗಳ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯವಾದ ಅವ್ಯಯಗಳ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ವಾಕ್ಯಗಳ ಮತ್ತು ಕಥೆಗಳ (ವಾಕ್ಯಬೃಂದಗಳ)ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಹುಸುಲಭವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿದೆ. ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಿಸಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಭ್ಯಾಸ - ೩ನೆಯ ಭಾಗ - ಇದರಲ್ಲಿ ಪಂಚತಂತ್ರದ 'ಮಿತ್ರಭೇದ' ದ ಕಥೆಯನ್ನು (ಉಪಕಥೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಚಿಂತನೆಮಾಡುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಹತ್ತು ಗಣಗಳ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯವಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ವರ್ತಮಾನ, ಅನದ್ಯತನಭೂತ, ಆಜ್ಞಾದ್ಯರ್ಥ, ವಿಧ್ಯಾದ್ಯರ್ಥ, ಪರೋಕ್ಷ ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲಗಳು - ಇಷ್ಟು ರೂಪಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಕೃದಂತಗಳ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಮುಖ್ಯಸಮಾಸಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಕಾಶ ಕಾರ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಗ್ರಂಥಗಳು

೧. ಈಶಾವಾಸ್ಯೋಪನಿಷತ್ (ಸಭಾಷ್ಯಃ)	೫೬ ಪುಟಗಳು
೨. ಕೇನೋಪನಿಷತ್ (ಸಭಾಷ್ಯಃ)	೧೩೧ ಪುಟಗಳು
೩. ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್ (ಸಭಾಷ್ಯಃ)	೧೮೯ ಪುಟಗಳು
೪. ಮುಂಡಕೋಪನಿಷತ್ (ಸಭಾಷ್ಯಃ)	೧೫೨ ಪುಟಗಳು
೫. ಮಾಂಡೂಕ್ಯರಹಸ್ಯವಿವೃತಿಃ	೬೧೮ ಪುಟಗಳು
೬. ತೈತ್ತಿರಿಯೋಪನಿಷತ್ (ಸಭಾಷ್ಯಃ) ಶೀಕ್ಷಾವಲ್ಲೀ	೯೬ ಪುಟಗಳು
೭. ತೈತ್ತಿರಿಯಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವಿಮರ್ಶಿನೀ (ಆನಂದವಲ್ಲೀ-ಭೃಗುವಲ್ಲೀ)	೪೪೭ ಪುಟಗಳು
೮. ಸುಗಮಾ	೧೩೫ ಪುಟಗಳು
೯. ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಾರ್ಥತತ್ತ್ವವಿವೇಚನೀ (ಪ್ರಥಮೋ ಭಾಗಃ) ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣಮ್	೧೩೮ ಪುಟಗಳು
೧೦. ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಾರ್ಥತತ್ತ್ವವಿವೇಚನೀ (ದ್ವಿತೀಯೋ ಭಾಗಃ) ಜನ್ಮಾದ್ಯಧಿಕರಣಮ್	೧೬೪ ಪುಟಗಳು
೧೧. ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯಾರ್ಥತತ್ತ್ವವಿವೇಚನೀ (ತೃತೀಯೋ ಭಾಗಃ) ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿ - ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣಮ್	೩೩೯ ಪುಟಗಳು
೧೨. ಶುದ್ಧಶಾಂಕರಪ್ರಕ್ರಿಯಾಭಾಸ್ಕರಃ (೧-೨)	೪೨ ಪುಟಗಳು
೧೩. ಶುದ್ಧಶಾಂಕರಪ್ರಕ್ರಿಯಾಭಾಸ್ಕರಃ (೩-೪-೫)	೫೨ ಪುಟಗಳು
೧೪. ಶುದ್ಧಶಾಂಕರಪ್ರಕ್ರಿಯಾಭಾಸ್ಕರಃ (೬-೭)	೫೪ ಪುಟಗಳು
೧೫. ಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಿವೇಕಃ	೨೧೬ ಪುಟಗಳು
೧೬. ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾರಹಸ್ಯವಿವೃತಿಃ	೧೫೦ ಪುಟಗಳು
೧೭. ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ (ಕ್ಷೇಶಾಪಹಾರಿಣೀ)	೫೧೫ ಪುಟಗಳು
೧೮. ವೇದಾಂತಪ್ರಕ್ರಿಯಾಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ	೮೨೨ ಪುಟಗಳು
೧೯. ವೇದಾಂತ ಬಾಲಬೋಧಿನೀ	೬೦ ಪುಟಗಳು
೨೦. ವೇದಾಂತಡಿಂಡಿಮಃ	೧೧೨ ಪುಟಗಳು
೨೧. ವಿಶುದ್ಧವೇದಾಂತಸಾರಃ	೧೦೪ ಪುಟಗಳು
೨೨. ವಿಶುದ್ಧವೇದಾಂತಪರಿಭಾಷಾ	೧೪೬ ಪುಟಗಳು
೨೩. ಶಾಂಕರವೇದಾಂತಮೀಮಾಂಸಾಭಾಷ್ಯಮ್	೧೨೧ ಪುಟಗಳು
೨೪. ವೇದಾಂತವಿದ್ಯದ್ಗೋಷ್ಠೀ	೧೬೪ ಪುಟಗಳು
೨೫. ಪಂಚಪಾದಿಕಾಪ್ರಸ್ಥಾನಮ್ (ಭಾಷ್ಯಾಶಯವರ್ಣನೇ ಪ್ರಸ್ಥಾನಭೇದಃ)	೨೦೫ ಪುಟಗಳು
೨೬. ಶಂಕರಹೃದಯಮ್	
೨೭. ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಮೀಮಾಂಸಾ	
೨೮. ಭಕ್ತಿಚಂದ್ರಿಕಾ	

SANSKRUTAEHASHABHYAS
RS 60.00

KAN 19117 3